

ՅՈՒ. Ս. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

**ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾԵԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ
ՁԵՌՆԱՐԿ**

ՅՈՒՐԻ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

**ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ
ՁԵՌՆԱՐԿ**

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԲՆԱԳՐԵՐ

ԲԱՍՈՑԱՆԿ

Հրատարակության են երաշխավորել
Երևանի պետական համալսարանի սփյուռքագիտության և
ժամանակակից հայոց լեզվի ամբիոնները

ՀՏԴ 809.198.1(07)
ԳՄԴ 81.23 ց7
Մ791

Խմբագիր՝ **Ս. ԳԱՍՏՅԱՆ**
բանասիր. գիտ. դոկտ., պրոֆ.

Գրախոսներ՝ **Կ. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ** (Բեյրութ)
Ջ. ՉԱՔԱՐՅԱՆ (Երևան)
Մ. ՖԵԼԵՔՅԱՆ (Երևան)

Ավետիսյան Յուրի Արապիոնի
U791 ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՍԱԼՔՆԵՐԻ ՉԵՌՆԱՐԿ: ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԲՆԱԳՐԵՐ, ԲԱՈԱՑԱՆԿ /Յու. Ավետիսյան.— Եր.: Չանգակ—97, 2011.— 216 էջ:

Չեռնարկը բաղկացած է երեք բաժնից: Առաջինը ներառում է վարժություններ և գործնական առաջադրանքներ արևմտահայերենի քերականության, մասնավորապես ձևաբանության վերաբերյալ: Երկրորդում տրվում են բնագրեր արևմտահայ և սփյուռքահայ գրականությունից: Երրորդ բաժինը բառացանկն է, որում ընդգրկված բառաշարքը և համապատասխան բացատրություններն ու նշումները օգնում են առաջադրանքների լուծմանը:

Չեռնարկը նպատակ ունի նպաստելու արևմտահայերենի գործնական յուրացմանը: Նախատեսված է բանասիրության ֆակուլտետի, սփյուռքագիտության մագիստրատուրայի ուսանողների և բոլոր նրանց համար, ովքեր հետաքրքրվում են արևմտահայերենով:

ՀՏԴ 809.198.1(07)
ԳՄԴ 81.23 ց7

ISBN 978-99941-1-866-3

© Ավետիսյան Յու. Ա., 2011 թ.
© «Չանգակ—97», 2011 թ.

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Արևմտահայերենի նկատմամբ վերջին տարիներին ակնհայտորեն մեծացել է հետաքրքրությունը: Հայաստանում և Սփյուռքում գրվել են տեսական աշխատանքներ, հրատարակվել են բառարաններ, ստեղծվել են նոր դասագրքեր: Արևմտահայերենը այսօր դասավանդվում է ՀՀ բուհերի առանձին ֆակուլտետներում: Հանրակրթական դպրոցի հայոց լեզվի ծրագիրը ավագ դպրոցում նախատեսում է որոշակի ծանոթություն արևմտահայերենին:

Ցանկացած լեզվի կամ դրա տարբերակի բավարար չափով յուրացումը անհնար է առանց գործնական հետևողական աշխատանքի: Տեսական գիտելիքները պետք է յուրացվեն ու ամրապնդվեն վարժությունների միջոցով:

Արևմտահայերենի գործնական աշխատանքների և վարժությունների առանձին ձեռնարկ ստեղծելու փորձ մեզանում եղել է: Վարժությունների կամ առաջադրանքների մաս գետեղվել է արևմտահայերենի դասագրքերում: Այնուամենայնիվ, գործնական աշխատանքների նոր ժողովածուներ կազմելու անհրաժեշտությունը մշտապես կա:

Այս ձեռնարկը մի նոր փորձ է գործնական աշխատանքների միջոցով ամփոփ կերպով յուրացնել տալու արևմտահայերենի քերականությունը: Այն կազմված է արևմտահայերենի քերականության տեսական դասընթացի սկզբունքներին համապատասխան: Վարժությունների համար նյութ ընտրելիս օգտվել ենք հիմնականում արտերկրում հրատարակված գրականությունից¹:

- 1 Ռ. Սաքապետոյան, Յու. Ավետիսյան, Արևմտահայերենի գործնական աշխատանքների և վարժությունների ձեռնարկ, Երևան, 1997:
- 2 Մելքոնեան, Գործնական քերականություն արդի հայերեն լեզուի, Պէրոս, 1981, Ս. Արբահամեան, Բ. Վերդեան, Կ. Քոսեան, Հայերեն լեզուի դասագիրք, Երևան, 1966, Ռ. Սաքապետոյան, Արևմտահայերենի դասագիրք, Երևան, 2006 ևն:
- 3 Տե՛ս Յովի. Գազանճեան, Նոր քերականություն արդի հայերեն լեզուի, 4. Պոլիս, 1910, «Արդի հայ գրականություն», կազմ.՝ Մուշեղ Իշխան, հ. Ա, Բ, Գ, Պէրոս, 1975–1980, «Հայ գրականություն», կազմ.՝ 3. Օշական, Երուսաղեմ, 1966, 3. Քիրքճեան, Հայ կենցե եւ գրականութիւն, Ա, Բ, Գ, Արևնք, 2004–2007, 3. Քիրքճեան, Նոր քերականութիւն հայերեն լեզուի, Արևնք, 1989, 4. Առաքելեան, Արդի հայերենի քերականութիւն, Գիրք 1, 2, 3, Պէրոս, 1998, Պ. Հաճեան, Պարզ քերականութիւն, Ա, Բ, Գ, Պուճնոս Այրես, 1988, 3. Չոլաքեան, Հայերենի ասանդակաւ ուղղագրութիւն, Հայլեպ, 2000, 2. Մելքոնեան, Գործնական քերականություն արդի հայերեն լեզուի, Պէրոս, 1987 ևն:

Ձեռնարկում գետեղված բառացանկը և արևմտահայ ու սփյուռքահայ գրականությունից ընտրված բնագրերը օժանդակ նյութ են լեզվական գիտելիքները ամրապնդելու համար: Բնագրերի կետադրական, մասամբ ուղղագրական անմիօրինակությունը մեղմելու համար կատարել ենք սրբագրական կարգի որոշ փոփոխություններ:

Հնարավոր վրիպումների և բացթողումների վերաբերյալ սիրով կընդունենք ձեր առաջարկներն ու դիտողությունները:

ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ՄԱՍ

1. Ընդգծել քերականական այն ձևերը, որոնք կազմված են՝

ա) օժանդակ կամ սպասարկու բառերով.

Մի՛ փախչիր, կնքափոր, արիւնով, ըսեմ, մի՛ տար, կ'ըլլայ, կը բռնէր, Պոլսոյ, ամենէն լաւ, ըսեր եմ, երթալու է, ինկած են, ալ աւելի կանուխ, իմ խօսքս, շարժումի, օրուան, անոր, ընկերը, աւելի համոզիչ:

բ) ներքին փոփոխությամբ կամ հերթագայությամբ.

Ոսկիի, գարնան, հօրեղբօր, մարդիկ, պիտի երթամ, լաւագոյն, ուրախութեան, Ռշտունեաց, Ռուսիո, հայեր, տղոց, երթամ, գացի, գիրք մը, մեզմէ, ասոր, իմ, կու գայ, մի՛ դաչիր // մի՛ դպիր, որո՞ւ (որուն):

գ) մասնիկավորմամբ կամ մասնիկների կցումով.

2'ըսեր, նոււէր, խօսքերնիս, մօրմէ, որդիի, զոր, գացէ՛ք, հարց մը, ալ աւելի խոշոր, տուներնիդ, իմիններս, աւելի մեծ, ըսածներդ, սուգի, ծնողաց, տուեցի, կու լայ, մարդերու, որուն, զինք, երբուրնէ // երբէն, զանոնք:

դ) տարարմատությամբ.

Վարդանանց, կը թողում, մօր, ծովու, այգիի, մէկզմէկէ, ինչերու, ինկած, պիտի չերթանք, եղած, խել մը, աւելի գէշ, չխորհինք, սորվեցաւ, գնաց, քու, ձեզի, կերաւ, հարցո՛ւր, չ'ըլլար:

ե) բացասական կամ զրո ձևով.

Դուն, աղուոր, խօսք մը, տուաւ, կանուխ, զարկի, դաչէի, թողուցէ՛ք, սուրեր, չուտեր, երէկ, տիրոջմէ, ասիկա, ուռիլ, չեմ, ա՛ռ, կամ, գնա՛, եղի՛ր, տո՛ւր:

2. Ընդգծված բառերը (կամ բառիմաստները) գործածվում են միայն արևմտահայերենում կամ առավելաբար բնորոշ են արևմտահայերենին. դուրս գրել դրանք, ճշտել իմաստները (Բառացանկ՝ էջ 174) և նշել դրանց խոսքիմասային պատկանելությունը.

ա) «Մեղրամոմն **անդրիանդի** մ'է հանգոյն, Ի՛նչ դալկահար... կարծես **հաջաղը** վառէ **Պատան** մ'է նուրբ ներա վարդիցը տժգոյն» (Պ. Դուրյան), «Ինչ տրամաբանական յեմակներ կան ոտանաւորի մը բոլոր տողերն ալ **գլխագիրով** սկսելուն մէջ» (Մ. Մեծարեան), «Ըսաւ թէ հայ ազգին չյառաջադիմելու պատճառներէն մէկն ալ ազգին **աղէկութեան** համար խօսողները մեր **մտիկ չընելն** էր... և առաջարկեց նպարավաճառին, որ իր խօսքը **մտիկ ընէ** եւ պանիրը իր ուզած գինովը տայ ի սէր ազգային յառաջադիմութեան» (Յ. Պարոնյան), «Անոր **աներ-մայրը** ձեռագիրները ձեռքին կը վագէր խմբագրատիւները, խնդրելով, որ ընդունին իր յանճարեղ փեսային գործերը» (Զ. Որբունի), «Եւ առանց թոպէ մը **ատեն տալու**, սկսաւ բառերը իրարու ետեւ արծակել արագօրէն, խիստ արագօրէն, **գոց** ծայնով մը», «...**Ածապարեցի** հաստատել, թէ զարհուրելի դրուագ տեղ գտած էր **հոն**» (Շ. Շահնուր), «Վայրագ կը սուլէ ցուրտ ձիւնը ծմբան. Աստուած, այս ի՛նչ **հով**, հիմեր կ'երերան» (Ռ. Սևակ):

բ) «Շատ անգամ գործնական համարուած մարդիկ սխալներ կ'ընեն այս մասին, որ **սուղի կը նստի** իրենց» (Ե. Օտյան), «**Գործատուներու** եւ ելեկտրականութիւններու մէջ կ'աշխատի, **հանրակառք** կամ **մէթրո կ'առնէ** գործին երթալու եւ դառնալու համար» (Ն. Սարաֆյան), «**Պաղսառակոյտ** մը կը սահէր **կռնակս** ի վար», «Պիէր մօտեցաւ երկու քայլ, կանգ առաւ, թեւերը բացուեցան կարծես գիրկընդխառնումի մը համար, մարմինը տատանեցաւ **կթոտ** ծունկերուն վրայ» (Շ. Շահնուր), «Օրիորդը կը **խնդար** ու պզտիկ ապտակ մը կուտար անոր բաց մնացած **ակռաներուն**», «Որոնց համար բանաստեղծութիւնը... հասարակ **տեղիքով խամաճիկօրէն** սպառագէն բողոք մը չէ կեանքին կամ երկինքին դէմ» (Յ. Օշական), «Այս սիւներէն ո՞ր մէկը ծածկ էր վերջերս. եւ այս կամաւորներէն ո՞ր մէկը **շտկած** էր զայն», «Անշնորհք հովիւը մի՛ դներ գործի վրայ. հօտը **շիտակ** գայլին դուռը կը տանի»

(Յ. Քյուրքճյան), «Ու վաճառականները կը սիրէին այս **պապա** մարդը, որ ուրիշներու պէս աներես չէր...» (Գ. Չոհրապ):

գ) «Առանց **բանաւոր** պատճառի խաղաղեցաւ ու իր ժպիտը աչքերուն խորը աւելի անուշ էր՝ քան արեգակի առաջին շողերը անձրեւէն վերջ» (Վ. Շուշանյան), «Բանաստեղծը քանի բարձրացնէ իր ծայնը, մենք այնքան **գէշ** կը լսենք զինքը, բանաստեղծը՝ որ ամէն ինչ է, բայց ո՛չ՝ երեխայ» (Շ. Շահնուր), «Կռուելու կ'երթամ որպէսզի ամէն մարդ խաղաղութեամբ ուտէ իր **աշխատութեան** պտուղը» (Յ. Գազանճյան), «Ասոնք բոլորը **պարապ** բաներ չէին» (Յ. Օշական), «**Անջրպետային** ճամբորդութեան պատրաստուող հրթիռը կանգնած էր արծակումի աշտարակին **քով**», «...Արեւը անխնայ այրած էր իրենց մարմնին **մորթը**», «Մայրս պարզ ու **տգէտ** կին մը, գիտէր շատ սիրել իր զաւակները», «Երբ թիկնաթռնող կը բաժնուիս եւ աչքերդ շփելով դուրս կ'ելլես, ո՞ր երկրի պողոտան ալ ըլլայ ոտքերուդ տակ՝ **կ'անդրադառնաս**, որ հեռաւոր, շատ հեռաւոր աշխարհէ մըն է որ վերադարձար» (տես Յ. Քյուրքճյան), «Այս տետրակին **կողքը** սեւ է», «Դասընկերներս **պտոյտի** գացած են» (Վ. Առաքելյան), «Կը սիրեն Յայ **ընկերային** հարցերով զբաղիլ, այդ ալ նուիրումով» («Մարմարա»):

դ) «Տեւաբար **ինքնաշարժներ** կ'անցնէին. օդը կը թրթռար **ճչակներէն**, մինչ անոնք ճամբայ կը փնտռէին **խճողումին** մէջ...» (Յ. Քյուրքճյան), «**Բարեստուքին** սովորական բանածեւերէն **ետք**, Աբգար էֆենտի յանկարծ հարցուց» (Երուխան), «Իրաքի մէջ լարուած կացութիւնը յատկանշական բարելաւում չարձանագրեց **շաբաթավերջին**», «Այդ երկիրը **կորիզային** ուժը կը զարգացնէ եւ ունի կորիզային պատրաստ գինամթերք» («Ասպարեզ»), «Յամօն լուսանկար մը բերած էր **մրցանքին**», «Կ'անձրեւէր. անհրաժեշտ էր, որ վրաններուն շուրջ **խրամներ** փորէինք», «Տնօրէնութիւնը դրկեց **հրաւիրագիրը**» (Զ. Մելքոնյան), «Մշակուած է միջին հզօրութեան **հիւլէակայանի** կառուցման տարբերակը», «Յայերէն լեզուի մը **դասապահին**, ...երբ փափաքեցանք իմանալ **անուն մականունները** աշակերտներուն, հաստատեցինք թէ մեծամասնութիւնը անոնց կը կրէին օտար անուններ, **ա՛լ** չենք խօսիր **մականուններու** շուրջ» («Մարմարա»):

ե) «Առանց **հեռաձայնելու** մի՛ գար մեզի», «Զանոնք մեր **բարեկամին կառատունը** տարին նորոգութեան» (Յ. Քյուրքճյան), «Ապա սկսաւ կրաֆիթի օգտագործումը մատիտներու **շինութեան** մէջ», «**Փակուղին** անցնելով՝ տուն հասանք» (Կ. Առաքելյան), «Խանութպանները **կարգով** թէ կը խմցնեն անոր՝ բերելիք յաճախորդներու հաշիւէն», «Եւ որովհետեւ դիւցազներգութիւնը հողին հետ եւ հողին մէջ առաջին պայքարն է, ժողովուրդի մը զայն պաշտպանող բազուկներուն **ապաստանարանը**, կը հետեւի, թէ դիւցազնաշունչ ամէն յօրինում պէտք է պաշտպանուի անով» (Յ. Օշական), «Պանդոկէն **կը հեռախօսէ** Արմինէն, ըսելով թէ մեզ սպասողներ կան» (Թ. Թորանյան), «Թղթակից շատ աւելի հեզնական էր, երբ այդ նիւթին մասին խօսեցաւ **պատկերասփիւռի** 10րդ կայանէն» («Զարթոնք»), «Թէ ի՞նչ կը նշանակէ խանութներուն առջեւ **պոչ բռնել, կարգի մտնել**, մենք զանոնք **հոս՝** Իսթանպուլի մէջ սորվեցանք», «Մխիթարեան վարժարանի շէնքին գրեթէ կից բժիշկ ու գրող Վարդ Շիկահերին **դարմանատունն** է» («Մարմարա»), «Արութիկն ու իր մօրը **գարմիկը** Յալէպէն Պէյրութ վերադարձեր են երեկոյեան՝ ճեպընթաց **շոգեկառքով**» (Զ. Մելքոնյան):

գ) «Ես բնաւ անոր **անուշ** եփելը չեմ տեսած» (Ե. Օտյան), «Լոնտոնի մէջ բաւական **մեծկակ** հայ գաղութ մը կար», «Գլխարկաւոր **օրհորդներուն քովիկէն** աւանդական սեւ շալին մէջ լաջակուած պառաւներ, գլխահակ կը մտնեն մեծ դռնէն, բարի աչք մը պտտցնելով երկաթէ դուռները եզերող մուրացիկներուն», «Ուրեմն այդ ածականին ներկայութիւնը **կը ձգէ** զիս ոչ միայն անտարբեր, այլ կ'ընէ **քիչիկ** մըն ալ անտրամադիր», «Իր նշանակութիւնը խուճապահար ըրաւ պահուողները, որոնք կաքաւի ծագերուն մման **տարտղնուեցան**՝ զէնքերնին իսկ փախցնելու **ատեն** չգտած», «Բանաստեղծը **ատօնք** երկնել վերջ, բաւական արի էր եղած նոյն մատներով ալ, **մինակուկ**, անոնց գիրը շարելու մետաղեայ տախտակին վրայ», «1890էն յետոյ ազգային երգերը առին ուրիշ **գնացք**՝ յեղափոխական, ռազմաշունչ» (Յ. Օշական), «Բազմութիւններն **անսըաղ**, Աչքերն իրենց **անօթի** կ'ըմպեն լոյսը ոսկեգօծ» (Բ. Թոփալյան), «**Կորդերու սառնային անջրպետին** մէջ երկարածգուող ողբաձայն երազանքը...» (Ինտրա), «Այցելուս այն **յիմարաբոյժն** էր, որ եկած էր զիս **խենթանոց** առաջնորդելու» (Շ. Շահնուր):

ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

3. Տրված բառաշարքից դուրս գրել առարկա կամ առարկայացված հասկացություն անվանող բառերը, բացատրել իմաստները.

ա) Անգայթ, անդոհ, աներևոյթ, անկուտի, անձնեայ, անճառ, ատակ, բանդուլ, բունձ, գուճ, ծովամոյն, տակաւ, տեսլական, տխրունի, տմոյն:

բ) Անթրոց, թասուն, ինքնեկ, թեքնիք, ժամաւոր, խաչբուռ, լայնշի, լազուարթ, խոկ, կարգաւ, կիրակնուտք, կմախք, ստուգանմոյշ, վարիչ, վարնոց:

գ) Ընկերվար, կրողչէք, կօշկածիգ, հանգանակ, հեռատեսիլ, կառատուն, հուսկ, ծայնասփիւռ, մանրկեկ, մրցատեան, անկարգել, բոլորակ, սուղ, ստակ:

դ) Յափրանք, յայրատ, նարտ, նամետ, շառայլ, շահարիկ, ուծանալ, պակուցիչ, պաղարան, պապա, պահուղտութ, պողովատ, պիստակ, սառնանոյշ, անյեղի:

ե) Բանավոր, բարէ, բժշկարան, գրագէտ, գօս, դաբիր, եղեւին, երկվայրկեան, երկայն, թնճուկ, կաճառ, կրկներելոյթ, հայկակ, հոսիոս, յեղակարծ:

զ) Սեպել, վերաքաղ, տուրեւառ, ստորակայ, ոգեվար, ուսուցչարան, նշանտութ, տուրմ, շարժակ, շիտակ, մեկան, հոս, հաջաղ, համայնավար, կնքամայր:

է) Ալեհաւաք, օղակայան, բեկարոյժ, արտօսր, երթեւեկ, մեծկակ, հնչեակ, մարդամեքենայ, ոճրագէտ, ուր, վերամուտ, կաղանդչէք, սակարան, համարկում, նաւախել:

ը) Վերացապաշտութիւն, տագր, կռնակ, տպաւորապաշտ, բարկօղի, ցաւորդ, փողպատ, մրցանիշ, նայ, շատոնց, դրամատուն, ճատրակ, թրքատապ, ուժանակ, դասիչ:

4. Կարդալ Շահան Շահնուրի «Նահանջը առանց երգի» վեպից բերված հատվածները (Բնագրեր՝ էջ 161), դուրս գրել հոգնակի քվի՝ արևելահայերենից տարբեր և միայն արևմտահայերենում գործածվող կազմութիւնները:

5. Կազմել տրված գոյականների հոգնակները.

ա) Անյիշուքիւն, անուշ, մարդ, տիկին, հարս, արժենիշ, խումբ, շուն, դուռ, լեռ, ծառ, ուստր, խարբերոցի, ուղեծիր, հեռագիր:

բ) Ռուս, ծնող, գրագիր, արժեթուղթ, դրամատեր, վճռագիր, սպի, աստղ, դաշտամուկ, նուռ, գառ, այծամարդ, կին, ժամացոյց, ծունկ:

գ) Յայտագիր, դրամատուն, բնագիր, նստացոյց, վիպագիր, սիրերգ, դրամանենգ, դուստր, անգղ, տղամարդ, միսիոնար, յածում, յանձնախումբ, նարօտ, յիմարաբոյժ:

դ) Յանկերգ, հանրաքարշ, հեծելանիւ, հեռացոյց, հիւլեաբան, հրապարակագիր, բառգիրք, դեղագիր, բռնագաղթ, անջրպետ, անցագիր, բանախօս, բնալոյծ, գամ, գործատուն:

ե) Գլխագիր, գետնախնձոր, գրադատ, գուպար, գուարձատուն, էրիկմարդ, ընթացաւարտ, լամբար, խաչբուռ, ծխնի, կառախումբ, կնքապապ, հայկակ, ձեռնադաշնակ, մախր:

զ) Հողաթումբ, ժողովուրդ, ձեռք, թիապարտ, երգչախումբ, ֆետայի, մուկ, ստորակէտ, հողագործ, աշխատավարձ, վարսակալ, աղօթք, ունաձայն, դասապահ, վերաքաղ:

է) Յենապատ, յետակողմ, յետաշրջում, նաւկայք, շնորհանդէս, դասընթացք, շրջափակ, ուրուագիծ, չակերտ, գործատուն, ծառաբուն, պատան, սգատուն, ծրագիր:

6. Կարդալ՝ փակագծում տրված բառերը գործածելով ստացական հոգնակի ձևերով.

«Եւ ահա կմախակերպ սիւներուն առջեւ կանգ առին, մահը (ոտք) տակ եւ (հայեացք) աստղերուն, Եւ որոտումին պէս խօսեցան, իրենց բռունցքին մէջ կայծակներ ծրարած եւ (բառ) հետ ապառաժներ շարժելն... Դուն, որուն բերանէն դեռ մեր ցեղին արիւնն է, որ (աչք) առջեւ վար կը կաթկթ...» (Սիամանթո), «Անոնք (գլուխ) ճոճելով իրենց ամօթսածութեան մէջ այդպէս զարնուած սա ամբարիշտ տունէն, դուրս ելան», «Երկու կիները մտրակուած իրենց խղճմտանքէն..., (թուք) կուլ տալով ու (քիթ) մռմռալէն, համակերպեցան անխուսափելիին» (Գ. Օշական), «Ուսուցիչներ կը բարեւէին զիրար ինչպէս երեկ..., բայց (աչք) մէջ կասկածի խուսափուկ ակնարկ մը... Եվ կը խօսակցէին վերապահ, երկդիմի, զիրենք համակած խռովքէն (դէմք) մռայլ» (Ա. Անդրեասյան), «...Կը խառնեն ժիր (թեւ) Եւ (սրունք) պաղպաջուն, եւ (պորտ) կոշարայ՝ Ուրկէ մուշկի հատիկներ, տարրալուծուած կը բուրեն» (Դ. Վարուժան), «Մութ է (չորսիդի). հսկայ ծառերուն շուքը վերահաս զիշերին սեւութեամբ կը բարձրանայ» (Գ. Չոհրապ), «Մաքրութեան առաւօտ մը պիտի բացուի (վրան)»: (Վ. Շուշանյան)

7. Կազմել տրված բառերի և բառաձևերի ստացական հոգնակները.

ա) Ձեռք, աչք, միտք, հաւատք, ընկեր, երթալ, զէնք, սորվիլ, երես, գրասեղան, աշակերտ, զինուոր:

բ) Երախայ, ամըչնալ, բանակ, խօսիլ, խնդալ, սուր, խոստում, կմախք, գործաւոր, ճանչնալ, հրահանգ, մուճակ:

գ) Տարեթոշակ, դեղագիր, ոտք, միտք, տուն, լեմոն, օճախ, ծրար, կռնակ, քով, խաղալ, դաշխուրան:

8. Ընդգծել հոդի գործածության (կամ չգործածության) միայն արևմտահայերենին հատուկ դեպքերը, բացատրել.

ա) ...Եփուն կնիկ մըն էր արդէն, երբ որ առած պախլիշներէն եւ ամսականէն աւելցուած ստակովը Երուսաղէմ գնաց, ով զիտն ուխտի՞, թէ

մեղքերուն թողութիւն ուզելու համար: Վերադարձին՝ Հաճի Տիրիկ, սպասաւորութիւնը թողուց, ինք իր գլխուն գործի սկսաւ, ծանօթ տուններու համար կին ծառաներ գտնելու ձեռք զարկաւ, *բէլլալ* կին եղաւ: Իսկոյն յաջողեցաւ աս գործին մէջ. պատրաստաբան եւ զուարճախօս կին էր. էֆէնտիներուն՝ վրան բաց կատակներ կ'ընէր. հանըմներուն՝ օրուան գայթակղութիւնները կը բերէր: Ամէնքը գոհ էին իրմէ: Իր տեղաւորած ծառաները տարիներով կը կենային գտնուած տեղերնին: Մեծ տունները, հարուստ տունները, իրեն կը դիմէին. ամոնք որ իր յաճախորդներն էին՝ իր անունովը կը պարծենային: (Գրիգոր Զոհրապ)

բ) Յետոյ բերին մեր հանդարտ գիւղէն հեռաւոր, Եօթը կոյսեր վեց տասնամեայ...

Ու հորիզոններուն ու հողերուն բոլոր գօտիներէն, Այսպէս, վայրագօրէն ու քինայոյզօրէն ու յաղթականօրէն, Եկա՛ն, եկա՛ն, եկա՛ն Անոնք իրենց դռոյթովը դժոխային:

Այսպէս՝ փառաբանութիւնը կը տաճարուի... հիւսիսէն հարաւ եւ արեւելքէն արեւմուտք, Ամէն ցեղի, ամէն կարգի, ամէն դասի, ամէն դաշտի եւ ամէն հունձքի առատութեանը համար:

Ես գինին երգեցի իր ոսկեվառ բաժակին մէջ հրակայլակ, եւ պլպուլին հայրենացաւը տաւիղիս թելերէն սրտիս մէջը կաթկթեց... (Սիւսան-թո)

գ) 20-րդ դարու սեմին յայտնուած ուրիշ մեծագոյն բանաստեղծ մը, Սիւսանթոյէն ետք՝ Դանիէլ Վարուժանն է: Վարուժան ծնած է Բրզնիք գիւղը, Սեբաստիոյ մօտ 1884-ին: Համիտեան ջարդերուն կը հասնի Պոլիս մօրը հետ, փնտռելու հայրը, զոր կը գտնէ բանտին մէջ «ստօրէն ամբաստանուած»: Այդ տխուր դէպքին արծագանգը կ'ըլլայ «Հօրս բանտին մէջ» բանաստեղծութիւնը «Յեղին սիրտը» հատորին մէջ:

դ) Լեւոն Շանթ 1899-ին կը ծգէ Եւրոպան եւ կ'անցնի Կովկաս, ուր կ'ապրի տասը տարի: Կը դասաւանդէ Թիֆլիսի աղջկանց վարժարանին եւ Երեւանի թեմական դպրոցին մէջ: Կովկաս ապրած շրջանին ոչ միայն ուսուցչութեամբ զբաղած է, այլ նաեւ արեւելահայ անուանի գրողներուն հետ սերտ գործակցութիւն հաստատած՝ Յ. Թումանեանին ստեղծած «Վերնատուն» գրական խմբակին մէջ:

Ան կը լսէ նաեւ ցեղին արծագանգը... Կը տառապի իր հայութեամբը: Կը տառապի նաեւ Սփիւռքի ճակատագրովը:

9. Կարդալ երվանդ Օտյանի «Ընկեր Փանջունի» վիպակից բերված հատվածը (Բնագրեր՝ էջ 89), դուրս գրել սեռական-տրական միայն կամ գերազանցապես արևմտահայերենին հատուկ ձևերը:

10. Կարդալ՝ փակագծում տրված բառերը դնելով սեռական-տրական հոլովածևով.

«Անցնելով (շահ) բաժնին՝ ես պիտի վերագրեմ այդ (հանգանակ) բոլոր գլուխ-գործոցները մեր նոր (քերթողութիւն)» (Հ. Օշական), «...Վերածնունդի մարդը ճեղքեց (միջնադար) խաւարամած ու միսթիքական ամպերը՝ վերադառնալու համար մարդ (էակ) արարչագործ ու կենսաբախ երակին ու տիեզերքի մարդակեդրոն (ըմբռնում)...», «Վարուժանի (յորդում) մէջ կար չափ եւ իր տաղանդին (կատաղութիւն) մէջ՝ կշիռ. ան բուռն էր իր (բախումներ) մէջ եւ աղաչականօրէն նկուն՝ իր սիրոյն ու աղապատանքին մէջ... Այնքան երիտասարդ էր ան մեր (միտք) մէջ՝ իր ստեղծագործ (կիրք) առոյգ յորդունով», «Սարոյեանի «Հայ մուկը» պատմուածքը այլաբանական զուարթ հեքիաթ մըն է՝ *տիտուր* (նիւթ) մը մասին — հայ (ժողովուրդ) գոյատեւման պայքարին մասին» (Ե. Ազատյան), «Հայ գրող մըն եմ եւ խորապէս կը սիրեմ հայ (գրողներ) մեծ (ընտանիք) պատկանելու պատիւը» (Վ. Սարոյան), «Գիրքը կրնայ (ուրախութիւն) ու ցաւի բոլոր յոյզերով համակել որեւէ (լեզու) ընթերցող, ամէն ցամաքի վրայ ու (երկինք) տակ: Եւ կրնայ (մարդ) խիղճերը ցնցել (ուրիշներ) տառապանքին վիշտով, եւ նոյն ատեն լուսաւորել ամոնց միտքերը, համամարդկային (խտելներ) ցուրբերով»: (Ա. Անդրեասյան)

11. Կազմել տրված բառերի և բառաձևերի արևմտահայերեն սեռական-տրական հոլովածևերը, բացատրել տարբերությունները արևելահայերենից.

ա) խաղաղութիւն, Աստուած, հայ, հայր, տիկին, նաւ, երդում, Կարօ, կով, արջ, շոգեմաւ, տէր, ծուլում, ամառ, ընել:

բ) Նախագահ, միջնորդ, արևելահայ, աղջիկ, միջնադար, աներ, անհետիլ, Ափրիկէ, Կարին, հանգիստ, տղայ, մարդ, մայրուղի, հայորդի, այգի:

գ) Բամբիռ, օր, տուն, ձուկ, մահ, հոգի, ուսում, մարդեր, աստուածուհի, շահ, կատու, տնօրէնուհի, լեզու, սեր, ամիս:

դ) Սպասում, սեր, հոգի, պապ, հօրեղբայր, դար, յարութիւն, սիրտեր, անուն, սին, տարիներ, Ֆրանսա, Ռումանիա, Արաքսիա, Հայք:

ե) Ձարգացում, Մոսկուա, Բզնունիք, առտու, ընկեր, սուգ, տղաք, վայրկեան, զգացում, հրաբուխ, Դանիա, գործեր, դարմանատուն, գագաթ, արեւ:

զ) Ամուսին, յոգնիլ, օթօ, գահ, թռչիլ, եկեղեցի, ծելեր, խօսուածք, ծով, ուսուցչուհի, գիրեր, սուրբ, դուռ, Մարօ, ծմեռ:

է) Իրիկուն, ծնունդ, կայսր, Կիլիկիա, տագր, շրջան, խումբ, ժամանակ, մշակութիւն, հասկնալ, նաւաթի, օտարուն, դպրատուն, նախնիներ, ոգի:

12. Ընդգծել այն հոլովածները և կապային կառույցները, որոնք արտահայտում են ներգոյական հոլովի իմաստ.

ա) Եղիա Տէմիրճիպաշեան ծնած է Հասգիւղ 1851, Մայիս 8ին: Իր ուսումներն ըրաւ նախ Հասգիւղի Ներսէսեան վարժարանը, ապա Նուպար-Շահնագարեանի մէջ: Ուսումնառութեան ընթացքին ան կորսնցուց կարելիութիւնը իբրեւ դաստիարակ-ուսուցիչ ունենալու թովմաս թերգեանը: Ամէն պարագայի Եղիա կրցաւ բաւարար չափով ուսումնառութիւն ունենալ Մարսիլիա, ուր երկու տարի նուիրուեցաւ գրական աշխատանքներու:

բ) 1901ին Մեծարեւոյց կը դառնայ Սվազ. այս շրջանին Սարգիս եղբօրը եւ հօրեղբօրորդի Վարդանին հետ կը զբաղէր առետուրով: 1907ի գարնան վերջերը լոյս կը տեսնէ «Ծիածան» հատորը, որուն ձեռագիրը նախընթաց տարին արդէն պատրաստ էր: Նոյն տարին լոյս կը տեսնէ

բանաստեղծութիւններուն երկրորդ հատորը՝ «Նոր տաղեր»ը: Զոյգ հատորներէ ետք ուրիշ բանաստեղծութիւններ եւս լոյս տեսան իրմէ՝ թերթերու մէջ, «Տո՛ւր ինձի, տե՛ր», «Համրը», «Տեսիլ» եւ այլն:

13. Դուրս գրել միայն արևմտահայերենին բնորոշ սեռական-տրական, բացառական, գործիական հոլովածները, բացատրել դրանց շարահյուսական կիրառությունները.

ա) Սփիւռքը կամ սփիւռքահայութիւնը եւս, վերջին քսան տարիներու ընթացքին գէթ, երբ Լիբանանեան քաղաքացիական պատերազմի բռնկումին որպէս հետեւեանք Լիբանանը դադրեցաւ Հայութեան համար նախկին ապահով, կայուն եւ ինքնավստահութիւն ներշնչող կեդրոնը ըլլալէ, ենթարկուած է որոշ ցնցումներու եւ կորսնցուցած է իր կենսունակութիւնը: Ատկէ առաջ հայկական Սփիւռքը իր գոյութիւնը պահպանած էր մասամբ, սկզբնական շրջանին խարխափումի եւ անորոշութեան փուլէ մը անցնելէ ետք: Որեւէ ժողովուրդ, որ բռնութեամբ կը հեռացուի իր հայրենական հողերէն ու կը հարկադրուի կայք հաստատել օտար եւ անհիւրընկալ ափերու վրայ, դատապարտուած է անխուսափելի ոչնչացումի:

բ) Հայաստանի վերջին կառավարութեան հրաժարումէն ետք Ա. Խատիսեան ՀՀ անունով ստորագրած էր Ալեքսանդրապոլի նուաստացուցիչ դաշնագիրը 2 Դեկտեմբեր 1920ին, ուր ոչ միայն Հայաստան կը հրաժարէր Սեւրի դաշնագիրէն, այլեւ կը կորսնցնէր Կարսի նահանգը, Սուրմալուն, Նախիջեւանը, թէւ թուրքիա կը խոստանար ջարդերով հայաթափ եղած այդ շրջաններուն վերջնական պատկանելիութեան համար հանրաքուէ կայացնել, եթէ Հայաստան ցանկար այդ կատարել: Անգարայի եւ Երեւանի մէջ դաշնագիրը չվաւերացուեցաւ եւ հուսկ կորսնցուց իր օրինական-իրաւական հանգամանքը, սակայն գետնի վրայ կացութիւնը մնաց անփոփոխ:

գ) Առտուրն անոր կը սպասենք:

Գործատուներէն ներս, շուկայի վրայ եւ իրենց ընտանեկան օժախներուն շուրջ, մարդիկ ու կիներ կլանուեր էին առօրեայ կարիքներու, վիշտերու եւ վէճերու յորձանքին մէջ:

Անորոշ խօսքեր մըմնջալէն անիկա ամէն օր կ'անցնէր այդ ճանապարհը:

Յաջորդ պողոտային անդին կը տարածուէր միջին դասակարգին թաղը լուացուած ու շարունակ գրաւչութեամբ:

Ան բացաւ դասարանի մը դուռը ու նայեցաւ ներս, եւ թախտի ստուեր մը իջաւ իր դէմքին. երեք ծանօթ պատկերներ կախուած էին պատերէն:

Եւ աւելի հանդարտած կը խորհէր միւս աղջիկներուն ու տղոց մասին, որոնք վճիտ աչքերով, սորվելու տենդէն բռնուած՝ խոնարհ ուսանողներ էին:

14. Դուրս գրել միայն կամ գերազանցապէս արևմտահայերենին բնորոշ հոլովածները, բացատրել տարբերությունները արևելահայերենից.

ա) Ջապէլ Եսայեանի «Աւերակներու մէջ» վիպակը նկարագրութիւնն է Կիլիկիոյ քաղաքներուն եւ գիւղերուն վրայէն անցած ահաւոր հրդեհին ու կոտորածին. ցաւի զգացումը եւ յուզումը աղէտին ու մարդկային թշուառութեան՝ իրապաշտ գոյներով արտայայտուած են: Հոն շեշտուած զգացումի անկեղծութիւնը ու յորդուն թափը սրտի գալարումին՝ կը կազմեն գեղեցկութիւնը այդ գործին: Հոն կը փաստուի նաեւ անոր ճշմարիտ հայրենասիրութիւնը, ուղղակի կամ անուղղակի արտայայտութեամբ իր քաղաքական ու ազգային գաղափարաբանութեան՝ նկատմամբ հայրենիքի ըմբռնումին եւ ժողովուրդներու բարօրութեան: (Հակոբ Ճանաշյան)

բ) Երբ ուսանող կ'ըսեն, կ'երեւակայէ անմիջապէս քսակով թեթեւ, յոյսով հարուստ, զուարթ, լքեալ ու անհոգ էակ մը. ոչինչ աւելի հետաքրքիր է, քան գոյութիւնն այս արարածին, որ ուսման խստութիւնն իր անսպառ զուարթութեամբ կը թեթեւցնէ ու շատ անգամ անողոք ճակատագրի դառնութեան դէմ կը մաքառի:

Ընկերական արդի դիրքին մէջ ուսանողի կեանքը յատուկ գոյութիւն մ'է խորին ուսումնասիրութեան արժանի. այս տարօրինակ կեանքն ընկերային պայքարին մէջ առաջին պատերազմի դաշտն է այսուհետեւ: Ուսանողն՝ ամէն բանի փափաքող ու ամէն բանէ զուրկ՝ հեզնող ու դժգոհ անձնաւորութիւն մը: (Երվանդ Օտյան)

գ) Ձեր աչքերը հողին հովիտներուն գեղեցկութիւններէն կ'արցունքոտուին,

Եւ ծարաւի բերաննիդ հայրենական աղբիւրներու յստակ ջուրին կը մօտենան...

Տորեանի դաշտերն, ծով առ ծով, ձեր աչքերուն տակ, կեանքին հացը կ'ալեծփեն...

Եւ ձեր այգին իր առատ աչուրներուն քաղցրութիւնը ձեզի կ'ընծայէ...

Լռութիւն մը մահասարսուռ: Երկու քայլ եւս եւ արեւնե՛ր, արեւնե՛ր, արեւնե՛ր պիտի ծագին...

Արիւննիդ կ'եռայ: Տեղ մը կարօտ համբոյր մը ուրիշ համբոյրի մը կը սպասէ: (Սիամանթո)

դ) Խճուղիին աջին ու ձախին կ'երկարածգուին ընդարձակ արտեր՝ հունձքով բեռնաբարձ:

Այդ միակութիւնը, մարդու, կենդանիի, շունչի այդ պակասը բնալիտովեց հովիվը:

Հայաստանի մէջ փետրուարեան դէպքերու պատճառաւ վարչածեւի փոփոխութիւն տեղի կ'ունենար, եւ իշխանութեան զուլխ կու գար Ս. Վրացեանի գլխաւորած «Հայրենիքի փրկութեան կոմիտէն»:

Դեկտեմբեր 20ի վերջերը հաւանաբար հեռաձայնային խօսակցութեան ետք, արձանագրուեցան հայկական բանակի բոլոր սպաները:

15. Փակագծերում տրված բառերը դնել համապատասխան հոլովածներով՝ ըստ անհրաժեշտության ենթարկելով փոփոխությունների.

ա) Թռչուն մը կ'անցնի (զուլխ) վրայէն:

Վա՛յ այն (հոգիներ), որոնց մէջէն չէ անցած անհանգիստ ոգի մը:

Ալիքները շուրթէ շուրթ երգեցին, ջրանուշները (աստուածուհի) գրկեցին, համբուրեցին, կրկին համբուրեցին:

(Ասիա) մէջ դարերը դանդաղ կը քալեն, եթէ երբեք կը քալեն:

(Արեւմտահայ) բանաստեղծութեան այդ շրջանին արդիւնքները կը տարբերին մերիններէն:

Նոր ժամանակներու (գրականութիւն) մէջ ամէնէն աւելի ծաւալ ստացաւ վէպը:

(Քննադատ) պարտքն է ամբոխը վարել ու ոչ թէ ամբոխին իջնել:

բ) Այդ (հովիտ) մէջ արեգակը (առտու) մինչեւ իրիկուն կը խաղայ, (առտու) Բարձունք (լեռ) վրայ բարձրանալէ յետոյ կը թօթուրէի, կը տա-րածուի բլուրն ի վար:

Կու լամ որովհետև կարօտցա՞ծ եմ քեզ, կարօտցա՞ծ եմ (տուն): Գիտե՞ս, հիմա գիւղ ալ չունիմ, տուն ալ չունիմ:

Կենդանիներն ալ, (մարդ) նման, զարմանալի յարմարութիւններ կը փնտռեն:

Հարաւային (պատ) կախած եմ օրացոյց մը. (Աստուած) (գիրք) պէս սիրելի է: Ես շատ կը սիրեմ (կիրակիներ). կիրակին սէ՛ր է, կիրակին տա՛ք է (աղջիկ) մը շողակաթ աչքի՛ն պէս:

Ո՞վ իմ ըղձալի հայերէնս, առաւօտեան պէս թարմ եւ (գիշեր) պէս խորունկ, (մանուկ) պէս զուարթուն եւ (տարեց) մը պէս իմաստուն, (սէր) պէս հաճելի եւ (զարուն) պէս գեղեցիկ: (Շավարշ Նարդունի)

գ) Այն (օր) ի վեր փրփրած է լիճը: Ալիքները կը զարնեն (ափեր), եւ փրփուրը ճերմակ ամպի մը պէս կը տատանի (լիճ) հսկայ (տաշտ) մէջ: (Ալիքներ) կատաղութեան (մէջ), կ'ըսեն մօտակայ գիւղին բնակիչները, դեռ կը լսուի դօղանջիւնը ջրամոյն (ժամ) ջուխտ (զանգակներ):

(Ապակի) պէս ջուր մը ունի այս ծորը, որ (գիւղ) (եզերք) կ'իջնէ վար, եւ կը ցատկէ Ջաղջին (ծոր) մէջ, ճիշդ (կենդանի) մը նման...

Հեռուէն, (ծառեր) մէջէն, կը տեսնէի (ժամ) փորը, որ գառան պէս ճերմակ էր, եւ կը կանչէի.

— Արմա՛... ա՛...2...

Չայնս կը վազէր (անտառներ) վրայէն, (գօտի) պէս կը քակուէր այգիներուն մէջ, եօթն անգամ կը համբուրէր (վանք) պատերը, (շուն) մը պէս, հեւիհեւ, կը դառնար ետ, ականջս կը մտներ ու կը մտմտար: Եւ ես կը սարսռայի: (Շավարշ Նարդունի)

16. Ռոպեր Հատտեճյանի «Առաջին բախտաւորութիւնը» գործի վերջին պարբերությունից (Բնագրեր՝ էջ 171) դուրս գրել գոյականները, որոշել դրանց թիվը, հոլովը, հոլովումը և շարահյուսական պաշտոնը:

17. Ի՞նչ շարահյուսական պաշտոններով են հանդես եկել ընդգծված բառաձևերը.

ա) Պետրոս Դուրեանի սիրային տաղերը կը ներկայացնեն զգայուն **պարանիի** մը առաջին **խոսքները**:

Բանաստեղծը կը ցնցէ մեզ ճակատագրին դէմ մղած իր ողբերգական **պայքարով**: Սրբուհի Տիւսաբ ծնած է **Պոլիս** հայ կաթողիկէ ընտանիքէ: Սրբուհի Վահանեան 1871ին կ'ամուսնանայ ֆրանսացի **երածիշտի** մը հետ եւ անոր **անունով** կը կոչուի Տիւսաբ: Ունի երեք **վէպեր** («Մայտա», «Սիրանուշ», «Արաքսիա կամ վարժուհի»), երեքն ալ նուիրուած հայ կնոջ **դասին**: Տիւսաբ **զարթօնքի** սերունդին մէջ երեւոյթ մը կը հանդիսանայ իբրեւ առաջին **կին** գրագիտուհին:

բ) Հատորին **վերջաւորութեան** ծանօթագրութիւնները կը նշեն հրատարակութեան **տեղն** ու **քուակնը**:

Մեր սերունդը յստակ յիշատակ մը անգամ չունի **հայրենիքն**:

Մենք չենք ուրանար **ոճին** գեղեցկութիւնը եւ անոր **անհրաժեշտութիւնը**:

Ոչ մէկ բան փոխուած է հին **մտայնութիւնէն**:

Այս ժողովուրդը ծարաւը ունի **նորութեան**:

Ո՞վ պիտի փնտռէ այսպիսի **տղարք** ու գնահատէ զիրենք:

Երեւանի ուսանողական **տարիներու** առիթը ունեցայ այցելելու **Բասիակահանին**:

Մարդերը **խօսքով** կը կերակրեն, իսկ **խոզերը** գետնախնձորով:

Մի՞թէ կարելի է հոսող **ջուրին** կողպէք դնել:

Նոյն **քուականներուն** Պէյրուս եկան **խումբ** մը լրագրողներ:

ԱԾԱԿԱՆ, ԹՎԱԿԱՆ ԵՎ ԳԵՐԱՆՈՒՆ

18. Ընդգծել ածականները՝ բացատրելով որակական ածականների համեմատության աստիճանների կազմությունը.

ա) Ճշմարտութեան լոյսը աւելի փայլուն ու յամառ կը շողայ հոն, ուր խաբկանքին ու նենգութեան մութը կը տիրէ:

Լոյսը լաւագոյն է խաւարէն, եւ բարին աւելի վսեմ է, քան չարը, ճշմարիտը աւելի ազնիւ է սուտէն, եւ կեանք մը փրկելը առաքինի արարք է, զայն սպաննելու մեղքին դէմ:

Ապրող արարածներուն մէջ ամենէն ստոր, վայրագ եւ չարագործ եակը մարդն է, որովհետեւ գազաններու ոչ մէկ տեսակ իր նմանը այնքան կ'անիրաւէ, կը չարչարէ ու կը բզբտէ, որքան բանաւոր մարդը:

Ամենէն անզգամ ոճրագործն անզամ պիտի չկրնայ ամենէն մանրուք յանցանքը գործել, երբ խզուած է ուրիշ մարդկային եակներէն:

Կը դառնայ իր շուրջիններուն ու կը հարցնէ, թէ ասկէ աւելի իսկական հերոսութիւն կ'ըլլա՞յ:

Իմ քոյրս շուտով մեկնելու է, եւ լաւագոյն առիթ մը եղաւ այդ՝ այս հատորս փութով երեւան հասցնելու համար:

Անոր աղջիկները ծեռքէ ծեռք կը խլուին... ու կը տեղաւորուին է՛ն հարուստ տուները:

բ) «Վերջ Դայաստանի» վէպը ամենէն ուշագրաւ գրուածքներէն մէկն է արեւելահայոց մէջ: Ասկէ առաջ արեւելահայ աշխարհաբարով ուրիշ գործեր չկայի՞ն: Այո՛, կային եւ աւելի մաքուր լեզուով, բայց ասիկա եղաւ առաջին գեղարուեստական վէպը, որ իր շօշափած նիւթով եւ ժողովրդական լեզուով կը խօսէր ժողովուրդի սրտին: Աւելի դիւցազներգութիւն է, քան թէ վէպ: Այս գործին ազդեցութիւնը շատ մեծ է եղած իրմէ ետք եկող սերունդին վրայ:

Ռոմանօքի գրականութիւնը ամենէն աւելի կը յատկանշուի գրողի անհատականութեան շեշտումով:

Յակոբ Պարոնեան մեր մեծագոյն երգիծաբանն է, որ մինչեւ այսօր կը տիրապետէ մեր գրական կեանքին: Պարոնեան թերեւս արեւմտահայ գրականութեան ամենէն հարագատ արտայայտութիւնն է:

Վիեննական դպրոցի գործունէութիւնը հայագիտութեան ասպարէզին մէջ արժանի է խորագոյն յարգանքի:

Ընկերուհիին նուիրեց է՛ն աղուոր ծաղիկներէն, գորս շատոնց կ'անցնէր իր պարտէզին մէջ:

Դասական գործերու ամենազլխաւոր յատկանիշներէն մէկն է բանականութեան տիրապետութիւնը զգացումներուն վրայ:

19. Ընդգծել թվական խոսքի մասի այն կազմութիւնները, որոնք գործածվում են միայն արևմտահայերենում.

ա) Եօթնական գրիչ, եօթը տարի ուսանել ետք, եօթներորդ լսարանին մէջ, երկերկու մեկնեցան, տաս տետր գնեցի, առաջին օրէն ի վեր,

ընկերներէդ երկուքը, տասը առ հարիւր, մէկ չորրորդ մասը, մէյնէլ խնձոր տուաւ, տասնութ տարեկանին, տասնէն աւելի են:

բ) Գնահատուեցաւ զերօ միաւոր, միլիառ տարի առաջ, երկուքական զինուոր, տասնչորսերորդ դարուն, երեսունութ տարի շարունակ, եօթանասուն առ հարիւր, 10-րդ շինութիւնը, երկու-երկու շարքերով, եօթը սուրբ թիւ է, ութսուն տարեկանին, տասներորդ հանդիպումին առիթով, ուրը հոգի, եօթանասուն ամեակին, վաթսունմէկ օր:

20. Ընդգծել՝

ա) առարկայի հատկանիշ ցույց տվող (ածականանիշ) դերանունները.

Ասանկ, ատիկա, դուն, մէկգմէկ, զինք, զով, գորս, ասիկա, սա, հոս, երբ, ուր, ամենքը, քանի մը, քու, մենք, ինչ-ի՛նչ, ատանկ:

բ) գործողութեան հատկանիշ ցույց տվող (մակբայանիշ) դերանունները.

Ես, իրենք, անոնք, հոն, ամէն ոք, ոեւէ, այն, որ, ինչ, որքան, երբ, ուր, հող, զիրար, քանի, ինչ, որչափ, ասանկ:

գ) առարկա ցույց տվող (գոյական) դերանունները.

Որեւէ, սա, անիկա, գայն, դուն, մերինները, ինքզինք, ոչ մէկ, այս, ոչինչ, մէկ քանի, ուրիշ, միւս, ով, ամէն ինչ, այսպէս, միեւնոյն, ոմն:

21. Լսոն Շանթի «Չին աստուածներ» դրամայից (Բնագրեր՝ էջ 136) դուրս գրել գոյական դերանունները, նշել դրանց քերականական հատկանիշները:

22. Ընդգծել դերանունների՝ միայն արևմտահայերենին հատուկ ուղիղ կամ թեք ձևերը. նշել դրանց արևելահայերեն տարբերակները.

ա) Ինքզինք, ինծի, մէկգմէկ, հոս, ասանկ, այնպէս, այնքան, իրարու, զինք, զով, գորս, ոեւէ, ամէն, ոչ մէկ, մէկը, ատկէ, ասիկա, մէկ քանի, դու, քու:

բ) Ձանոնք, գայն, զիս, ուրկէ, որտեղ, երբ, ով, ովքեր, որու, ոչ ոքի, ոչինչի, ինչերու, մի քանի, քանի մը, ամէն ինչ, ոչ մի, ինչպէս:

գ) Ոչ ոքին, ո՞րչափ, իրարմէ, մէկմէկու, մէկզմէկով, որոնց, երբէն, երբուան, մէկմէկի, իմս, ամէնքին, իրեն, մեզ, քեզնով, սրանով, ատով, որով, ում, դուք, իրենք իրենց:

23. Անդրանիկ Ծառուկյանի «Եթէ տրուէր...» հատվածից (Քննադրեր՝ էջ 150) դուրս գրել բոլոր այն դերանունները, որոնք բնագրում ուղիղ կամ թեք ձևերում տարբերվում են արևելահայերենից, բացատրել տարբերությունները:

24. Փակագծերում տրված դերանուններն ըստ անհրաժեշտության փոխարինել արևմտահայերեն համապատասխան թեք ձևերով.

ա) Բան ունիմ (դուք) ըսելու: Այս եկեղեցին նուիրուած չէ (մենք) Աստծուն: Եւ ձգէ հանգիստ (մենք) ու (մենք) եկեղեցին: Վա՛յ, ինչպէս վախսուցիր (ես): Ըսէ՛, հասնելո՞ւ է (դուն) եկեղեցիդ ծովուն ծայնը: Սուրեն կեցած էր անշարժ ու քարացած՝ (ինք) պատռուած նկարին դէմ: Ի՞նչ ունիս, ի՞նչ եղաւ (դուն): Այդ ինչուն մութն էր տղուն համար, (որ) ծալքերուն տակէն (ան) բնագոյը կը զգար, որ դիմացի այդ աղջկան մէջ արթնցեր էր կինը: Կը սիրէր (ես) ու շատ կը հետաքրքրուէր (ես): (Դուն) ոչինչ կ'ուզեմ, միայն թէ մի՛ մոռնար (այն):

բ) Պայուսակո (ես) կու տաս, (իմինս) թելը փոթաւ: Վահանը (իրենք) տուն հրաւիրեց եղբայրս և (ես): Ատիկա անորն է, (դուն) չէ: (Այս) վերցո՞ւր քեզի հետ, օգտակար են: Ես (այդ) տասը հատ գնեցի: Անիկա կը սիրէր (ինքզինք) հպարտանալ: (Ասոնք) պիտի խաղամ ֆուտպոլ, քանի որ (ատոնք) շատոնց արդէն շարքէ ելած են: Դուն (ատ) մի՛ ուտեր, համեղ չէ: Անոնք (իրար) կը զբաղին, (իրար) կը սիրեն ու (մէկզմէկ) մշտապէս հոգ կը տանին: (Ոչ մէկ) (մենք) ճանչցաւ: (Ուրիշներ) խօսքին մտիկ մի՛ ըներ: Տասը տարիներու ընթացքին (ոչինչ) կրցաւ հասնիլ:

գ) Մուշը կը յիշե՞ս. քանի՞ տարի է (ան) հեռանալդ: Այդ քանի մը օրը, սակայն, արեւը մութ ցաթեց (ան) վրայ, աչքերը (ոչինչ) տեսան. խենթութեան տանող բան մը (ինք) հոն թռցուց: Եթէ մենք կը տգեղցնենք, կ'աղ-

ճատենք լեզուն, մենք կ'ընենք (այն), (մենք) անփութութիւնը կ'ընէ: Երկար չենք սպասցներ (ինք): Ամէն բանի վրայ մարդ բանաստեղծութիւն կրնայ ընել. գեղեցկացնողը մարդն է. (մենք) միտքէն չանցածը, անսպասելի՞ն կրնայ տալ (մենք). մենք այդ կը սպասենք (ինք): Հայաստանի բնութիւնը կախարդած է (ինք): Յուսախար սերը եւ (ան) բխող վիշտը Իսահակեանի բանաստեղծութեանց գլխաւոր նիւթը կը կազմեն: (Դուն) աւելի հարազատ մէկը չունիմ: Ո՞վ պիտի տայ նաեւ պատասխանը, թէ ինչու հորենացի եւ (ինք) ժամանակակիցները հալածեցին (մենք) աչքին հիմա այնքան ազգային երեւցող հեթանոսական մնացորդները:

25. Հոլովել տրված դերանունները.

ա) Ինք (ը), ասիկա, դուն, անոնք, որ, ոչ մէկը:

բ) Մենք, իրենք, ես, սա, քուկդ, այստեղ:

գ) Դուք, մէկը, ոչինչ, ոչ ոք, ամէնքը, ինչեր:

դ) Քանի՞, միւսը, իմս, ով, մէկզմէկ, ինչ:

ե) Որոնք, երբ, մերինները, մէկ քանին, այսքան, այն:

26. Դերանունների տրված հոլովածներով կազմել նախադասություններ, նշել արևելահայերեն զուգածները.

ա) Մեզմէ, ասկէ, քեզի, անոր, իմիններս:

բ) Քեզմով, որուն, զով, գայն, զինք:

գ) Անով, ինծի, զոր, իրմէ, ինքզինք:

դ) Ձիս, ձեզի, անիկա, ատոր, իրմով:

ե) Մէկ քանիին, իրենցներուն, զիրար, ասոնցմով, երբուան:

զ) Իրարմով, որով, ինծմով, երբուրնէ, ինք:

27. Հետևյալ անունների դիմաց դնել դիմավոր բայեր.

Դասախոսը: Որսորդը: Ուսանողները: Աստված:
Բնությունը: Ծաղիկները: Արագիլը: Արևը: Առավոտը
.....: Եղանակները: Ողիմպական խաղերը: Հնչյունատան:
Գետերը: Հեռատեսիլը: Յակոբ: Աստվածաշունչը

28. Նշել ընդգծված բայերի կազմությունը և լծորդությունը.

ա) Ո՛վ մարտնչումներու եւ զօրութեան արքայակերպ Հսկայ,
Ներէ՛ որ ակնածութեամբ եւ եղբօր մը պէս դէպի քեզ **յառաջանամ**,
եւ իմ **փառապողի** եւ տարփաւորի կարմիր բնարովս այս իրիկուն,
Քու ջատագովանքդ ու փառաւորունդ **երգեմ** քեզ **պաշտողներուն**
համար:

Թէեւ իմ շունչս կարող **չլլայ** քու յաղթականի փառքդ **շեփորելու**,
Թէեւ իմ **ընկճուածի** մտածումս քու անունիդ կատարներուն երբեք
չբարչրանայ,

Թէեւ հոգիս անարժան ըլլայ քու հերոսի հոգիդ **խորասուզելու...**
Թէեւ խորհուրդներս ըլլան աղքատ եւ ձեւերս անպաճոյճ,
Թէեւ քեզի համար **կառուցած** խորանս ըլլայ անսուրբ եւ ծխած
խունկս օտար: (Սիամանթո)

բ) **Չգիտե՛ս. Յաղթե՛ր** եւ, **բարչրացեր** եւ գագա՛թը, դուն կայսր ես:
Մարդկային ծածուկ ու խորունկ ատելութիւն է ատիկա ամէն բանի դէմ,
ամեն մարդու դէմ, որ **յաջողեր** է, որ **հասեր** է, որ գագաթն է:
Չյաջողածներու վրէժն է ատիկա, ե՛տ **մնացողներու** անքուն ատելութիւ-
նը: Հանգիստ չեն **փայու**, **խայթելո՛ւ** են, եւ մութին մէջ արմատները
կրծելու: **Նայէ՛**, դուն **զայրացար**, **լացիր**, **պոռացիր** եւ **քերեցար**: Իսկ ե՛ս,
եւ ի՞նչ **ընեմ**, ո՛չ կի՛ն եմ, ո՛չ **լալ կրնամ**, ո՛չ ալ **մնայ** անտարբեր: Կը
կարծես դիրի՞ն է ինձի: Երբեմն այնպէս ծանր վայրկեաններ **կու գամ**
վրաս, ներսը, այն ընդարձակ ննջարանիս առանձնութեան մէջ: Ա՛յ, մա-

նաւանդ այսպէս խօսլ ու դիւահար գիշերները, պատերուն ցայտերն ու
քիւերն անգամ կարծես կեանք **կ'առնեն** մոմիս դողողջ լոյսին տակ, եւ
մոլեգնոտ հովը պատուհանիս ճեղքերէն գիտե՛ս ինչ սեւ դաւեր **կը**
պապմէ ինձի: (Լևոն Շանթ)

29. Արշակ Չոպանյանի «Ա. Չօպանեան ինքը իր մասին» շարադ-
րանքի երկրորդ պարբերությունից (Բնագրեր՝ էջ 88) դուրս գրել
բայերը, նշել դրանց լծորդությունը, կազմությունը:

30. Հետևյալ հիմքերին կցել տրված լծորդական համապատասխան
բաղադրիչները՝ -չի, -նի, -նի, -ու, -նա, -անա, -ուի, -ի, -ե,
-ենալ.

ա) Խօս - , սորվ - , ամչ - , գր - , աշխատ - , վազ - , ապր - , հագ - ,
թող - , թռ - , սառ - , խպ - , ծն - , մոռ - , մերձ - , աղօթ - , աշխատակց - ,
ծո - , ճանչ - , մօտ - , փախ - , գիտ - , յոգ - , հանդիպ - , հեռ - :

բ) Ապրեց - , ուռ - , կորս - , դպ - , կպ - , նեղ - , գող - , յիշ - , խառն - ,
փայլ - , գիր - , այր - , խորհ - , կտոր - , պայքար - , աղաչ - , զանգահար
- , հի - , քնն - , խորասուզ - , զնահատ - , ապշ - , պայթ - , տիրապետ - ,
ցուց - , վրիպ - :

31. Առանձնացնել ներածանցավոր բայերը՝ բացատրելով դրանց
կազմությունը.

ա) Իջնել, մերձենալ, պահուրտիլ, հիննալ, ընել, խօսիլ, մսիլ, յագե-
նալ, բաղդատել, ամրանալ, փախչիլ, թռչիլ, կորսուիլ, յանդգնիլ, սորվիլ:

բ) Սառիլ, ուռիլ, մօտիկնալ, խօսցնել, վարել, վատնել, կտորատել,
աւելնալ, աւելցնել, հուրհրալ, մոռնալ, ծնիլ, կանգնիլ, իյնալ, գտնել:

գ) Հասնիլ, հատնիլ, դպչիլ, պատառտել, տապալտկիլ, երթալ, մտնել,
մեկնել, խոստանալ, թողուլ, թքնել, ճանչցնել, յաղթել, կառչիլ, անօթենալ:

դ) Ընդհատիլ, զբաղիլ, անդրադառնալ, մտիկ ընել, մեկնիլ, հոգալ,
ժպտիլ, բնակիլ, յաղթել, յաջորդել, սպառել, սպառնալ, անհետանալ,
խածնել, լմննալ:

ե) Քարանալ, կանգնիլ, հասուննալ, դրկել, մարել, գրուիլ, երգեցնել, փայլատակել, թաքնուիլ, հասցնել, տարուիլ, անցընել, արիւնիլ, կոտրիլ, շրջել:

32. Վերականգնել տրված բայերի սկզբնաձևերը (անորոշ դերբայը).

ա) Պիտի փորձէ, սպառէր, չենք ունեցած, գետեղուած են, պիտի հետապնդէ, խօսեցաւ, կը համադրեն, կը զգամ, չի յատկանշեր, խորհեցանք, վերցո՛ւր:

բ) Կ'ապրինք, կանչուած է, ընդունեցայ, ընդունեցի, ընդունուեցանք, կը խոստովանինք, պիտի աւարտէր, ունինք, պիտի չանցնէր, մի՛ հաներ, կ'արժեցնէ:

գ) Կազմակերպուած, կորսնցնէ, կը գործածեն, կը հակակշռէ, արգիլուած են, մի՛ նկատեր, ունինք, դիտուած, չէր հանդուրժեր, շահագործած է, պիտի չկարենային, կը միջամտէ, սպասեցի:

33. Վերականգնել տրված բայերի սկզբնաձևերը (անորոշ դերբայը), որոշել դրանց կազմութիւնը.

ա) Մարեցան, կը սուղնայ, վարգեցին, կը տոչորուի, պիտի փրկեն, փտեցան, մի՛ պատահիր, չէի յայտներ, կը մորկի, չեն մոլորիր, ծելէ, նետող, խորհելէն:

բ) Անսա, կակուղցաւ, կարդացուեցաւ, հատաւ, յարդարեցի, շփոթեցայ, յօժարեցան, յիշատակէք, կը մերձաւորինք, մեռած է, չէինք մաքրեր, ձօներ է, ներխուժած:

34. Ընդգծել՝

ա) **ներգործական սեռի բայերը.**

1. Խնայել, յաղթել, վնասել, վազել, լայնցնել, ապրիլ, կարդալ, հոսիլ, վառել, ազատիլ, բնակիլ, մօտենալ, գրաւուիլ, ժպտիլ, թռչիլ, զբօսնել, աճապարել, նստիլ, ծռել, մարել:

2. Դիտել, աղմկել, արգիլել, ճամբորդել, մեծարուիլ, որսալ, դաստիարակել, վաճառել, գթալ, հանձնել, հալածել, վտարուիլ, յաջորդել, խնդալ, ապաստանիլ, ապսպրել, նշաւակել, ցաւիլ, չորնալ, խեղճանալ:

3. Ծածկել, կատարել, ստորագրել, հետեւիլ, ըմբոստանալ, այցելել, ամչնալ, ծանօթանալ, վերադառնալ, արթննալ, անէանալ, եռալ, սահիլ, կանչել, պաշտպանել, կշտամբել, ընել, զբօսնել, մաքրել, կերցնել:

բ) **չեզոք սեռի բայերը.**

1. Յագեցնել, ներել, խառնել տալ, օգնել, թուիլ, դառնալ, ըլլալ, աւարտել, կաթիլ, հնծել, տրոհուիլ, թափել, ընդունիլ, կռահել, գգուել (փաղաքշել), խռովիլ, գերագանցել, համրանալ, խոնջանալ, հեռածայնել:

2. Սորվիլ, անցընել, բարեկամանալ, կանգնիլ, ջրուիլ, վառիլ, հեռանալ, հասկցուիլ, բռնկիլ, սուզուիլ, շրջել, ծռել, ծակել, թափիլ, ազատել, թաղել, յուզել, բացայայտել, ծռիլ, մարիլ:

գ) **կրավորական սեռի բայերը.**

Ժողովել, հոսիլ, նզովուիլ, խանիլ, վախնալ, միացուիլ, յարծակիլ, կառուցուիլ, պատկերուիլ, գրկախառնուիլ, ընդունուիլ, լուծուիլ, հիասթափիլ, վերլուծուիլ, խռովիլ, կենալ, կազմուիլ:

35. Վահան Թեքեյանի «Եկեղեցին հայկական» բանաստեղծութիւնից (Բնագրեր՝ էջ 131) դուրս գրել բայերը, որոշել դրանց սեռը և կազմութիւնը:

36. Որոշել ընդգծված բայերի սեռերը.

ա) **Գիպէ՞ք** որքան թախիժ **կայ**

Յոգիին խորն այդ տղուն.

Մի՛ դպիր, թող **քրքջայ**.

Խենթին քրքիջն է բեղուն...

Ահ, մի՛ դպիր այդ տղուն.

Խենթը միմակ **կը քողուն**...: (Մատթեոս Չարիֆյան)

բ) Հիմա երբ ինձ **կ'երազես** պատուհանիդ դէմ **նստած**

Գուցէ անցորդն եմ տրտում, որուն վրայ **կը խղճաս**,

Կամ ծովերով **բաժնուած** օտարական մը անյայտ: (Մուշեղ Իշխան)

գ) Այսքան մինակ, մեկուսի, ինքզինքս երբեք **չեմ գրած:**

Յուսացի թե երազներս գեթ թիչ մ'երկայն **կը փունկն,**

Բայց **քողոցի՛ն, հեռացա՛ն:** Մենարանիս ալ յանկարծ

Դուռերն ամեն **փակուեցան** մէկը միւսին ետեւէն: (Վահե-Վահյան)

դ) Տարիներ վերջ, **գարրնելով** պատրանքներէն, գոր **սուրին**

Մեծ ոստաններն՝ **յանչնելով** զիս իրենց խօլ արշաւին,

Եկեր, գպեր էի տունն, ուր մանկութիւնս **էր անցեր:**

Յիսուն մղոն ծիւն **կորսած** ոտքերուս կրակ ու խոց էր: (Նիկողոս Սարաֆյան)

ե) **Ունկնդրէ՛** դուն քնարիս եօթ լարերուն՝

Որոնք **կ'երգեն** եօթն հրաշալիքն աշխարհի.

Ե՛լ, քեզ համար **սիսփի լարեմ** եօթնաղի

Քնարիս վրան շքեղ լար մ'ալ անանուն:

Ելի՛ր, քեզի հետ **պարենք** պարն այն վայրի՝

Որ եղեմներ **սիսփի փանի** մեզ ցնծուն.

Որպէս զի դուն **հասնիս** մինչեւ աստղերուն,

Ելի՛ր, քերթո՛ղ, թե՛ւ **սիսփի փամ** ես քեզի: (Հակոբ Սիրունի)

37. Գետնայա՛ նախադասութիւններում ավելացնել համապատասխան՝

ա) **չեզոք սեռի բայեր.**

Մարդ մը: Հայերը իրենց ազատութեան համար: Վահան Թէքեան Պերպլեան եւ Կեդրոնական վարժարանները: Երագիս մէջ մամաս խորհրդաւոր ժպիտով մը իմ թով: Գրիգոր Պըլտեան (ծնած 1945ին, Պէյրուս), Համազգայինի ճեմարանի իր ուսումնական երկրորդական շրջանէն ետք Փարիզ, եւ հոն ամբողջացուցած ուսումը՝ փիլիսոփայութեան ճիւղին մէջ:

Վարդը.....: Եթէ ես, դուն մօտիկ ազգականներ ունէիր Գանատա: Վարուժանով կը հարստանանք, Դուրեանով....., Մեծարեցնով կ'անուշանանք, վահան Թէքեանով կը զգաստանանք:

բ) **ներգործական սեռի բայեր.**

Լուռ դարձանք փոքր հրապարակին անկիւնը եւ, առանց կանխատեսածութեան, մեր քայլերը..... կէս-դաշտային արահետի մը, որ ոլորապտոյտ կը բարձրանար դէպի մերձակայ բլուրը. բարակ հով մը գրկած մեզ: Պատանի տարիքը իրեն յատուկ խռով հոգեվիճակներ, դժուարին պահեր, ինքզինք ճանչնալու տագնապ, զգացական դժուարութիւններ: Իր «Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան» հսկայ գործով վիպագիր եւ քննադատ Յակոբ Օշական հայ գրականութեան արեւմտահայ ճիւղը գրական խոր վերլուծումներու ձեւին տակ:

38. Ռուբեն Զարդարյանի «Ծովակին հարսը» պատկերի Ա հատվածից (Բնագրեր՝ էջ 118) դուրս գրել բայերը, որոշել դրանց սեռը, ներգործական սեռի բայերը վերածել կրավորականի:

39. Տրված բայերից կազմել կրավորական սեռի բայեր. դրանք գործածել մեկական նախադասության մեջ.

ա) Հիւրասիրել, յանդիմանել, վառիլ, յարգել, պատժել, սեւցնել:

բ) Խախտել, բուժել, հուզել, հաւաքել, փնտրել, մօտեցնել:

40. Արտագրել՝ ընտրելով ճիշտ տարբերակը.

ա) Դիմաւորել (ընկերը, ընկերոջը), օգնել (մեզ, մեզի), սկսիլ (աշխատանքը, աշխատանքին), այցելել (ծնողքը, ծնողներուն), կանչել (զիս, ինձի), ձերբակալել (յանցագործը, յանցագործին), վիրավորել (իրար, իրարու), սիրել (ինքը, զինք), կշտանքել (զիս, ինձի), հաւածել (զինք, իրեն):

բ) Ձեռնարկել (գործ մը, գործի մը), հիւրասիրել (քոյրը, քրոջը), խաքել (զայն, անոր), դիմադրել (թշնամին, թշնամիին), պատուել (ուսուցչուհին, ուսուցչուհիին), յաջորդել (մեզի, մեզ), բռնել (մեղաւորը, մեղաւորին), սպաննել (թուրք մը, թուրքի մը), յարգել (մեծերը, մեծերուն), ճանչնալ (քեզի, քեզ):

զ) Վարձատրել (գործաւորները, գործաւորներուն), դաստիարակել (երեխաները, երեխաներուն), համբուրել (ուսուցիչը, ուսուցիչին), արգիլել (ծեզի, ծեզ), նշանել (աղջիկը, աղջկան), թագադրել (Արշակը, Արշակին), մօտենալ (զայն, անոր), մոռնալ (զինք, ինքը), պատրաստուիլ (մեկ-միլ, մեկնելու), խնամել (հօրը, հայրը):

դ) Կը սպասեմ (քեզի, քեզ), (մեզ, մեզի) կը խօսի, պիտի գամ (ծեզ, ծեզի), տուն կը տանի (ծեզ, ծեզի), կը պատմէ (ինձ, ինձի), դասը մի՛ բացատրեր (անոր, զայն), զննեցի (զանոնք, անոնց), նման են (իրար, իրարու), կը պախարակեն (զինք, ինքը):

41. Միսաք Մեծարենցի «Ձմրան պարզ գիշեր» բանաստեղծութիւնից (Բնագրեր՝ էջ 105) դուրս գրել բայերը, բացատրել դրանց լծորդութեան և կազմութեան տարբերութիւնները արևելահայերէնից:

42. Շահան Շահնուրի «Նահանջը առանց երգի» վէպի «Ի՛նչ պէտք, ի՛նչ պէտք... բացառութիւններն ալ» հատվածից (Բնագրեր՝ էջ 161) դուրս գրել սահմանական ներկայի ձևերը:

43. Դուրս գրել անկանոն և պակասավոր բայերը.

ա) «Գացի Չուարթնոց. այնտեղ մարդ մը տեսայ. շատ հին հրացան մը ուսին. ըսի ո՛վ ես — պահակն եմ պատասխանեց: Ըսի՝ ներողութիւն, հայրիկ, Պիթլիս որտե՞ղ է... ոտքի ելաւ, ձեռքը պարզեց այսպէս, մէկ *խնչ* այս կողմ, այն կողմ տարաւ բերաւ, այսպէս, յետոյ հաստատուն կէտի մը վրայ ձեռք կանգնեցուց. այսպէս՝ եւ ըսաւ.

— Եիշդ այսպէս կ'երթաս, այսպէս ուղիղ, եօթ օր, եօթ գիշեր կ'երթա՛ս, կ'երթաս, կը հասնիս Պիթլիս: Գնա՛»: «Երբ կը գրէի «Օր մը աշխարհի յետմիջօրէին» գիրքս, ես իսկապէս որոշած էի պառկիլ անկողին ու փակել աչքերս: Երեսուն տարի ունիմ տակաւին, ես կը կարծեմ որ 97 տարեկանիս պիտի հանգիստ փակեմ իմ աչքերս. բայց մօտեցած եմ արդէն այդ ժամանակին, ուր մահը շարունակ աճող ու մեծցող իրականութիւն է... ես լաւ ընկերներ ունեցած եմ, որոնք լացած են մեռնելէ առաջ: Ե՛ս ալ պիտի լամ արդեօք. թերեւս, բայց ինչպիսի՞ նուաստացում է լացը մեռնելէ առաջ...»: (Վ. Սարոյան)

բ) Ուրկէ՞ առիթ թուաբանութեան այս գիրքը: Ձեզմէ անդին մարդ պիտի չանցնի, տղաք. ամէն մարդ ծեզի պէս ճամբուն եզերքը պիտի կենայ: Ծերունի մը, գլուխը կուրծքին ինկած, կը քնանայ: Ճամբայ ելած ատեն հետդ գիրք չառիր: Ձեռք մը հագուստ ընտրեցինք անոր համար. իր միւս նուէրները Կաղանդ պապան պիտի բերէ: Չէ՛, մինչեւ տուն պիտի չքալեմ. ճամբուն կեսին հանրակառք պիտի առնեմ: Է՛, օրէնքը յաճախ ոստիկան չեղողներուն համար է, չե՛ս գիտեր ատիկա: Չ՛ըլլար, կիրակի մեզի պիտի գաք. կը սպասենք: Բուրդն ալ նոյն գործիքներով նոյն աշխատանքը կ'ընէին: Գալ ամառ Իտալիա եւ Գունաստան պիտի երթամ: Երբ առաջին անգամ զինք դպրոց տարինք, ուզեց որ մաման իր քով մնայ, տուն չդառնայ: Ծնունդի շաբաթը շատ կը սիրեմ Երեւան գալ եւ պտոյտ ընել քաղաքին մէջ:

44. Ընդգծել անկանոն և պակասավոր բայերը.

ա) Թքնել // թքել, պագնել, խածնել, դնել, կանչել, կորսուիլ, ընել, սրբել, պահուրտիլ, նայիլ:

բ) Ուտել, գալ, ըլլալ, տանել, տեսնել, զարմանալ, ձգել, ճանչնալ, հաղորդուիլ, հասցնել:

գ) Ձարնել, եմ, կամ, ունիմ, առնել, զարմացնել, այցելել, զուգորդուիլ, խմցնել, յարգուիլ:

դ) Թռչելու, յարգուեր, սպասել, վագեր, աղօթելէն, տալու, գիտեմ, արժեմ, երթալով, լացած:

45. Վերականգնել տրված անկանոն և պակասավոր բայերի սկզբնաձևերը (անորոշ դերբայը), նշել դրանց կազմությունը.

ա) Տուած են, ըսուեցաւ, զարկաւ, ընեն, լեցուր, գացի, չ'ըսեր, մի՛ երթար, դարձած էր, ինկի՛ր, բերաւ, տուի՛նք, ըլլալու ենք, եկանք, մի՛ գիտնար:

բ) Ինկեր են, թո՛ղ, գացէ՛ք, կու գայ, պիտի ըլլար, մի՛ ըներ, կե՛ր, դրաւ, զարկինք, յուսայինք, մի՛ թողուր, կ'երդնում, եկուր, գիտցայ, առինք:

46. Երվանդ Օտյանի «Ընկեր Փանջունի» վիպակի առաջին երեք պարբերությունից (Բնագրեր՝ էջ 89) դուրս գրել անկանոն և պակասավոր բայերը, բացատրել դրանց տարբերությունները արևելահայերենից:

47. Կազմել տրված բայերի անցյալ կատարյալի հիմքը, բացատրել տարբերությունները արևելահայերենից.

ա) Երթալ, ըլլալ, նայիլ, ապրիլ, երգել, տալ, փափկիլ, նահատակուիլ, արտայայտել, հասցնել, գանահարել:

բ) Թողուլ, ուռիլ, իյնալ, կախել, դնել, տանիլ, ազատել, արժանանալ, բաւել, բռնանալ, գալ:

գ) Ներել, գնուիլ, զտել, ուտել, թռցնել, յարձակիլ, կարդացուիլ, սոթտել, լեցնել, լայնցնել, գունատուիլ:

48. Խոնարհել տրված բայերը սահմանական եղանակի անկատարներկա, անկատար անցյալ և վաղակատար ներկա, վաղակատար անցյալ ժամանակաձևերով.

ա) Աղօթել, բնակիլ, ըլլալ, բերուիլ, նուազեցնել:

բ) Կրնալ, հեզնել, վերադարձնել, զարնել, տալ:

գ) Կորսնցնել, իյնալ, դաչիլ, խաղալ, պակսիլ:

դ) Հագնիլ, ելլել, ապրիլ, փափաքիլ, արթննալ:

49. Հակոբ Պարոնյանի «Մեծապատիվ մուրացկաններ» վիպակի բերված հատվածներից (Բնագրեր՝ էջ 74) դուրս գրել անցյալ կատարյալ ժամանակաձևերը:

50. Տրված բայերը խոնարհել անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով.

ա) Ըլլալ, խնդրել, յոգնիլ, կազմուիլ, ծաղկիլ, տալ:

բ) Հսկել, բերել, սորվիլ, մոռնալ, թափել, մարիլ:

գ) Չարնել, հրաւիրել, թափիլ, մարել, խօսեցնել, գրաւուիլ:

51. Տրված նախադասությունների ընդգծված բայերը վերածել ժխտականի.

ա) Վահան քալելով դարոց *կ'երթայ*. Աստղերը յաւերժ *պիտի պսպղան*: Տղաք ընդարձակ բակին մէջ *կը խաղային*: Պիտի կանուխ *բնանամ*, եթէ դասերս *պարբաստեմ*: Չայնագրիչով *կ'արշանագրենք*: Չայնասփիւռով *տարածած են*: Դուն *կ'սպրիս* միայն հացով: Անոնք *մասնակցած են* հանդիսութիւններու:

բ) Հեռածայնով և անթելով *կը խօսակցինք*, իսկ լսափողով սրտի տրոփը *կը լսենք*: Առիւծը կորիւն *ծնաւ*: Սուտին ոտքերը կարծ *կ'ըլլան*: Ո՛ւր է թռռնիկս, երկար ատենէ ի վեր տեսած չեմ գինք, *կարօտցած եմ*: Կիրակի օր եկեղեցի *երթալու եմ*: Ամպեր *կը դիզուին* լերան զազաթին վրայ: Կը հաւատամ, որ Արտաւազդ օր մը անպայման *լոյս աշխարհ պիտի գայ*.

52. Կազմել տրված բայերի ժխտականը.

ա) Կը լսէի, կ'ըլլար, գրուած է, երթայինք, ուզէր, կու գար, պիտի տամ, տուած է, սորված էք, կ'ուզէ, կը սորվիմ, շրջագայիմ:

բ) Կ'ընէ, պիտի լար, գրելու է, ունինք, կը մոռնամ, կը մտնէր, գրած են եղեր, կարդացած ենք, եղաւ, կ'իջնէ, կ'իջնէր, որակագրկած են:

գ) Կը նմանէր, ունիմ, օգնէր, կայինք, կը թողում, սորված պիտի ըլլամ, կը նմանին, կը լսէ, կը հնչեն, կ'ընթերցուին, կ'ընթերցէ, կը խօսինք:

53. Սիւսանթոյի «Մահուան տեսիլք» բանաստեղծությունից (Բնագրեր՝ էջ 99) դուրս գրել դրական խոնարհման դիմավոր բայերը, կազմել դրանց ժխտականը:

54. Տրված նախադասությունների հրամայականի ընդգծված ձևերը վերածել ժխտականի.

Մօզկեցիք իմ ընկերոջը: **Լուկ՝** որդի՛ս, **լուկ՝** անոր, անիկա ծերունի մարդ ըմն է: **Կարդա՛** ինքը: **Եկո՛ւր** հոս, քու հոգիդ թոխք ունի: **Հեզկուէ՛** իմ խորհուրդներուս: Եւ վերջապէս հիմա ինչո՞ւ ես կեցեր. ելի՛ր, գա՛րկ, **սասկեցո՛ւր**: Փոխեմ հագուստս, կու գամ. դուն **զնա՛:** **Մոռցի՛ր** ըսածներս: Եթէ կրնաս՝ **բարչրացի՛ր**: **Դպի՛ր** այդ տղուն: **Պապմեցիք** ձեր լսածներու մասին:

55. Կազմել տրված բայերի եզակի և հոգնակի հրամայականի ժխտական ձևերը.

ա) Խօսեցէ՛ք, թո՛ղ, գացէ՛ք, գնա՛, ա՛ռ, մտի՛ր, ըսէ՛, պապակէ՛, ինկի՛ր, գա՛րկ, խմեցէ՛ք:

բ) Գրեցէ՛ք, մօտեցի՛ր, կարդա՛, դի՛ր, ըրէ՛, պահպանէ՛, պապանծէ՛, կե՛ր, եկո՛ւր, հալածեցէ՛ք:

56. Կազմել տրված բայերի եզակի հրամայականի դրական և ժխտական ձևերը.

ա) Լսել, կուրճալ, կղպել, կլորճալ, կարդալ, պագնել, ամնել, իջնել, տանիլ, բռնել:

բ) ճերմկնալ, հոսիլ, լայնցնել, լեցնել, խնայել, բանալ, բերել, ջրել, ըսել, թողուլ:

գ) Անրջել, մտնել, հագնիլ, իյնալ, գարել, դնել, ներել, ներկուիլ, սորվիլ, գիտնալ:

դ) Փախչիլ, մօտեցնել, հանգստանալ, պարապիլ, սպաննել, ելլել, երթալ, հարցնել, փթիլ, սիրուիլ:

ե) Մաշիլ, մօտիկնալ, իջեցնել, բանիլ, յառաջանալ, յածիլ, շատնալ, շտկել, չորնալ, ցուցնել:

57. Կազմել տրված բայերի հոգնակի հրամայականի դրական և ժխտական ձևերը.

ա) Ելլել, պառկիլ, սգալ, սիրել, սիրտը ամնել, յիշատակել, սփռուիլ, ամնել քալել, վստահիլ, տապալիլ, թռչիլ:

բ) Տալ, թողուլ, սիրտը լայն բռնել, սղագրել, սկսիլ, վառել, վշտացնել, տապանել, տառադարծել, երթալ, գարնել, դպչիլ:

գ) Երդուիլ, սիրտը բանալ, սրբել, մտերմանալ, սփոփուիլ, տաքնալ, տիրանալ, տուայտիլ, փախչիլ, կորսուիլ, հագնիլ, մերծենալ, գինովնալ:

58. Ռուբեն Սևակի «Երթալ» բանաստեղծությունից (Բնագրեր՝ էջ 117) դուրս գրել բոլոր այն ձևաբանական իրողությունները, որոնք տարբերվում են արևելահայերենից, բացատրել տարբերությունները:

59. Պետրոս Դուրյանի «Տրտունջ» բանաստեղծությունից (Բնագրեր՝ էջ 67) դուրս գրել բայական բոլոր այն ձևերը, որոնք տարբերվում են արևելահայերենից, վերածել արևելահայերենի:

60. Դանիել Վարուժանի «Յունձք կը ժողվեն» բանաստեղծությունից (Բնագրեր՝ էջ 127) դուրս գրել բոլոր դիմավոր ձևերը, վերլուծել:

61. Տրված բայաձևերը վերածել արևելահայերենի.

ա) Փրկէ՛, ա՛ռ, տանիմ, կրնանք, կը հաղորդուիմ, կը պատմէիմք, եկած է, ըսուեր է, չ'երթար, չըլլար, կը կարծէի, ինկի՛ր, կը քալեր, չի մոռնար, պիտի չընէր:

բ) Մի՛ իյնար, չի գիտեր, կը տանիմ, տուի, բերաւ, երթալու է, շատնայ, մի՛ կարդար, կու տար, չեղաւ, դրինք, առի, կը խռովեր, չի տանիր, գիտեմ:

զ) Լեցուած է, բերեր էր, կը դիմաւորէ, կ'ըսես, քնացած էին, չէր կոտրած, խաղցած էր, գրուեցան, ըրաւ, կ'երագես, կը վագր, չէի թողուր, կը նկատուին, սպասարկէ, չըրաւ:

դ) Փլաւ, պիտի ընդունի, չկրցայ, խուսափեցանք, երթալու ըլլալու եմ, կ'անցընէիր, չաւարտեցաւ, գտնէ, չէի հետեւեր, լոգանք առի, մտած էք, չեմ հրաժարիր, կ'արգիլեն, կրնայ, կը թուէր:

62. Տրված բայաձևերը վերածել արևմտահայերենի.

ա) Գնա՛, ասա՛, առա, խոսե՛ք, չէր կարդում, չգնանք, հասկացե՛ք, մրցում ենք, կորչում են, սառչում էին, չտեսնեմ, չասեր, պակասեմ, չգսպվեց, սիրե՛ք:

բ) Արի՛, տվեցի, ասացե՛ք, ընկավ, պիտի հանդիպի, հնացել է, չի պատասխանում, չէր ասում, նշագրվեց, նմանեցրի, թողեցինք, դրեցի, ուռչում է, մի՛ փախիր, հսկե՛ք:

գ) Մի՛ գնացեք, բերեցինք, փրկեցե՛ք, գնաց, մոռանում ես, ապրեմ, նստել եմ, մոռացել էին, չի մրսելու, ուռեցին, իջե՛ք, իջեցրե՛ք, սառեցրո՛ւ, մարեցի (հանգցրի), երգե՛ք:

դ) Նմանվեցին, նմանեցրի, ընկել է, գնալու են, գնացել են, քնի՛ր, սառան, մարեցի (գիտակցությունս կորցրի), պսակվեցին, պտտեցի (շրջագայեցի), մի՛ կեր, ուսանեմ, պիտի թողնեմ, ոռնում են, գրե՛ք:

63. Տրված բայաձևերով կազմել մեկական նախադասություն, բացատրել դրանց տարբերությունները արևելահայերենից.

ա) Մարեցաւ, շրջեցանք, հաւնեցայ, կը պտըտէի, շարժեցինք, լմնցած է:

բ) Մարեց, հաւանեցայ, կ'անցնէի, կը պտըտցնէ, հիւծեցայ, սպառեցան:

գ) Շրջեցինք, անցուցի, կ'անցընէի, շարժեցանք, մտի՛կ ըրտ, արթնցի՛ր:

դ) Կ'ուսանիմ, չմարեցայ, նորոգէ՛, ներդրաւ, չեմ յիշեր, քնացեր է:

64. Արտագրել տեքստը՝ փակագծում եղած բառերը ըստ անհրաժեշտության ենթարկելով համապատասխան փոփոխությունների.

ա) Շատոնց կ'ուզէի (դուն) գալ: Սեղան գլուխը (խոնարհեցնել): Այս իրիկուն մեր (հիւր) ճամբեցի: Լոռութեան այդ (պահ) անոնցմէ (մէկը) ծայնը (հարցնել): «Հայրի՛կ, կը հաճիս ըսէ՛, հիմա ի՞նչ (ընել)»: Այդ յառաջ-խաղացումին նպատակակէտը հեռու է (մարդ) անսահմանօրէն, անհունօրէն, որովհետեւ այդ նպատակակէտը մօտիկ է (մարդ), ինչպէս ոչ մէկ բան կեանքին մէջ: Մարդիկ (տառապիլ), այլ (ինքզինք) կը տառապեցնեն: Արթնցի՛ր, մանկի՛կ, ու (ժպտիլ):

բ) Բաւական ուշ էր, ժամը տասին մօտ, երբ վահան (գարնել) անոնց դրան (զանգ): Վե՛ճ մը կայ մութ եւ պայծառ այդ երկու (գրող) միջեւ. անոնք (երկու) ալ ունին իրենց արդարացի փաստերը: Այդ (գիրք) մէջ կար Սփիւռքի հոգեվիճակը, որ չկար հայերէն (գրել) շատ (գիրք) մէջ: Իրականութիւնը տեսնելը ահաւոր վտանգ (մը) է. կ'ամլացնէ հոգիները, (ջլատել) (անոնք): Վարուժան մեծ ու սիրելի բանաստեղծ, կը յաջողի բանաստեղծութեան մէջ, բայց աղօտ պատկեր մը (տալ) միայն մեր հեթանոս շրջանի ընդհանրական (ոգի):

գ) Նահապետ Ռուսինեանի «Կիլիկիա» քերթուածը գիտական կառուցման մը չափ կանոնաւոր յօրինում մը (ըլլալ) գատ, տիրական զգացումներու մը եւ վիճակներու ալ քաղցր, զուսպ, արդար շաղապատում մըն է: Շատ (տեսնելը) լեզուին քիչ մը խորդուբորդ, գրաբարով սպառազէն հանգամանքները: Այդ (օր) մարդիկ շատ աւելի անտանելի (իբրեւ լեզու) կտորներ (վարանել) հրապարակ նետել:

Աստղերու անալի սանդուխքը — Դուրեանը սրբագրող վարժապետ Սիմոն Ֆէլէկեան հայկաբանը *անալիս* (վերածել) *սհալիի՛* սպաննելով շքեղ պատկերը բանաստեղծին երեւակայութեան: Թեւ քիչ մը դժուար, բայց ո՛չ անկարելի է հետեւիլ Դուրեանի մտքի (թռիչք)՝ աստղակառոյց սանդուխին, որ երկինքն է իր (գլուխ) վերեւ, ուր միջոցին խաղաղութիւնը, անալի վիճակը թերեւս (գալ) աստուածային ներդաշնակութեան հսկայ (ճնշում) այդ (ամեն) վրայ: (Հակոբ Օշական)

դ) Է՛, **մընաք բարով, Աստուած եւ արեւ** — **Աստուած**. տարօրինակ է քիչ մը այս բառը այդ տողին մէջ: Հաւանական է, որ (գիշեր) մէջ գրուած

այդ քերթուածը սկզբնական մեկնում ունի (պատուհան) տեսնուած աստղակառոյց երկինքը. այնպէս որ *ասարուած* բառին կէտը՝ *ասար*, գրեթէ մարմինն է *ասարդ* բառին, որոնց, ինչպէս նաեւ *արեւին* (ամբողջ քերթուածը մտող, առողջ (մարմին) պաղատանքն է դէպի արեւը) *մնաս բարով* մը հասկնալի է: Թերեւս բանաստեղծը մտածած ըլլայ աստղերուն եւ գրած ըլլայ *ասարուած* բառը, որ նոյնքան հզօր իրականութիւն մըն է այդ (պահ) անոր մտքին վերեւ տիրական: (Պատահիլ) այս վիճակը, իր մտածումին ճիշդ հակառակը գրելու, ծանր տագնապներու մէջ տառապող մտքին համար: Եթէ ներուի (մենք) կարողալ այդ տողը «է՛, *մնաս բարով ասարդեր եւ արեւ»*, այս անբնականութիւնը ինքնին լուծուած (ըլլալ), քանի որ յաջորդ տողին տիրական բառը՝ *պըլպըլալը*, (աստղ) լոյսը յատկանշող բացատրութիւն մըն է: Եթէ նկատի առնենք երրորդ տողին մէջ *ասարդ մ'ալ* յաւելումը, վերի ենթադրութիւնը (թուիլ) աւելի քան հաւանական: Այսպէսով (լուծուիլ) հակասութիւնը, որ կայ Աստուծոյ ուղղուած *մնաս բարովին* մէջ: Մարդ *մնաս բարով* (ըսել) անո՞ր՝ (որ) քովը (երթալ): Անշուշտ այս բացատրութիւնը (մենք) համարծակութիւն (տալ) սրբագրել բանաստեղծին բառը: (Հակոբ Օշական)

ե) **Հրանդ Ասատուր:** Հրապարակագիր եւ ուսուցիչ: (Վարել) հանդէսներ: Իր գրական գործունէութիւնը, հակառակ սեղմ (ինք) ծաւալին, վաւերագրական արժէք ունի: Մեր գրողներու (կեանք) իր դրուագումները այդ (տեսակէտ) առաջին կարգի աշխատութիւններ են: Իր (դասագիրք) իր կնոջ՝ Սիպիլի հետ աշխատուած, նպաստած են արդի աշխարհաբարին:

Լեւոն Բաշալեան: Խմբագիր եւ վիպասան: Գրական լուրջ (շարժում) մը ստեղծիչներէն ու (տարածել): Արփիար Արփիարեանի հետ աշխատած է (մենք) ռոմանթիք գրականութեան մէջ մտցնել իրապաշտ շունչը: Խմբագրի իր գործունէութիւնը նոյնպէս (ըլլալ) իրապաշտական, այսինքն՝ օգտապաշտ: Իրապաշտ սերունդը՝ մեր նոր գրականութեան ամենէն պատկառելի անունները (համբել) իր մէջ: Ու Բաշալեան արժանաւոր իր տեղը ունի (խումբ) մէջ: (Հակոբ Օշական)

գ) **Արշակ Զօպանեան:** Արեւմտահայ գրագետ եւ քննադատ: Գրել (սկսիլ) շատ կանուխ, դպրոցի (սեղան), փորձելով քիչ մը ամէն բան — բանաստեղծութիւն, երգիծանք, վէպ, թատերգութիւն, գրական քննադատութիւն, հրապարակագրութիւն եւ այլն: Թարգմանած է (ֆրանսե-

րէն) հայ հեղինակներէ եւ աշուղներէ ընտրուած էջեր: Այդ (ուղղութիւն) իր աշխատանքը ունի քաղաքական մտահոգութիւններ: Բազմաթիւ են (ինք) հրատարակութիւններն ու վարած հանդէսները: Զօպանեանի արծակը նոր է եւ գունաւոր: Լեզուն դասական: Արեւմտեան գրականութիւնները մեզի (ծանօթացնել) իր աշխատանքը եւ իր հաւատաւոր ոգին (շինել) անոր համբաւը: (Հակոբ Օշական)

- է) (Ընդունիլ) սիրով, մեծագօր Աստուած,
- (Աղաչանք) դառնացած (սիրտ),
- (Ամօթահար) (մօտենալ) մեծիդ (բարեգթութիւն),
- (Փարատել) իսպառ, ամենապարգել,
- Տխրութիւնն (ես) այս նշաւակելի,
- Այս անտանելի ծանրութիւնները
- (Վերցնել), թօթափէ՛ (ես), ողորմած,
- Աւարի (մատնել), մշտապէս (յաղթել),
- Հրապոյրները մոլորապատիր: (Գրիգոր Նարեկացի)

65. Դուրս գրել այն ձևերը, որոնք արևմտահայերենում ունեն քերականական համանուններ, բացատրել՝ համեմատելով արևելահայերենի հետ.

ա) Հարցում, մօտեցնելու, օրերս, խաղեր, նկարել, սպասում, ջարդեր, ջուրեր, գրեր, գրէ:

բ) Գործում, խոստացել, կարեր, վարձեր, երգեր, սրեր, խաղայ, այրի, չ'երթար, ձեւեր:

գ) Չերթար, չ'ըներ, կերեր, կարդա՛, չըսեր, փործում, այրի, շահի, պարեր, երգէ:

66. Մատթոս Չարիֆյանի «Արիւմարիանք» բանաստեղծութիւնից (Բնագրեր՝ էջ 134) դուրս գրել բայերը, վերլուծել ձևաբանորէն:

67. Համաստեղի «Տափան Մարգար» պատմվածքից (Բնագրեր՝ էջ 155) դուրս գրել միայն արևմտահայերենին հատուկ մակբայները, կապերը, շաղկապները:

68. Ընդգծել ճիշտ տարբերակը.

(Մեզի, մեզ) նկատմամբ, (քեզ, քեզի) համար, (իրար, իրարու) մասին, երկու օր (ետք, ետքը), (մեզի, մեզ) հանդէպ, (իրար, իրարու) նկատմամբ, (ծեր, ծեզի) փոխարէն, (իր, իրեն) մասին, (մեզի, մեզ) չափ, (մեզմէ, մեզի) առաջ, (իրար, իրարու) հետ, (ծեր, ծեզի) չափ, (մեզ, մեզի) վերաբերեալ, բացի (մեզի, մեզմէ), ի վնաս (քեզի, քեզ), ի հեճուկս (ծեզ, ծեզի):

69. Երվանդ Օտյանի «Ընկեր Փանջունի» վիպակի բերված հատվածից (Բնագրեր՝ էջ 89) դուրս գրել միայն արևմտահայերենին հատուկ վերաբերականներն ու ձայնարկությունները:

70. Ընդգծել միայն կամ գերազանցապես արևմտահայերենում գործածվող մակբայները, շաղկապները, վերաբերականներն ու ձայնարկությունները.

Շատոնց, մօտ, վրայ (մասին), նման, գերդ, ետք, վասնզի, մէկէն, հեշտ, դիրաւ, աղէկ, գաղտ, համար, ատեն, առաջ, ո՛հ, դէմ, միջոցաւ, վեր, խօսք է, վար, հոն, արդարեւ, այլուր, արդեօք, շատոնց, կանուխ, քա՛, գաղտուկ, ընթացքին, ալ, ուստի:

71. Արտագրել տրված մակբայները, կապերը, շաղկապները, վերաբերականներն ու ձայնարկությունները՝ դրանց դիմաց գրելով տարբերակներ, որոնք գործածվում են միայն արևմտահայերենում.

ա) Առայժմ, ծածուկ, լավ, այժմվանից, այլևս, նախապես // սկզբից, հետո (>կապ), այս կողմ, առավոտյան, ժամանակով, ժամանակ առ ժամանակ, միանգամից:

բ) Կողք կողքի, շուտ, փոքրուց, օրերից մի օր, վաղուց ի վեր, մի անգամ, սկզբում, ընթացքում, դեպքում // պարագայում, մոտ, ժամանակ, հետո:

գ) Մի կողմ, կամաց, նորից, առջևից, վաղուց, էլ, իրօք, երանի՛ թե, ափսոս, վա՛խ, այն կողմ, պատճառով:

72. Լրացնել շարադրանքը՝ տեղադրելով համապատասխան շաղկապը.

Պէտք է ... հնազանդած ըլլայ մարդ ... արժանի ըլլայ հրամայելու: Դանդաղ եղիր խորատ առնելու մէջ, ... փութկոտ՝ գործադրելու մէջ: Արդարութեան անիւղ ... յամր կը դառնայ ... մանր կ'աղայ: Կեանքը ոչ տօնի օր մըն է, ... սուգի, ... աշխատութեան օր մըն է: Լաւ է լողալ ծովու ... պարտքի մէջ, բայց զգուշացէ՛ք խեղդուելէ ... մէկուն, ... միւսին մէջ: Հին բարեկամները հին հագուստներու պէս են. հաճելի են, ... մեր ծալքերուն ծենն առած են: Մահամերձն ուրիշ բան չ'ուզեր ... լացող մը իր վրայ: Պարտիս միշտ գործել ... աշխատիլ, ... կը ժանգոտիս ... կը ժանգոտի չբանող երկաթը: (Տե՛ս Հ. Գազանձյան)

73. Դուրս գրել միայն արևմտահայերենին բնորոշ մակբայները, կապերը, շաղկապները, վերաբերականները և ձայնարկությունները կամ դրանց՝ միայն արևմտահայերենին բնորոշ կիրառությունները.

ա) Իմ մասիս խօսած էր այնպէս, ինչպէս ատենօք կը խօսէր Պետրոս Դուրեանի վրայ: Ահա թէ ինչու համար կը սիրեմ գիւղը: Ուրիշներու պէս մենք ալ մեր կրոնքը ու հաւատը թաղեցինք պատերազմի ընթացքին: Վասնզի անոնք շատոնց ալ չեն խօսի՛ր, մեծ հայր: Մէյ մըն ալ նայեցայ, դիմացը դուք յանկարծ ուշադրութիւնս գրաւեցիք: Ի՞նչ բանի վրայ կ'ուզէք որ խօսիմք: Ծօ՛, ինչո՞ւ կոտրեցիր գաւաթը: Ո՛հ, ի՞նչ անուշ է վարդին բոյրը: Նաւաստիները քովնտի դուրս ելան փողոցէ մը: Բոլոր ուսանողները մէկդի կեցած էին եւ բանախօսը մտիկ կ'ընէին: Ով գիտէ՛ իմ մասիս ինչե՛ր խորհեցաք: Սենեակին մէջտեղ դրուած է սեղան մը:

բ) Ընթրել է ետք կամացուկ մը դուրս եկայ տունէն: Լեռներէն ասդին կայ պաղպաջուն գետակ մը: Անդին թիթեռնիկ մը կը թռչկոտեր լոյսին շուրջ ու կը վայելէր լոյսին ջերմութիւնը: Անխոհեմ կենդանի, եթէ թիչ մըն ալ լոյսին մօտենաս, թելերդ պիտի այրին, ուստի պիտի մեռնիս: Ասանկ մարդիկ ալ կ'ըլլան. շատ անգամ ուրիշներուն խրատ կու տան, սակայն չեն տեսներ իրենց սխալները, այս ձեւով վնասելով թէ՛ իրենց, թէ՛ ուրիշները:

գ) Սեր կիրքերը կը նմանին մեր զաւակներուն. կը սիրենք եւ կը շոյենք զանոնք՝ երբ տղայ են, բայց երբոր մեծնան՝ կը նեղուինք անոնցմէ: Հարստութիւն ու երջանկութիւն մեզի կ'այցելեն կրիայի քայլերով ու մեզմէ ալ կը բաժնուին եղնիկի գնացքով: Ծերունին կը նմանի այն անձին որ ճաշել է ետք՝ ուրիշներուն ճաշելը կը դիտէ: Վտանգին դէմ մի՛ երթար, բայց երբոր ներկայանայ ան, գիտցիր կռուիլ անոր դէմ: Ծշմարտութիւնը միշտ կը յաղթանակէ. արդարեւ, ոչինչ կրնայ զայն ընկճել: (Տե՛ս 3. Գագանճյան)

ՇԱՐԱՀՅՈՒՄՈՒԹՅՈՒՆ

74. Տրված նախադասություններում գտնել միայն արևմտահայերենին բնորոշ շարահյուսական կառույցները և նախադասության անդամների ձևավորման տարբերությունները արևելահայերենից. բացատրել՝ ինչով են պայմանավորված այդ տարբերությունները.

ա) Սերը անմահ է, ատելութիւն կը մեռնի ամէն վայրկեան:
Ինք արդէն չէր խորհեր իսկ վարդապետութեան մը վրայ:
Դուն այդ գործին մէջ ոչինչ ունիս կորսնցնելիք:
Ո՛չ մէկ կուսակցութիւն, ո՛չ մէկ տեսաբանութիւն կրցաւ գրաւել զինք:
Ահա այսպիսի խումբ մըն են կազմած սա մարդերը, որոնց ապահովաբար վերջին հաւաքոյթն է այսօրուանը:
Վահանը կանչուեցաւ տնօրէնէն:
Իմ ընկերս մեծ ակնածանքով անծանօթը բարեւեց:

բ) 1909ին տեղի կ'ունենայ Կիլիկիոյ ջարդը՝ յուսախաբ ընելով հայ եւ թուրք գործակցութեան եւ արդարութեան հաւատացող հայերը. թուրքը խորքին մէջ կը մնայ նոյնը:
Այնուհետեւ թուրքիա կը ձեռնարկէ հայութեան զանգուածային տեղահանութեան ու կոտորածներուն:
Ոճային տարազներու փնտռտուրը այնքան առաջ կ'երթայ գեղապաշտ սերունդին մօտ, որ երբեմն կը վնասէ խորքին ու բովանդակութեան:
Եղբայրը յանդիմանուեցաւ Վարուժանէն:
Սիրվարդ ժամացոյց մը նուիրեց եղբորը:

75. Հակոբ Օշականի «Մատնազէլ Եւա» պատմվածքի բերված հատվածից (Բնագրեր՝ էջ 146) դուրս գրել արևմտահայերենին բնորոշ շարահյուսական իրակությունները, բացատրել տարբերությունները արևելահայերենից:

76. Տրված նախադասությունները վերածել արևելահայերենի.

Վաղը՝ մեկ ու կեսին, հոն կ'ըլլամ:

Թիավարեցինք դէպի նաւը, որ խարիսխ նետած էր դէմի նաւամատոյցի երկայնքին:

Ըսէ՞ք անոր, որ ինքն ալ կրնայ մասնակցիլ մեր նախածեռնութեան:

Ոչ ոք հասկցաւ՝ ինչու անիկա եկած էր մեր քով:

Թերեւս հոս է բանալին իր տաղանդին մեծութեան:

Ինչո՞ւ չէ շեշտուած դրամին դերը այս պատկերին մէջ:

Հերոսութիւնը կը հրապուրէ ժողովուրդները:

Անիկա աշխատած է մանաւանդ ազգային գրականութեան ստեղծումին:

77. Շարահյուսական տրված կառույցները վերածել արևմտահայերենի.

Ամէն օր մտածում եմ քո մասին, Փարիզի իմ բարեկամների մասին:

Ոչ ոք իր չափ չէր զգացել հայրենի լեռների ու հողի հմայքը:

Ես ոչ մի տեղից նամակ չեմ ստանում այլեւս:

Այստեղ՝ քսաներորդ դարում, ոչինչ չի փոխուել այդ կարգերից:

Յոյսը երջանկացնում է մարդկանց:

ՀՀ սփիւռքի նախարարը ընդունեց ՀԲԸՄ-ի պատուիրակութեանը:

78. Տրված նախադասությունները վերլուծել շարահյուսորեն:

ա) Պայրըն հայերէն տրված է Մխիթարեաններէն:

բ) Մի՞թէ մարդու մը լալ կամ գոռալ պէտք է՝ բարձրաձայն իր զգացածը յայտնելու համար:

գ) Կ'ապրինք այդ երկրին մէջ, բայց կ'երագենք մեր հայրենիքը:

դ) Եղնիկը պիտի չսպաննուէր որսորդէն:

ե) Յաջողած ես, եթէ ծոյլ չես:

զ) Եթէ սիրես ընտանիքդ, եթէ ծառայես հայրենիքին, կը վարձատրուիս պատիւով:

ՓՈՒՍԱԴՐՈՒՄՆԵՐ

**ԱՐԵՎԵԼԱՀԱՅԵՐԵՆԻՑ ԱՐԵՎԱՏԱՀԱՅԵՐԵՆ
ԵՎ ԱՐԵՎԱՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻՑ ԱՐԵՎԵԼԱՀԱՅԵՐԵՆ**

79. Փոխադրել արևելահայերենի.

ա) Աւելի քան երկուքուկէս դարու կեանք ունի հայոց նոր գրականութիւնը: Անիկա 1850էն ետք կը տարբերի հինէն լեզուով, որ ներկայ գրական աշխարհաբարն է, եւ ձգտումով, որ ժողովրդական է՝ ըլլալով մօտ ժողովուրդին, արտադրուած անոր ծոցէն ելած գրագէտներով:

Գաղութները՝ ենթակայ ուժացումի, ասպարէզ կը կազմեն գրական արտադրութիւններու:

Վենետիկ **Մխիթարեան Միաբանութեան** վերջնական կայանը կ'ըլլայ. 1717ին Ս. Ղազար կղզին՝ շնորհուած Վենետիկեան հասարակութենէն, կը դառնայ կեդրոնը հայ մշակոյթի:

Ղեւնդ Ալիշանի հմայքին տակ են իրմէ ետք եկող կարգ մը արեւմտահայ եւ արեւելահայ բանաստեղծներ:

Հ. Թումանեան գրական գործունէութիւնը կանուխէն սկսած է: Սիրուած ժողովրդական դէմք մ'էր, զուարթ՝ ընկերութեան մէջ, բուռն հայրենասէր, տարուած իր ազգին ցաւերով ու միշտ հնարամիտ՝ խորհելու անոր ազատութեան միջոցներու վրայ:

բ) **Սկրտիչ Խրիմեան:** Մեր մեծ կաթողիկոսներէն մէկը: Ժողովրդական դէմք: Սովոր են զինքը կոչել **Հայոց Հայրիկ:** Կը մտնէ եկեղեցական ասպարէզ կնոջը մահէն ետք: Գործունեայ ու խանդավառ, կ'աշխատի լուսաւորել գաւառի հայութեան կեդրոնը՝ Վանը՝ հիմնելով հոն տպարան, թերթ, դպրոց: Կը գործէ նոյն ոգիով Տարօնի մէջ: Պոլիս կ'ընտրուի պատրիարք: Յետոյ կը հրաժարի: Քաղաքական պատճառներ երուսաղէմ կ'աքսորեն զինքը, ուրկէ կ'երթայ էջմիածին՝ իբր կաթողիկոս: Խրիմեան ունեցած է նաեւ գրական օգտաւետ աշխատանք: Հրատարակած է հանդեսներ, գիրքեր: Իր ոճը եղած է պարզ, ժողովրդական, ինքնատիպ: (Հակոբ Օշական)

զ) **Սկրտիչ Պէշիկթաշլեան:** ԺԹ դարու մեր մեծ քնարերգակներէն մէկը: Վեցնետիկի մէջ ստանալով իր ուսումը, դարձած է Պոլիս ու Մուհրուած վերագարթումի գործին: Գրած է քերթուածներ, թատերգութիւններ, ճառեր եւ այլն: Պէշիկթաշլեան իր վրայ կը միացնէ գրողի եւ գործիչի կրկին հանգամանքները: Հայ կաթոլիկ եւ լուսաւորչական հատուածներուն միջեւ աշխատած է միութեան կապ մը ըլլալ: Իր ոտանաւորներէն ոմանք (լաւագոյնները գրաբար) ունին դասական յղում, ժուժկալ ու ազնուազգի ներշնչում, անկեղծութիւն եւ ջերմութիւն. կարելոր թիւ մը իր աշխարհաբար քերթուածներէն երգուած են այդ շրջաններուն: Պէշիկթաշլեան ամենէն շատ ուսումնասիրուած դէմքն է մեր բանաստեղծներէն: (Հակոբ Օշական)

դ) **Պետրոս Դուրեան:** Արեւմտահայ բանաստեղծութեան ամենէն տաղանդաւոր բանաստեղծներէն մէկը: Երգած է ցաւը, երիտասարդութիւնը, սէրը, հայրենիքը: Գրած է նաեւ թատերգութիւններ, գրեթէ բոլորն ալ զգայնական շունչով: Դուրեանի մէջ կը տիրապետէ հզօր քնարականութիւն մը, որուն արտայայտութեան կը ծառայէ իր անհաւասար, բուռն, սակայն կենսագործող արուեստը: Ինքն է որ արդի լեզուին առաջին անկեղծ ոտանաւորները գրեց: Իր նամակները խորունկ յուզումի, արուեստագետ զգայնութեան, գիտաւոր բացատրութեան զլուխգործոցներ են: Անկէ կը սկսի մեր նոր քնարերգութիւնը: (Հակոբ Օշական)

80. Հակոբ Պարոնյանի «Իմ ձեռատետրս» գրութեան «2 հունիս», «7 հունիս» և «2 հոկտեմբեր» հատվածերը (Բնագրեր՝ էջ 69) փոխադրել արևելահայերենի:

81. Պետրոս Դուրյանի «Թրքուիկն» բանաստեղծությունը (Բնագրեր՝ էջ 65) փոխադրել արևելահայերենի:

82. Փոխադրել արևմտահայերենի.

ա) Մեծապես գոհ եմ ձեզ հետ ծանոթանալուս համար: Փոքր քույրս շատ է վախենում փողոցի շներից: Ամռան ամիսներին բուն ուտում է ավելի քան հազար դաշտային մուկ: Երջանիկ օրերը հաջորդում են իրար: Մայրս շուկայից երկու կիլոգրամ բանան էր գնել: Պարտեզում՝ ծառի մոտ, հավաքված էին գյուղացիները: Նույն օրը՝ առավոտյան, մենք

մի պտույտ կատարեցինք մեր սիրած վայրում. այդ Պոլսի Ակյուտարի գերեզմանատունն էր: Եթէ մեր զավակներին չենք կարող հայերեն սովորեցնել, հանցավորը մենք ենք: Սփյուռքի հայ համայնքներում սովորաբար ծնողները և երեխաները հայերեն են խոսում, բայց երեխան դպրոց է գնում թե չէ, սկսում է խոսել տեղական լեզվով:

բ) Գույների նրբությամբ, ինչպես նաև արտահայտության կենդանությամբ մեր մի շարք ավետարանների մանրանկարներն ու զարդագրերը հայ հոգու խորունկ զգայնությունն են հայտնաբերում և փաստում, թե մանրանկարչության հայ ոճը հաջողել է ինքնուրույն մի արվեստ ստեղծել մանավանդ 13–րդ և 14–րդ դարերում Կիլիկիայում: Ծաղկող և նկարագարող տաղանդավոր նկարիչներ են եղել Թորոս Ռուսիները, Սարգիս Պիծակը և ուրիշներ:

գ) 18 տարեկանում Հ. Թումանյանը, դպրոցից հեռանալով, դառնում է Թիֆլիսի հայոց առաջնորդարանի քարտուղարը, բայց մի որոշ ժամանակ հետո եկեղեցականների մասին գրած իր երգիծական մի ոտանավորը պատճառ է լինում, որ այդ պաշտոնից հեռացվի:

Ա. Իսահակյանը գրականությանը նվիրվել է փոքր տարիքից: 17 տարեկանում լույս է ընծայել իր առաջին քերթվածը: Ինը տարի հետո, այսինքն՝ 26 տարեկանում, նա իր բանաստեղծությունները հավաքեց մի հատորում և հրատարակեց «Երգեր ու վերքեր» անունով: Այս հատորով նա ճանաչվեց իբրև տաղանդավոր բանաստեղծ:

դ)

1. Քո կյանքի ժամերն ապրի՛ր այնպես, որ այդ քաղցր ժամերին ո՛չ քեզ, ո՛չ էլ կողքիդ ապրողներին չդիպչեն ապականությունն ու մահը: Ամենուր փնտրի՛ր բարին ու հայտնաբերելուն պես իր թաքստոցից հանի՛ր լույս աշխարհ, թող բարությունը լինի անկաշկանդ ու չամաչի ինքն իրենից: Աչքի լույսի պես պահի՛ր, փայփայի՛ր մարդկայնության ամենաչնչին նշույլներն անգամ, քանի որ դա է, որ ընդդիմանում է մահվանը, թեև անցավոր է: Ամեն բանի մեջ գտի՛ր լուսավորը, այն, ինչ չի կարող արատավորվել: Եթէ մեկնումեկի սրտում առաքինությունը պահ է մտել ահով ու կսկիծով՝ արար աշխարհի ծաղր ու ծանակից մազապուրծ եղած, քաջալերի՛ր նրան: Մի՛ խաբվիր արտաքին տպավորությամբ,

քանզի դա վայել չէ պայծառատես աչք ու բարի սիրտ ունեցողին: (Վիլյամ Սարոյան)

2. Ոչ մեկին մի՛ ենթարկվիր, բայց ոչ մեկին էլ քեզ մի՛ ենթարկիր: Հիշիր, որ ամեն մարդ քո նմանակն է: Ամեն մեկի մեղքը նաև քո մեղքն է, և բոլոր անմեղներն իրենց անմեղությունը կիսում են քեզ հետ: Արհամարհիր չարիքն ու անազնվությունը, բայց ոչ չար ու անազնիվ մարդկանց. հասկացիր այս: Մի՛ անաչիր բարի ու քնքուշ լինելուց, բայց հենց որ քո կյանքի որևէ ժամի վրա հասնի սպանություն գործելու պահը, գործիր այդ սպանությունն ու մի՛ զղջա: Կյանքիդ ժամերն այնպես ապրիր, որ քեզ բաժին ընկած ժամերին չավելացնես աշխարհի վիշտն ու տառապանքը, այլ ժպիտով ընդունես նրա անսահման լույսն ու խորհուրդը: (Վիլյամ Սարոյան)

3. Իմ տատը Ամերիկայում էլ Բիթլիսում էր ապրում: Նա առանձին աստված ուներ, կրոն չգիտեր, նրա աստվածը ուրիշ էր, նա ամենից շատ մարդու խելքին ու գուրբին էր հավատում ու չէր վիատվում ու չէր հուսահատվում:

Մայրս պատմում էր. մի օր տունը ո՛չ այլուր կար, ո՛չ բրինձ, ո՛չ յուղ: Վաթուռնիկն քեզ դրամ կար: Հայրս վերցնում է այդ դրամը, գնում է, որ մի քիչ այլուր, մի քիչ բրինձ, մի քիչ յուղ բերի: Գնում է, երեկո է լինում, գալիս է տուն. ո՛չ այլուր է բերել, ո՛չ բրինձ, ո՛չ յուղ...

— Ի՞նչ արիր դրամը, — հարցնում է մայրս:

— Մի մարդ տեսա, — ասում է, — ձեռքը պարզել էր ինձ, տվեցի նրան:

— Է՛, վեց սենթ տայիր, տասը սենթ տայիր, տասնվեց սենթ տայիր, ինչո՞ւ բոլորը տվեցիր...

— Ինչ գիտեմ, բոլորը տվեցի:

— Հոգ մի՛ արեք, — ասում է մայրս, — տանը մը քիչ այլուր, մը քիչ բրինձ, մը քիչ յուղ կգտնեմ: (Վիլյամ Սարոյան)

4. Եղավ, որ գժվեցի... Պատերազմի ժամանակ էր: Երեսուներեք օրից «Վեսլի Ջեկսոնի արկածները» գրեցի ու գժվեցի: 72 ժամ գիժ եղա, խեղճություն եկավ վրաս... Մարդ չիմացավ: Ես ու իմ աստվածը կռվեցինք, կռվեցինք, ու ես հաղթեցի... Ո՛չ, իմ աստվածը հաղթեց, իմ աստվածը ես եմ: Ամենամեծ խայտառակությունը, ամենամեծ չարիքը պատերազմն է... Այդ ինչ խայտառակություն արին, ժողովրդին ջնջեցին: Սար-

սափել էի աշխարհի դեմ: Պատերազմից հետո մի տարի մի տող իսկ չկարողացա գրել: Հետո այդ գժությունը, այդ մեղամաղձոտությունը օգտակար եղավ ինձ, շատ բան հասկացա... (Վիլյամ Սարոյան)

ե) ...Ցրիր, վերնային, գայթակղության մառախուղն անհետ.

Խափանիր, Փրկի՛չ, հարձակումները կորուստ նյութողի,

Ջնջիր, ծածկատես՛ս, որոգայթներն այն նենգ ու պատրական.

Խոյացումներն այս՝ խռովարարի, խորտակի՛ր, հզո՛ր:

Կնքի՛ր անունովդ լուսնացույցն հարկիս,

Պարփակի՛ր ձեռքովդ առաստաղն իմ տան,

Օծի՛ր քո արյամբ մուտքն իմ սենյակի,

Սուրբ նշանը քո դրոշմի՛ր ամուր

Մաղթողիս բոլոր ճամփեքի վրա:

Աջովդ ամրացրո՛ւ խշտիկս հանգստյան.

Կամքովդ պահպանի՛ր հոգիս տառապյալ.

Եվ մարմնիս շունչը, քեզնից շնորհված, անարատ պահիր

Սուրբ Աստվածածնիդ և ընտրյալների բարեխոսությամբ՝

Շնորհի՛ր նիրհիս այս մահահանգույն

Խորին գիշերվա մեջ բերկրալի հանգիստ: (Գրիգոր Նարեկացի)

զ) Նայադների՝ նման, նայադների՝ նման,—

Կարոտներիս կանչով կանչում ես ինձ,

Եվ կանչելու ես ինձ, քանի կյանքում դեռ կամ՝

Խոստանալով ինձ սեր, տալով կսկիծ... (Եղիշե Չարենց)

է)

1. Տնեցիների պառկելուց հետո քաշվում էի մեր տան վերի հարկը՝ իմ սենյակը, և սպիրտի լամպի վրա մի գավաթ սուրճ պատրաստելուց ու մեծ հաճույքով խմելուց հետո ավելի մեծ հաճույքով բացում էի տետրակս՝ նախորդ գիշեր ընդհատված տեղից գրությունս շարունակելու: Ինչպես կեսգիշերին սուրճ եփելն ու խմելը, այնպես էլ կեսգիշերին վեպ գրելու նստելը բոլորովին անսպասելի և իր նախորդը չունեցող երևույթ էր ինձ համար: Եվ բոլորովին էլ ինքնիրեն սկսվեց: Նախ կարծեմ պարզ ժամանցի համար, իբրև խաղ, իբրև կատակ, գրի առնված մեկ-երկու էջեր էին առևտրական մի հաստ տետրակի մեջ, որի առաջին թղթերի վրա հնացած հաշիվներ կային: Ես նախ կարծում էի, որ հաջորդ գիշերը

կամ ամենից շատը երկու գիշեր հետո գրելիքս լրացած էր լինելու արդեն: (Լևոն Շանթ)

2. Վերջում էլ, երբ երկու շաբաթը լրացել էր և խոշոր ու հաստ տետրակի մի մեծ մասը լցված էր գրությամբ, սկսեցի քիչ-քիչ ըմբռնել, որ ինչ ուզում է լինի, այլևս այդ նշանավոր տետրակը չէր կարելի կիսատ թողնել: Հասկացա, որ այս «գրել» ասածս էլ իսկապես օդի, սիգար կամ օփիում քաշելու պես մի փորձանք էր, գիշերային ծածուկ մի մոլություն, որ չգիտեմ որտեղից էր եկել վրաս: Արդյոք երևանի՞ց հետս բերեցի կովկասյան վարակումով, թե՞ այդ ծածուկ հիվանդության մանրէները դեռ մանկությունիցս էի ծծել Պոլիս Մողա-Բուռնուի օդի հետ մեր տան ծովահայաց լուսամուտներից: (Լևոն Շանթ)

ը) Դարերի ընթացքում հայերի, ինչպես և այլ ժողովուրդների արտագաղթը հայրենիքից պայմանավորված է եղել երեք հիմնական գործոններով՝ տնտեսական, կրոնական և քաղաքական, որոնք ինքնուրույն պետականության բացակայության պայմանների պատճառով մշտապես ուղեկցվել են օտար իշխանությունների կողմից իրականացվող հալածանքներով: Սփյուռքի բոլոր համայնքներում գործող ազգային հաստատությունների շարքում հատկապես կարևորվում է Հայ առաքելական եկեղեցու դերը, որի հետևորդն է սփյուռքահայերի գերակշիռ մեծամասնությունը: Հայ սփյուռքում տակավին չեն ստեղծվել ընտրովի ներկայացուցչական մարմիններ, որոնք իրավասու լինեին հանդես գալու ամբողջ սփյուռքահայության, տվյալ երկրի կամ նույնիսկ տվյալ քաղաքի հայության անունից:

թ) Հայերը Կանադայում սկսել են բնակություն հաստատել 19-րդ դարի 80-ական թվականներից: Հայտնի է առաջին հայ ներգաղթողի անունը՝ Կարապետ Ներկարարյան, որը 1887-ին հաստատվել է Օնթարիո նահանգի Փորթ Հոփ գյուղաքաղաքում: Ներկայումս Կանադայում բնակվում է շուրջ 60-65 հազար հայ: Նրանք կենտրոնացած են Մոնթրեալ և Տորոնտո քաղաքներում: Այժմ այստեղ գործում են ամենօրյա վեց հայկական վարժարաններ: Հայ գաղութը համախմբող եկեղեցական կառույցները սկսել են կազմակերպվել 1940-50-ականներից: Հայ համայնքների կազմակերպման առաջին օրերից հիմնվել են ազգային քաղաքական կուսակցությունների (ՍԴՀԿ, ՀՅԴ) տարբեր կոմիտեներ,

խմբեր, հայրենակցական, բարեգործական, մշակութային կազմակերպություններ:

ժ)

1. ՀՀ մշակույթի նախարարությունը, Արմենական-Ռամկավար ազատական կուսակցությունն ու Թեքեյան մշակութային միությունը միասնաբար կազմակերպել էին համերգ Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակին: Հայաստանի պետական ֆիլիհարմոնիկ և «Հովեր» կամերային երգչախմբերի կատարմամբ Մոցարտի «Ռեքվիեմ» ստեղծագործությունը հնչեց ապրիլի 23-ի գիշերը հայոց ցեղասպանության նահատակների հիշատակի համար:

ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի տարեկան զեկույցն այս անգամ վերաբերում էր գաղթին: 1991-ից ցայսօր Հայաստանից արտագաղթել է 700 հազարից մինչև 1 միլիոն 300 հազար մարդ, մասնավորաբար՝ քաղաքային բնակավայրերից: Գործոն տարրի հեռանալն ի հայտ է բերել և արմատավորել է քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական բնույթի մի շարք բացասական երևույթներ: Միաժամանակ նշվում է նաև, որ արտասահմանում աշխատողների՝ իրենց ընտանիքներին ուղարկած դրամական միջոցները դրական ազդեցություն են ունեցել սոցիալական, կրթական և այլ խնդիրներ լուծելու համար: (Մամուլ)

2. *Թուրքիա-Հայաստան օդային կապերը խզելու կոչ*. Լրատվական գործակալությունները հաղորդում են, թե ադրբեջանցի պատգամավոր Հասան Գյուլիևը պահանջել է, որ Անկարան ավելի խիստ միջոցներ գործադրի Հայաստանի դեմ: Պատգամավորի ասածների համաձայն՝ Թուրքիան պետք է անմիջապես փակի Թուրքիա-Հայաստանի միջև օդային գիծը. նաև այն թուրք առևտրականները, որոնք Ադրբեջանում են աշխատում, և որոնք Հայաստանի հետ նույնպես գործ են անում, պետք է պատժվեն: Նա նաև անդրադարձել է Թուրքիա-Հայաստան արձանագրությունները սառեցնելու մասին Հայաստանի նախագահի որոշմանը՝ ասելով, որ այդ որոշման նպատակն էր Միացյալ Նահանգների նախագահ Բարաք Օբամային պարտադրել, որ «ցեղասպանություն» բառը արտասանի, սակայն այդ փորձը ևս չի հաջողել: (Մամուլ)

3. *Վերերանաները պարզևստրվիցին «Հոբելյանական» մեդալներով*. Հայրենական մեծ պատերազմի հաղթանակի 65-ամյա հոբելյանի առի-

թով մայիսի 6-ին Հայաստանում Ռուսաստանի արտակարգ և լիազոր դեսպան Վյաչեսլավ Կովալենկոն Ռուսաստանի նախագահ Դմիտրի Մեդվեդևի հրամանով պատերազմի մասնակից 23 հայ վետերանների պարգևատրել է «Հոբելյանական» շքանշանով: «Խորհրդային զինվորը 65 տարի առաջ տարավ մեծ հաղթանակ, որ խաղաղություն բերեց ոչ միայն Խորհրդային Միության, այլ նաև ողջ Եվրոպային. մենք միշտ հիշում ենք ձեզ և ձեր հաղթանակը: Այն միշտ կմնա բոլորիս սրտերի և պատմության մեջ», — հայտնել է Ռուսաստանի դեսպանը՝ խոսքը ուղղելով հայ վետերաններին: Ըստ նրա՝ հիտլերյան Գերմանիայի դեմ հաղթանակը կերտվել է շնորհիվ ԽՍՀՄ 15 պետությունների ժողովուրդների արյան, որոնց մեջ նաև հարյուր հազարավոր հայ զինվորների: (Մամուլ)

Ժա) ԱՐԵՄՏԱՐԱՅԵՐԵՆԸ

Ի՞նչ գեղեցիկ է, ինչքան ճկուն է պոլսահայերենը (Արեւմտահայերենը):

Թեթեւ է, վերասլաց, ջութակի սուր ծայրերի նման թրթռում, գեղեցիկ կնոց ոսկեթել հիւսուած շղարշ, որի վրայ լուսինը թիթեռնիկներ է բանտարկել: Ածականները թիավարուող նաւակների նման առաջ են սահում, մինչ բայերը, գրեթէ անշարժ, գեղեցիկ ափից հեռացող տեսարաններ են դիտում:

Նախադասութիւնը նուագաւոր է եւ ներդաշնակ: Նապոլիտեան երգի նման նա շունչ է առնում շրթունքների ծայրին, ոլորում բերնի մէջ, պտտում կոկորդի մօտ, շոյում առաստաղը եւ դուրս գալիս՝ ինչպէս թեթեւ հառաչանք:

Կերպրնկալ է եւ հոսում:

Ռազմական ոչ մի շեշտ կայ: Օրգանական ոչ մի միութիւն, ոչ լոյս, այլ լոյսի խաղ, ոչ ծով, այլ կոհակների ծփծփանք: Այստեղ բառը, ինչպէս արարատեան լեզուի մէջ (Արեւելահայերէն), չի կառչում մտքին սուր ակռաներով, գաղափարի ուսերի տակ տնկուած փայտ չէ, այլ թեթեւօրէն թեւարկող նշան, բոցի վրայ սլացող անտեսանելի ծուխ:

Կիլիկեան թագուհիների հազած Վենետիկեան թեթեւ կերպասների նման, բառերը մեղմօրէն սեղմում են ներդաշնակ մարմինը եւ երկար ծալքերով վայր ընկնում գետին: Խաղում են անցնող հովի շնչի տակ, փայլփլում քահերի անհանգիստ բոցերում, շոյում պալատի զարդերը, ծփում Արեւմուտքից եկած ասպետների արծաթէ սաղաւարտների վրայ:

Պոլսահայ լեզուն քաղցր է: Նա պտուղ չէ, մրգերի բնական, հիւթեղ եւ անմիջական համը չունի: Երկարօրէն, բարակ ու նուրբ մատներով պատրաստուած անուշ է, որի համեմները հեռաւոր երկրներից են գալիս: Մատուցում են ոսկեգօծուած պնակների մէջ, փղոսկրէ դգալով, ու չգիտես՝ ուտե՞ս, թե՞ նայես:

Բառը հնչում է, սիրուն ժպիտով կանգ առնում եւ, լաւագոյն պարուհիների նման, ոտքի մատների վրայ պտոյտ գալիս, նորից պտոյտ գալիս եւ բարեւում: Ածականների երամը աննշմար կերպով ներս է մտնում ու բեմի ներքնախորը, արհեստական, գոյնզգոյն լոյսերի տակ հազար ձեւեր առնում:

Ջութակները թաւշեայ ճպտների տակ հառաչում են, մինչ սրինգները մելանուշ երգեր են երգում: (Կոստան Զարյան)

ԲՆԱԳՐԵՐ

ԱՐԵՎՄՏԱՅԱՅ ԵՎ ՍՓՅՈՒՌՔԱՅԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԻՑ

ՆԱՅԱՊԵՏ ՌՈՒՄԻՆԵԱՆ

Կիլիկիա57

ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

Լուսնկայն գերեզմանաց հայոց (հատուած)58

ՄԿՐՏԻՉ ՊԷՇԻԿՈՒՇԼԵԱՆ

Գարուն60

Մահ քաջորդւոյն61

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

Լճակ63

Իմ մահը64

Թրքուհին65

Տրտունջը67

ՅԱԿՈՔ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Իմ ձեռատետրս69

Մեծապատիւ մուրացկաններ (հատուածներ)74

ԳՐԻԳՈՐ ԶՈՅՐԱՊ

Ճիտին պարտքը80

ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆ

Ա. Զօպանեան ինքը իր մասին87

Կովը88

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Ընկեր Փանջունի (հատուած՝ «Կենսագրական նոթեր ընկեր
Փանջունիի մասին»)89

Ողջո՞յն ձեզ96

ՍԻՊԻԼ

Անցնելու մօտ (հատուած)97

ՄԻԱՄԱՆԹՕ

Մահուան տեսիլք99

Ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ100

Սուրբ Մեսրոպ («Գիւտին փառքը»՝ հատուած)101

ՄԻՍԱԶ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

Զմրան պարզ գիշեր105

Իրիկուան իղծ106

Կիրակմուտք107

Ըլլայի՛, ըլլայի՛ (Իրիկունը)107

Չիւղը109

Տո՛ւր ինձի, տե՛ր...110

Իրիկունս112

Սիրերգ113

Աքասիաներու շուքին տակ113

ՌՈՒՐԵՆ ՍԵԻԱԿ

Զանգակնե՛ր, զանգակնե՛ր115

Երթա՛լ117

ՌՈՒՐԵՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Ծովակին հարսը118

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Կարմիր հողը120

Արմենուհին (հատուածներ)122

Չասուն արտ126

Չունձք կը ժողվեմ127

Կալերու գիշեր128

Անդաստան129

ՎԱՅԱՆ ԹԵՔԵՆԱՆ

Տաղ հայերեն լեզուին	131
Եկեղեցին հայկական	131
Հաշուեյարդար	132

ՄԱՏԹԵՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆ

Որոշում	134
Արհամարհանք	134

ԼԵՒՈՆ ՀԱՆԹ

Հին աստուածներ (հատուածներ)	136
-----------------------------------	-----

ՅԱԿՈՔ ՕՇԱԿԱՆ

Մատնազէլ Եւա	146
--------------------	-----

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

Մանկութիւն չունեցող մարդիկ (հատուած՝ «Եթէ տրուէր...»)	150
---	-----

ՀԱՄԱՍԵՂ

Տափան Մարգար	155
--------------------	-----

ՇԱՅԱՆ ՀԱՅԵՆՈՒՐ

Նահանջը առանց երգի (հատուածներ)	161
---------------------------------------	-----

ՌՊՊԷՐ ՀԱՏՏԵՃԵԱՆ

Ինչո՞ւ կը գրենք	170
Առաջին բախտաւորութիւնը	171

ՆԱՀԱՊԵՏ ՌՈՒՄԻՆԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻԱ

Երբոր բացուին դռներն յուսոյ,
Եւ մեր երկրէն փախ տայ ծմեռ,
Զքնաղ երկիրն մեր Արմենիոյ
Երբոր փայլէ իւր քաղցրիկ օրեր,
Երբոր ծիծառն ի բոյն դառնայ,
Երբոր ծառերն հագնին տերեւ,
Ցանկան տեսնել զիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ:

Տեսի դաշտերըն Սիրիոյ,
Լեռան Լիբանան եւ իւր մայրեր,
Տեսի զերկիրն Իտալիոյ,
Վենետիկ եւ իւր կոնտուլներ.
Կղզի նման չիք մեր Կիպրեայ,
Եւ ոչ մէկ վայր է արդարեւ
Գեղեցիկ քան զիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ:

Հասակ մը կայ մեր կենաց մէջ
Ուր ամենայն իղծ կ'աւարտի.
Հասակ մը ուր հոգին ի տենչ
Յիշատակաց իւր կարօտի.
Յորժամ քնարս իմ ցրտանայ,
Սիրոյն տալով վերջին բարեւ.
Երթամ ննջել յիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ որ ինձ ետուր արեւ:

ԼՈՒՄՆԿԱՅՆ ԳԵՐԵՉՄԱՆԱՑ ՀԱՅՈՑ

(հատուած)

Այ իմ լուսնեակ գեղեցիկ, աստուածավառ դու լապտեր,
Չոր առաջնորդ գիշերոյ դըրաւ յերկինս ինքըն Տէր.
Կոյր մըթութեան ա՛չք անփակ, սըրտիս այլ դու աչք կու տաս,
Երբ շողշողուն շըղթայով կախուած շարժիս յիմ վըրաս.
Քո թելն երկնից արծաթէն հիւսած, պատրոյգդ ալ ոսկի,
Աղանանդէ կայծակներ սփռես զաստղերըդ չորս դի.
Եղի մեղրի նըման կաթ մի յամանդ յիս թափած
Կու խաղաղէ կըրքերս զինչ ալիք լըճիս հանդարտած:
Ո՛հ, ո՞նց պայծառ էիր դուն կենացդ երկրորդ գիշերին՝
Երբ նոր քաշուած Աստուծոյ ճախարակէն ընդ երկին,
Ո՛հ, ո՞նց փայլուն էր քո լոյսն՝ երբ առաջին այն անգամ
Գիշերագուարձ պըլպուլիկըն ձըզեց ծայն երկնահամ,
Շունչըն պայծառ քեզ նըման հովտէ հովիտ կու խաղայր.
Յեզիկ հովով թունդ ելած մաքուր առուակըն հեւայր.
Չըկար ականջ հողեղէն որ զայն լըսէր ու փառք տար.
Միայն հրեշտակք լսէին եւ շարժէին ըզքեզ վայր.
Եւ դուն լըռիկ չափեցիր զանամպ երկնից կէս բոլոր,
Ծով ու ցամքի վարագոյր բացիր, ներքեւ մտար խոր,
Երբ արեգակըն կու գար հրեղէն ոտօքն յօդս ի վագ,
Ձարշալուսոյ ցօղ սփռէր եւ զառաւօտն հըրամագ...
Կացի՛ր արեւ, յետ կացի՛ր, մ'ելներ յերկինքըդ կապոյտ
Թող լուսնեկիդ ի ման գալ դեռ ի մէջ թուխ ամպերոյդ.
Կա՛ց, կա՛ց լուսնակ դու յառաջ, լեռնէ ի լեռ, սարէ սար
Մէջ ձորերուս խորերուս անցիր յուշիկ հաւասար.
Յետ քեզ ունիմ ես զանգատ, քեզ նահապետն ունի բան,
Սիրտըն երկուս է ճըղքած, եւ ցաւերն, ո՛հ, զանագան.
Պայծառ լուսնակ, մի՛ փախչիր թէ տրտմութեան լըսես ծայն,
Ցաւած սրտի մխիթարանք ես դու կանգնել յերկինք այն.

Ման գաս յերկիրն Եղեմայ, բայց ոչ ի հինն այն գիշեր
Երբ երջանիկ էր դեռ մարդ, լոկ սէր ու զկեանքն յիշէր.
Ճերմակ ճաճանչըդ յայնժամ տաք էր ջրերուն ու ծաղկանց,
Ուր որ կաթր քո շաղիկ կենդանութիւն էր անանց...
Դարձիր նայէ՛ հիմ ի վայր, նայէ՛ ի փէշ սարերուս,
Նայէ ի տափ տաճարիս, եւ ի հողրանք գեղերուս...
Ա՛հ, գերեզմանքն են Յայոց, որ ոչ եւս են յաշխարհի.
Մաշած նըշխարք մեր հարանց՝ թաղուած ի խոր խաւարի:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԳԱՐՈՒՆ

Ո՛հ, ի՛նչ անուշ եւ ինչպէս զով
Առաւօտուց փչես, հովիկ,
Ծաղկանց վրայ գուրգուրալով
Եւ մագերուն կուսին փափկիկ,
Բայց չես, հովիկ, իմ հայրենեաց,
Գնա՛, անցի՛ր սրտես ի բաց:

Ո՛հ, ի՛նչ աղու եւ սրտագին
Ծառոց մեջէն երգես, թռչնիկ,
Սիրոյ ժամերն ի յանտառին
Զմայլեցան ի քո ծայնիկ.
Բայց չես, թռչնիկ, իմ հայրենեաց,
Գնա՛, երգէ՛ սրտես ի բաց:

Ո՛հ, ի՛նչ մրմունջ հանես, վտակ,
Ականակիտ ու հանդարտիկ,
Քու հայելոյդ մէջ անապակ
Նային զիրենք վարդն ու աղջիկ.
Բայց չես, վտակ, իմ հայրենեաց,
Գնա՛, հոսէ՛ սրտես ի բաց:

Թէպէտ թռչնիկն ու հովն հայոց
Աւերակաց շրջին վրայ,
Թէեւ պղտոր վտակն հայոց
Նոճիներու մէջ կը սողայ,
Նոքա հառաչք են հայրենեաց,
Նոքա չերթան սրտես ի բաց:

ՄԱՀ ՔԱՋՈՐԳԻՈՅՆ

Դու զո՞վ խնդրես, մայր իմ անուշ.
Ե՛կ, մի՛ դողար, մօտեցի՛ր հոս,
Անլաց աչօք դիտէ՛ զորդիդ,
Ու իւր վերքերն արիւնահոս.

Թրքաց մայրեր թող լան, ու դուն
Ուրախ լուրեր տա՛ր ի Ձէյթուն:

Ինչպէս երբեմն օրրանիս մէջ
Կակուղ ձեռքով փայփայելով
Մանկիկ մարմնոյս հանգիստ տայիր
Իբրեւ հրեշտակ նըւագելով.

Զիս հանգչեցուր, ի հող, եւ դուն
Ուրախ լուրեր տա՛ր ի Ձէյթուն:

«Նորէկ որդոյս կենացն արեւ
Զեզի համար փայլի՛, հայեր՛»:
Այսպէս յայնժամ դու կ'երգէիր՝
Օրօրոցիս նըստեալ քովեր.

Անոնց համար շիջաւ, եւ դուն
Ուրախ լուրեր տա՛ր ի Ձէյթուն:

Կարմիր կայլակք ցայտին վերքես,
Սակայն, մայր իմ, նայէ՛ չորս դին,
Զարիւնըռուշտ թուրքերըն տես
Յազարներով փըռուած գետին.

Կերաւ զանոնք սուր մեր, ու դուն
Ուրախ լուրեր տա՛ր ի Ձէյթուն:

Մըռընչեցին ինչպէս վիշապ
Ու մեր վըրայ յարծակեցան.

Ո՛վ հայրենիք, ի հուր, ի բոց
Քո համար մեր սիրտք վառեցան.

Կարմիր ներկան ծորք մեր, ու դուն
Ուրախ լուրեր տա՛ր ի Ձեյթուն:

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

ԼՃԱԿ

Ինչո՞ւ ապշած ես, լըճակ,
Ու չեն խայտար քու ալեակք,
Միթե հայլուոյ մէջ անծկաւ
Գեղուհի՞ մը նայեցաւ:

Եւ կամ միթե կ'ըզմայլի՞ն
Ալեակդ երկնի կապոյտին,
Եւ այն ամպոց լուսափթիթ,
Որք նըմանին փըրփուրքիդ:

Մելամաղձոտ լճակ իմ,
Քեզ հետ ըլլանք մըտերիմ,
Սիրեմ քեզի պէս ես ալ
Գրաւուիլ, լըռել ու խոկալ:

Ո՛րքան ունիս դու ալի՜
Ճակատս այնքան խոկ ունի,
Ո՛րքան ունիս դու փըրփուր,
Սիրտս այնքան խոց ունի բիւր:

Այլ եթէ գոգդ ալ թափին
Բոյլքն աստեղաց երկընքին,
Նըմանիլ չես կըրնար դուն
Չոգւոյս՝ որ է բոց անհուն:

Չոգ աստղերը չեն մեռնիր,
Ծաղիկներն հող չեն թոռմիր,
Ամպերը չեն թըրջեր հող,
Երբ խաղաղ էք դու եւ օդ:

Լըճակ, դո՛ւ ես թագուհիս,
Զի թ' հովէ մ'ալ խորշոմիս,
Դարծեալ խորքիդ մէջ խըռով
Զիս կը պահես դողողալով:

Շատերը զիս մերժեցին,
«Քընար մ'ունի սոսկ» — ըսին.
Մին «դողդոջ է, գոյն չունի» —
Միւսն ալ ըսաւ.— «կը մեռնի»:

Ոչ ոք ըսաւ.— «Չէ՛ք տըղայ,
Արդեօք ինչո՞ւ կը սըխայ,
Թերեւս ըլլայ գեղանի,
Թէ որ սիրեմ, չը մեռնի»:

Ոչ ոք ըսաւ՝ — «Սա տըղին
Պատռենք սիրտը տըրտմագին.
Նայինք ինչե՛ր գրուած կան...»
— Յոն հրդեհ կայ, ո՛չ մատեան:

Յոն կայ մոխիր... յիշատակ...
Ալեակքդ յուզին թող, լըճակ,
Զի քու խորքիդ մէջ անձկաւ
Յուսահատ մը նայեցաւ...

ԻՄ ՍԱՀԸ

Եթէ տժգոյն մահու հրեշտակ
Անհուն ժպտով մ'իջնէ իմ դէմ,
Շոգիանան ցաւքս ու հոգիս,
Գիտցէ՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթէ սընարըս իմ տիպար
Մոմ մը վըտիտ ու մահադէմ,
Կ'ըսես.— «Յիմա կը մարի»:

Ո՛հ, նըշուլէ ցուրտ ճառագայթ,
Գիտցէ՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթէ ճակտովս արտօսրագօծ
Զիս պատանի մէջ ցուրտ զերթ վէմ
Փաթթեն, դընեն սեւ դագաղը,
Գիտցէ՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթէ հնչէ տխուր կոչնակ,
Թրթռուն ծիծաղն մահու դժխեմ,
Դագաղս առնէ իր յամր քայլ,
Գիտցէ՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթէ մարդիկն այն մահերգակ,
Որք սեւ ունին ու խոժոռ դէմ՝
Համասըփռեն խունկ ու աղօթք,
Գիտցէ՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթ' յարդարեն իմ հողակոյտ,
Եւ հեծե՛ծամբ ու սըգալէն
Իմ սիրելիքը բաժնըւին,
Գիտցէ՛ք որ դեռ կենդանի եմ:

Իսկ աննըշան եթէ մնայ
Երկրի մէկ խորշն հողակոյտն իմ,
Եւ յիշատակս ալ թառամի,
Ա՛հ, այն ատեն ես կը մեռնիմ:

ԹՐԲՈՒՀԻՆ

Երեկոյ է. բոցավառ է հորիզոն,
Կառք մը կ'անցնի դագաղի պէս յամրընթաց,
Գեղուհի մը ընկողմանած տրոփէ հոն,
Վերջալոյսի աղջի՞կ մ'է սա, ո՛վ Աստուած.

Եթէ մայի,
Կ'ըսես.— «Յիմա կը մարի»:

Մեղրամոմն անդրիանդի մ'է հանգոյն,
Ի՞նչ դալկահար... կարծես հաջաղը վառ
Պատան մ'է նուրբ ներա վարդիցը տժգոյն.
Աստուած զնէ զոյգ մ'աչեքովն կը վառէ.

Եթէ ժըպտի,
Կ'ըսես.— «Ո՛հ, հիմա կ'անցնի»:

Նայիլ կ'ուզէ, բայց աւելի կը նուաղի,
Սիրտը խունկի պէս կը մխա՛յ սիրավառ,
Նէ շողերու, բոյրերու է թագուհի,
Խոնջ թիթեմնիկ մ'որ կը խնդրէ ծաղկէ թառ.

Եթէ շարժի,
Կ'ըսես.— «Չի՛մա կը թռչի»:

Լանջն է յուզեալ Ովկէանի մը նման.
Կ'ուզէ, սիրել... համբոյրի մ' հետ նուաղիլ,
Մաշիլ, խամրիլ, խոնջած ընկնիլ գերեզման,
Քամել սիրոյ կրակէ բաժկին հուսկ կաթիլ.

Եթէ շիկնի,
Կ'ըսես.— «Չի՛մա կը բռնկի»:

Սրտի մեղո՛ւ, ինչպէս կոչեց Լամարթին՝
Որուն ծըծած ծաղիկը՝ սիրտ, մեղրն է սէր,
Ես կոչեմ զնէ կոյս՝ որուն սիրտն է երկին
Անհուն սիրոյ, որ հորիզոն չունի դեռ.

Եթէ խօսի,
Կ'ըսես.— «Չի՛մա կը հատնի»:

Նէ կը վառի, մի՛շտ կը վառի, չի հատնիր
Տընանկ կընոջ տաճարն վառած ճրագին պէս,
Աստղերու նման գիշեր սիրտ՝ փողփողիլ,
Կրակ մ'է փրթած կողէն սիրոյ բոցագէս...

Իսկ թէ մեռնի,
Կ'ըսես.— «Չի՛մա կը ծնի»:

ՏՐՏՈՒՆՁՔ

Է՛, մընաք բարով, Աստուած եւ արեւ,
Որ կը պըլպըլաք իմ հոգւոյս վերեւ...
Աստղ մ'ալ ես կ'երթամ յաւելուլ երկնից.
Աստղերն ի՞նչ են որ եթէ ոչ անբիծ
Եւ թշուառ հոգւոց անէ՛ծք ողբագին,
Որք թըռին այրել ճակատն երկնքին.
Այլ այն Աստուծոյն շանթերո՛ւ արմատ՝
Յաւելուն զէնքերն ու զարդերն հըրատ...
Այլ, ոհ, ի՞նչ կ'ըսեմ... շանթահարէ՛ գիս,
Աստուած, խոկն հսկայ փշրէ՛ հիւլէիս՝
Որ ժպրհի ծգտիլ, սուզիլ խորն երկնի,
Ելնել աստղերու սանդուխքն անալի...:
Ողջո՛յն քեզ, Աստուած դողդոջ էակին,
Շողին, փըթիթին, ալւոյն ու վանկին,
Դու որ ճակտիս վարդն ու բոցն աչերուս
Խըլեցիր թրթռումս շրթանց՝ թռիչն հոգւոյս,
Ամպ տըւիր աչացս, հեւք տըւիր սրտիս,
Ըսիր մահուան դուռն ինձ պիտի ժըպտիս.
Անշուշտ ինձ կեանք մը պահած ես ետքի,
Կեանք մ'անհուն շողի, բոյրի, աղօթքի.
Իսկ թէ կորնչի պիտի իմ հուսկ շունչ
Չոս մառախուղի մէջ համր անշշունջ,
Այժմէն թո՛ղ որ շանթ մ'ըլլամ դալկահար,
Պըլլուիմ անուանդ, մռնչեմ անդադար,
Թո՛ղ անէծք մ'ըլլամ ու կողոզ խըրիմ,
Թո՛ղ յորջորջեմ քեզ. «Աստուած ոխերիմ»:

Ո՛հ, կը դողդոջե՛մ, տժգոյն եմ տժգո՛յն,
Փըրփըրի ներսըս դըժոխքի մ' հանգոյն...
Հառա՛չ մ'եմ հեծող նոճերու մէջ սեւ,
Թափելու մօտ չոր աշնան մէկ տերեւ...:
Ո՛հ, կայծ տըւէք ինձ, կայծ տըւէք, ապրի՛մ...
Ի՛նչ, երագէ վերջ գըրկել ցուրտ շիրի՛մ...
Այս ճակատագիրն ի՛նչ սեւ է, Աստուած,

Արդեօք դամբանի մրուրո՞վ է գրծուած...
Ո՛հ, տըւէ՞ք հոգւոյս կրակի մի կաթիլ,
Սիրե՛լ կ'ուզեմ դեռ 'ւ ապրիլ ու ապրիլ՝
Երկնքի աստղեր, հոգւոյս մէջ ընկէ՛ք,
Կայ՞ծ տըւէք, կեանք՝ ձեր սիրահարին հէք:
Գարունն ո՛չ մէկ վարդ ճակտիս դալկահար,
Ո՛չ երկնի շողերն ժըպիտ մ'ի՛նձ չեն տար:
Գիշերն միշտ դագաղս, աստղերը ջահեր,
Լուսինն յար կու լայ, խուզարկէ վըհեր:
Կ'ըլլան մարդիկ, որ լացող մը չունին,
Անոր համար նա դրաւ այդ լուսին:
Եւ մահամերձն ալ կ'ուզէ երկու բան:
Նախ կեա՛նքը, վերջը լացող մ'իր վրան:
Ի գո՛ւր գրեցին աստղերն ինձի «սէր»:
Եւ ի գո՛ւր ուսոյց բուլբուլն ինձ «սիրել»,
Ի գո՛ւր սիւքեր «սէր» ինձ ներշնչեցին,
Եւ զիս նորատի ցուցուց ջինջ ալին,
Ի գո՛ւր թաւուտքներ լըռեցին իմ շուրջ,
Գաղտնապահ տերեւք չառին երբեք շունչ,
Որ չը խռովեն երագքըս վըսեմ,
Թոյլ տըւին որ միշտ ըզնէ երագեմ,
Եւ ի գո՛ւր ծաղկունք՝ փըթիթներ գարնան,
Միշտ խնկարկեցին խոկմանցըս խորան...
Ո՛հ, նոքա ամէնքը զիս ծաղրեր են...
Աստուծոյ ծաղրն է աշխարհն ալ արդէն...

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ԻՄ ՉԵՌԱՏԵՏՐՍ

Պարոններ, այս վերնագիրը կարդալով չկարծէք, թէ սնանկացած վաճառական մըն եմ եւ կու գամ հաշիւներս հասարակութեան ներկայացնելու: Պատիւ ունիմ յայտարարելու, որ կեանքիս մէջ վաճառական եղած չեմ երբեք եւ լինելու ալ տրամադրութիւն չունիմ, վասնզի խիղճս չի ներեր մէկ ու կէս ոսկւոյ ուրիշի վաճառել այն ապրանքը, գոր ես մէկ ոսկւոյ գնած եմ:

Առանց վաճառական լինելու, որոշեցի սակայն ձեռատետր մը ունենալ, անոր մէջ նշանակել օրուան դէպքերը եւ երբեմն, այս դէպքերուն առթիւ, մահկանացուներու թերութիւններուն վրայ ծիծաղիլ: Թո՛ղ Յերակղիտի աչքերէն հոսած արտասուքով զետեր ձեւանան, թո՛ղ ազգային բանաստեղծներ Եփրատն ու Տիգրիսը Յայաստանի երկու աչքեր ներկայացնեն եւ լան, թո՛ղ Պ. Չուխաճեանին ալ եղանակներ յօրինել տան եւ եղանակով լան, ես, պարոններ, ես կը ծիծաղիմ եւ ծիծաղելու համար ո՛չ եղանակի կարօտութիւն ունիմ եւ ոչ դաշնակի: Թերութիւններու վրայ լալը թերութիւններու մեծագոյնն է. խեղճութեան վրայ արտասուք քափելն ապացուցանել է, թէ արիւն չունիմք թափելու: Արտասուքը մանուկներու եւ կիներու բաժինն է. կ'աղայեմ, մի՛ դպիք ատոնց բաժնին:

Եւ չէք կարող երեւակայել, թէ ո՛րչափ բերկրութիւն պիտի զգամ, եթէ յաջողիմ ձեզմէ ծիծաղներ առնել այն դէպքերուն, իրերուն եւ անձերուն վրայ, որոնց պիտի հանդիպիք ձեռատետրիս մէջ: Մոլութիւններու վրայ ծիծաղիլն առաքինութեան ճամբուն մէջ գտնուիլ կ'ենթադրէ եւ այս հաշուով, ո՛րչափ շատ ծիծաղ քաղեմ, այնքան նուազ մոլութիւն պիտի գտնեմ: Պէտք չէ մոռնալ սակայն այն դաս մը մարդերն, որոնք ուխտ եւ երդում ըրած են բնաւ չխնդալու: Այդպիսիներուն հետ գործ չունիմ, վասնզի ատոնց երեսէն ժպիտ քաղելն աւելի դժուար է, քան թուրք կառավարութենէն բարենորոգում յուսալը, մանաւանդ երբ նկատողութեան առնէք որ ճնշում բանեցնելու համար չունիմ ես ո՛չ ծանուցագիր, ո՛չ դեսպանաժողով եւ ո՛չ նաւատորմիդ:

Անկողմնակալութեանս վրայ վստահեցնելու համար, կը յայտնեն թէ այնպիսի կացութիւն մը ունիմ, որ չի ստիպէր զիս աչառութիւն ընելու: Փա՛ռք նախախնամութեան, բարեկամ չունիմ որ աչառութիւն ընեն, բայց մի՛ կարծեք թէ կիրքով պիտի խօսիմ, քաւ լիցի...: Փա՛ռք սատանային, թշնամի ալ չունիմ: Մի՛ գարմանաք, պարոններ, աշխարհիս երեսը այնպէս կ'ապրիմ, ինչպէս դուք կ'ապրիք երբեմն թատրոնի մէջ. միայն հանդիսատես կը լինիմ ներկայացման, առանց դերասաններու գործին խառնուելու: Ընկերութիւններէ ընդհանրապէս հեռի կ'ապրիմ, եւ այս է միակ պատճառը իմ երջանկութեանս:

2 ՅՈՒՆԻՍ

Ես ալ այսօր համոզուեցայ, որ թատրոնը մեծ մարդերու դպրոց մըն է: Բայց մեծ մարդիկ ի՞նչ կ'ուսանին այդ դպրոցին մէջ: Խնդիրը հոս է: Թող ուրիշները պնդեն, թէ բարոյականութիւն կ'ուսանին հոն. ես կը պնդեմ եւ եթէ հարկ լինի՝ երկու տաճիկ վկայ ալ կը բերեմ — որովհետեւ քրիստոնէի վկայութիւնը ընդունելի չէ — որ թէպէտ եւ բարոյականութիւն դաս կը տրուի հոն, բայց աշակերտները մարմնակազմութեան դաս կ'առնեն, վասնզի հանդիսատեսները դերասանուհիի մը աւելի թելերուն, պարանոցին, սրունքներուն կը դարձնեն իրենց ուշը, քան թէ անոր արտասանած խօսքերուն. եւ եթէ դերասանուհիին թելերը գեղեցիկ գտնեն՝ կ'ըսեն.

— Շատ սքանչելի ներկայացում մըն էր:

Խեղճ հեղինակներ... կը կարծեն, թէ իրենց գործը կը ծափահարուի... մինչդեռ շատ անգամ դերասանուհիին հեղինակն է որ կը ծափահարուի...:

7 ՅՈՒՆԻՍ

Անատոլուի սովելոց համար վիճակահանութիւն մը պիտի լինի...գալ տարի:

Յիշեալ վիճակահանութեան գործադիր ժողովն շրջաբերական պիտի դրկէ գաւառները՝ յորդորելու համար սովեալները, որ համբերեն եւ անօթութենէ չմեռնին, մինչեւ որ իրենց հաց դրկուի:

Կը յուսանք որ մեր ազգայիններն կը համակերպին այս շրջաբերականին: Քաջ գիտեն արդէն անոնք, որ այս սովն եթէ Եւրոպա լիներ՝ շատ

աւելի զոհ կը տանէր իր հետ: Փառք տալու ենք, որ թուրք բարեխնամ կառավարութիւնը շատ տարիներէ ի վեր նախատեսած լինելով այս սովն՝ ազդու միջոցներ ձեռք առած էր հաւատարիմ հպատակներն անօթութեան վարժեցնելու:

9 ՅՈՒՆԻՍ

Այսօր կը տեսնեմ որ կերակուրները մեծ ազդեցութիւն ունին մարդու կարծիքներուն վրայ: Կը ճանչնամ մէկն, որ տարի մը առաջ իւր կեանքը պանիր-հացով կ'անցուներ եւ ամէն օր ազգային գործերուն վրայ կը խօսէր, իսկ հիմա որ կովու միսով կ'ապրի՝ ազգային խնդիրներու վրայ խօսողները կը մեղադրէ:

5 ՕԳՈՍՏՈՍ

— Ժը մանժ, դիւ մանժ, իլ մանժ, նու մանժոն, վու մանժէ, իլ մանժ...
— Այդ ի՞նչ է, Կարապետ աղա, քառասունէն ետք նոր բանե՞ր կը հանես:

— Ի՞նչ ընեմ, Յակոբ աղա, Չայաստանի մէջ բարենորոգումներ պիտի ըլլան եղեր, թերեւս մենք ալ պաշտօն մը ձեռք անցունենք...

— Ի՞նչ կը սերտես:

— «Ուտեմ» բային ֆրանսերէնը կը կարդամ:

— Ֆրանսերէն ե՞րբ սկսար:

— Ժամ մը առաջ:

— Մէկէն ի մէկ այդ բային ի՞նչպէս եկար հասար:

— Առաջին դասս է այս, Յակոբ աղա: Ի՞նչ ընեմ, Թուրքիոյ մէջ պաշտօն վարողներն ամենէն առաջ այս բայը կը սորվին:

2 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Միայն կիները չեն, որ միշտ նոր ձեւով հագուիլ կ'ուզեն, հրապարակի վրայ ալ կը գտնուին քննադատներ, որ նոր ձեւով խօսիլ կ'ուզեն:

Կը ներկայացնեմ ձեզ Պ. Գրասէր Ատոմն, որ «Մասիս»ի մէջ նոր կամ հին հրատարակութիւններ քննադատելու պաշտօն կը վարէ: Գաշակը կիրթ է եւ քննադատի մը հարկ եղած դրամազուլիսն ունի. բայց շատ անգամ գիրք մը քննադատած միջոցին կը սկսի իր ցաւերը մեզի պատմել:

երբեմն ալ ինքը խօսած ատեն Լիթրեն ալ խօսքի մէջ կը նետուի: Սա խօսքը չլմնցուցած Վիքթոր Զիւլօ, Վօլքեր, Լամարթին եւ ուրիշ հարիւրաւոր հեղինակներ կու գան խօսքին մէջ կը խառնուին, այնպէս որ ընթերցողը կը ստիպուի ըսել:

— Կամ ամենքդ ալ լռեցք, կամ մէկիկ մէկիկ խօսեցք որ հասկնանք: Քանի քանի անգամներ ըսած եմ Պ. Գրասէր Ատոմին. «Պ. Ատոմ, թող տուր սա մարդերուն օձիքը եւ դու խօսելիքդ ըստ»:

Օրինակի համար՝ ես կ'ըսեմ.

«Արշալոյսին արթնցայ, հագուստներս հագայ եւ քիչ մը հաց կերայ»:
Տուր այս տողը Պ. Ատոմին եւ հետեւեալ օրը քեզի պիտի ըստ.

«Արթնցայ Արշալոյսին, գոր Վարդամատն կ'անուանեն դասականք, եւ հագայ հագուստներս՝ որոնք տծելութիւն ծածկելու միայն ծառայելու են, կ'ըստ ժան ժագ Ռուսօ, եւ կերայ քիչ մը հաց՝ թպտտ եւ Աւետարանը կ'ըստ, թէ ոչ միայն հացի կեցցէ մարդ, այլ բանիւ Տեառն»:

Ինչո՞ւ համար մտքին ուղղութեանը դէմ ապստամբիլ եւ ընթերցողներդ չարչարել, ո՞ր Ատոմս. շիտակ ճամբադ գնա, ի՞նչ հարկ կայ ամէն քայլափոխիդ մէջ մէկ հեղինակի դուռը քփ առնելու:

13 ՆՈՅՆՄԲԵՐ

Ուրախառիթ լուր մը...:

Պէշիքթաշի մէջ խուճար մը երիտասարդներ ընկերութիւն մը կազմած են իրենց մէջ՝ նպատակ ունենալով մէկ դահեկան տուգանք վճարել ամէն անգամ, որ իրենց խօսակցութեանը մէջ օտար բառ խառնեն:

Այս տուգանքէն գոյանալիք հասոյթը ազգօգուտ ընկերութիւններէն մէկուն պիտի նուիրեն:

Հապա ի՞նչ տուգանք առնելու է այն հայերէն, որոնք իրենց խօսակցութեանը մէջ երբեմն հայերէն բառեր կը խառնեն եւ շատ անգամ հայերէն բառ բնաւ չեն խառներ:

Այս միջոցը շատ լաւ է ազգային լեզու կոկելու համար, եւ եթէ այսպիսի ընկերութիւն մըն ալ ազգային խմբագիրները կազմեն, ընկերութիւնները բաւական օգուտ կը քաղեն ուստիայոց լրագիրներէն, նամանաւանդ «Մշակ»էն:

30 ՆՈՅՆՄԵՐ

Երբ որ բան մը ի բնէ գեղեցիկ է, անոր որչափ ալ գարդ տրուի՝ կը վայլէ:

Օրինակի համար, «Արեւելեան մամուլ»ի թղթակցին՝ Շահնուրի լեզուն, որ գեղեցիկ է եւ պճնասէր:

Ես ալ օր մը փորձեցի լեզուս պճնել, բայց վերջէն յուսահատեցայ, տեսնելով տգեղ կին մը՝ գոր գարդերը աւելի տգեղուցած էին:

Ինչո՞ւ համար խել մը տգեղ լեզուներ պարզութիւնը կը թողուն եւ պճնասիրութեան մէջ կ'երթան գիրենք զգուելի ընելու...

Ե՞րբ պիտի դադրինք լրագիրներու մէջ կարդալէ այնպիսի յօդուածներ, որոնց մէջ խօսք չկայ եւ միայն գարդ կայ:

Խմբագիրներուն ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ այս կէտին վրայ:

ՊԶՏԻԿ ԲԱՌԱՐԱՆ ՍԸ

Մարմին — բժիշկներուն կալուածքը:

Զգեստ — ածական մը որ մարդուն որպիսութիւնը ցոյց կու տայ:

Հանգանակութիւն — մուրացկանութեան ազնուականութիւնը:

Շուկայ — սուտերու գործարան:

Յոյս — ինքզինք խաբելու արուեստը:

Գինովութիւն — առժամեայ յիմարութիւն:

Գաճաճ — մարդուն համառօտութիւնը:

Քաւարան — մեռելներու քարանդիւնան:

Հաւատափոխութիւն — խղճի գաղթականութիւն:

Բարիք — մայր ապերախտութեան:

Համբոյր — սիրոյ քերականութեան միջակետը:

Որոշում — նաւահանգիստ, ուր խարիսխ կը նետէ միտքը:

Պար — պաշտօնական գրկախառնութիւն:

Գրկախառնութիւն — բարդ բառ մը:

Գամ — շէնքերու շողկապը:

Այցետոմս — տոմսերու այցելութիւն:

Պատմութիւն — ետեղ մայր որ առջեւ տեսնես:

Խանձարուր — պատանքին թորը:

Գերեզման — անդիի աշխարհը բանող գետնուղիին կայարանը:

Երազ — մտքին նաւարկութիւնը առանց կողմնացոյցի ու դեկի:

Հայհոյութիւն — փաստերու սով:

Լուսանկար — շողորոք մը՝ որ անձնէն տգեղին իսկ գեղեցիկ ես, կ'ըստ:

Տղու մը աշխարհ գալը — միեւնոյն գրքի նոր տպագրութիւնը:

ՄԵԾԱՊԱՏԻ ՄՈՒՐԱՅԿԱՆՆԵՐ

(հատուածներ)

Արիստոզոն աղային ներկայացաւ երիտասարդ մը, որ վաճառականի չէր նմաներ, սեղանաւորի ալ չէր նմաներ, արիեստաւորի ալ չէր նմաներ, գործաւորի ալ չէր նմաներ, եւ վերջապէս անանկ բանի մը կը նմաներ, որուն նմանը չկայ: Հագիւ երեսուներկու տարեկան կը թուէր: Կապոյտ աչերով, դեղին մագերով զարդարուած ըլլալով՝ ուներ նաեւ երկու մատ մօրուք, որ մայրաքաղաքիս մէջ կամ սգոյ մշան է եւ կամ չքաւորութեան: Հագուստներն այնքան հին էին, որ հնախոյզները զանոնք գնելու համար մեծաքանակ գումար մը կու տային: Սակայն եթէ հագուստի մասին վանողական էր, դէմքի մասին քաշողական զօրութիւն ուներ այս անձը:

— Ծառայ եմ մեծապատուութեանդ, մեծապատիւ տէր, — պոռագ այս երիտասարդն սենեակէն ներս մտնելով եւ մօտենալով Արիստոզոն աղային:

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կ'ուզէք, — հարցուց Արիստոզոն աղան վախճալով:

— Վսեմափայլ տէր, ձեր գալուստն լսելով փութացի հոս գալ, իմ խորին մեծարանացս հաւաստին ձեր ոտքերուն տակը դնել:

— Ոտքերո՞ւս տակը. շատ աղէկ. դի՛ր, — ըսաւ Արիստոզոն աղան, որ կը կարծէր, թէ մուծակ բերած էր իրեն:

— Շնորհակալ եմ, բարձրապատիւ տէր, — ըսաւ երիտասարդը, զուխը բացաւ եւ սեղանին վրայ ելաւ, կանգնեցաւ:

Արիստոզոն աղա այս տեսարանին առջեւ բոլորովին շուարած՝ անհամբեր տեսնել կ'ուզէր, թէ ի՞նչ պիտի ընէր այս պարոնը սեղանին վրայ: Երիտասարդն ծոցէն թուրք մը հանեց եւ աչերն Արիստոզոն աղային տնկելով՝ բոլոր ծայնովը պոռագ.

— Տիարք եւ տիկնայք...

Արիստոզոն աղա այս ահարկու ծայնէն վախճալով՝ նստած տեղէն երկու կանգուն վեր ցատկեց եւ չկրնալով ինքզինքը զսպել՝ պոռագ.

— Ո՞վ է այս մարդը, յիմարանոցէն փախած խե՞նդ է, թէ՞ յիմարանոց երթալու յիմար:

— Հայ ազգն, — շարունակեց երիտասարդը ծայնը քիչ մը իջեցնելով, — այսօր այնպէս հանդէս մը կը կատարէ, որ մեր հայրենեաց ամենէն քաջ դիւցազնին նուիրուած է...

— Միտքդ ի՞նչ է, եղբայր...

— Կար ժամանակ մը, ուր խաւարը լուսոյ դէմ կը կռուէր, տգիտութիւնը գիտութեան դէմ, անցեալն ապամոռիին դէմ, հրամայականը սահմանականին դէմ, սուրը գրիչին դէմ, ատելութիւնը սիրոյ դէմ, կրակը ջուրին դէմ, միսը բանջարեղէնին դէմ. իսկ հիմա անցան այն ժամանակները. անոնք անցեալ են, մենք՝ ապամոռի, անոնք խաւար են, մենք՝ լոյս, անոնք տգէտ են, եւ մենք՝ գիտուն, անոնք սուր են, մենք՝ գրիչ. անոնք ատելութիւնն են, մենք՝ սէր, անոնք կրակ են, մենք՝ ջուր, անոնք միս են, մենք՝ բանջարեղէն, անոնք վարունգ են, մենք՝ խնձոր, անոնք փուշ են, մենք՝ վարդ. անցան, անցան այն դարերը, ուր մարդկութիւնը տգիտութեան օրօրոցին մէջ մէյ մը ասդին, մէյ մը անդին կ'երթար, կու գար...

— Միտքդ ի՞նչ է, եղբայրս, ես քեզի բան մը չըրի, ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ, գնա քեզի բարկացողին գրուցէ այդ խօսքերը...

— Այո՛, մարդկութիւնը կը չարչարուէր, կը նախատուէր անգութ բռնաւորներու ձեռքէն եւ չէր գիտեր որու երթալ եւ որու բողոքել:

— Տէր ողորմեա՛... Տէր ողորմեա՛, — ըսաւ ինքնիրեն Արիստոզոն աղա. — քաշելիք ունիմք եղեր... ես կրնամ հիմա զինքը սեղանէն վար առնել, բայց կը վախճամ, որ ծոցէն ատրճանակ մը հանէ եւ զարնէ ինձի, վասնզի խիստ բարկութեամբ կը խօսի:

— Իսկ երբ գիտութիւնն եկաւ, — շարունակեց ատենաբանը, — եւ վանեց տգիտութիւնն, ինչպէս լոյսն խաւարը, սէրն՝ ատելութիւնը, գրիչն՝ սուրը, ապագան՝ անցեալը, այն ատեն, ա՛հ, այն ատեն... այո՛, այն ատեն, այո՛, կ'ըսեմ, այն ատեն միայն հասկցուեցաւ, որ մարդկութիւն, ազգ եւ հայրենիք բառերը բառարանները լեցնելու համար շինուած բաներ չէին, այլ ամէն մարդու մտքին մէջ, սրտին մէջ, հոգւոյն մէջ երկաթեայ տառերով եւ անջինջ կերպով դրոշմելու բառեր էին...

— Եղբայր, կ'աղաչեմ, վար իջի՛ր եւ այնպէս գրուցէ՛ ցաւդ...

Ատենաբանը կայնած տեղը այնպէս կը դողար, որ Արիստոզոն աղային սիտը կը հատնէր, թէ կազը գետինը պիտի իյնար:

Ուստի չուզելով այլեւս համբերել՝ պոռագ ինքնակոչ ատենաբանին երեսն ի վեր.

- Վա՛ր իջիր սըկէ:
- Կ'աղաչեմ, մի՛ սաստեր գիս:
- Վա՛ր իջիր. ապա թէ ոչ...
- Մի՛ կոտորեր իմ սիրտս, որ ազգին համար կը բաբախէ:
- Ի՞նչ ըսելիք ունիս, եկուր քովս, մարդու պէս նստէ եւ ըսէ. հոն տեղուանքը ելնել ի՞նչ պիտի ըլլայ:
- Կ'աղաչեմ, թո՛ղ տուր վերջացնեմ, ա՛հ, չես գիտեր, թէ որչա՛փ կը յուզուիմ, երբ ճառ կը կարդամ:
- Վա՛ր իջիր:
- Ատենաբանը բեմէն կ'իջնէ եւ կ'երթայ աթոռի մը վրայ կը նստի:
- Հիմա գրուցէ ինձի, միտքդ ի՞նչ է, կ'ըսէ Աբիսողոմ աղա բարկութեամբ...
- Խնդիրքս սա էր, որ կ'ուզէի տպել տալ քիչ մը առաջ կարդացած ճառս...
- Գնա տպել տո՛ւր, քու ձեռքդ բռնող կա՞յ:
- Պիտի խնդրէի ձեր մեծապատուութենէն, որ տպագրութեան ստակը դուք տայիք:
- Ինչո՞ւ... ի՞նչ պատճառ կայ, որ քու ճառիդ համար ես դրամ տամ: Լսուած բան է, որ մէկը իրեն շահուն համար գիրք տպէ եւ ծախքն Աբիսողոմը տայ...
- Կը խնդրեմ, սիրտս արդէն խոցուած է, դուք ալ նոր վերք մը մի՛ բանաք հոս:
- Ինչո՞ւ վերք պիտի բանամ եղեր. գնա՛ բանդ, եղբայր, փորձանք եղար գլխուս:
- Գիտե՞ք՝ որքան ծանր է գրագէտի մը ասանկ խօսքեր լսելը...
- Չեմ գիտեր եւ գիտնալ ալ չեմ ուզեր:
- Բանաստեղծի մը սիրտը շատ փափուկ է, ամենաթեթեւ խօսքէ մը կը վիրաւորուի: Այս նիւթին վրայ ոտանաւոր մը գրած ունիմ, կարդամ, մտիկ ըրէք:
- Ոտանաւոր մտիկ ընելու ժամանակ չունիմ:
- Կ'աղաչեմ, ոտանաւորիս հետ խստութեամբ մի՛ վարուիք. այն ոտանաւորին համար, զոր դուք չէք ուզեր մտիկ ընել, երկու ամիս աշխատած եմ ես եւ երբ որ անոր նախատուիլը տեսնեմ, արժանապատուութիւնս կը վիրաւորուի: Կ'աղաչեմ, ոտանաւորիս համար գէշ մի՛ գրուցէք... Կը խնդրեմ, թոյլ տուէք ինձ կարդալ զայն անգամ մը...
- Ես ոտանաւոր մտիկ ընելու չեկայ հոս:

- Շատ լաւ. ողբերգութիւն մը գրած եմ, անոր վրայէն անցնինք:
- Չեմ ուզեր. ես անօթի եմ հիմա, կերակուր պիտի ուտեմ:
- Շատ լաւ. ուտելիքի վրայ ատենաբանութիւն մը ընեմ:
- Ժամանակ չունիմ մտիկ ընելու:
- Կ'աղաչեմ, այդ խօսքը ուրիշ անգամ մի՛ ըսէք, ասկէ աւելի ծանր խօսք չկայ հեղինակի մը համար, որ իւր մէկ աշխատասիրութիւնն ուրիշի կարողալու փափաք կը յայտնէ: Կը խնդրեմ, բարձրապատիւ տէր, քաղցրութեամբ վարուեցէք հեղինակներու հետ:
- Գլխուս վրա՞յ նստեցունեմ քեզի:
- Ուտքդ պագնեմ, մի՛ ծաղրէք գիս, ինչո՞ւ ձեր գլխուն վրայ նստեցունէք:
- Ի՞նչ ընեմ հապա, քսակս քեզի՞ տամ՝ հեղինակներու հետ քաղցրութեամբ վարուած ըլլալու համար:
- Ո՛չ, միայն ճառիս տպագրութեան ծախքը:
- Քանի՞ ոսկիով կը լմննայ գործդ:
- Չորս ոսկիով կը լմննայ, բան մը չէ, իմ մեկենասս պիտի ըլլաս, ես ալ քու անունդ ոտանաւորով մը գրքոյկին ճակատը պիտի դնեմ:
- Ճակա՞տը դնես պիտի:
- Այո՛:
- Ինչո՞ւ համար:
- Որպէսզի ամէն մի մարդ գիտնայ, թէ ձեր ստակովը տպուած է այն գիրքը:
- Շատ լաւ,— պատասխանեց Աբիսողոմ աղան եւ քսակէն չորս ոսկի հանեց, տուաւ: Հեղինակն հազար յարգանք մատուցանելով՝ դուրս ելաւ: Աբիսողոմ աղան ետեւէն կանչեց զինք եւ հարցուց.
- Հի կրնա՞ր ըլլալ, որ գրքին ճակատը սպասաւորներուս ալ անունները դնես եւ իմացունես ազգին, որ Աբիսողոմ աղան կովեր, ոչխարներ, էշեր եւ ագարակներ ունի իւր քաղաքին մէջ:
- Այդ ձեր ըսածները հովուերգութեան ճիւղին կը վերաբերին:
- Չեմ հասկնար:
- Ատոնց վրայ ոտանաւորներ կը գրուի, եթէ փափաքիք, ոտանաւոր մը շինեմ:
- Ի՞նչ ընեմ ոտանաւորը:
- Լրագրի մը մէջ տպել կու տաք:
- Կը տպե՞մ:

— Ինչո՞ւ չպիտի տպեն. եթէ կէս ոսկի տալու ըլլաք, քառասուն անգամ կը տպեն:

— Շատ աղէկ. ադ ըսածդ գրէ՛:

— Գլխուս վրայ:

— Բայց աղուոր բան մը ըլլայ:

— Շատ լաւ:

— Այնպէս, որ տեսնողը հաւնի:

— Յարկա՛ւ:

— Վաղը առտու կը բերե՞ք:

— Վաղը առտո՞ւ... Ի՞նչ կ'ըսէք... մէկ ամիսէն հագիւ կրնամ պատրաստել:

— Մե՞կ ամիսէն:

— Յագիւ. ոտանաւորը կարդալը դիւրին է, բայց գրելը՝ դժուար: Գեղեցիկ ոտանաւորի մը համար քիչէն քիչ երկու ամիս պէտք է:

— Ի՞նչ կ'ըսէք...

— Այո՛, բայց ես կ'աշխատիմ ամիսէ մը լմնցնել:

— Ատ Ի՞նչ դժուար բան է եղեր:

— Ի՞նչ կարծեցիք հապա. երկու ամիս պիտի սպասեմ, որ մուսաս գայ եւ ներշնչէ ինծի, որպէսզի գրեմ. առանց մուսայի ոտանաւոր չի գրուիր:

— Եթէ այդ մուսան գալու չըլլա՞յ...:

— Անպատճառ կու գայ:

— Չի՞ կրնար ըլլալ, որ նամակ գրես եւ աղաչես իրեն, որ շուտ մը գայ, եւ դուն ալ երկու ամիս չսպասես:

— Անիկա ինքնիրեն կու գայ, նամակի պէտք չունի, մեծապատիւ տր:

— Ո՞ւր կը նստի... շա՞տ հեռու է:

— Այո՛, շատ հեռու է, բայց կու գայ:

— Ցամաքե՞ն, թե՞ ծովէն:

— Չէ՛, մեծապատիւ տր, չէ՛:

— Ո՞վ է ուրեմն սա գետնին տակն անցնելիք մարդը... ուսկի՞ց պիտի գայ... ըսէ, որ ճամբայ մը մտմտանք ու բերել տանք... Եթէ մէկ-երկու ոսկի տանք, այս շաբաթ կու գա՞յ:

— Այո՛, երկու ոսկի տալուդ պէս գործը կը դիւրանայ, եւ մուսաս այս շաբաթ վազելով կու գայ, պատասխանեց անմուսա բանաստեղծը ոսկի բառը լսելուն պէս:

— Գրէ՛ ուրեմն իրեն, իմ կողմէս ալ յատուկ բարեւներ ըրէ եւ ըսէ՛, որ Աբիսողոմ աղան քեզ տեսնել կ'ուզէ:

— Գլխուս վրայ: Մնաք բարեաւ, տէ՛ր, շնորհակալ եմ ձեզմէ, ծառայ եմ ձեր մեծապատուութեանը եւ կ'աղաչեմ ընդունիք...

— Ո՛չ,— ըսաւ Աբիսողոմ աղա բարկութեամբ,— ալ երկար ըրիր. ահա ինչ որ ըսիր, ընդունեցի եւ դեռ Ի՞նչ կ'ուզես, որ ընդունիմ...

— Խորին յարգանացս հաւաստիքը, տէ՛ր... որով մնամ ձեր մեծապատուութեան ամենախոնարհ ծառայ:

— Շատ աղէկ:

Մեկնեցաւ բանաստեղծն՝ երկու ոսկիով բերել տալ խոստանալով մուսան, զոր ոմանք աւելի աժան գնով բերել կու տան:

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՅՐԱՊ

ՃԻՏԻՆ ՊԱՐՏՔԸ

Ա.

Սեւ կաշիէ մեծկակ պայուսակ մըն էր, զոր առտու իրիկուն իր ձեռքը բռնած կ'երթար փողոցներէն: Իր կեանքին անբաժան ընկերն էր այս տոկուն կաշիէ պարկը, որով ամէն իրիկուն իր տան պիտոյքը, հացն ու միսը կը տանէր, կամ պտուղը իր երկու փոքրիկ գաւակներուն, որոնք դրան առջեւէն կը բոլորուէին խոստմնալից ու խոստմնապահ այս պայուսակին շուրջը:

Այս մարդուն բոլոր յոգնաջան վաստակը ու քրտնաթոր գործունէութիւնը անոր մէջն էր, դանայեան տակառ՝ զոր կը լեցնէր շարունակ երեսուն տարիներէ ի վեր առանց յաջողելու: Իր կեանքի պայքարը հոն էր ամբողջ, ապրուստի խնդիր, օրական հացի խնդիր, որուն արհաւիրքովը լեցուն էր միշտ այդ կաշիէ պահարանը իր մշտնջենական պարապութեամբը. իր ուրախութիւնները ու ցաւերն ալ հոն էին, իր յիշատակներն ալ: Աղէկ օրեր ու գէշ օրեր ունէր այս տոպրակը. տիրոջը պէս ճակատագիր մը յարաւորփոխ, եւ անոր պէս հոգի մըն ալ ունէր կարծես: Ո՞վ էր տէրը այս երկութիւն մէջ. երեսուն տարի վերջը, երբ ծախսորդութիւնը իր երկաթի շրջապտոյտ օղակներով զինքը կը պաշարէր, այս մարդը կը հասկնար որ այդ անզգայ տոպրակը իր տէրը եղած էր միշտ:

Բ.

Հիմա միջակ հասակով, մօրութեամբ, ալեւորած մէկն էր Յուսէփ աղան որ վաճառականութենէ, խանութպանութենէ հետզհետէ իջնելով իջնելով առուտուրի միջնորդութեամբ կ'ապրէր ալ, խանութ խանութ, դռնէ դուռ տանելով պասմայի ու ճերմակեղէնի մատուցումներու եւ պահանջումներու անհամաձայնելի ու հակառակորդ հաւաքածոները:

Ո՞վ ըսեր էր որ այս երկութիւն մէջ ներդաշնակութիւն մը կայ. Յուսէփ աղան ի գուր օրն ի բուն իր հաշտարարի դերը կը կատարէր, ողորջ, հա-

մոզիչ փաստերով, առնողին ըսելով թէ ապրանքը աժան էր այդ գնով, ու ծախողին՝ թէ իր վաճառքը պահանջած գինէն շատ պակաս կ'ընէր. ո՛չ. երկուքն ալ կը յամառէին եւ Յուսէփ աղան յուսակտուր ձեռնբափ կ'ըլլար ա՛լ. առեւտուրի տագնապը, զոր իր վաճառական եղած ատենէն այնքան լաւ կը ճանչնար, նորէն իր վրայ, իր համեստ միջնորդի ապրուստին վրայ ալ կ'իշխէր ու փճացնել կը սպառնար զինքը:

Ո՛հ, թէ որ մինակ ըլլար, ի՛նչ փոյթ. բայց երկու աղջիկ գաւակներ իրենց պատանութեան ամէն հրապոյրներովը, ամէն պատրանքներովը իրեն կը նայէին. առջի մանկուհիները չէին, այլ խելահաս պատանուհիներ՝ կեանքի վայելքի արդար ու անմեղ ըղծանքներով, ակնկալութիւններով ծարաւի:

Այս գաւակները, իր բոլոր երջանկութիւնը, հիմա կը ճնշէին զինքը իրենց 14 –15 տարու աղջկան անմեղութեան ժպիտովը, որ յանդիմանութիւնով լեցուն կ'երեւար իր հայրական աչքին: Յանցաւորի պէս կը մտնէր ներս, զրկանքներու դատապարտուած այս երկու հոգիներուն առջեւ, մեղաւորի նման գլխիկոր կը դառնար տուն, երեսին միշտ պահելով զուարթութեան կեղծաւոր երեւոյթը ու այս դիմայլակին տակ պարտկելով իր ապիկար ու շուարած մարդու կսկիծը:

Գ.

Սկիւտարի բարձունքին վրայ Իճատիյէի կողմն է իրենց փոքրիկ տունը, ուր երկու հարիւր դրուշ ամսական վարձքով կը բնակին երեքը, հայրը ու երկու աղջիկները, որոնց մայրը շատոնց մեռած է. փողոցի վրայ նայող փոքրիկ սենեակին պատէն կախուած երիտասարդ կնոջ պատկերը անորն է. էրկանը աղէկ օրերուն մեռած էր կուրծքի հիւանդութենէ մը, որ պատկերին մէջ տեսնուող սպիտակ ու անարիւն երեսէն կը գուշակուի: Բայց իր յիշատակը կ'ապրի եւ օր չըլլար որ իր խօսքը չընեն. զիշերները, երբ աղջիկները կը քաշուին, ամուսինը կը մնայ դեռ իր վաղամեռիկ կնոջ պատկերին դէմը, անխօսուկ ու առանձին. ու իր ոսկեգօծ շրջանակէն նայող այդ անթարթ աչքերէն՝ աղքատացած վաճառականը քաջալերութիւն մը կ'ակնկալէ, գերեզմանի միւս կողմէն սպասուած գորավիզ մը:

Վասնզի բարոյական կորովը կը պակսի իրեն օր օրի. իր երբեմնի միւթական դրամազլխին պէս, հիմա կը զգայ որ սրտին քաջութիւնը կը սպառի ու կը հատնի քիչ քիչ: Դեռ առտուները իր դողդոջուն ձեռքին

մէջն է պայուսակը, զոր առանց ամբողջապէս լեցնելու կը դառնայ շատ հեղ. ու առտուն, նաւամատոյցին վրայ, այն վաճառականներուն՝ որոնք մուրացիկի մը ողորմութիւն տալու պէս երբեմն գործ կու տան իրեն, կը սլքտայ, երբեմն կը համարձակի անոնց խօսքին խառնուիլ, կարծիք տալ, միշտ խօսողին նպաստաւոր կարծիք մը...

Ու վաճառականները կը սիրէին այս պապա մարդը, որ ուրիշներու պէս աներես չէր, ու իր միջնորդչէքը իրաւունք մը պահանջելու եղանակով չէր ուզեր եւ առաջարկուած ամէն զեղչի զլուխ կը ծռէր:

Դ.

Պատմայի ջոջերը կը քալէին տոտիկ տոտիկ, ճամբուն վրայ խօսելով, իրենց ծախելիք ապրանքներուն հողերովը բեռնաւորուած ամէնքն ալ: Պարսիկ վաճառականները, զլխաւոր յաճախորդները, աչքերնին կը սկսէին բանալ. գունաթափ կերպասներու, կշիռէն ու չափէն պակաս ամերիքաններու վրայ առջի շահերը չէին մնացած ալ. եւ վաճառականները խնայողութեան նոր միջոցներ կը խորհէին. մաքսէն ետքը, գրասենեակի ծախքէն վերջը, միջնորդչէքները ծանր կը թուէին իրենց: Ի՞նչ հարկ միջնորդի, անձամբ չէ՞ն կրնար առնել կամ ծախել ապրանքները. այնուհետեւ, ուրիշ պատճառներ կու գային զօրացնել այս որոշումը. միջնորդը միջնորդ մըն է վերջապէս եւ ոչ ապրանքին տէրը. ոչ անոր արժէքը կրնար բացատրել տիրոջը չափ եւ ոչ անոր հոգը տանիլ միշտ, ու Յուսէփի աղան որ ետեւնուն կու գար, իր սեւցած պայուսակը ձեռքը, կը դողար հիմա:

— Յուսէփի աղա, քեզի համար չենք, կ'աւելցնէին վաճառականները, դուն մեր մարդն ես:

Շունչ կ'առնէր խեղճ մարդը. բայց գործերը կը պակսէին աւուրչէքը շահիլը տաժանելի տառապանք մը կ'ըլլար ու պարտքերը կը դիզուէին շուրջը, զիւրը, չարչին, ամէն կողմ: Հագուստը տակաւին մաքուր կոկիկ էր ու իր արտաքին տեսքէն ոչ ոք պիտի գուշակէր իր զարհուրելի անկումը:

Ու պայուսակը կը շարունակէր կրել ձեռքը, անօգուտ տարուբեր մը հիմա, բայց ամչնալով թողուլ, մէկդի նետել զայն, յուսահատութիւնը խոստովանիլ աշխարհքի առջեւ, վասնզի ի՞նչ պիտի ըսէր աշխարհք ձեռնունայն տեսնելով զինքը այսուհետեւ:

Յետոյ՝ ճարահատած՝ այն վաճառականն որուն արբանեակն էր, երկու ոսկի փոխ ուզեց ու մերժողական պատասխան ստացաւ. հինգ ոսկի

պարտք ունէր. պէտք էր նախ այդ պարտքը վճարել: Այն իրիկունը իր պղինձէ փոքրիկ ժամացոյցը ծախեց երեսուն դրուշի ու պայուսակը մասամբ գոնէ կրցաւ լեցուիլ նորէն:

Ե.

Տունը՝ ուրախ ու զուարթ էր. աղջիկները իր վիճակին վրայ տեղեկութիւններ կ'ուզէին երբեմն. գուշակութիւններ, նախագագացումներ ունէին իրենց ներսիդին:

— Գործերը ինչպէ՞ս են, հայրիկ,— կ'ըսէր անդրանիկը:

Ու կրտսերը՝ կապոյտ աչուի, շուշանաթոյր աղջիկ մը, որ ճիշդ մօրը պատկերն էր:

— Այսչափ ուշ մի մնար:

Հայրը կը խնդար. ո՛չ, գործերը գէշ չէին երթար. Աստուծով ասկէ վերջը աւելի պիտի բացուէին:

— Վաղը կանուխ եկուր, եւ մեզ պտտցնելու տար: Ու ողորմելի հայրը կը խոստանար, կանուխ պիտի գար ու պտտցնելու պիտի տանէր այս հէք զրկեալ որբերը, որոնց էն աղուոր տարիները չքաւորութեան մէջ կ'անցնէին. երեւակայեցէք ուղեւորութիւն մը, որուն էն գեղեցիկ տեսարանը թիւնելի մը անցքը ըլլայ, մութ ու քարակոփ պատեր, եւ որուն միւս ծայրէն սպասուած լոյսի շառաւիղը չտեսնես երբեք:

Եւ առտուն, կանուխ կանուխ, առջի շոգենաւով կ'երթար Պոլիս, իր ուժաթափ թելին տակ սեղմելով իր պարպուած պայուսակը, այս յաւիտենական թշնամին ու յաւիտենական անկուշտը, որ չէր յագեցած երբեք երեսուն տարիէ ի վեր. ու հոն, թելին տակը, խեղդելու պէս կը սեղմէր զայն, այդ պարպուած փորը ու չքացնել կ'ուզէր:

Պոլիս գործ չկար. ժամացոյցին ստակէն մնացորդը երթելուութեան ծախքին մէջ սպառեցաւ ու վայրկեանը կը մօտենար ահաւոր արագութեամբ մը խոյանալով իր վրայ, ուր վերջին երեսուն փարան Գուզկունճութէն Պոլիս իջնելու, յոյսի մը ետեւէն վազելու ծախքը՝ — վասնզի հիմա յոյսի ետեւէն երթալն ալ ծախքով է — պիտի հատնէր:

Այն ատե՞ն. այս հարցումը զոր միտքը կ'ընէր, որուն պատասխանելու հարկէն չէր կրնար խուսափիլ, իր դէմը կ'ելլէր, խոշոր, հսկայ տառերով կը դրուէր օդին մէջ, ու իր առջեւէն կը քալէր իր նայուածքին փակչելով ամէն տեղ:

Ձ.

Է.

Այն առտուն իր առջինեկ աղջիկը տուաւ պայուսակը ծեռքը.— «Երէկուան պէս միսը չմոռնաս. քիչ մըն ալ պտուղ բերես. պանիր ալ»:

Ու փախստական հօրը ետեւէն, որ կ'աճապարէր հեռանալու, կը շարունակէր իր չնչին խնդրանքներուն անհատնում շարքը:

Ջառիվայրէն իր ընդոստ աճապարող քալուածքին հետ պայուսակը կ'երերար, պարապ որովայնի ծայներ, հեծկլտուքներ կը հանէր:

Երեք մեթալիք տասնոցները, զորս իր գրպանին մէջ յուսահատօրէն կը սեղմէր, չկորսնցնելու սարսափով, Պոլիս պիտի տանէին գինքը. ի՞նչ պէս պիտի վերադառնար իրիկունը. ու կը զոջար, ո՞րքան կը զոջար բնակելուն Սկիւտար ուր ոտքով չերթցուիր, ու չի բաւեր բարի կամեցողութիւն կամ աշխարհիս մեծագոյն քաջութիւնը ունենալ նոյնիսկ պարապ ծեռքով տուն դառնալու համար:

Շոգեմաւին մէջ ծանօթներէն հեռու նստաւ, ծայրը, հոն ուր մեկքի չկար, ոջլոտ մարդերու մօտիկ: Լաւ մը իր քովը տեղաւորեց պայուսակը. խնամքով, հոգածու ծեռքով անոր փոթերը շտկեց: Յետոյ անիւներուն բօֆ բօֆը իր ուշադրութիւնը գրաւեց. այս եղանակը իր հետաքրքրութիւնը շարժեց. անիւները իրենց շրջանին մէջ, տեղ մը հասնելուն, միշտ վարանումի պէս բան մը ունէին նոր շրջան մը սկսելէ առաջ. ասով մասնաւոր եղանակ մը կը ձեւանար. բօֆ, բօֆ, բօֆ, բօֆ...բօֆ. մտքէն այս տարօրինակ նուագին կը հետեւէր, հաճոյք մը կը զգար: Այդ վայրկեանին իր հոգւոյն ու մտքին մէջ այդ խորհրդաւոր ծայնէն գատ բան մը չկար. ո՞վ էր ինքը, ի՞նչ կը փնտռէր այս շոգեմաւին մէջ, ո՞ւր պիտի երթար. չէր գիտեր. իրան որ չէր գիտեր:

Պոլիս իր վաճառականներուն հանդիպեցաւ. խոժոռ ու դաժան դէմքեր գտաւ միայն որոնց տեսքը անգամ իր լեզուն պապանծեցուց. քաջութիւն. ըստ՝ սա երկաթ քացան խրոխտօրէն բացող ու զոցող մարդուն որ զաւակներուդ ուտելիք տանիլ խոստացած ես այս իրիկուն. ո՞չ. չկրցաւ ըսել:

Շուկան թափառեցաւ առանց բան մը ըսելու մէկու մը. խանութները ներս նայեցաւ քիչ մը. յետոյ, ոսկերիչներու կրպակներուն դէմը կեցաւ քառորդ ժամի մը չափ, ադամանդէ զարդերուն վրայ զմայլած. իր աղջիկներուն երբեք չէր կրցած հատ մը տալ ասոնցմէ, ու յիշեց որ իր երկու աղջիկները կը սպասէին իրեն: Ժամը հարցուց: Իրիկուն էր. այն ատեն վազել սկսաւ. ուշ մնացեր էր. պարապ վարանումներու ու մեծսրտութեան ատեն չէր. հաց պտք էր ու պիտի ուզէր առջի դէմը ելլող ծանօթէն: Ջարմանք. ինքը որ այնքան շատ մարդ կը ճանչնար, անոնցմէ մէկուն չէր հանդիպեր: Սա դէմի կողմէն քալողը կը ճանչնար անշուշտ. ատենով իրեն մրցակից եղող վաճառական մըն էր, բայց շատոնց բարեւը կտրած էին, իր աղքատանալէն ի վեր. սա միսը, որ արագ քայլերով իր քովէն անցաւ հիմա, ան ալ կը ճանչնար, ատենով երաշխաւոր եղած էր անոր, բայց քանի մը օր առաջ մեծիտիէ մը փոխ տալ մերժած էր եւ հիմա ալ փախչելու պէս, երեսը պահելով իր քովէն կ'անցնէր: Ծերուկ մը, մինակ, բարեւեց գինքը. իրմէ աւելի դժբախտ մը:

Կամուրջը հասած կեցաւ. չկրցաւ անցնիլ. տասը փարա չունէր. այդ պահուն զգաց որ բան մը կը պակսէր: Ինքզինքը հարցուփործեց ու պատճառը գտաւ. պայուսակը մոռցեր էր տեղ մը. ետ դարձաւ, վազեց, ի՞նչ ընելու համար:

Ը.

Ծովուն վրայ կը ծփար, կ'օրօրուէր, կը տատանէր, կոնակին վրայ պառկած, բոլոր հասակովը ջուրին երեսը. գէր մարդ մըն էր ասիկա, մեծ մեծ բացուած, կարծես թէ զարմացած աչքերով ու անթարթ, յամառ նայուածքով մը դէպի երկինք՝ ուր լուսինը, իր տասնըհինգին մէջ, արծաթ կլոր ու հսկայ դրամի մը պէս կը փայլէր:

Ու մարդուն վզին սերտի կապուած սեւ կաշիէ պայուսակի մը մէկ մասը, ջուրէն դուրս մնացած, կը ծփար անոր հետ, ատեն ատեն գլուխը սուզել տալով քիչ մը դէպի վար. յետոյ այդ գլուխը վեր կ'ելլէր իսկոյն, ազատելու ճիգով մը պայուսակին ծանրութենէն:

Ծովուն հայելիի պէս արծաթած երեսին վրայ՝ այս մարմինը, իր ճիւղտէն կախուած պայուսակովը, մակոյկը ետին ձգած նաւու մը կը նմանէր, հեռուն, խիստ հեռուն. ջուրին մէջ երկուքն ալ կապուած էին ինչպէս կեանքին մէջ ալ զատուած չէին իրարմէ: Կապը անեղծ կը մնար ամէն տեղ: Զար լեցուած այս կաշիէ տոպրակը ալ պարպուելու վախ չունէր այսու-

հետև. յազեցած ու կշտացած փորն էր, գիրգ եւ ուռեցւորած. իր տեղը մարդոց թելին տակը չէր ուր այդքան տարի ծալլուած, սեղմուած շնչահեղձ մնացած էր, ո՛չ. այդ պայուսակը՝ իր անողորմ յամառութեամբը, իր յուսահատեցուցիչ դատարկութեամբը, մարդոց ճիտին պարտքը կը մարմնացնէր անշուշտ. իր ճշմարիտ տեղը, ուրեմն, անոր վզին վրայ էր, ճիշդ հո՛ն ուր հաստատուած էր հիմա:

Եւ երեսուն տարիէ ի վեր, վտարուածի մը նման՝ որ առջի անգամ իր բուն տեղը գտնելուն ու բազմելուն համար կ'ուրախանայ, քէյֆ կ'ընէ, ծովուն ամէն ծփանքին հետ՝ պայուսակը՝ իր կոպիտ մորթովը մարդուն երեսը կը զգուեր ու կը շոյէր:

ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆ

Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆ ԻՆՔԸ ԻՐ ՄԱՍԻՆ

Ժամանակս մեթոտիկ ու մեքենական կերպով մը իմ զանազան աշխատանքներուս բաժնելու անկարող եմ. ատոնցմէ իւրաքանչիւրին կը նուիրեմ, երբ ատոր տրամադրութիւն կը զգամ, եւ կամ երբ հանգամանքները կը մղեն զիս մէկ կամ միւս աշխատանքին առաջնութիւն տալ: Իմ բաւական շատ գրած ըլլալէս ոմանք կը հետեւցնեն, թէ ուզած ատենս կրնամ ուզածս գրել, այդպէս չէ սակայն, առանց տրամադրութեան մէկ տող չեմ կրնար գրել. օր կ'ըլլայ, որ նամակ մը իսկ գրելու անկարող կը զգամ զիս: Այդպիսի օրեր, ընթերցման անմնան հաճոյքին կը նուիրուիմ, կամ ընդօրինակութիւններ կ'ընեմ, կամ նիւթական ուրիշ սեւ աշխատանքներու կը յատկացնեմ ժամերս, կամ միտքս կը հանգչեցնեմ բարեկամներու հետ շաղփաղփելով: Կան օրեր ալ, ուր մէկ քանի օրուան աշխատանքը, մէկ քանի ժամուան մէջ կատարելու ուժը կը զգամ:

Գալով իմ աշխատանքի մեթոտիս, պէտք է ըսեմ, որ ատենով գրական սկզբնաւորութեանս առաջին շրջանին, նիւթ մը գտնելէ, մտքիս մէջ զայն որոճալէ եւ մերթ անոր ամփոփումը թուղթի մը վրայ ուրուագծելէ յետոյ, կ'աշխատէի շարադրել մէկ անգամէն, իւրաքանչիւր տող իր վերջնական ձեւով յղանալու եւ թուղթին յանձնելու համար ճիգ մը ընելով, ճիգ մերթ դիւրասահ, բայց յաճախ տաժանելի: Ատիկա սխալ ու յոգնեցուցիչ մեթոտ մըն էր եւ արդէն, նոյնիսկ այն ատեն, գրեթէ միշտ դժգոհ մնալով յառաջ եկած գրուածքէն, կը սրբագրէի զայն մէկէ աւելի անգամներ կամ մերթ ամբողջութեամբը նորէն կը գրէի: Շատոնց ի վեր, տարբեր մեթոտ մը որդեգրած եմ ո՛չ միայն զուտ գրական էջերու, այլեւ յաճախ որեւէ յօդուածի, ծառի կամ բանախօսութեան համար. նախ նիւթին գլխաւոր գիծերը կը նոթագրեմ, սկզբնաւորութիւնն ու վերջաւորութիւնը կը ջանամ գտնել, յետոյ կը սկսիմ՝ ուրուագծիս հետեւելով, ու մերթ ծամբուն ընթացքին՝ զայն բարեփոխելով՝ շարադրել շատ արագ, առանց մանրամասնութիւնները խնամելու, ամբողջութեան ինքնեկ, բնական, կենդանի ցայտքն ունենալու համար: Օր մը կամ օրեր յետոյ, կը կարդամ գրածս իբր օտարի մը արտայայտութիւնը, քննադատի աչքով, կը

սրբագրեմ, կը կոկեմ, կը յապաւեմ, կը լրացնեմ, մերթ ամբողջ հատուածներ նորէն կը գրեմ, յետոյ՝ այդ երկրորդ աշխատանքիս արդիւնքը մաքուրի կ'առնեմ, ընդօրինակած ատենս՝ նորէն բարեփոխութիւններ մտցնելով, տպուելու համար շարուելէ յետոյ՝ փորձին վրայ դարձեալ ուղղումներ ընելով յաճախ: Եւ չեմ յաւակնիր մտածել, որ այդ եռապատիկ արդիւնքը հասած է այն լիութեան ու կատարելութեան, որուն կը ձգտիմ:

ԿՈՎԸ

Եզերուած թանձր փունջերով մացառներու թաւարծի,
Պըզտիկ քարուտ դեղին ուղի մը կը բացուի՝ կարծ ու նեղ,
Ուր ոչ ըստուեն'ր մը կ'երերայ, ոչ էակ մը կը յածի,
Եւ ուր արեւը կը փռձէ իր ճերմակ լոյսն հըրագեղ:

Խիտ ցախերուն մէջտեղէն, կով մ'յաղթամարմին եւ խաղաղ՝
Յամրաբար վեր կ'ելլէ, գըլուխը ճօճելով ծանրօրէն,
Ու վեհութեամբ մը մեծաշուք, արծակելով աջ ու ձախ
Քաղցր նայուածք մը գոր կարծես վըճիտ խոհեր կ'օրօրեն:

Կանգ կ'ամնէ պահ մը ճամբուն վրայ գոր կը լեցնէ իր պարարտ
Յըզօր մարմնով, ու կը նայի հեռուն, ծովին, երկընթին.
Յեղ մ'իր ռունգովը կը ծըծէ սուլող հովիկը զըւարթ,
Ու բառաչին մ'իր թրքերէն կը բարձրանայ՝ լայն, խորին...

Յետոյ, նորէն տատանելով կոտոշները գալարուն,
Իր կողերը կը մըտրակէ կարծ ագիովը բարակ,
Ու կը քալէ կը հեռանայ, երերցնելով իր լեցուն
ճերմակ ծիծերն որ կը կախուին իր լայն ուժեղ փորին տակ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԸՆԿԵՐ ՓԱՆՉՈՒՆԻ

(հատուած՝ «ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՆՈՒԹԵՐ ԸՆԿԵՐ ՓԱՆՉՈՒՆԻԻ ՄԱՍԻՆ»)

Կեանք մը որ տակաւին իր ամբողջ շրջափոխութիւնները չէ կատարած եւ իր գործունէութեան ամենէն եռանդուն փուլին մէջ կը գտնուի, կարելի չէ լիակատար կերպով ներկայացնել, եւ նոյնիսկ անխոհեմ յանդգնութիւն մըն է այդպիսի կեանքի մը վրայ դատաստան կտրել կամ կարծիք յայտնել:

Ուստի, ապագայ կենսագիրներու թողլով ընկեր Փանջունիի վարքն ու արարքները իրենց ամբողջութեամբը ներկայացնելու այնքան դժուար, որքան անհրաժեշտ աշխատութիւնը, ես պիտի գոհանամ կցկտուր ծանօթութիւններ տալով միայն Ընկերվարական նամականիի հերոսին վրայ, պարզապէս նիւթեր՝ ապագայ կենսագիրներու գործը դիւրացնելու նպատակով եւ կամ սանկ ըսեմ՝ ատաղձներ այն յիշատակարանին համար, գոր երախտագէտ հայութիւնը օր մը պիտի կանգնէ իր հերոսներուն ի պատիւ:

Ընկեր Փանջունի կրտսեր զաւակն է տրապիզոնցի ընտանիքի մը, ու ծնած է 1875ին: Մայրը տղաբերքի հետեւանքով մեռած է, առանց կարենալ սնուցանելու իր երախտան, գոր մեծցուցած են այծի կաթով: Ուրիշ կենսագիր մը զուցէ հետեւութիւններ հանել փորձեր այս աննշան դիպուածէն՝ ընկեր Փանջունիի ունայնամտութիւնն ու թեթեւութիւնը վերագրելով իր առած այդ սկզբնական սնունդին: Ես, ինչպէս ըսի, չեմ ուզեր որեւէ դատաստան ընել, այլ կը բաւականանամ իրողութիւնները արձանագրելով:

Փանջունի շատ ուշ լեզու ելած է, բայց անգամ մը խօսիլ սկսելէ ետքը, ա՛լ բերանը դիւրաւ չէ գոցած: Քանի կը մեծնար այնքան կ'աճէր իր խօսելու կատաղութիւնը, այն աստիճան որ խեղճ հայրը ստիպուեցաւ բժիշկի մը դիմել այդ անսովոր երեւոյթին դարման մը գտնելու համար: Բժիշկը քննեց տղան, լեզուն նայեցաւ, կոկորդը նայեցաւ, աչքերուն նայեցաւ եւ վճռաբար ըսաւ հօրը.

— Ծար ու դարման չկայ, այս տղան միշտ պիտի խօսի:

— Բայց տանը մէջ ա՛լ դիմացուելիք բան չէ:
— Բանպակ թխեցէք ականջնիդ, այս է միակ միջոցը,— պատասխանեց բժիշկը:

Հակառակ իր խօսելու մարմաջին՝ փոքրիկն Փանջունի յաճախ սխալ կը գործածէր բառերը, բոլորովին աղաւաղելով անոնց նշանակութիւնը: Օր մը սեղանի մը վրայ դրուած արժէքաւոր անօթ մը կ'առնէ ու գետին նետելով ջարդ ու փշուր կ'ընէ:

Հայրը, իրիկունը գործէն վերադարձին, կը տեսնէ եղածը, եւ տղան կանչելով ու անօթին կտորուանքները ցոյց տալով կը գոչէ.

— Ծօ՛, ի՞նչ ես ըրեր անօթը:

— Շինեցի, հայրի՛կ,— կը պատասխանէ փոքրիկ Փանջունի միամիտ համոզումով մը:

— Ծօ ի՞նչ շինել, կտորեր ես, շան գաւակ:

— Չէ՛, հայրի՛կ, շինեցի,— կը պատասխանէ տղան:

Ի զուր հայրը երկար բարակ կը բացատրէ թէ՛ երբ առարկայ մը գետին նետելով կտոր կտոր կ'ընենք, այդ գործողութիւնը «շինել» բայով չի բացատրուիր՝ այլ «կտորել»: Անկարելի եղաւ բառագիտական այդ նրբութիւնը, հասկցնել Փանջունիի, որ շարունակեց տանը մէջ գտնուած գաւաթները, պնակները, շիշերը կտորտել եւ ամէն անգամ որ «ի՞նչ կ'ընես կոր» ըսելով զինքը կը յանդիմանէին, անդրդուելի ու անխռով կը պատասխանէր.

— Կը շինեմ կոր:

Դպրոցին մէջ Փանջունի ընկերներուն հետ վիճելով ու ճառ խօսելով ժամանակ կ'անցընէր, իսկ դասերուն բնաւ չէր հետեւեր, չհանելով կամ դասագրքին, կամ դասարանին եւ կամ տետրակին ու ծայրին:

Օր մը թուրքաճանակն խնդրի մը մասին վեճ ունեցաւ իր դասընկերներէն մէկուն հետ:

— Հինգ անգամ հինգ՝ քսանըհինգ կ'ընէ,— կ'ըսէր ընկերը որ ողջամիտ տղայ մըն էր եւ որ յետոյ հարուստ վաշխառու մը եղաւ:

— Չէ՛,— կը յամառէր Փանջունի,— հինգ անգամ հինգ՝ յիսուն կ'ընէ:

— Ո՛չ, քսանըհինգ կ'ընէ:

— Յիսուն կ'ընէ:

Միւսը տեսնելով որ դժուար,— ի՛նչ կ'ըսեմ՝ անկարելի է,— խօսք հասկցնել Փանջունիի եւ չուզելով անօգուտ կռիւի մը տեղի տալ, հաշտարար ոգիով մը պատասխանեց.

— Լա՛ւ, ես թո՛ղ այնպէս գիտնամ թէ՛ քսանըհինգ կ'ընէ, դուն ալ այնպէս գիտցիր թէ՛ յիսուն կ'ընէ, ու ա՛լ չխօսինք այդ մասին ու երթանք միասին գնդակ խաղանք:

— Չ'ըլլար,— պնդեց Փանջունի,— պէտք է որ նախ համոզուիս թէ հինգ անգամ հինգ յիսուն կ'ընէ:

— Այդ անկարելի է:

— Անպատճառ պէտք է որ քեզ համոզեմ,— շարունակեց մեր հերոսը հետզհետէ բորբոքելով:

— Երբեք չեմ կրնար համոզուիլ եւ դուն ալ երբեք չես կրնար ապացուցանել ըսածդ,— պատասխանեց ապագայ վաշխառուն:

— Չեմ կրնար ապացուցանե՛լ, չեմ կրնար ապացուցանե՛լ,— մռնչեց Փանջունի,— ա՛ն քեզի համոզիչ ապացոյց մը:

Եւ գետնէն քար մը առնելով իջեցուց խօսակցին գլխուն:

Գլուխը վիրաւորուեցաւ թեթեւապէս, բայց տղան կրկին համոզուած չգոյացուց թէ՛ հինգ անգամ հինգ կրնայ յիսուն ընել, եւ լալով գնաց բողբոջ վարժապետին:

Վարժապետը իսկոյն կանչեց Փանջունին եւ՝

— Ինչո՞ւ ընկերոջդ գլուխը պատռեցիր,— գոչեց ծայրով մը, որով եհովա ըսած էր Կայէնին. «Ի՞նչ ըրիր քու եղբորդ»:

— Ձինքը համոզելու համար,— պատասխանեց ապագայ փրոփականտիսքը հանդիսաւորապէս:

Հայրը տեսնելով իր գաւկին այս տարօրինակ ընթացքը, յաճախ ակնաները կրճտելով կը պոռար.

— Փորձա՛նք պիտի ըլլաս, փորձա՛նք...

Խեղճ մարդը կը սխալէր իր լաւատեսութեանը մէջ: Փանջունի փորձանք պիտի չըլլար, այլ յեղափոխական գործիչ:

Տասնօթ տարեկան պատանի մըն էր Փանջունի երբ իր հայրը կորսնցուց: Երէք եղբայրը, որ իրմէ տասը տարեկան մեծ էր, արդէն իսկ ամուսնացած, տուն տեղ եղած վաճառական մըն էր, բաւական լաւ դիրքի տէր: Իր հօր մահուընէ հազիւ ամիս մը ետքը Փանջունի արդէն գտնուած էր անոր հետ եւ տունը թողած՝ պահանջելով իր ժառանգութեան բաժինը: Եղբայրը, առանց դժուարութեան, անմիջապէս յանձնեց 300 ոսկիի մօտ գումար մը, որ Փանջունիի ամբողջ ժառանգութիւնը կը ներկայացնէր:

Մեր պատանին դրամն առնելով Պոլիս եկաւ, երեք տարի անձնդիր կեանք մը վարեց եւ օր մըն ալ տեսաւ որ փարա մը չէ մնացած գրպանը: Այն ատեն եղբայրասիրական զգացումները արթնցան իր մէջ, գորովալից նամակ մը գրեց Տրապիզոն եւ իր կարօտակէզ սէրը յայտնելով՝ ճամբու ծախք մը ուզեց իր հայրենի երդիքը վերադառնալու համար:

Եղբայրը «կորուսեալ էր եւ գտաւ»ի տպաւորութեան տակ՝ իսկոյն պէտք եղած գումարը դրկեց Փանջունիի, որ շաբաթ ետքը հասաւ Տրապիզոն ու ինկաւ եղբօրը թելերուն մէջ:

Փանջունի տեսաւ, որ երեք տարուան միջոցին իր անդրանիկը կրկնապատկած էր հարստութիւնը եւ շնորհիւ իր գործունեայ աշխատասիրութեան, քաղաքին մէջ առաջնակարգ դիրք մը գրաւած. միւս կողմէ տեսաւ նաեւ, որ այդ ժամանակամիջոցին ինք փճացուցած էր ամբողջ իր ժառանգութիւնը եւ այսօր փարա մը չկար գրպանը: Այս երկու տեսողութիւնները իրարու մօտեցուց, իրարու խառնեց, բաղադրեց, քննեց, տարրալուծեց եւ այդ քիմիական գործողութիւններէն իր մէջ ծնաւ Ընկերվարութիւնը:

Այն ատեն ըմբռնեց թէ ի՞նչ դժոխային անարդարութիւն էր քափիթալիսմը, եւ թէ ի՞նչ հրամայողական պահանջք էր հարստութեան հաւասար բաժանումը: Փանջունի գտած էր իր Դամասկոսի ճամբան, «Եղիցի Լոյս»ը հնչած էր մտքին մէջ:

Ընկերվարական էր:

Ու ա՛յ Տրապիզոնի խաղաղիկ սրճարաններուն մէջ, առտուրնէ մինչեւ իրիկուն, կը լսուէր Փանջունիի ձայնը, որ կը գոռար կ'որոտար ընկերային անիրաւութեանց դէմ, որ կը սպառնար կործանել, բնաջինջ ընել ամէն բան: Վեհերոտները սարսափահար մտիկ կ'ընէին իրեն, միամիտները ապշահար կը նայէին այդ անդադար խօսող մարդուն, իսկ խելացիները քիթերուն տակէն խնդալով՝ կ'երթային իրենց գործին:

Իսկ ան կը խօսէր, կը խօսէր ու կը խօսէր: Խեղճ եղբայրը՝ շուարած, շւմորած՝ չէր գիտեր ինչպէ՞ս ազատիլ այս փորձանքէն:

Վերջապէս օր մը ըսաւ Փանջունիի.

- Եղբայր, բան մը մտածեցի:
- Չարմանալի՞ բան, — պատասխանեց մեր հերոսը:
- Ինչո՞ւ, ի՞նչ բան զարմանալի կը գտնաս, — հարցուց միւսը շփոթած:
- Չարմանալի է որ բան մը կրցած ես մտածել, — ըսաւ Փանջունի, — որովհետեւ դուք վաճառականներդ, քափիթալիստներդ մտածելու կարողութիւն չունիք:

Փանջունի այսպէս սիրուն խօսքեր շատ ունէր եւ եղբայրը վարժուած էր անոնց, ուստի առանց բարկանալու իր խօսքը շարունակեց.

— Մտածեցի, որ փոխանակ հոս պարապ ժամանակ անցնելու, քեզ Մարսիլիա Վաճառականական դպրոցը դրկեմ, ուր երեք տարի մնալով կրնաս վկայականդ առնել եւ հոս վերադառնալ, ուր միասին կը շարունակենք իմ գործս:

Եւրոպայի մէջ ուսանող ըլլալու գաղափարը ժպտեցաւ Փանջունիի, որ անմիջապէս պատասխանեց.

— Շատ լաւ գաղափար է եւ սիրով կ'ընդունիմ:

Ամիս մը վերջը Փանջունի երկու ծեռքը մէյմէկ պայուսակ ժուլիթի քարափը կը դնէր ոտքը:

Շաբաթ մը մնաց Մարսիլիոյ մէջ, Վաճառականական դպրոցը այցելեց, ծրագիրը աչքէ անցուց, գործին չեկաւ ու շոգեկառք նստելով գնաց ժնել, ուր արձանագրուեցաւ իբրեւ Սոցիալ Գիտութիւններու ազատ ուսանող:

Սոցիալ Գիտութիւններու ազատ ուսանողի կեանքը չորս տարի տեւեց եւ այդ չորս տարուան միջոցին Փանջունի հինգ անգամ գնաց այն համալսարանը, ուր արձանագրուած էր:

Առաջին անգամ՝ սուլելու համար պատմութեան դասախօսը, որ ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը գովաբանած էր, պախարակելով սակայն Պապէօֆի եւ իր կուսակիցներուն յախուռն գաղափարները: Երկրորդ անգամ գնաց ցոյց մը ընելու համար ընկերվարական դասախօսի մը դէմ, որ քննադատած էր ռուս ոչնչականութիւնը: Երրորդ անգամ գնաց բողոքելու իմաստասիրութեան ուսուցչին դէմ՝ որ պէտք եղած խանդաւառութիւնը ցոյց չէր տուած Քրոփոթքիմի վարդապետութեանց: Չորրորդ անգամ՝ ծմեռ ատեն՝ գնաց համալսարան, որովհետեւ իր սենեակին մէջ ցուրտ էր ու վառելանիւթը կը պակսէր եւ զարեջրատուն երթալու դրամ չունէր քովը: Եւ վերջապէս՝ հինգերորդ անգամ գնաց սպանացի ուսանողներու հետ ծեծ մը քաշելու ուսուցիչի մը, որ Պարսելոնի անիշխանական արարքները քննադատած էր: Այս վերջին այցելութիւնը պատճառ եղաւ, որ զինքը արտաքսեն համալսարանէն եւ անունը ջնջեն ուսանողներու արձանագրութեան տետրակէն:

Համալսարան յաճախած այս սուղ վայրկեաններէն դուրս, Փանջունի իր ժամանակը կ'անցընէր հայ եւ ռուս յեղափոխական ընկերներու հետ վիճաբանելով ընկերային հարցերու մասին: Գարեջրատուները,

որոնց մէջ կը լուծուէին մարդկային ընկերութիւնը տանջող բոլոր խնդիրները, իր գլխաւոր կայաններն էին, իր անառիկ մարտկոցները, ուրկէ կը ռմբակոծէր աշխարհի բոլոր կեղտոտ պուրժուաները, կեղեքիչ քափիթալիստները, չխնայելով նոյնիսկ եղբօրը՝ որ կը շարունակէր ամսական երկու հարիւր ֆրանք դրկել, ո՛չ թէ խեր մը սպասելով Փանջունիէն, այլ որպէսզի ականջը տիմճ ըլլայ:

Եւ սակայն 95ի ջարդերը վրայ հասեր էին, եղբօրը գործերը աւրուեր, ինք հալածուեր, բանտարկուեր, փճացեր էր եւ օր մըն ալ ստիպուեր էր ամէն բան թողլով կիսն ու զաւակները առնուլ եւ հեռանալ Տրապիզոնէն դէպի արտասահման:

Նամակ մը ստացաւ Փանջունի, որով իրեն իմաց կը տրուէր թէ այլեւս եղբօրմէն տասը փարա յուսալու չէր:

— Կեղտո՛տ արարած,— գոչեց Փանջունի, բռունցքը սպառնագին դէպի վեր բարձրացնելով:

Այսպիսի ժեսթեր յաճախ ունէր մեր հերոսը, որ իր ըմբոստ խառնուածքը կը յատկանշէին:

Ամսական 200 ֆրանքի այս յանկարծակեան դադարումը խանգարեց իր Սոցիալ Գիտութիւններու ազատ ուսանողի հանգստաւետ կեանքը, որով կը յուսար տակաւին երկար տարիներ ապրիլ: Կամաց կամաց չքաւորութիւնը իր ժանտ երեսը ցուցուց եւ Փանջունի իր անձին վրայ ճանչցաւ *paupérisme*ը իր ամէն անհաճոյ երեւոյթներովը:

Իր ուսանող բարեկամները ժամանակ մը օգնեցին իրեն. բայց օր մըն ալ երթաս բարովը դրին, թէւ շատ փափկօրէն:

— Ինչպէ՞ս այս վատ դրութենէն դուրս պիտի ելլեմ,— ըսաւ այդ յուսահատական օրերուն իր բարեկամներէն մէկուն, որ ուսանող, յեղափոխական եւ խմբագիր էր միանգամայն:

— Եկո՛ւր քեզ յեղափոխական գործիչ շինենք,— ըսաւ բարեկամը,— խօսելու դիրութիւն ունիս՝ այդ բաւ է:

Ծովը ինկողը օծին կը փաթթուի, կ'ըսէ առածը, մեր մէջ ալ կարելի է ըսել թէ՛ անօթի մնացողը յեղափոխական կ'ըլլայ:

Փանջունի ընդունեց առաջարկը:

Ամիս մը ետքը մեր հերոսը ճամբայ ելաւ դէպի Պուլկարիա «կենաց բանը» քարոզելու, յետոյ անցաւ Յունաստան, յետոյ Եգիպտոս եւ ի վերջոյ Պարսկաստան եւ Կովկաս: Իր տաք, համոզուած, եռանդուն ու անխոնջ պերճախօսութիւնը կը հրդեհէր սառած հոգիները, կը պրկէր, կը զօրացնէր թուլցած ջիղերը եւ կը խանդավառէր միամիտ էութիւնները:

Իր պաշտօնն էր ֆետայիներու հրոսախումբեր կազմակերպել ու զանոնք երկիր դրկել, ինք մնալով արտասահմանի մէջ:

— Մենք ժամկոչներու կը նմանինք,— կ'ըսէր յաճախ,— զանգակահարութեամբ ուրիշները կը հրաւիրենք ու եկեղեցի կը մտցնենք, իսկ մենք դուրսը կը մնանք:

Ազնի՛ւ անձնագոհութիւն:

Փանջունի յեղափոխական այս տենդոտ գործունէութեան մէջ էր պարսկական սահմանագլխին վրայ, երբ յանկարծ լուր ստացաւ թէ Սահմանադրութիւնը հռչակուած է թուրքիոյ մէջ, բանտարկեալներու ընդհանուր ներում եղած է, մամուլի ազատութիւն տրուած է եւ թէ ամէն մարդ ազատօրէն կրնայ թուրքիա մտնել:

Այս անակնկալ եղելութիւնները ափ ի բերան թողուցին մեր հերոսը:

— Մեր գործը պրծաւ,— մտածեց մելամաղձոտ մտատանջութեամբ մը: Սակայն Փանջունի իր յստակատեսութեանը մէջ կը սխալէր: Բուն գործը հիմա պիտի սկսէր:

Երբ քանի մը շաբաթ ետքը ստացաւ Կ. Պոլսոյ հայ թերթերը, երբ տեսաւ կուսակցութիւններու խելայեղ արշաւանքը հնոյն Բիւզանդիոնի վրայ, երբ կարդաց խօսուած ճառերը, պոլսեցիներու միամիտ խանդավառութիւնը, «Ազատութիւնը մենք բերինք»ի հրաշալի գիւտը, աւելի սահմնեցուցիչ քան Մառքոնիի անթել հեռագիրն ու Ռէօսթկէնեան ճառագայթները, այն ատեն մեր գործիչը լայնեզր գլխարկը գլուխը դրաւ, պայուսակը ձեռք առաւ եւ օր մըն ալ օղաքարի մը պէս ինկաւ Պոլիս, ինքն ալ իր կարգին քիչ մըն ալ ճաթեցնելու համար տրամադիր գլուխները:

Բայց տեղերը բռնուած էին, ուշ հասած էր Օֆէնպախի *brigands*երու զինուորներուն պէս: Իրա՛ւ է որ ութը տասը «դասախօսութիւններ» ըրաւ թաղերու մէջ, իրա՛ւ է որ Բարիզի Կոնկրետին հրաշքները հագներգեց Վոսփորի երկու ափերուն վրայ բայց, ափսո՛ս, ականջները ալ սկսած էին յափրանալ: Բայց աստի, իր պերճախօսութիւնը չէր հասնէր Ակնունիներու եւ Շահրիկեաններու պերճախօսութեան կրակին, որուն վարժուած էին Պոլսեցիները, ինչպէս անշուշտ մենք՝ մեղաւորներս ալ՝ օր մը պիտի վարժուինք դժոխքի կրակին. ուստի իր խօսքերը յաճախ ցուրտ տպաւորութիւն մը կը թողէին ունկնդիրներուն վրայ:

Այն ատեն Փանջունի վճռական որոշում մը տուաւ:

Պոլսէն աւելի՛ հարկ անհրաժեշտ էր գաւառը զարթեցնել, լուսաւորել, յեղափոխել:

Ու մեկնեցաւ Արաբկիր, անկէ Ծապլվար, ուր հաստատեց իր գործունէութեան կեդրոնը:

Հետագայ նամակներուն մէջ պիտի տեսնենք այդ գործունէութիւնը, որ զուրկ չէ տեսակ մը վեհափառութենէ, զոնէ ոմանց համար:

ՈՂՋՈ՛ՅՆ ՉԵՁ...

«Ողջո՛յն քեզ Հայ ժողովուրդ,— մեղա՛յ, Ողջոյն ձեզ Հայութեան մնացորդներ,— հեռուէն, շատ հեռուներէն կու գամ:

Տէր—Ջօրէն կու գամ՝ որուն կամուրջէն երեք հարիւր հազար հայեր անցան եւ որոնցմէ այսօր միմիայն հազար հինգ հարիւր կիներ ու որք տղաք ողջ մնացին:

Կու գամ Օսմանիէն, ուրկէ տեղատարափ անձրեւով մը վաթսուն հազար հայեր խարազանի հարուածներու տակ քշուեցան լեռնէ լեռ:

Կու գամ Բուզանդիէն դէպի Թարսուս տանող աղետալի ճամբայէն, ուր նորածին հայ մանկիկները եղեւիններու ներքեւ իրենց մայրերէն լքուած, մեր աչքերուն առջեւ բորենիներու եւ շուներու կեր կ'ըլլային:

Կու գամ Հալէպէն դէպի Տէր—Ջօր երկարող այն անիծեալ անապատներէն, ուր տասնեակ հազարներով հայեր, երեք տարի վրաններու տակ, կոտորուեցան տենդէն, թիֆուսէն ու թանջքէն:

Կու գամ Սէպիլի վրաններէն, ուր անօթի ծնողքներ իրենց զաւակները աճուրդի հանեցին եւ ուր տասը տարեկան աղջիկներ վաթսուն փարայի վաճառուեցան:

Կու գամ Սուրիայէն, ուր հարիւր հազարէ աւելի հայեր, բնաջինջ ըլլալու սպառնալիքին տակ, իրենց Աստուածը ուրացան:

Կու գամ Համայն ու Հոմսէն, Մէսքէնէն, Համմամէն, Միատտիսէն, Էլ Պուսերայէն, Սուլթանիէն ու Գոնիայէն, ուր երեսուն քառասուն հազար հայ որբուկներ մայրի՛կ մայրի՛կ կը ճըւան թուրք բնակարաններու խաֆէսներուն ետեւէն:

Կու գամ եղեռնի այն դժոխային վայրերէն, ուր Չօհրապներ, Ակնուցիներ, Խաժակներ, Չարդարեաններ, Վարուժաններ, Քէլէկեաններ, Սեւակներ, Տաղաւարեաններ — վերջապէս ամբողջ ազգի մը ուղեղը ջարդ ու փշուր եղաւ ճէնկիզ խաներու եւ Լէնկ Թիմուրներու արժանաւոր յաջորդներուն ձեռքով:

Ողջո՛յն ձեզ, Հայութեան խլեակներ»:

«Ժամանակ», Կ. Պոլիս, 1918, 22-ը նոյննրիքի

ՄԻՊԻԼ (ԶԱՊԷԼ ԱՍԱՏՈՒՐ)

ԱՆՅՆԵԼՈՒ ՄՕՏ

(հաստատ)

Մենք չենք սիրեր կեանքն յորդաշունչ, կենդանի,
Անցնելու մօտ իրերն ըզմեզ կը կարթեն.
Ու կը ցաւինք, երբ բախտն հեռու կը տանի
Ինչ որ երէկ արհամարհած ենք արդէն:

Մենք կը սիրենք, երբ արեւը ծիրանի՝
Հալած, հատած մոմի նըման ոգեվար՝
Ալիքներուն գոգն իյնալով շիջանի
Սողոսկելով խարակներէն գառ ի վար:

Ծաղիկները, զոր կը թողունք որ ցամքին
Թօնուտ օդին, ցուրտ արեւուն տակ աշնան,
Ծառաներու յանձնած կոպիտ խնամքին,
Թոռնելու մօտ՝ կարծես յանկարծ կ'անուշնան:

Սըրուակները, որոնց բոյրը կը հատնի,
Ա՛յ աւելի մեզ սիրելի կը դառնան,
Ինչպէս դեղնած սիրոյ թըղթիկ մը գաղտնի,
Ձոր կը պահենք գուրգուրանքով անսահման:

Եւ մեր սէրը, ոսկեփետուր թըռչուն բիւ,
Ձոր անսըւաղ կը լըքանենք շատ հեղ մենք,
Երբ թեւ կ'առնէ կ'ուզէ մեզմէ խուսափիլ,
Դողղըղալով մեր հոգւոյն մէջ կը սեղմենք:

Սըրմունջները, որոնք հեռուն կը մարին
Կոչնակները, հաչիւնն անգամ շուններուն,

Գորշ ամպերն իսկ փակած կապոյտ կամարին,
Մեկնելու մօտ՝ հըմայք մ'ունին օրօրուն:

Յուզմունքներն ալ կը վըրդովե՞ն մեր հոգին
Եթէ չըլլան երագի պէս թեւաւոր.
Եւ կեանքն արդեօք կ'ըլլա՞յ այնքան թանկագին,
Այնքա՛ն անուշ, երբ չըսպառնայ մահն անոր:

ՄԻԱՄԱՆԹՕ (ԱՏՈՍ ՅԱՐՃԱՆԵԱՆ)

ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԵՍԻՒՔ

Կոտորա՛ծ, կոտորա՛ծ, կոտորա՛ծ...
Քաղաքներուն մէջ եւ քաղաքներն դո՛ւրս,
Եւ բարբարոսներն արիւններով կը դառնան,
Մեռելներուն ու ոգեվարներուն վրայէն,
Ազաւներու բազմութիւններ կ'անցնին վերերէն,
Արիւնոտ բերաններով ու գինովի քրքիջներով...
Յամաքահով մը կիսամեռները գայրոյթով կը խեղդէ,
Ու պառաւներու անծայն կարաւաններ
Շտապով կը փախչին լայն ճամբաներէն...:
Գիշերին մէջէն արիւններուն ալիքը կը բարձրանայ,
Ծառերուն հետ շատրուաններ ուրուագծելով,
Ու ամէն կողմէ սոսկումով կը սուրան հալածուած՝
Նախիրները հրդեհուող ցորեաններուն մէջէն...
Փողոցներուն մէջ մորթուած սերունդներ կը տեսնեմ
Եւ ամբոխներ անպատմելի սրածութենէ դարձող,
Արեւադարձային տաքութիւն մը կը բարձրանայ
Հրդեհի տրուած ազնուական քաղաքներէն...
Ու մարմարի ծանրութիւնով իջնող ծիւնին տակ
Աւերակներուն եւ մեռելներուն մենութիւնը կը մսի.
Օ՛, մտիկ ըրէ՛ք սա սայլերուն ճոճչիւնն ահաւոր,
Իրենց վրայ դիզուած դիակներուն տակ,
Ու սգաւոր մարդերուն աղօթքներն արցունքոտ,
Որ կածանէ մը դէպի համայնափոսերը կ'երկարին.
Մտիկ ըրէ՛ք հոգեվարքներուն ծայները վերջին,
Հովին հարուածներուն մէջ, որ ծառերը կը ջարդէ,
Օ՛, մի՛ մօտենաք, մի՛ մօտենաք, մի՛ մօտենաք,
Չըլլայ որ մօտենաք գերեզմանոցներուն եւ ծովուն,
Կարմիր ջուրերուն վրայ նաւեր կը նշմարեմ հեռուն,
Մեռելներու կուտակումներ անոնց մէջ կան,

Ու ցաւէն գալարուող ալիքներուն վրայ
Գանկեր ու սրունքներ ինծի կ'երեւան...
Մտիկ ըրէ՛ք, մտիկ ըրէ՛ք, մտիկ ըրէ՛ք
Փոթորիկին գոչը ծովուն ալիքներուն մէջ,
Կտտորա՛ծ, կտտորա՛ծ, կտտորա՛ծ...
Մտիկ ըրէ՛ք, մտիկ ըրէ՛ք, մտիկ ըրէ՛ք
Մահաձայն ոռնունը զարհուրեալ շուններուն,
Հովիտներէն ու գերեզմաններէն ինծի հասնող,
Օ՛, պատուհանները փակեցէ՛ք ու աչքերնիդ ալ,
Կտտորա՛ծ, կտտորա՛ծ, կտտորա՛ծ...:

ԵՍ ԵՐԳԵԼՈՎ Կ՛ՈՒՉԵՄ ՄԵՌՆԻԼ

Սպասումիս եւ Յոյսիս քաղցրութեանը հետ միմակ էի այդ իրիկուն.
Եւ Փրկութեան ու Տառապանքի նժարովը՝ Հայրենիքին բախտը
կը կշռէի...:
Երբ՝ հեռակայ տանս դուռը գիշերուան սարսափին մէջէն, ուժգնապէս
բախտեցին.
Եւ ժպտուն՝ ընկեր մը ներս մտաւ, շքեղօրէն գեղեցիկ, եղբայրադէմ
եւ ահաւոր...
Երիտասարդ էր: Աչուրներուն կայծը երկնքի աստեղէն էր որ կը ծորէր...
Եւ հասակին ձեւերը մարմարներու զօրութիւններէն էր կերտուած...
Մտածունը մարդկային արդարութեան էջերէն յստակօրէն
ջահավառեալ...
Ճակտին վրայ իրենց ցաւի եւ բարութեան ծաղկըներն ունէին:

Մտերմաբար քովքովի, Հայրենիքին տառապանքէն կը խօսէինք,
Իր ծանրախոս գլուխը սգաւոր կիսաստուածի մը արիւնտ սրտին
կը նմանէր...
Նայուածքները նայուածքներուս մէջ, նոյն ճակատագրին խորհրդանիշը
փնտռեցին...
Եւ մեր տրտում ժպիտները հոգիէ հոգի մեղմօրէն ճառագայթուեցան:
Ժամերով լռին էր: Լռին էի: Յիշատակի հեծեծանքներ մեր աչքերը
թրջեցին...

Եւ լամբարիս կապոյտ լոյսը, սեղանիս վրան, այլ եւս արիւններու նման
վար կը թորար...
Տժգունեցայ ես՝ ինչպէս երազ մը որ առաւօտին երեւումէն կ'անհետի...
Բայց ինք՝ հերոսատիպ եւ հպարտ, ծեռքս ծեռքին մէջ՝ ոտքի՝
ինծի ըսաւ...:

— «Այս իրիկուն՝ հաւատքի եւ հրաժեշտի իրիկունս է, ընկեր,
Երիվարս թամբած եմ արդէն՝ եւ կեանքի՝ ու կռիւի տենդէն՝ դուռիդ առջեւը
կը վրնջէ...
Եւ տես՝ հասակէս վար անբիծ սուրս մերկ է, մերկութեամբը
գերմարդկային վճիռներուն:
Ճակատդ շրթունքիս մօտեցո՛ւր... հաւատքի եւ հրաժեշտի իրիկունս է,
ընկեր:

«Եւ դուն սա՛ մաքրափայլ թերթերուդ վրան, ցեղին ցաւը եւ ցեղին ուժը
բանաստեղծէ,
Ապագայ սերունդներուն եւ մեր անցեալին տխրութեանն ի նուէր.
Ես որք մըն եմ եւ ըմբոստ մը, մնա՛ս բարեաւ, կորուսեալներս փնտռելու
կ'երթամ...
Քու երգերդ երգ մը տո՛ւր ինձ, երգ մը, ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ...»:

ՍՈՒՐՔ ՄԵՍՐՈՊ

«ԳԻՏԻՆ ՓԱՌՔԸ»
(հատուած)

ՄԵՍՐՈ՞Պ, հայ դարերու դիմաց կեցող՝
Դուն աղամանդեայ ապառաժ,
Դուն, մանուկներու մերկ ուղեղէն
Մինչեւ հանճարը ցոլքեր ցանող,
Գիտակցութեանց անգիտ փարոս...
Դուն որուն կոփիւնը կռանին,
Ժամերուն պէս, թոպէին հետ անդադար,
Իմացական թանգարանին արծանները մեզ կը ծուլէ...
Դուն անմինչ հսկող, դուն տիտանեան Տեսանող,

Դու՛ն օրօրոցէն մինչ գերեզման,
Մեր մէն մի խօսքին, մէն մի շունչին
Գեղեցկածայն բացատրիչ...
Դու՛ն բարբառի արարիչ, Բանի իշխան,
Դու՛ն անբաւ բաւիղ տելոդութեան,
Դու՛ն գոյացութեան արգաւանդ հայր,
Դու՛ն լոյսի անիւ, դու՛ն հաւատքի հրաւեր,
Դու՛ն հայրենի հողին վրայ մրրիկին պէս բարձրացող
Անտառ անհուն, անտառ սրտի,
Որուն մէն մի հաստատաբուն ծառերն հսկայ
Մէկ մէկ քնար, մէկ մէկ փանդիռ են մեր շունչին...
Մէկ մէկ շեփոդ մեր հագագին ռազմական,
Մէկ մէկ պատնէշ ճակատագրի պատուհասին...
Դու՛ն անվատնելի ցորեանի դաշտ, դու՛ն ծրի՛ հաց,
Դու՛ն հունձք հարուստ, եւ դու՛ն հնձան հրաշէկ,
Դու՛ն արբեցութեանց եւ գինիի աւազան,
Որուն մէջ ես ալ ոսկի սափորս եմ մխրձեր...
Արեւներու ծարաւս խենթ...
Դու՛ն մեծաթափանց նայուածքներով առաքեալ,
Դու՛ն էիր որ զքեզ երգող ցեղդ այսօրուան,
Յէլլէններէն եւ հանճարեղ եւ հրավառ,
Ու աշխարհակալ, մեծ Յռովմի որդիներէն
Ու հրապաշտ Պարսիկներէն դրացի,
Մայր-բարբառիդ հիմնաքարովը յակինթ,
Հայկազունեաց մեր շառաւիղն ազատեցիր...:
Դու՛ն երկրորդ Աստուած,
Եւ մտածման Դու՛ն առաջին արարիչ...:
Դու՛ն բեղուն բարիք, սրտի աղբիւր,
Գոյներու գանձ, գթութեանց գահ,
Դու՛ն թռչող դարերն մէկզմէկու կամարող՝
Կամուրջ անգիծ, ուրկէց ցեղդ միլիոններով՝
Կամ պերճօրէն կամ վատաբար...
Կեանքէն ի մահ կու գայ կ'անցնի...:

Դու՛ն Յէլլէններէն հռչակուած
Մեծատիտղոս Ակումիդ,
Ո՛վ մենակեաց, ո՛վ Մագիստրոս, ահաւասիկ,
Երկու Հայքերն «Ովսաննա՛յ քեզ» կը գոռան...
Եւ ովսաննայ Վաղարշապատի Հայրապետին,
Սահակ Պարթեւ զուգակշիռ արբանեակիդ,
Եւ Վռամշապուհ Արքային,
Որովհետեւ քու մեծ գիւտիդ զօրավիզ,
Մէկն իր խաչին, միւսն իր Սուրին համազօր
Քու քայլերուդ հետ՝ քալելով՝
Արարատեան արշալոյսին,
Դպրութեանց դուռը մեզ բացին...:

Եւ անուրջին մէջ ծնանող ծաղկի ծիլէն,
Ու բողբոջէն դեռ անբոյս,
Դու՛ն մարող լոյսէն, դու՛ն տեսլական ստուերէն,
Անգոյն գիծէն եւ երագի վսեմ վարդէն,
Դու՛ն ոլորտէն, անձայն շեշտէն, անգոյն բառէն,
Դու՛ն ծածանող եւ անարմատ ծուկներէն
Դաշնակութեանց Ալփափետան ստեղծեցիր...
Եւ Չորրորդ դարու Ոսկի Սեմէն,
Մինչեւ մեր օրը, մեր արիւնովը մթին՝
Ահաւասիկ Հայ Հանճարը բազմալար
Քու ձեւերուդ մէջ կը ծուլուի...:

Եւ այսօր, քու սրբութեամբդ սնած՝
Ես ապաժաման քնարահար,
Եւ անվճար ու անարժան երախտագէտ,
Ես քու ցեղիդ հոգիին՝ հայելին քեզ կը բերեմ...
Աչքերուս մէջ անոր աչքէն հուր առի...
Ու իմ խօսքերս անոր սրտէն եմ քաղեր.
Եւ ի՛նչ որ կարդաս ճակտիս վրան,
Ի՛նչ որ կարդաս ժպիտիս մէջ,
Անոր Յոյս՛վն եմ ես գրած...
Եւ թոյլ տուր այսօր, ո՛վ Մետրոպ,

Որ՝ Հայոց հողէն մինչեւ աստղերը հասնող,
Քու ոսկիէ սանդուխտդ վեր բարձրանամ,
Եւ հաստատաքայլ, աստիճանէ աստիճան
Ու պսակէ ի պսակ եւ լոյսէ ի լոյս,
Իբր գաւակ մը մտածումիդ,
Ես ի քե՛զ գամ, իմ այս երգս երգելու...:

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

ՉՄՐԱՆ ՊԱՐՉ ԳԻՇԵՐ

Համբոյրիդ, գիշե՛ր, պատուհանս է բաց,
Թո՛ղ որ լիառատ ծծեմ՝ հեշտագին
Կաթը մեղմահոս լոյսիդ տարփանքի՛ն՝
Ու զով շաղերուդ կախարդանքը թաց:

Պարզ, լուսածածան, հրաշալի՛ գիշեր,
Հոս՛՝ սրտիս մէջ դիւբանքիդ ալիք.
Երմակ երագիդ ցայտքերէն մեղրիկ
Պուտ պուտ կաթեցո՛ւր հոգւոյս սիրաջեր:

Կ՛ուզեմ որ դադրին ծայներն այս պատիր,
Ու նեկտարիդ դողն ըմպեմ ես անյագ.
Կ՛ուզեմ որ մեռնի՛ն տիւ ու ժամանակ՝
Ու դաբիրներուդ իյնամ ծնրադիր:

Ու դաբիրներո՛ւդ իյնամ ծնրադիր,
Այս պաղատագին շարժուծելիս մէջ,
Ու մինչ կ՛ողողեն գիս ցուլքերդ անշէջ,
Աչքերս ալ մոռնան տակաւ այս նատիր:

Յնորաբե՛ր գիշեր, ա՛հ, ընդունե՛՛ գիս,
Ընդունե՛՛, միստիք ո՛վ անդորրութիւն,
Իմ աղերսակոծ շունչիս սօսաւին,
Եւ համբոյրն անանց՝ զոր կու տայ հոգիս:

Սենեակս է լեցուն յուշերովն աղի
Երէկի հովին վայրագ տարփանքին.
Ու դեռ կը հծծեն խորշերն ողբագին
Վախը գրգանքին անոր կատաղի:

Ներս խուժէ ուժգին, նե՛րս պատուհանէ
Ու լեցուր խցիկս, մինչեւ կաթոգին
Քու սրբութիւնով իր խորշերն յորդին,
Եւ ես արթննամ վաղնջուց քունէս:

Համբոյրիդ, գիշե՛ր, պատուհանս է բաց,
Թո՛ղ որ լիառատ ծծեն՝ հեշտագին
Կաթը մեղմահոս լոյսիդ տարփանքին՝
Ու զով շաղերուդ կախարդանքը թաց:

ԻՐԻԿՈՒՆ ԻՂԶ

Իրիկուան մէջ անհետելու յոյսն ունենալ,
Եւ յանձնըուիլ նուրբ կածանի մը քըմայքին.
Խորխի մը պէս թողո՛ւլ ձանձրոյթն ու հափրա՛նքն ալ,
Եւ անդորրով պատմուճանե՛լ հիւանդ հոգին:

Ու լոյսերով պարածածկել հիւանդ հոգին.
Քոյր ունենալ ջուրին կարկաջն ու կապոյտ բալ,
Եւ ունկնդրել ճամբուն քովերն երգող սիւքին,
Մեծ քաղցրութեան մը խառնըուիլ, ու մենամա՛լ:

Ընկե՛րն ըլլալ ցորեններուն. մրգաստանին
Դուռը բանալ զակի մը պէս, մըտերմօրէն,
Ու թողուլ որ շահարիկներ ըզքեզ տանին

Թեապարփակ՝ լայն լըռութեան մը համօրէն:
Հոն շրջասփիւռ ծառերուն հետ եղբայրանա՛լ.
Տարփո՛ղն ըլլալ ծաղիկներուն. ծովածաւալ
Իրիկուան մէջ՝ անհետելու յո՛յսն ունենալ...

ԿԻՐԱԿՄՈՒՏԲ

«...Եկեալքս ի մտանել արեգական տեսաք զլոյս երեկոյիս...»

Յուշիկ փախչող իրիկուան ծիրանի լոյսն է զըւարթ...
Ոսկի թելեր՝ պլլըւած խունկի թաւիշ մըշուշին.
Կապոյտ ծուպեր, ծիածան, ծփուն ծայներ, միստի՛ք վարդ,
Լոյսէ արցունք մոմերու՝ որոնք հանդարտ կը մաշին:

Խունկի ծարաւ իմ հոգիս կը ծըծէ պահն այս հանդարտ,
Ոսկեկըրակ աչքերով բուրվամներն երբ կը ճօճին.
Պակուցում մը հոգեգրաւ հոն կը թողու զիս անթարթ,
Կը զգամ համբոյրն իմ հոգիս պարուրող բիլ մարմաշին:

Մեղեսիկի երանգներ կ'օծեն պարոյրը խունկին.
Խորհուրդին եմ ծնրադիր բազուկներըս խաչանիշ՝
Ու կը սպասեմ որ ծագի հոգւոյս պայծառ Կիրակին...

Ջահերն հիմակ կ'երագե՛ն համակ զիւմրիւթ ու թարշիշ...
Կամարներէն, խորանէն կը ծագին լոյս ու ծիծաղ.
Հոգիս քիչ քիչ կը թաղուի անուրջին մէջ այս չքմաղ:

Յուշիկ փախչող իրիկուան ծիրանի լոյսն է զըւարթ...

ԸԼԼԱՅԻ՛, ԸԼԼԱՅԻ՛

ԻՐԻԿՈՒՆԸ

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Եւ իըպէի ճակտին ամէն անցորդի.
Չքնաղագեղ ու նըւաղուն, յամուրդի
Սա իրիկո՛ւնն ըլլայի ես:

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Լի երգովը թռչուններուն, մարդերուն,
Ու տարրերուն աղաղակովը տրոփուն՝
Սա իրիկո՛ւնն ըլլայի ես:

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Թոյլ, նագենի, շղարշային, վարդաբոյր,
Ու ծըփայի գերթ ոսկեսար վարագոյր

Վըրան ամէն հոգիի:

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Լի զանգակին ղողանջներովը երկնաճեմ.
Խնկապատար, օժուն, ջահուած ժամի պէս

Սա իրիկունն ըլլայի ես:

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Իմ անդորրիս մէջ ոգեւար աղջըկան
Մարող ճրագին բոցեր տալու իմ ցուքես.

Սա իրիկունն ըլլայի ես:

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Լի գոռ ծափովն ովկիանի ջուրերուն.
Սիւքին ծաղիկ մեղեդիքովն ակաղծուն,

Սա իրիկունն ըլլայի ես:

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Որ կը մարի սատափ բարձին վրայ ցայգուն.
Թօթափող վարսքը գունագեղ ու ծըփուն,

Սա իրիկունն ըլլայի ես:

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
Համայնական, չքնաղ, քաղցրիկ լուսագէտ՝
Եւ ամէնուն տայի հուրքես, ոսկիես:

Սա իրիկունն ըլլայի ես:

ՀԻՒՂԸ

Դաշտի ճամբու մը վըրան,
Կամ ստորոտը լերան,
Ուղեւորին ժամանման
Սպասող հիւղն ըլլայի:
Ու զգուանքիս կանչի
Ես ճամբորդներն անժաման,
Ու ճամբուն վրայ մենաւոր,
Ու ճամբուն վրայ ոսկեման,
Եկուորներուն դիմաւոր՝
Ծխանիս ծուխն ամպէի:

Ու գրգանքիս կանչի
Ուղեւորներ պարտասուն,
Ու բարեւի մը փոխան
Հագար բարիք ես տայի,
Հագար բարիք ես տայի
Գուլը կրակին ճարճատուն,
Կուքքը բերրի դաշտերուն,
Բուլոր միրգերն աշունի,
Ու մեղր ու կաթ ու գինի...

Ու լսէի ես ցայգուն,
Քովը կրակին ճարճատուն՝
Երգն իրիկուան եկուորին.
Ու ջամբէի ես ցայգուն
Երագներով պատարուն
Նինջ՝ իրիկուան եկուորին:

Ու լսէի ես այգուն,
Սրտապատառ ու տրոփուն
Գովքն իրիկուան եկուորին.
Ու դիտէի ես այգուն,
Ու խոկայի օրն ի բուն.
Երթն իրիկուան եկուորին...

Ու ծնեռներն ալ համբուն,
Հրաւիրակ զուարթուն,
Կանգնէի քովը ճամբուն
Ու ծինապատ հէք մարդուն
Ես հայրօրէն, լայնաբաց
Երկու թեւս պարզէի:
Մի՛շտ քաղցրագին, նիւթացած
Հրաւէ՛րն ես ըլլայի:

Ա՛հ, ըլլայի՛, ըլլայի՛,
Դաշտի ճամբու մը վրան
Կամ ստորոտը լերան,
Ուղեւորին ժամանման
Սպասողն հի՛ւղն ըլլայի:

ՏՈՒՐ ԻՆՑԻ, ՏԷ՛Ր...

Դուրեան Սրբազանին

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Ժողիկներու պէս զայն ժողվեմ ճամբուս վրան՝
Նայուածքներուն մէջ ամէնուն եւ ամէն օր:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Եւ ես հանգոյն երփնալուցկի վառող մանկան՝
Քայն զունաժպիտ տեսնեմ ուրիշ դէմքի մը վրան:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Քանգակներու՝ պէս զայն կախեմ ամէն դըրան՝
Ու գերթ նարօտ ամէն դըրան զայն պըսակեմ:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Ճրագներու պէս զայն բոցեմ բազմաստեղնեան՝
Խաւարին մէջ ամէն երդ ու խրճիթներու:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Քայն սրբասաց իմ հոգեակիս ընեմ խորան՝
Քայն իմ մտքիս ծըխեմ՝ գերթ խունկ բազմաբուրեան:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Ու չըլլա՛յ որ ուրիշներու կոծն ու կական
Խեղդել ուզեմ ջըրվէժին մէջ դափիս ձայնին:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Ու չըլլայ որ ծափիս ձայնին երզը՝ զուժկան
Եսիս սենեա՛կն ունենայ՝ ցո՛ւրտ առանձնարան:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Ու սեղանիս վըրայ դրուած մէն մի նըկան՝
Քոյգ մը խիճդե՛ր գէթ ունենայ թող խաչանիշ:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Ու բախեմ զայն սրտիս ժայռին՝ իբրեւ մական՝
Որ բխեցնէ ջուրն աներկմիտ երանութեան:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Քայն ջուրերուն վըրայ ծըզեմ իբրեւ ուռկան.
Քայն իբր արօր ակօսներո՛ւն ծըզեմ վըրան:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Քայն իբր անձրեւ ցօղեմ ամէն դաշտի վըրան,
Քայն իբր արեւ բաշխեմ ամէն հորիզոնի:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Քայն ընդգրկած՝ իտեալի՛ն ըլլամ որսկան.
Քայն լաստ ըրած ես Լոյսերու Նաւորդն ըլլամ:

Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Ժողվել՝ հոգւոյն մէջ ծերերուն, կոյսին, մանկան,
Վարզ մարդերուն՝ գեղջուկներուն ու բանուորին:

Տո՛ւր ինձի, Տե՛ր, ուրախութիւնն անանձնական.
Ժողվել՝ հոգւոյն մէջ ամենո՛ւն, համայնական
հոգւոյն ամէն մասնիկներուն մէջ՝ ամէն ժամ:

Ծանբաներէն, ու գետերէն, ու դաշտերէն,
անտառներէն, ու լեռներէն, ու ձորերէն,
տանիքներէն, ու տուններէն, ու դուռներէն՝

Տո՛ւր ինձի, Տե՛ր, ուրախութիւնն անանձնական:

ԻՐԻԿՈՒՆՍ

Բանաստեղծ Վահրամ Թաթուլին

Իրիկունս է բարի՛, բարի՛, ու լիաձեռն ու հոտեւան.
Ոսկի ուղ մը՝ կամուրջ եղած ընդմէջ տիւիւն ու գիշերուան:
Վարսաղիտակ ծառերուն տակ կը կղկաթիմ լոյսին համար.
Արեւին պերճ լոյսին համար՝ որ կը փաղփի քրքմանը կար
Մէջն հոտեւան ծայրիներու ծայրածաւալ ծաղիկներուն՝
Ուր դիցանուէր բաժակներու քամեց ամբրոսն անյագ մեղուն:
Ծառոց ետին ճաճանչաւուխտ պաստառ մըն է արեւն ոսկի,
Ուր ծաղկածին ուղեշներու ճամուկ հիւսքը կը սողոսկի:
Ու գեփիւռն ալ՝ կայտռուն համբոյր, մանկութիւն մ'է վերադարձած.
Ու ջրցայտքն ալ՝ փսփսուքն է բարեկամին՝ մըտերմասաց:
Սիւքն աղջընակ՝ որ հիւսիսէն կը քնքշանայ հոգւոյս վըրահ.
Ու ջրցայտքն՝ որ լաջակ կ'ըլլայ նարկիսներու գլխուն դեղձան,
Կամ արտասուք՝ աչքերուն մէջ շահպարակներու հոյլին ցիրցան
Ու քաղցրութեամբ կ'օժէ մենիկ ծաղիկներուն այդ լըռարան:
Ու թերթիկներ՝ շահարիկի շընորիք՝ կ'իյնան ավերուս մէջ,
Բաց ավերուս՝ որ կ'երկարին լոյսի խուրձին փողփողեմէջ:
Ահա՛ կ'անցնի, մըշուշուած բիւ կագով տեսիլ մ'ալ գերթ ալիք.
Ձարմանուհի մ'է վարսագեղ, կաթ ու վարդի՛ հըրաշալիք...
Հաւերժահարս կաթ ու վարդէ, ծաղիկ, ճաճանչ, ջուր ու գեփիւռ...
Շա՛տ էր լեցուն հոգւոյս, ո՛վ Տե՛ր, բազմագեղունն այս շրջասփիւռ...

ՍԻՐԵՐԳ

Գիշերն անոյշ է, գիշերն հեշտագի՛ն,
Հաշիշով օծուն ու բալասանով.
Լուսեղէն ճամբէն ես կ'անցնիմ գինով՝
Գիշերն անոյշ է, գիշերն հեշտագի՛ն...:

Համբոյրներ կու գան հովէն ու ծովէն,
Համբոյր՝ լոյսէն որ չորս դիս կը ծաղկի,
Այս գիշեր Տօն է հոգւոյս՝ Կիրակի՛,
Համբոյրներ կու գան հովէն ու ծովէն:

Բայց լոյսն իմ հոգւոյս քիչ քիչ կը մաշի՛.
Շրթունքս են ծարաւ միակ համբոյրին...
Յնծագին գիշերն է լոյս ու լուսին՝
Բայց լոյսն իմ հոգւոյս քիչ քիչ կը մաշի...:

ԱՔԱՍԻԱՆԵՐՈՒ ՇՈՒՔԻՆ ՏԱԿ

Ծաղիկներէն յուշիկ թերթեր կը թափէ
Բուրումներով օծուն հովիկն իրիկուան
Հոգիներուն կ'իջնէ երագ մը բուրեան,
Ի՛նչ հեշտին է մըթնշաղն այս սատափէ:

Աքասիաներ, գինով լոյսէ ու տապէ,
Օրօրուելով մաքուր շունչ մը կը հեւան.
Մինչ կը ծիւնէ ծաղիկն իրենց հոտեւան՝
Ձոր խօլաբար հովը գրկել կը շտապէ:

Ու լոյսն անոնց, անխօս հուրի՛ դիւթական
Հըմայագեղ ու վարսքերով արծաթ,
Շատրուանին կ'իջնէ գուռին մէջ կաթէ:

Ջուրը ցայտքեն ծաղիկ ծաղիկ կը կաթ.
Վըճիտ, ինչպէս լոյստ արցունքը մանկան,
Նըւագն անոր կը հեծե՛ծ հեշտական:

Ծաղիկներէն հովը թերթեր կը թափէ...:

ՌՈՒԲԵՆ ՍԵՒԱԿ

ՉԱՆԳԱԿՆԵ՛Ր, ՉԱՆԳԱԿՆԵ՛Ր...

Չանգակնե՛ր, բարի՛, բարի՛ զանգակներ,
Ի՞նչ բան կասեցուց ձեր գուժկան լեզուն.
Խօսք ելլել կ'ուզէ արիւնը վազուն...
Կը լռե՞ք, բարի՛, բարի՛ զանգակներ:

Արդեօ՞ք ձեր միսթիք հազագն արոյրէ,
Ուր կեղե՛ւ կապեց աղօթքի փոշին
Եւ ուր կ'երազէ՛ր խունկի գոլորշին,
Յեղակարծ ցաւէն՝ անգօ՛ր կը լռէ:

Ո՛չ: Չեր դարաւոր հոգին պղնձի
— Որ շա՛տ, շա՛տ յաճախ տեսեր է Բարին
Յաղթուած Չարէն — այժմ իր բարբառին
Ու իր Աստուծոյն վրայ կը կասկածի...:

Ա՛խ. որովհետեւ տեսա՛ք ձեր բարձրէն,
Յաւատաւորներ հազարով, բիրով,
Ինկա՛ծ հեթանոս տապարով, բիրով,
Ձեր ոտքերուն տակ, երկիրդածօրէն...:

Ու ձեր զմբէթէն դիտեցէք անձա՛յն,
Թէ ինչպէ՛ս խնկոտ տաճարներու մէջ,
Ո՛րբ, կի՛ն, ծերունի՛, բոցերով անշէջ,
Իրենց Աստուծոյն գահին զոհուեցան:

Բա՛յց... Գիտէք նաեւ թէ մեր դարաւոր
Դիակներու բուրգն ամպերէն անցա՛ւ.
Ու մեր արիւնին ժահրէն նեխեցաւ
Սրբութիւններու ծո՛յլ գունդն երկնաւոր...:

Արդ, ո՞ր էք չքնաղ խոստումներ խաչին.
Եղբայրութեան զո՞ւր բարբառներ, ո՞ւր էք:
Կրակ կը փսխտ հողն ամենուրեք...
Գետերն արինո՞վ, դիակո՞վ կ'ուռչին...:

Ու կ'իյնայ այն որ կը ծնկէ վախով.
Զի թուրն աւելի արդար է խաչէն,
Զի կեանքն անո՞նց է միայն որ քա՞ջ են,
Անո՞նց որ կ'ապրին ուրիշի մահով...:

Որովհետեւ դեռ հեռո՞ւ է օրն այն
Երբ գայլ ու գառնուկ սիրո՞վ կ'արածին...:
Թէ ապրիլ կ'ուզէ գառնը նորածին՝
Պետք էր իր ակռան սրէ լռելեայն...:

Լո՞ւռ էք, զանգակնե՞ր. Աստուա՞ծն է մեռեր:
Գո՞յժ տուէք Վաղուան. իր հա՞սկը մեռաւ:
Գո՞յժ տուէք Յայուն. զի ա՞զգը մեռաւ:
Զանգակներ, ծերո՞ւկ, բարի՞ զանգակներ...:

Ինչպէ՛ս կ'ուզէի ձերին պարանին
Կախուիլ ու ցնցել երկաթ բազուկով.
Անո՞նք որ ինկան բիւրով, քովէ քով,
Զեր ղօղանջին հետ՝ լալու պէտք ունին...:

Յոգիս հազա՞ր խուլ զանգակներով,
Գոռացէք, զանգե՞ր. ու կատաղօրէն
Գահավիժեցէք ձեր երկաթ թառէն,
Ուրկէ միայն լա՛լ գիտցաք դարերով...:

Օ՛, ղօղանջեցէ՛ք. Աստուա՞ծն է մեռեր...:

ԵՐԹԱ՛Լ

Երթա՛լ, երթա՛լ, երթա՛լ անծայն, անհանդէս.
Երթա՛լ առուի՞ն պէս՝ մարգերու տակ անտես.
Կապոյտին մէջ՝ հեզ, հողմնավար ամպին պէս...

Երթա՛լ՝ առանց գիտնալու թէ դէպի ո՞ւր.
Երթա՛լ՝ հեռու ոստաններէն այս տըխուր.
Երթա՛լ՝ խաւար գիշերին մէջ թաքթաքուր...

Երթա՛լ, երթա՛լ, երթա՛լ առանց ճըրագի.
Երթա՛լ՝ առանց սուգի, լացի, փափաքի.
Երթա՛լ՝ առանց սովի, պապակի...

Երթա՛լ՝ մարդոց կոյտին մէջէն լըռելեայն.
Օտար մընալ իրենց ցաւին, Գիտութեան.
Երթա՛լ՝ տըզէտ, խուլ, հա՛մըր, կոյր յաւիտեան...

Չըզգիտնալ որ հոս Իտալը չի կա՛յ...
Ուխտագընա՞ց երթալ ափերն հեռակայ,
Դէպի ուղին Երջանկութեան մշտակայ...

Աննիւթանա՛լ, անըջանա՛լ, վըսեմ, վէ՛ս.
Երթալ անցա՛յգ, անա՛յգ, երթալ վերջապէս
Աչքերը գոց՝ ցայգաշրջիկ խեղճին պէս...

Երթա՛լ, երթա՛լ, չը ճանչնալ Մարդ ու Աստուած,
Զո՛յգ երթալ՝ ձեռքըդ քո՛յր ձեռքի մէջ դըրած,
Անըջանքի՛ն ու Սիրոյն պէս — Աքսորուած...

ՌՈՒԲԷՆ ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԾՈՎԱԿԻՆ ՀԱՐՍԸ (հեթիաթ)

Ա.

Ծովակին երկու ասիերուն վրայ, դեմ առ դեմ, երկու գիւղեր կային. մէկը մինչեւ հիմա կը մնայ դեռ, միւսը կորսուած է ջուրերուն տակ:

Այն գիւղին մէջ, որ ալ հիմա չ'երեւար, մանկամարդ կին մը *ծովուն հարսը* կը կոչուէր. ամէն առտու արեւը ծագելէն շատ առաջ երբ ծովակը հովուն համբոյրներուն տակ իր ասիերը կը գգուէ ու ալիքները հեռաւոր ծփանքներ կ'ոլորէն՝ ծովուն հարսը՝ հեռուն անորոշ լողացող սեւ թռչունի մը կը նայի որ կ'երթայ՝ կ'անհետի ու ծովուն մէջ կը կորսուի մանրացած:

Իր երեսներէն ծաթած շառաւիղները ջուրերուն մէջ կը թափէին, ու հասակը ուռիի մը կը նմանէր գետերուն ասիւնքն ի վար բուսած երկա՛յն ուռիներուն պէս, մագերը՝ բարտիներէն վար սողացող լուսնի շողեր կարծես՝ ուսն ի վար, աչքերն ալ լեռները փախչող եղնիկինը: Ու երբ ծովուն հարսը առտուանց ծովակէն կը հեռանար, ծուկերուն մէջ մոլեգին հուզում մը կ'իյնար: Այսպէս կը պատմէին ծերերը, որ հիմա իրենք ալ չկան:

Բ.

Ամէն գիշեր, կէս գիշերին ուշ տուն՝ ծովակին ասիւնքին վրայ առկայծ լոյս մը կը դողդողայ ու անբթի՞թ ծովուն նշմար կու տայ. յանկարծ ջուրերուն մէջէն փրփուրի շառաչներ կը լսուին ու ճերմակ պղպջակի մէջ փաթթուած՝ ծովէ՛ն տղայ մը կ'ելլէ, գեղեցի՛կ, փրփուրներէն ծնա՛ծ կարծես: Ու ամէն գիշեր՝ միայնա՛կ, ծովի խիճերուն ու գորտերու քով, ամայութեան մէջ՝ ծովուն սիրահարները իրար կը սիրեն մինչեւ լոյս. մութ խաւարին մէջ՝ լռութիւնը կ'ընդհատուի միայն գորտերու կրկուքներով, որոնք կ'երկարին ու ծովուն մէջ կը մարին:

Ու երբ արուսեակը ծայր կու տայ դիմացի գիւղին վրայ՝ լերան ետեւէն, ծովակի տղան գայն նշան կը բռնէ աչքով, ու թելերը ալիքներուն

կ'երկարէ. սիրականը ետեւէն կը նայի ու կը նայի՞ երբ լողացողը կը պգտիկնայ, սեւ թռչուն մը կ'ըլլայ, յետոյ կէտ մը ու ալ՝ չ'երեւար:

Առտուանց լուսուն դեմ երբ ծովուն հարսը քայլերը կը դարձնէ ու տուն կը դառնայ, ալիքները ասիերուն կը զարնեն ու ծուկերուն մէջ տարօրինակ հուզում մը կ'իյնայ:

Գ.

Օր մը դրացի պառաւ մը եղելութիւնը կը հասկնայ ու երկը իր կնոջը՝ ծովու հարսին գաղտնիքը կ'իմանայ:

Ճրագը իր տեղը այն գիշեր նորէն անկասկած իր նշանը կու տար. ու երբ տղան ծովակին կէսը հասած է ալ՝ յանկարծ մութին մէջէն մոլեգնած ձեռք մը ճրագը գետին կը նետէ ու ծովու հարսին մագերը թելը կը պլլէ. արցունք, աղերսանք, անգութ էրկանը մոլեգնութիւնը չեն կրնար իջեցընել. ու քարերուն վրայ մեռած միջոցին՝ հարսը կ'անիծէ երկը, կ'անիծէ պառաւը ու գիւղը՝ վերջին անգամ:

Միւս օրը, առտուանց, երբ արուսեակը կը ծաթէր հեռակայ լերան ետեւէն, ուր ամէն անգամ ծովուն սիրահարները կը բաժնուէին, իրիկունը լեռը պառկող հովիւր երբ գիւղ դարձաւ, ո՛չ գիւղ կար, ո՛չ մարդ. ջուրը կ'լլած էր ամէնքն ալ:

Հիմա ջուրին մէջ ամէն գիշեր, կէս գիշերին՝ նոյն գիւղին տեղը աղօտ ճրագ մը կը վառի կ'ըսեն. ու առտուան դեմ՝ արուսեակին ծաթելու պահուն՝ ճրագը կը մարի, ծովը տարօրինակ յուզում մը կ'ունենայ, ու երկու ճերմակ ճերմակ թռչուններ կարմիր կտուցով՝ յանկարծ այնտեղ կ'երեւան, մեղմիկ, հանդարտ ջուրը կ'ակօսեն՝ պգտիկ ալեակներ հանելով, յետոյ նորէն կ'անհետին, ու երբեք ցորեկները չեն տեսնուիր:

Ծովակ, անոնց անունը մարդու մի՛ ըսեր:

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ՀՈՂԸ

Գրասեղանիս վրայ, սա
Սկաւառակին մէջ կայ բուռ մ'հող, բերուած հոն
Յայրենիքի դաշտերէն:
Նուէր է ան. գայն ինձ ծօնողը կարծեց
Սիրտն իր տրուած, առանց երբեք գիտնալու
Թէ կու տար իր պապերունն ալ միասին:
Զայն կը դիտեմ.— մերթ ժամեր
Բիբերս անոր վրայ յառած կը մնան
Լուռ եւ թախծոտ, իբր այդ հողին մէջ յուռթի
Նայուածքս արմատ արծակէր:—
Կը մտածեմ.— Գուցէ իր գոյնը բոսոր
Զէ պարգեւուած բնութեան ներհուն օրէնքէն:
Վերքերու սպունգ մ'ըլլալով
Խնած է մաս մը կեանքի, մաս մ'արեւու,
Եւ իբր տարր անպաշտպան
Կարմիր հող մ'է եղած, հայ հող մ'ըլլալուն:
Գուցէ իր մէջ կը բաբախեն տակաւին
Դարերը հին—հին փառքին,
Զայնն ամրակուռ սմբակներու, որոնց գոռ
Արշաւանքն օր մը ծածկեց
Յայկեան վաշտերն յաղթութեան տակ փոշիով:
Կ'ըսեմ.— իր մէջ դեռ կ'ապրի
Ինքնատիպ ուժն այն որ կազմեց շունչ առ շունչ,
Կեանքս իմ, քու կեանքդ, ու տուաւ
Կարծես ձեռքով գիտակից,
Նոյն թուխ աշուին, նոյն եւ նման հոգիով
Կիրք մ'եփրատէն առնուած,
Սիրտ մը կամշոտ, թաքստոց
Ընթոստանքի ու նաեւ բուռըն սիրոյ:

Իր մէջ, իր մէջ կը կայծկլտայ հոգի մ'հին
Յին դիւցազնի եղած փսոր մը գուցէ
Կոյսի մ'աղուոր արցունքով:
Յիւլէ մը կայ Յայկէն, փոշի մ'Արամէն,
Անանիայէն բիբ մը դէտ
Դեռ աստղերու ճաճանչներով թաթաղուն.
Ազգ մը կայ հոն, սեղանիս վրայ ազգ մը հին,
Որ այսօր իր վերաշողշող այգուն մէջ,
Յողի բնատուր մարմնոյն տակ ինձ կը խօսի,
Կ'ոգեղինէ — եւ աստղերու ինչպէս ցանն
Անհունութեան մէջ կապոյտ —
Փոշիներովն իր հրաբորբ
Յոգիս քաղցրիկ փայլակներով կ'ոռոզէ:
Ու այն ատեն լարը ջիղերուս կը դողայ
Սարսուռով մ'յորդ, այն սարսուռով՝ որ մտքին
Յերկերուն վրայ աւելի՛
Ստեղծիչ է քան գարնան հովն արփագաղջ:
Եւ կը զգամ անցքն ուղեղէս
Նոր յուշերու, հոգիներու դեռ կարմիր
Խոր վերքերովն իրենց, վրէժի՛ շրթունքներ.
Եւ այդ հողն, այդ փոշին, գոր ես կը պահեմ
Այնքան սիրով՝ որքան հոգիս պիտ չընէր
Եթէ մարմնոյս աճիւններն
Օր մը մահէն վերջ հովերուն մէջ գտնէր.
Այդ պանդուխտ մասն Յայաստանի, մասունքն այդ
Մնացած մեր յաղթ պապերէն,
Բժժանքն ու ծօնն այդ կարմիր,
Սիրտս սեղմած մագիլներով անծանօթ,
Երկինքն ի վեր, գրքի մը վրայ, թանկագին
Ժամու մը մէջ ժպիտներու, սէրերու,
Կամ քերթուածի մը ծնած վեհ վայրկեանին
Զիս հապշտապ կը մղէ
Մերթ լալու, մերթ մռնչելու,
Եւ զինելու բռունցքս, հոգիս բռունցքիս մէջ:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻՆ
(հատուածներ)

...Կը խորհի այսպէս.— երբ հովտէն դուրս յանկարծ
Մայրամուտի բոցերուն մէջ թաթախուած
Կը տեսնուին Արմենուհին՝ թըլելով
Յըսկայ շուշան մ'որ արեւէն կը բռնկի:
Կ'իջնէ մեղմիկ հեղեղատի մը ճամբով՝
Ըսքողուած նուրբ պատմուճանով լոգանքի:

Մերթ աղջիկները թուփերէն տարփատենց
Երկար քըղանցքն իր կ'ազատեն, կը կըրեն
Իրենց գլխուն վրայ շըքեղ թասի մէջ
Կաւը, հայլին, սանտրը՝ լինողով ոսկեղէն,
Եւ ծամակալն, ու մաքմանն իր թանկագին՝
Ձոր դրկած է Դամասկոսի Խանուհին:

.....
Առաջինն այն աղջիկներէն՝ նուրբ լաթով
Մ'ուր Դուրանէն պատուիրաններ բանուած են,
Կը չորցընէ Կոյսին մարմինն ուսերէն
Մինչեւ սաթի գարշապարներն՝ երգելով.
— «Արմենուհի՛, շատըրուան մ'ես դու մեր մէջ,
Եւ շուրջդ մենք ծըփծըփուն
Նունուֆարներ դալկահար.
Աստղերն ի վեր գեղգեղուն,
Արմենուհի՛, շատըրուան մ'ես դու մեր մէջ»:—

Երկրորդ աղջիկն ոսկի սանտրով կը սանտրէ
Թօնուտ մագերն ամպերու պէս սեւորակ.
Գըլխուն վըրայ կը բանայ խազն ըսպիտակ՝
Նըման վտակի մ'արծաթահոս, ու կ'երգէ.
— «Արմենուհի՛, Ֆիրդուսիի քնարն ես դու,
Երբ քամին գերդ բամբռահար
Կու գայ լեռնէն նըւագել
Մագերուդ մէջ բիւրալար.
Արմենուհի՛, Ֆիրդուսիի քնարն ես դու»:—

Երրորդ աղջիկն իրարու հետ կը զօղէ
Նըրբին յօնքերը թխաթոյր ծարիրով.
Ու թարթիչները մեղմաբախ մըրրելով
Կը յառի պիշ նայուածքին մէջ, ու կ'երգէ.
— «Արմենուհի՛, յօնքերդ են նման շիւ տառին՝
Գըծուած փետրով ազաւի.
Աչքերդ կաթի մէջ ինկած
Մեղուներ են ծարաւի.
Արմենուհի՛, յօնքերդ են նման շիւ տառին»:—

Չորրորդ աղջիկն համեմաջրով կ'օծանէ
Շըրթունքներն իր կանաչ, թուշերն ըզգայուն.
Կը գետեղէ զոյգ փոսին մէջ այտերուն
Ձոյգ համբոյրներ գորովական, ու կ'երգէ.
— «Արմենուհի՛, այտերդ են վարդ ու շուշան.
Ու սոխակ մ'է քու լեզուն՝
Ատամներուդ փըղոսկրէ
Վանդակին մէջ գեղգեղուն.
Արմենուհի՛, այտերդ են վարդ եւ շուշան»:—

Եւ հինգերորդ աղջիկն հինայ կը դընէ
Անոր մատերը հինայով հայկական.
Կը ծարուրէ արմուկներուն զոյգ բերանն
Եւ պըտուկներն ըստինքներուն, ու կ'երգէ.
— «Արմենուհի՛, ծիծերդ են զոյգ մ'աղաւնի,
Որ կուրծքիդ վրայ կը նիրհեն.
Թեւերդ ուսեղ վար՝ սողուն
Սաթ ակոռայով օծեր են.
Արմենուհի՛, ծիծերդ են զոյգ մ'աղաւնի»:—

Ու վեցերորդ աղջիկն իւղով կ'օծանէ
Կըլորութիւնն որովայնին կըմբանման,
Եւ կ'ոռօզէ հեղուկներով հոտեւան
Կուսափըթիթ աղուամագերն, ու կ'երգէ.
— «Արմենուհի՛, պորտըդ ծիւնի մէջ փոս մ'է,
Ձոր այծի մ'ոտքն է թողեր.

Ազըմնեղ է հոր մ'ուրտեղ
Իպլիսն իր գանձն է թողեր.
Արմենուհի՛, պորտըդ ծիւնի մէջ փոս մ'է»:—

Ու եօթներորդ աղջիկն ահա կը դընէ
Լուրթ քօղէքներն ու գինդերն իր շողարծարծ.
Կը ձրգէ ուլն, հեղեղ լոյսի, քայռն հիւսուած
Քենտերի լալ մարգրիտներով, ու կ'երգէ.
— «Արմենուհի՛, դու մեծ ջահն ես Մըզկիթին՝
Ձոր կանգնեց Շահն Իսպահան.
Գոհարագարդ այդ ծոցդ է
Լիճ մ'ուր աստղեր կը լողան.
Արմենուհի՛, դու մեծ ջահն ես Մըզկիթին»:—

Յետոյ բոլոր եօթ աղջիկներն իրենց մէջ
Պարփակած կոյսը աչքերով թախծալից՝
Ձերդ վարդենույ մը շուրջը պարսն ելեւէջ
Մեղուներու, կ'երգեն մէկտեղ, ծայնակից.
— «Ամբողջ չըքնաղ, ամբողջ մաքուր դըշխոյ մ'ես,
Արմենուհի՛: Արշալոյսն ես,
Որ կը ծագի լեռներուն վրայ Իրանի,
Արմենուհի՛. Դու գինին ես
Փատիշահին, թոյնն յաչաղկոտ հարեմի,
Արմենուհի՛:—
Ամբողջ չըքնաղ, ամբողջ մաքուր դըշխոյ մ'ես,
Արմենուհի՛»:—

Կ'ըլլայ լռութիւն եւ ըստուեր...

Կոյսն ոտք կ'ելլէ եւ կ'ըսէ. «Ո՛վ իմ քոյրեր,
Ամբողջ չըքնաղ, ամբողջ մաքուր երինջ մ'եմ՝
Ձոր պիղծ կուռքի մը զոհելու կը տանին,
Անոր արիւնն ես այս գիշեր պիտ' ընեմ
Փատիշահին թոյնը, գինին հարեմին»:—

Կը հեռանան աղջիկներն յոյլ քայլերով՝
Խոր լըռութիւն մ'իրենց ետեւը թողլով:
Երբ կը մնայ կո'յսն ըստուերին մէջ առանձին՝
Կը սքողէ դէմքը ծեռքերով մաքրափայլ,
Յուսակըտուր կ'իյնայ խորքին մէջ բարծին,
Եւ կը սկսի արտասուաբուխ հեծկըլտալ...

Կը դիտէ շուրջն.— հոն գինք մարդ չի լըրտեսեր:
Վըրաններուն վերելէ մերթ ասուպներ՝
Կը սահին նման հողմահալած հիրիկներուն.
Մերթ ալ ծիւն մ'յանկարծ խըրխինջը կու գայ,
Ձոր կ'արածէ վըտառապահ մը հեռուն...

Փախուստի ժամն, ո՛վ կոյս, ժամն է ասիկա...

Գետին մէջ հինգ սեւ խարակներ միաշար
Կըռնակնին ցից նըման մրափող ծովխոզի՝
Կը միացնեն գոյգ ափունքներն այն իրար.
Անջըրպետէն անոնց՝ ջուրն յորդ կը հոսի՝
Եւ կը նետէ գինք գըլխիվար, փըրփորահեր
Խորխորատին մէջ՝ զոր նոյն ինքն է բացեր:

Արմենուհին իբրեւ արծուիկ նորաթռիչ
Կը չափչըփէ աչքով վիհն այն լայնալիճ,
Եւ իր տեղէն՝ քողը յանձնած քամիին՝
Կը սըլանայ խարակներէն մէկուն վրայ,
Յետոյ միւսին, միւսին յետոյ, չորրորդին.
Սակայն վերջինն, օհ, կը դաւէ քայլն ահա.—

Կոյսին առջեւ մատնըջօրէն տարածած՝
Կանանչ ուռկան մը լօռերու՝ կը բռնէ գայն
Ու կը քաշէ անդունդին մէջ թըխպամած:
Արմենուհին լըպրծուն շեմին վրայ մահուան,
Սարսըռալով՝ թեւերն երկինք կարկառուն՝
Կ'արծակէ ճիչ մ'որ կը հասնի աստղերուն:

Ընդունա՞յն է.— կատղած սագի մը հանգոյն
Ահա վերէն կու գայ ալիք մ'ահարկու,
Եւ խոյացած ծոծրակն ի վեր Յայուհոյն՝
Չայն կ'ընդունէ եւ կը տանի խառնելու
— Իբր իր տոռնէն կըտըրուած դոյլ մը չըքնաղ —
Վարն աւագին մէջ անդունդին մըթընշաղ...
Ու ամէն բան կը լըմըննա՞յ)...

Վարը հոն

Լոյսն աւասիկ կը ճերմըկէ հորիզոնն,
Ու շոճերուն գագաթներն հիր կ'արիւնին.
Յուրտ նըշուլին մէջ ագռաւներ սըրաթել
Վարդ ամպերուն մըխըրճելով կըտուցնին՝
Կ'երթան առջի ճառագայթին տալ բարել...

.....
Ու կը տանի՛ Արագը գինք, կը տանի՛...
Երկու կողմէն երկու զեփիւռ ուղեկից
Լալով կ'երգեն եղէգներուն մէջ դողդոջ.
Տըժգոյն լուսինն երկընթին վրայ՝ թախծալից՝
Յուղարկաւոր կ'ըլլայ մեռած իր քըրոջ...
Ու կը տանի՛ Արագը գինք, կը տանի՛...

ՀԱՍՈՒՆ ԱՐՏ

Արտըս ոսկո՛ւն է...
Նըման բոցերու
Յորենն է բռնկեր՝
Առանց այրելու:

Արտըս ոսկո՛ւն է...
Երկինքն է կըրակ.
Հողը խորխուլած
Ծըղդտմներուն տակ:

Արտըս ոսկո՛ւն է...
Քառաշար հասկեր
Քառաշար սաթով
Արե՛ւ են հագեր:

Արտըս ոսկո՛ւն է...
Բոռ, մեղու, պիծակ,
Քիստերուն մէջէն
Կ'անցնին գերդ փայլակ:

Արտըս ոսկո՛ւն է...
Մերթ կ'ելլէ, հովէն,
Դեղձանիկ մը, թիռ,
Ոսկեծուփ ծովէն:

Օրո՛ր, ոսկուն արտ,
Օ՛ր տուր, հասուն արտ,
Գամ ոսկիդ հընձեմ
Մանգաղով արծաթ:

ՀՈՒՆՉՔ ԿԸ ԺՈՂՎԵՄ

Հունձք կը ժողվեմ մանգաղով,
— Լուսնակը եարս է —
Ակօս ակօս ման գալով:
— Սիրածըս հարս է:

Գըլխերաց եմ ու բոպիկ,
— Անո՛ւշ են հովեր —
Արտերուն մէջ թափառիկ:
— Մագեր՛ն են ծովեր:

Յորեն, կակաչ, կարօտով,
— Կաքաւը կու լայ —

Կապեցի մէկ նարօտով:
— Ձեռքերն են հինայ:

Հասկերուն մէջ, վերելէն,
— Ասուպը անցաւ —
Աստղեր միւռոն կը ծորեն:
— Դէմքը լուսացաւ:

Քանի՜ խուրձեր շաղերով,
— Վարդենին թաց է —
Ես կապեցի խաղերով:
— Ծոցիկը բաց է:

Արտըս խոզանով մնաց.
— Կ'երթա՞յ լուսնակը —
Դէգերով լեռ են շինած:
— Սի՛րտըս է կըրակ:

Մանգաղըս քարին եկաւ.
— Եարըս եա՛ր ունի —
Քարէն լորիկը թըռաւ:
— Լե՛րդըս կ'արիւնի:

ԿԱԼԵՐՈՒ ԳԻՇԵՐ

Ամարուան քա՛ղցր գիշեր, գլուխը կամին վրայ դըրած՝
Աշխատանքի սուրբ Ոգին կալերուն մէջ կը ննջէ:
Կը լողայ մեծ Լըռութիւնն աստղերուն մէջ ծովացած:
Անհունը՝ բիւր աչքերու թարթափով՝ զի՛ս կը կանչէ:

Կ'երգեն, հեռուն, ծղղրիթներ: Ջուրերուն մէջ լըծակին
Կ'ըլլայ հարսնիք մը ծածուկ նայադներու՝ այս գիշեր:
Սիւքն յուզելով ուռենին փերուն վրայ գետակին՝
Կ'արթընցնէ անծանօթ լարերու վրայ նըլագներ:

Ծորիններու բոյրին մէջ, պառկած կատարը դէզին՝
Ես կը թողում որ սըրտիս դըպչի ամէն մէկ ճաճանջ.
Ու կ'արբենամ գինիովն Անհունի մեծ կարասին՝
Ուր կը ճըմլուին ասուպներ քայլի մը տակ անճանաջ:

Հե՛շտ է մըտքիս ընկղմիլ կապոյտին մէջ լուսալիք.
Նաւաբեկիլ — թէ հարկ է — կըրակներուն մէջ վերին.
Գըտնել աստղեր նորանոր, կորսըւած հի՛ն հայրենիք՝
Ուրկէ ինկած հոգիս դեռ կու լայ կարօտն եթերին:

Վերանալ քա՛ղցր է ինծի թելերուն վրայ լըռութեան,
Լըսել միայն Միջոցին շընչառութիւնն անխըռով,
Մինչեւ աչքերս գոցուին քունի մը մէջ դիւթական,
Ու կոպերուս տակ մընայ Անհունը իր աստղերով:

Այսպէս, այսպէս, կը ննջեն գիւղին մարդիկը ամէն.
Հօտաղն է իր սայլին վրայ, վերմակին տակ լուսածոր,
Հարսն է դէզի կատարին՝ ծոցը բացուած գեփիւռէն՝
Ուր կը պարպէ Յարդգողն իր կաթը սափոր առ սափոր:

Եւ այսպէս՝ օր մը պառկած՝ փողփողումին տակ երկնի,
Իմ ծընողներըս մըշակ՝ զիս յըղացան կաթոգին,
Զիս յըղացա՛ն սեւեռած իրենց աչքերը բարի
Վերն ամենէն մեծ Աստղին, ամենավառ Հըրայրքին:

ԱՆԳԱՍԱՆ

Արեւելեան կողմն աշխարհի
Խաղաղութի՛ւն թող ըլլայ...
Ո՛չ արիւններ, քըրտինք հոսին
Լայն երակին մէջ ակօսին.
Ու երբ հընչէ կոչնակն ամէն գիւղակի՝
Օրհներգութի՛ւն թող ըլլայ:

Արեւը տեան կողմն աշխարհի
Բերրիութիւն թող ըլլայ...
Ամէն աստղէ ցօղ կայլակի,
Ու ամէն հասկ ծուլէ ոսկի.
Եւ ոչխարներն երբ սարին վրայ արածին՝
Ծիլ ու ծաղիկ թող ըլլայ:

Հիւսիսային կողմն աշխարհի
Առատութիւն թող ըլլայ...
Ոսկի ծովուն մէջ ցորեանին
Յաւետ լողայ թող գերանդին.
Ու լայն ամբարն աղուններուն երբ բացուի՝
Բերկըրութիւն թող ըլլայ...

Հարաւային կողմն աշխարհի
Պըտղաբերում թող ըլլայ...
Ծաղկի մեղրը փեթակներուն,
Յորդի գինին բաժակներուն.
Ու երբ թխեն հարսերը հացը բարի՝
Սիրերգութիւն թող ըլլայ:

ՎԱՅԱՆ ԹԵՔԵԱՆ

ՏԱՂ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻՆ

Քեզ, Հայ Լեզու, կը սիրեմ մրգաստանի մը նըման...
Մեր անցեալին թանձրախիտ ստուերներուն մէջ կարծես
Մէյ մէկ պըտուղ՝ թու բոլոր բառերդ ինծի կ'երեւան,
Որոնց մէջէն կը քալեմ ու կը քաղեմ զանոնք ես...:

Մրգաստանի մը նըման կը սիրեմ քեզ, Հայ Լեզու...
Մեր հայրենի պալատէն, պարտէզներէն մընացորդ՝
Դալարագեղ դուն պուրակ, որ դիմացար դարերու
Եւ կը մընաս միշտ առոյգ, հին աւիշով կենսայորդ...:

Ծառերուդ մէջ հովանուտ կ'երթամ խինդով մ'անսահման,
Արմատներուդ, ճիւղերուդ վրայ նայելով հիացիկ,
Զարմանալով թէ ինչպէս դուն մընացիդ՝ երբ սաստիկ
Քամին թու շուրջըդ փըջեց եւ տապալեց ամէն բան...:

Մէյ մէկ պըտուղ գոյնզգոյն՝ ամբողջ բառերդ ահա,
Հիւթեղ բառերդ՝ զոր որքա՛ն հասունցուցին արեւներ,
Բառերդ որոնք այս պահուս շըրթանցս վրայ եմ բռներ,
Բառերդ որ քիմքըս կ'օծեն եւ կ'ըսփոփեն սիրտս հիմա...:

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Եկեղեցին Հայկական ծննդավայրն է հոգւոյս՝
Ինչպէս քարայր մ'ընդարձակ, պարզ ու խորունկ, մութ ու լոյս.
Իր գաւիթով հիւրընկալ, իր լայն բեմով ու հեռուն
Կանգնած իր լուռ խորանով՝ որ կարծես նա՛ւ մ'է ծըփուն...

Եկեղեցին Հայկական ես աչքս գոց կը տեսնեմ
Ու կը շնչեմ. կը լըսեմ՝ իր Յիսուսով մանկադեմ,
Իր սեղանէն մըխացող գուլայ-գուլայ խունկերով
Եւ իր պատերը ցնցող աղօթքներով ալեխառով...

Եկեղեցին Հայկական բարձրը բերդն է հաւատքին
Իմ պապերուս՝ որ հողէն գայն քար առ քար հանեցին
Եւ երկինքէն իջուցին գայն ցօղ առ ցօղ, ամպ առ ամպ
Ու թաղուեցան անոր մէջ հանդարտութեամբ, հեզութեամբ...

Եկեղեցին Հայկական մեծ վարագոյր մ'է բանուած՝
Որուն ետեւ սըկիհին մէջ կ'իջնէ ինքը Աստուած,
Որուն առջեւ՝ ծնրադիր, կու գայ իմ ազգս ամբողջ
Հաղորդուիլ Անցեալին հաց ու զինով կենսառողջ...

Եկեղեցին Հայկական՝ ծովուն դիմաց ալեկոծ
Նաւահանգիստ մ'է խաղաղ. ցուրտ գիշերին՝ հո՛ւր եւ բոց,
Ու տօթակէզ ցերեկին անտա՛ռ մըն է ստուերոտ՝
Ուր շուշաննե՛ր կը ծաղկին Շարականի գետին մօտ...

Եկեղեցին Հայկական մէն մի քարին տակ գետնի
Դէպի երկինք բարձրացող գաղտնի ճամբայ մը ունի...
Եկեղեցին Հայկական Հայ Հոգիին եւ Մարմնոյն
Ջրահանդերձն է փայլուն՝ մինչ իր խաչերն են դաշոյն

Եւ զանգակներն են բոմբին, եւ երգն է մի՛շտ Յաղթութիւն...:

ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐ

Հաշուեյարդար. ի՞նչ մնաց, կեանքէն ինձի ի՞նչ մնաց.
Ինչ որ տուի ուրիշին, տարօրինա՛կ, այն միայն.
Խանդաղատանք մը ծածուկ, օրհնութիւններ անիմաց,
Երբեմն հատնու՛մը սրտիս ու մերթ արցունք մը անձայն...

Ինչ որ գնաց ուրիշին՝ վերադարձաւ անուշցած
Ու զօրացած՝ հոգիիս մէջ մնալու յաւիտեան.
Ինչ որ տարաւ Սէրն ինձմէ՝ չկորսնցուց գայն Աստուած,
Տըւաւ ինձ ետ ու ըրաւ կեանքըս անով միշտ բուրեան...

Եւ այժմ, ո՛վ Տէր, հակառակ իմ տանջանքիս, հակառակ
Ինձի համար սա՛ չորցած երջանկութեան աղբիւրին,
Հին գինիով յորդաբուխ ես կ'արբենա՛մ տակաւին...

Ու չեմ ըսեր «ինչ մնաց...»: Ի՞նչ կը մնայ հողին տակ
Եղէգներէն դիւրաթեք, կաղնիներէն հաստաբուն,
Արեւն ըմպած ըլլալու մխիթարանքը անհուն:

ՄԱՏԹԵՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄ

Ոչ իսկ հառա՛ջ մը հանել
ճամբուն վրայ այս անել.

Հրամայել որ ցամքի՛
Վերջին կաթիլն արցունքի.

Ո՛չ ոքի ձեռք երկարել
Որ գայ հրդեհն այս մարել.

Գիշերին մէջ, լուռ, անտես,
Դիտել հեռուն, կուռքի պէս.

Դիտել ծովափն ուր այնքան
Աստղեր սրտես դուրս ինկան.

Ու ժայռն այն ծեր՝ ուր հոգիս
Վարդի մ'համար լքեց զիս...

Յետոյ ժպտիլ ու քալել
ճամբուն վրայ այս անել:

ԱՐՀԱՍՏԱՐՀԱՆՔ

Ցաւիս խորերէն, տե՛ս, ճակատագիր,
Անսահման ծիծաղ մ'ունիմ քեզի դէմ.
Գիտցի՛ր որ նորէն քեզ կ'արհամարհեմ,
Չկարծես թէ ա՛լ զիս կործանեցիր...

Ի գո՛ւր կը թափես մոխիր սըրտիս վրայ.
Ճառագայթ կայ հոն՝ իջած անհունէն...
Զոհերն հարուածիդ լոկ ոսկորներս են,
Անոնց պէտք չունի՛ միտքըս որ սուրայ...

Պայծառ է ճակատս՝ արշալոյսի պէս.
Հոգիս՝ միշտ աղուոր, միշտ հպարտ, ժպտուն՝
Դեռ կը սաւառնի անհունէ անհուն...

Ի գո՛ւր սըրտիս վրայ մոխիր կը թափես.
Աստուածներ կան հոն՝ իջած երկընքէն.
Ցաւիս խորերէն, տե՛ս, անոնք կ'երգեն...:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹ

ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐ
(հատուածներ)

ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆ

ՎԱՆԱՅՕՐ ԽՈՒՅԸ

Ճակատը քառակուսի ցած լուսամուտ մը հասարակ տախտակէ փեղկով: Լուսամուտին մէկ կողմը քանի մը շարք դարակ՝ լիքը ամէն մեծութեան ու ծելի ծեռագիրներով ու մագաղաթներով: Գրադարանին ու լուսամուտին առջեւը փայտէ սեղան մը՝ վրան նորէն գրքեր ու այլ մանր իրեր: Դուռը կողմնակի, գրասեղանին դէմը:

1

Բաց լուսամուտէն արեւի առատ պայծառ ոսկի շերտ մը ինկած է սենեակի յատակին ու սեղանին: Սեղանին առջեւը լոյսի այդ ողողումին տակ նստած է Վանահայրը՝ երկու արմուկը սեղանին ու գլուխը թաղած ավերուոն մէջ:

Քիչ մը ատեն լուռ է: Կամաց կը թացուի դուռը ու կը մտնէ Վարպետը՝ աշխատաւորի փոշոտ ու աղտոտ հագուստներով: Քայլ մը կ'ընէ դէպի սեղանը ու կը կենայ:

ՎԱՐՊԵՏԸ — Ինձի կանչեր էիր, վանահայր:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — (Անշարժ է):

ՎԱՐՊԵՏԸ — Յայր-սուրբ, կանչեր էիր ինձի:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — (Ծանր կը բարչրացնէ գլուխը ու կը նայի դիմացիներին) Յա՛:
(Քիչ մը լուռ): Դէ՛, ըսէ՛ նայիմ հիմա ի՞նչ պիտի ընենք:

ՎԱՐՊԵՏԸ — Փակե՛մ, լուսամուտը:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Այո՛, այո՛, լուսամուտը:

ՎԱՐՊԵՏԸ — Բայց ի՞նչ ախորժելի արեւ է. ինչպէ՛ս ուրախ ու տաք:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Ու փակես պիտի ճիշդ ատոր համար:

ՎԱՐՊԵՏԸ — Բայց...

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Արե՛ւ... Սեզի անպատճառ պէտք է արեւ, ուրախ ու տաք արեւ: Մենք դեռ արեւապաշտներ ենք. արե՛ւ...: Չենք կրնար ապրիլ առանց ախորժելի արեւի, առանց ուրախ ու տաք արեւի: Գոնէ լուսամուտ մը, գոնէ ճեղք մը, գոնէ գողունի ներս սպրդած ճառագայթ մը... (Յանկարծ բռունցքը զարնելով սեղանին) Ո՛չ: Գոցէ՛, կ'ըսեմ քեզի, ի՞նչ ես քարացեր:

ՎԱՐՊԵՏԸ — (Վարանքով կ'երթայ կը գոցէ փեղկը):

Սենեակը գրեթէ մութ է:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Այդպէ՛ս: Պէտք է խցուի այդ անցքը, ուրկէ արեւը կը նայի ներս, ուրկէ ցամաքը կը նայի ներս, ուրկէ աշխարհքը կը նայի ներս:

ՎԱՐՊԵՏԸ — Բայց բնակարանդ դարձաւ խաւար ու մռայլ, ինչպէս դամբարան:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Ըսէ՛ ինչպէս եկեղեցի:

ՎԱՐՊԵՏԸ — (Ոսկրք կը ցրնցէ):

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Ինչո՞ւ կը վախնաս խաւարէն: Խաւարը խաւար է կարճատես աչքերուն: Բոլոր մեծ յղացումները խաւարի ծոցն են գոյացեր, բոլոր մեծ խորութիւնները միայն խաւարի մէջ կարելի է տեսնել: Եւ այդ ձեր պաշտած լոյսը միթէ ծնունդը չէ՞ խաւարի. ծնունդ մը ու մահկանացու մը: Խաւարն է միայն, որ կայ ու կը մնայ անմահ ու յաւիտեան: (Ելած է ուրքի. կը խօսի մտածելով):

2

Վանահայրը լռած է ու մտախոյզ. լուռ է նաեւ Վարպետը. կը մտնէ Աբեղան ու կը կենայ դրան քովը լուռ ու խոնարհ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Ի՞նչ տեսար հոն, ճգնարաններուն շուրջը:

ԱԲԵՂԱՆ — Տեսա՛յ այն միւս... հին աստուածներուն արարածները:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Արարած...

ԱԲԵՂԱՆ — Կը սխալիս, վանահայր: Քեզի կ'ըսեմ՝ հին աստուածները կ'ապրին. ու հին աստուածներուն հետն ալ իրենց հին կեանքը: Երբ մենք հո՛ւս, մեր մուս՝ ու նեղ եկեղեցիներուն մէջ գետնատարած կ'ապաշխարենք, անոնք հո՛ն կ'ապրին ազա՛տ. կ'ապրին տաք ու պայծառ արեւին տակ, կապոյտ ծովուն վրայ, ծփուն օդերուն մէջ, աւազուդ փփին. կ'ապրին իրենց զուարթ ու եռուն կեանքը. լի, շարժուն ու յարափոփոխ: Մենք կ'աղօթենք, անոնք կ'ապրին: Այս ծովը, այս սարերը, այս կղզին. անոնցն է այս բոլորը, մե՛րն է միայն այս խուցերը ու եկեղեցին:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Ո՛չ: Մերը չէ նաեւ ո՛չ այս խուցերը իրենց կեղծաւոր լուսամուտներով, ո՛չ ալ եկեղեցին: Անոնցն է. բոլորն ալ անոնցն է:

ԱԲԵՂԱՆ — *(Նսախ ապշած, երբը վահով)* Յայր, ատիկա ըսողը դո՞ւն ես:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Մեր Աստուածը հոս ոչի՛նչ չունի, ոչի՛նչ:

ԱԲԵՂԱՆ — Յայր...

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Անոնցն է այս բոլորը: *(Մօտենալով Արեղային ու ցած)* Ու քանդուկ՝ պիտի այս բոլորը, արեղայ՛: Մինչեւ Աստուածածին հոս քար մը քարի վրայ չի պիտի մնայ ո՛չ այս խուցերէն, ո՛չ եկեղեցիէն:

ԱԲԵՂԱՆ — Յայր, կը ծաղրե՞ս ինձի: Գէշ կատակ է ըրածդ:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Ծաղր մըն է եղեր իմ ըսածներս մինչեւ այսօր ու գէշ կատակ մըն է եղեր ըրածներս մինչեւ հիմա: Բայց ասկէ ետքը ալ լուրջ է: Փոխուի պիտի այս կղզիին վրայ ամէն բան: Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ չի պիտի մնայ հոս ո՛չ արդի շէնքերէն, ո՛չ արդի հոգիներէն:

ԱԲԵՂԱՆ — Իսկ հին աստուածներ՞ըր, հայր:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Պնդէ՛ գօտիդ, որդի՛ս, կանչէ՛ կամքդ ու դո՛ւրս վանէ մէջդ բոլոր այդ հին աստուածները: Քանդէ՛, քանդէ՛. եթէ պէտք ըլլայ, քանդէ՛ ամբողջ հոգիդ: Քու հոգիդ ազնիւ է, արժէ այդ աշխատանքը: *(Դուրս):*

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ԱՌՋԵԻ ԳՐԱՊԱՐԱԿԸ

ՎԱՆԱԿԱՆ ՍԸ — *(Ներս վազելով)* Վանահայրը, վանահայրը:

Կը լսուին ծայներ, զսպրւած աղմուկ ու մէկ-մէկ. երկու-երկու՝ խառն կը մտնեն վանականները խոժոռ ու մտախոհ: Կու գան ու լուռ կը շարուին իրարու քով: Վանական մը կ'առաջնորդէ Կոյրը:

ԿՈՅՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Բայց ի՞նչ կայ, է՛. ի՞նչ է պատահեր:
ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Ըսի՛ չգիտեմ. վանահայրն է պատուիրեր:
ՎԱՆԱԿԱՆ ՍԸ — Սո՛ւս. եկա՛ւ:
ԴԱԻԻԹ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — *(Արթնցընելու պէս)* Ոտքի, արեղայ՛. վանահայրն է:
ԱԲԵՂԱՆ — *(Կը նայի շուրջը ու կ'հլլէ ուրբի):*

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — *(Կու գայ խորքէն ծանր ու տխուր: Բոլորը գլուխ կու տան: Լուռ, երկար նայուածք մը կը նետէ խոսքին վրայ)* Բոլո՞րդ էք:

ՁԱՅՆ ՍԸ — Այո՛, վանահայր:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — *(Կը նստի քարէր քարի մը: Սպասողական լռութիւն)* Բան ունիմ ձեզի ըսելու: *(Կը մտածէ)* Կը տեսնե՞ք այս եկեղեցին, որ գրեթէ աւարտած է արդէն եւ ուր բաւական ժամանակ է ի վեր մեր աղօթքները կը խնկենք մեր Աստծուն. այս եկեղեցին... այս եկեղեցին նուիրուած չէ՛ մեր Աստծուն:

Ընդհանուր զարմանք ու շարժում:

ՍԻՄՕՆ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Ի՞նչ ըսիր, վանահայր:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Այս եկեղեցին նուիրուած չէ՛ մեր Աստծուն: Այս եկեղեցին, երբ ես կը շինէի, ես դեռ կտորուած չէի աշխարհէն... *(Շուկնէր)* Ես կը կարծէի թէ կտորուած եմ: Մենք բոլորս ալ, որ թողեր ենք աշխարհը ու եկեր անապատ, մեր հոգիին խորքը դեռ մեծ կտոր մը աշխարհք էինք բերեր մեզի հետ, ներքին վայելքի ծածուկ կարօտ մը, քողարկուած հաճոյքներու բարակ ծարաւ մը, մեր անցած կեանքի, կռուի ու յուզումներու ամբողջ նուրբ ու կաշուն ցանց մը. եւ ակամայ վերյուշներ: Այս բոլորը դեռ մեզի հետ էր, երբ այս եկեղեցին կը շինէինք: Այդ ծածուկ, քողարկուած յուզումներն են շիներ այս եկեղեցին, աշխարհէն անապատ եկած, մեզի հետ ներս սպրդած աշխարհի այդ կտորն է շիներ այս եկեղեցին: Աշխարհի՛նն է այդ եկեղեցին, մեր Աստծունը չէ՛: Ատոր կամարներուն տակ մենք այլեւս աղօթել չենք կրնար. այդ կամարները պէտք է քանդուին:

ՉԱՅՆԵՐ — (*Ապշած. սարսափած*) Քանդղւի՞ն... քանդղւի՞ն:

ԱՂԱՍ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Մեր եկեղեցին քանդղւի՞:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՎԱՆԱԿԱՆ ՄԸ — Մեր նոր եկեղեցին քանդղւի՞:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Այո՛. պէտք է քանդե՛նք ու շինենք նորը:

ՉԱՅՆԵՐ — (*Չարմանք ու հեզմութիւն*) Նո՞րը... նո՞րը...

ԱՂԱՍ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Շինենք նո՞րը:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Նո՞րը: Եւ այդ նոր եկեղեցին պիտի շինենք մենք ինք-
ներս: Աշխարհէն եկած դրամը աշխարհիկ զգացումներու նըւէրն է, աշ-
խարհէն եկած վարպետները աշխարհիկ հասկացողութիւն է, աշխարհի
արուեստը: Մարդս ինք միայն կրնայ շինել իր Աստծուն նըւիրուած տա-
ճարը, իր մէջքովը, իր ձեռքերովը, իր խելքովը: Թէ ինչ ծես է ունենալու
մեր նոր եկեղեցին, դեռ ես ինքս ալ որոշ չգիտեմ. ա՛յ, կը նստինք միա-
սին ու կը խորհինք, կը խորհինք ու կ'ըստեղծենք:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — (*Հեզմոյ*) Մենք ի՞նչ արհեստաւորներ ենք,
վանահայր. մենք ի՞նչ կրնանք շինել, դիցո՛ւք, եթէ ուզենք ալ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Կամքը. ծերունի՛, ուզէ ու կը շինես, եթէ մանանեխի
չափ հաւատք ունենաս քու կամքիդ:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Է՛, անցեր են այն ժամանակները:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — Ո՛չ, չեն անցեր. դեռ չեն եկեր այդ ժամանակները. իմ
նոր եկեղեցիս մէջէն պիտի երթանք դեպի այդ ժամանակները:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Լսէ՛, վանահայր, լսէ՛ ինծի, ես ծերունի մարդ
եմ: Դուն շատ ես կարողացեր ու խախտեր ես ուղեղդ: Քու բռնած ճամբադ
ծուռ ճամբայ է: Մի՛ չարչարեր գլուխդ, այդ ճամբան հերետիկոսներուն
ճամբան է:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — (*Հպարտ*) Այդ ճամբան առաքեալներու ճամբան է. այդ
ճամբով է անցեր ինքը Քրիստոս:

ՂԱԶԱՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Ո՛ւ... Կը լսէ՞ք:

Շուկ ու վրդովում:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Մի՛ խօսիր այդպէս անմիտ, վանահայր:

ԱՂԱՍ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Ո՛չ ալ այդպէս մեծամիտ:

ԱՆՏՈՆ ՎԱՆԱԿԱՆ — Եւ ձգէ հանգիստ մեզի ու մեր եկեղեցին. մեզի
պէտք չեն նոր ծեսի շէնքեր. այս ծեսն է մեզի մեր պապերէն աւանդ
հասեր:

ՎԱՆԱԿԱՆ ՄԸ — Մենք ո՛չ քարտաշ ենք, ո՛չ վարպետ:

ԱՂԱՍ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Եւ չենք եկեր հոս պատեր քանդելու, պատեր
շինելու:

ՈՒՐԻՇ ՎԱՆԱԿԱՆ ՄԸ — Մենք եկեր ենք հոս հանգստանալու:

ԶԱՔԱՐԻԱ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Այո՛, հանգստանալու ու աղօթելու:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՎԱՆԱԿԱՆ ՄԸ — Եւ ինչո՞ւ քանդենք մեր նոր շինած սի-
րուն աղօթատեղին. ոչինչ չեմ հասկնար. մի՞տքն ինչ է, ինչո՞ւ:

ԶԱՔԱՐԻԱ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Որուն վրայ այսքան ծախս է քափուէր, այս-
քա՛ն աշխատանք:

ՂԱԶԱՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Եւ ի՞նչ ըսենք իշխանին, իշխանուհիին, որոնք
հոգացեր են բոլոր ծախքը:

ՉԱՅՆԵՐ — (*Խառն*) Իհարկէ՛, իհարկէ՛... իշխանը... իշխանուհին...

ԶԱՔԱՐԻԱ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Եւ ո՞վ կու տայ այն ատեն տասը չափ ցորե-
նը, պարէնը, այսքան նըւէրը:

ՉԱՅՆԵՐ — (*Խառն*) Իհարկէ՛, իհարկէ՛... ցորենը... պարէնը...

ԱՂԱՍ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Հանգիստ թող մեզի ու մեր ապրուստը:

ԶԱՔԱՐԻԱ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Քու շինելիք եկեղեցիդ հաց կու տա՞յ մեզի:
ԴԱԻԹ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Որքան ալ ըլլայ մեր սեղանը սակաւ, բայց

հաց պէտք է, որ ապրինք:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Որ կեանքի հոգը չխեղդէ մեզի:

ՄՈՎԱԷՍ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Որ մեր աղօթքը չխանգարի:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Ուշքի եկո՛ւր, վանահայր, քանի կանուխ է ու
թո՛ղ մեր անապատը խաղաղ ու հանգիստ:

ՎԱՆԱՅԱՅՐԸ — (*Նախ շրարածի պէս է այս տարափին տակ, կորը գլուխը
վեր կ'առնէ, կը նայի շրջապատողներուն տեսակ մը ապշուքով*): Դո՞ւք... հոս
իմ շուրջս, ե՞ս... հոս կեցած ձեր մէջը... Ե՛ս ձեր վանահայրը, դուք իմ մի-
աբանութիւնս, իմ իսկ հիմնած: (*ժպտուն*) Միաբանութի՛ւն, ի՞նչ միութիւն
ձեր ու իմ մէջ... (*Աչքերը շփելով*) Կարծես կապը կ'իյնայ աչքերէս: Ի՞նչպէս
է եղեր, որ ես չեմ հասկըցեր այսքա՛ն պարզ բանը, այսքան ակնյայտնի:
Մինչեւ հոս, մինչեւ անապատ կրցեր ենք մենք միասին: Մինչեւ հոս ես
կրնայի բերել ձեզի, մինչեւ հոս կարելի է բերել մարդը, բայց հոսկէ ան-
դին... հոսկէ անդին մարդ ինքը պիտի երթայ: Ե՛ւ մարիտը դուք էք. այդ
եկեղեցին պէտք է, որ մնայ, ան է ձեր եկեղեցին, գացէ՛ք, գացէ՛ք ներս. ան
կու տայ ձեզի անվերջ աղօթքներ ու մխիթարանք. ան կը բանայ ձեզի
արքայութեան դռները, կ'ազատէ ձեզի բոլոր սատանաներէն, ան ձեզի
ձեր հացն ալ կու տայ ու ձեր հանգիստը. գացէ՛ք, գացէ՛ք ներս ու խաղա-
ղութիւնը թող ըլլայ ձեզի հետ: Իսկ իմ փնտռածս ատիկա չէ. իմ փնտ-

ռածս աշխատանքն է, ներքին անդուլ ու անկաշկանդ որոնումը՝ ներքին անվերջ նուաճումները բարձունքէ բարձունք, պարիսպէ պարիսպ, տարակոյսներու անդունդներուն վրայէն, ելքերով ու անկումներով. անդադար խոյանք մը դէպի ճշմարտութիւնը: Գացէ՛ք, գացէ՛ք ներս դուր ծեր եկեղեցին, ես ալ երթամ շինեմ ի՛մ եկեղեցիս. բայց այս անգամ ե՛ս, միայն ես, եւ կերտուածք մը, որ վայել ըլլայ իմ Աստծուս բնակութեանը, որու կամարներուն տակ իմ խնկելիք աղօթքիս ո՛չ մէկ բառը կեղծ չհնչէ, ո՛չ մէկ բառի արծագանգը դատարկ չհնչէ:

ԴԱԻԻԹ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — *(Ծաղրով)* Ատ ո՞ւր պիտի շինես, վանահայր, քու նոր կերտուածքը:

ԴԱԶԱՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — *(Ծաղրով)* Եւ ինչէ՞. կրանի՞դ պիտի ըլլայ, թե՞ մարմարէ:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Կրանիդ ու մարմար, ործաքար ու ամէն տեսակ քար ես կը թողնեմ աշխարհի աստուածներուն: Իմ տաճարիս հիմքը իմ բանականութիւնս պիտի ըլլայ, սիւները իմ կամքս է, ու գմբեթն ալ ըլլալու է հաւատքս:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Շատ խախտուտ է, վանահայր, նոր շէնքիդ հիմքը:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — *(Անփոյթ)* Խախտուտ է՝ կը փլի:

ԴԱԻԻԹ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Եւ այն ատե՞ն...

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Կը շինիմ նորը:

ԾԵՐՈՒՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Բայց ատիկա վերջ չունի:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Կ'ուզէիր որ վե՞րջ ունենար: Քանի կ'ապրիմք՝ շինենք պիտի. պիտի շինենք մեր Աստծուն իր տաճարը. շինենք ու փլի, շինենք ու քանդենք. շինենք ու շինենք միշտ, բայց երբե՛ք, երբե՛ք չաւարտենք: Յենց որ աւարտի, ալ տաճար չէ Աստծու, այլ... *(Եկեղեցին մաքրանիչ)* կռատուն:

ԴԱԶԱՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — *(Կատաղի)* Կը հայիոյէ, կը հայիոյէ մեր Աստծուն:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Ամէնէն ստոր հոգիները միայն հայիոյել կրնան այն Աստծուն, որուն երբեմն երկրպագեր են: Բայց կը տեսնեմ՝ ալ մենք իրար չենք հասկնար: Մնաք բարով, ծեր Աստուածը ծեզի հետ:

Կ'ուզէ երթայ՝ Աբեղան առաջ կու գայ ու ճամբան կը կտրէ:

ԱԲԵՂԱՆ — Կեցի՛ր:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Ի՞նչ է: Գուցէ կ'ուզես նորէն ինձի հետ, աբեղայ: Եկ'ուր, քու հոգիդ թռիչք ունի, ես գիտեմ:

ԱԲԵՂԱՆ — Կեցի՛ր: Ըսէ՛. քու այդ նոր շէնքէդ երեւա՞յ պիտի արեւի ծագումը:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Մոռցի՛ր արեւն ու իր ծագումը, որ ծագի քեզի ծագումներուն ծագումը, որ արեւէ քեզի արեւներուն արեւը:

ԱԲԵՂԱՆ — Կեցի՛ր: Ըսէ՛. քու այն նոր շէնքէդ լսուի պիտի, տե՛ս, այս աղմուկը... *(Խորքը մաքրանիչ ընկելով)* Կը լսե՞ս:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Ի՞նչ աղմուկ. այդ լսուողը ծովն է ալեկոծ:

ԱԲԵՂԱՆ — Այո՛, ատիկա՛:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Քու փնտռածոյ, մանուկ, մարդու կառուցած առաջին եկեղեցին է, նախնականը:

ԱԲԵՂԱՆ — Չէ՛, ալ ինձի չես խաբեր քու այդ արհամարհոտ բառերովդ: Խօսէ շիտակ. ըսէ՛. հասնելու է քու եկեղեցիդ ծովուն ձայնը:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — Իմ եկեղեցիս չէ հասնելու ո՛չ-մէկ արտաքին յուզում, ո՛չ-մէկ արտաքին աղմուկ: Եթէ կ'ուզես ինձի հետ՝ յոյսդ կտրէ՛ արեւն ու ծովէն:

ԱԲԵՂԱՆ — *(Ճամբայ փախով)* Անցիր այն ատեն:

ՎԱՆԱՅԱՅԻՐԸ — *(Հեռանալով)* Ափսո՛ս, աբեղայ, քու միտքդ երբեմն թեւեր ունէր: *(Դուրս):*

ԱԲԵՂԱՆ — *(Երկուէն)* Ափսո՛ս, վանահայր, քու սիրտդ երբեմն թեւեր ունէր:

ԿՈՅՐ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — *(Երկու չեռքերը առաջ պարզելով)* Ե՛ս... Ե՛ս կ'ուզէի քեզի հետ...

ՉԱՅՆԵՐ — *(Շշուկով)* Կո՛յրը... կո՛յրը...

ԵՐՐՈՐԴ ՏԵՍԱՐԱՆ

ԲԱՐՁՐ ԾՈՎԱԾ

Աջ ու ձախ ժայռեր: Քարքարոտ գետինը քիչ-քիչ կը բարձրանայ ու ճակտին կը կազմէ ծովուն սեպ շրթունքը:

Գիշեր է. ալեկոծութիւն:

ժայռի շրթունքին ալիքներուն կատաղի ելելէջը:

Ալիքները, որոնք կնոջ մարմին ունին, կ'երեւան միայն մինչեւ մէջքը ու կ'աշխատին կախուին ժայռէն, բայց վայրկեան մը միայն, իսկոյն վար կը բափին նորէն շառաչելով:

...Ու քիչ մը ատեն ժայռի շրթունքին լուսին կը տիրէ. եւ աւելի որոշ կը լսուի բացերէն փոթորկի խոր ու խուլ աղմուկը:

ԱՐԵՂԱՆ — *(Կողմնակի ժայռերուն մէջէն կը նկարուի ներս. մազերը խռիւ, հագուստը խառնակ, աչքերը մոլար) Եկա՛յ, եկա՛յ... (Ու յանկարծ կը կենսայ, կը շփեմ անկարգ, կը նայի ետ ու կ'ըսկսի բարկացած շեշտով մը) Դէ՛, մնա՛ս-բարով, կղզի՛. մնաս-բարով, անապատ, մնաք-բարով դուք ալ մութ-մութ կամարները տաճարին, մնաք-բարով իմ աղօթքներս ու խնկումը հոգիիս. մնաս-բարով եւ դուն, ո՛վ անողոր ու վրէժխնդիր Աստուած, որուն ուղղեր են իմ տենչերս ու աղօթքներս: Դուն ալ մնաս-բարով խցիկս, իմ մենաւոր ու լռիկ խցիկս, ալ չեմ դառնալու քեզի: Ա՛յ, դեռ կը վառի հոտ՝ ծոցիդ մէջ՝ ճրագիս աղօտ լոյսը. առտըւան դէմ մինակը, մինակը մարի պիտի ու ալ երբեք չի պիտի վառի: Թո՛ղ մարի:*

Յոփի ուժեղ թափը:

ԱՐԵՂԱՆ — *(Կը ցնցրի՛ կը դառնայ ծովուն ու քեները կարօտակէզ ստաջ պարգելով) Դէ՛, բա՛ց գիրկդ, Սեղա՛, բա՛ց թեւերդ. ահա՛ յոյզքը ջրերուն, ահա՛ վագքը փոթորկին. բա՛ց թեւերդ ու նորէն փարած քու խնկելի մարմնիդ, նորէն շունչդ շնչիս, ալիքներուն մէջէն, անցնիմ այն նո՛ր ու մե՛ծ անծանօթին, նոր գոյութեան ու նոր կեանքին. ա՛ն, որ խոստացեր ես ինձի: Բա՛ց գիրկդ, Սեղա՛...*

ՍԻՄՕՆ ՎԱՆԱԿԱՆ — *(Վերի ժայռին վրայէն շիրակ անոր առջեւը կը ցարկէ ու կը կտրէ նամբան հեւալով) Կեցի՛ր: (Կուրծքը սեղմելով) Շունչս... շունչս...*

ԱՐԵՂԱՆ — *(Յանկարծակի եկած ու խոժոռ) Մեկդի՛ ճամբես:*

ՍԻՄՕՆ ՎԱՆԱԿԱՆ — Կեցի՛ր, դժբա՛ղդ, կեցի՛ր: Վախցի՛ր Աստուծմէ:

ԱՐԵՂԱՆ — *(Կռուի պարբարապունելով) Մի՛ կտրեր առջես:*

ՍԻՄՕՆ ՎԱՆԱԿԱՆ — Քու առջեւդ մութ է ու անդունդ:

ԱՐԵՂԱՆ — Ետ քաշուէ՛, մա՛րդ:

ՍԻՄՕՆ ՎԱՆԱԿԱՆԸ — Վախցի՛ր այդ մութն ու անդունդն:

ԱՐԵՂԱՆ — *(Կարողած) Է՛, հերիք է, հեռու գացք ձեր անդունդներովը ու մութերովը, հեռու՛ ձեր անվերջ վախերովը: Վախ լոյսերէն ու բերկրանքէն, վախ մութն ու տանջանքէն, վախ աստուածներէն ու դժխքէն: Յեռու՛, բա՛ց ճամբաս: Յոն ո՛չ մութ կայ, ո՛չ անդունդ: Ծովն է միայն ու փոթորիկը իմ առջես:*

ՍԻՄՕՆ ՎԱՆԱԿԱՆ — Մահն է քու առջեւդ, թշուառական:

ԱՐԵՂԱՆ — Մահն ալ ձեր վախն է ու ձեր վախի հնարածը:

ՍԻՄՕՆ ՎԱՆԱԿԱՆ — Աստուած իմ, խելագար է:

ԱՐԵՂԱՆ — Մահը ա՛ն է, հոս, ա՛յ, այս ձեր անապատը այս վախի ու մեռելութեան կեանքը. իսկ հոն ազատն է. յոյզն ու շարժումը. հոն կեանքն է, եւ ես կ'ուզեմ կեանքին գիրկը... *(Յանկարծ ուժով մը կը հրէ, կը նկարէ գեղին) Յեռու՛ ճամբես: Ես կ'ուզեմ ապրի՛մ, ապրի՛մ: Սեղա՛... (Կը նկարուի ծովը):*

ՍԻՄՕՆ ՎԱՆԱԿԱՆ — *(Կէս մը գեղնէն բարձրանալով, սարսափահար ու խեղդուած ջայնով) Կորա՛ւ. կորաւ իր հոգին...*

ՅԱԿՈՒ ՕՇԱԿԱՆ

ՄԱՏԱՆՁԷԼ ԵՒԱ

Գեղին մէջ ամէն մարդ գիտէր նոր ծնած տղոց համար անոր ունեցած սէրը: Բոլոր կնուներուն ժամն էր, պզտիկ փրփուրէ *պողջա* մը թելին տակը իր անուշ հագուածքին մէջ՝ թեթել ժպիտով մը կը կենար մկրտուողին քովիկը, անծամբ կատարելով հարկ եղած գործերը: Առաջին համբոյրը ինք պէտք է տար տղուն աւագանէն ելլելէ վերջը, լաթերը ձեռքովը ինք կը հագցներ, բարակ, կոկիկ բաներ, բուռ-բուռ կը լըլար անոր վրայ, ու ծիւնի պէս ցոլցըլուն շղարշները, մետաքսէ ծփուն ու կոտրտուող սաւանները, ժապաւեններու գոյն-գոյն, փախչող ցոլքերով կըտոցը ճերմակութիւն մը կը բանային ժամուորներու սրտին մէջ:

Երբ պատճառը հարցուէր.

— *Խեղու,*— կը պատասխանէր:

Եւա հանըմ շատոց գեղն էր, քաղքի այն ամուրի կնիկներուն կեանքը կը վարէր, որոնք դուրսէն հանդարտ ու մեռած կը թուին, բաւական աղուոր կը հագուին, թեթել մը կապուած հին օրերու հրապոյրին. ժպիտներ ունին ամէն հանդիպողի, մենակուկ կամ շունի մը հետ պտոյտներ կ'ընեն, երիտասարդներէ փախչելու տարօրինակ մենամուտութիւն մը ցոյց կու տան, որ սակայն հրաւերի պատմութիւնները, տրտմութիւնները կը ծածկէ իր տակ:

Այս ամէնուն հետ Եւա հանըմ աղէկ անուն մըն էր շահած, գովեստները սենեակներէն բակ ու բակերէն փողոց էին ելած ու գեղին շրջանը ըրած քանի մը հեղ: Տաղաւարներուն՝ պզտիկ տղոց սիրուն փանթալոններ կը նուիրէր, նուրբ կօշիկներ կը խոթէր քալել չկրցող պզտիկներու ոտքերը, օրրաններու առջեւ երկար-բարակ կը նստէր, ոսկիներ կը կախէր անոնց կամարներէն, երգեր, հեռաւոր սէրի մը պէս հալելու վրայ եղող երգեր կը թափէր՝ իր անուշ օրօրներուն ակամայ լալկան բան մը տալով:

* * *

Աղջիկներուն է՛ն անուշն էր ան, եթէ ոչ է՛ն աղուորը: Ամէնուն բերանն էր ան պզտիկ գեղին մէջ, ուր տունները գաղտնի բաներ չէին սիրեր պա-

հել ու մարդերուն քիչութիւնը առիթ կու տար մոռցուածներն ալ կեանքի կանչելու: Չունէր միսի ողողուն ծփանքներ, գիծերու կարկառուն ու խոստացող պարոյրներ, իրմէն ճերմակները շատ էին, բայց չկար մէկը, որ անոր փափկութիւնը, շնորհքը ունենար: Մագերուն առատ հրապոյրը, երեսին անուշութիւնը կը փլցնէին ամէնուն հոգին:

Ձատկին է՛ն աղուորը կը հագուէր՝ հակառակ ունեւոր մը չըլլալուն: Պրուսայէն ամագոններ ունէր, անանկ ամագոններ, որոնք անոր կուրծքը կը գրկէին դողալով, կռնակը կը տաշէին ու ծիծերուն ճնշումէն ուռած լաթը այնքան կ'աղուորնար, կ'անուշնար, որ փռուածքէն գողնալու խենթ յանդգնութիւնը կու տար շատերուն:

Պզտիկուց Պրուսա գացեր էր: Մետաքսի ընդարձակ մանարաններէն մէկուն մէջ սկսեր էր աշխատիլ հօրքուրի մը շուքին տակ: Առջի դժուարութիւններէն ետք, կամաց-կամաց հանգիստի օրերը եկած էին: Իր գործին հետ հասակն ու մագերը մեծցեր էին քիչ-քիչ ու աղուոր երեսին առաջները շատ իյնալ սիրողները հիմա ապտակով մը, զգուող ապտակով մը գոհ ըլլալ պիտի ուզէին:

Եղբայրներ ունէր իրմէ մեծ, որոնք իրեն կարօտ չէին: Իր վաստակը չէր ուտէր ամբողջովին, բայց գեղը *փարսա* մըն ալ չէր տանէր, սակայն բանալ կ'արժէր իր սնտուկը: Բոլոր տեղացի աղջիկներուն զարդն ու զարդարանքը սեղմեր էր հոն: *Քորուէ*ներուն տեսակները չէին պակսեր, ոչ ալ սուղ ու կոկիկ գլխարկներուն փունջը: Շրջագգեստներուն շատերը թանկագին կերպասներով երեւան եկած՝ կրակէ գիներու նստած էին իրեն: Բոլորն ալ ինք կը կարէր: Փոթերուն ներդաշնակութիւնը կամ լարուածքին շնորհքը օրերով կը շահագրգռէին զինքը. գոյները յարմարցնելուն մէջ իր ճաշակը խորունկ նրբութիւններ երեւան հանել գիտէր: Ու արուեստին ամէն ձեւերը օտար չէին այդ գեղացի աղջկան, որ մեծ դժբախտութիւնն ունէր իր կարած լաթերը չհագնելու:

Ձատկի տօնին գեղ կու գար: Այն ատեն հագի կը յաջողէր մօրը հետ երկար ծեծկուութիւններէ ետք քիչ մը նուրբ այն շրջագգեստներէն կռնակը անցընել, որոնք անոր բոլոր կուրծքը ամուր մը աչքի կը բերէին, ուսերուն վրայ թռչող բան մը կը դնէին: Մագերը չէր հիւսէր բնաւ, քաղքի աղջիկներուն նման շրջագգեստին ծալքերը պչրանքով մը երկու մատերուն անցուցած կը քալէր կալին մէջէն ու այդ աղուոր մարմինին քով գեղին միւս աղջիկները կը պղտորէին, կը մութնային:

Ամէն տաղաւարի գեղն էր սովորաբար: Կալերը կ'անցընէր Ձատկին երեք արեւով լեցուն օրերը ու տօնին անձրեւտ օդերուն անգամ ժամ

երթալներ ուներ: Ասոր համար կանուխտն լուր կ'ելլեր գեղին մէջ ու փողոցներուն երկայնքը, պատուհաններուն ետեւէն մեծ ու պզտիկ կը սիրէին այդ բարակ, հովի պէս անցնող բանին նայիլ պահ մը: Ընդհանրապէս մետաքսէ հովանոցի մը տակ իր գլուխը պարզ կը կենար: Մազերը գլխուն գագաթը ժողվըած՝ քանի մը շինծու վարդերու ներքեւ թուլիկ մը կը դողային: Ու կուրծքը միշտ դուրս վաթելու հակամէտ՝ ամազոնին լարերուն անանկ հրապոյր մը, անանկ աղուորութիւն մը կը հագցներ, որ ամէնն ալ, մատերնին խածած՝ կը մնային մինչեւ անոր կորսուիլը փողոցի մէկ կտորին մէջ:

Չատիկ մը նորէն եկաւ ու ալ չգնաց Պրուսա: Իր գեղի տունին մէջ կ'անցըներ օրուան մեծ մասը, կոկիկ պարտեզ մը պատրաստներ էր տունին ետին, ուր ծաղիկներուն է՛ն աղուորներն ու տարօրինակները կրնար բուսցնել, ծառերուն շարքը կանոնաւոր ձեւերու կը խոթէր, կը չափէր, կը կտրէր որպէս թէ մետաքսէ շրջագգեստ մը ձեւելու ելլէր: Իրիկուան վրայ ամէն օր վեր կ'ելլէր, կալերը պահ մը կը պտտէր ու վերջը լեռներուն եզերքն ի վար վերջալոյսներուն հետ գեղ կ'իջներ ուրախ, հանդարտ, միշտ ձեռքին մէջ բուռ մը կանանչ ու մազերուն վրայ քանի մը ծաղիկ:

Իր երեսները գեղի այդ կեանքին մէջ թեթեւ կարմիրներ ցոյց տուին ու աչքերուն խորունկը նոր լոյսեր վառեցան: Սուսիկ ժպիտներ ուներ, որոնք իր լման մարմինը անուշութիւններու մէջ կը թաթխէին, ու այսպէս իր քսան տարիներու մէջ գեղի այդ աղջիկը, աղջիկներուն է՛ն անուշը, եթէ ոչ է՛ն աղուորը, մէկուն չգնաց:

Տունմնայ եղած էր ալ. այն զարմանալի աղջիկներուն պէս, որոնք չես գիտեր ինչ պատճառով կը հրաժարին կարգուելէ,— ան ալ հիմա՝ միշտ պահելով իր արդուզարդին քաշող պարզութիւնը, կամաց-կամաց թռմիլ կը սկսէր: Իր կուրծքը միշտ հարուստ՝ կը հիմնար կարծես իր չփակին մէջ երկար ատեն բանտուելուն համար ու մազերը միշտ ողորկ կը մնային անոր անուշ երեսը պագնելով: Չկարգուող աղջիկներու յատուկ իր նայուածքը կը պաղէր քիչ-քիչ, դէմքին չգործածուած բաներուն տրտմութիւնը տալով:

Մայրը շատոնց մեռեր էր: Եղբայրները ամէնն ալ կարգուած էին ու տունը լեցուն էր հարսներով: Անոնց հետ հաշտ էր միշտ: Իր ձեռքէն աղային բոլոր հարսնիքի հագուստները միւռոնի սպասներուն չտեսնուած զարդարանքներ գիտէր պատրաստել: Տարին անգամ մը նորէն քաղաք

կ'երթար՝ պզտիկ պողջան միշտ հետիկը, ու ամէն գարուն սնտուկը կը լսէին, որ կը բացուէր — *բը՛նկ* — ու քիչ մը ետք կը գոցուէր:

Տանը մէջ առանձին սենեակ մը ուներ: Սնտուկը, ընկուզէ ընտիր սնտուկ մը, անոր հոգին էր: Սուղ գորգերով յատակուած տախտակամածը կը կտրուէր լայն *սէլիք*ով մը, որուն վրայ կերպասէ վարագոյրներ դալուկ, խուսափուկ բաներ կը տանէին: Անկողինը՝ անգին, մահճակալին մէջ մինակուկ պառկած, խորհուրդի մը պէս պաղ ու մթին: Ամէն օր անգամ մը կը տեղաւորուէր ան անպայման ճշդապահութեամբ մը: Մէկը չէր քնանար: Սնտուկը — *ձիհէզ* սնտուկը — ամէն օր տաքուկ ջուրով կը սրբուէր:

Օրին կէսը պատուհանին առջեւ կ'անցըներ: Ռահաններ, երկար ու նեղ մոմի սնտուկներուն մէջ իր առջեւ թոփիկ-թոփիկ կ'երերային հովերուն դէմ ու հոտերով իր սիրտը կը բանային: Անոնց ջուր կու տար ամէն առտու արեւին հետ, խամախենց տունէն ոչխարի աղբ կը բերէր անոնց համար:

Լերան խոշոր ծառերուն փորէն սինայի պէս խաս հող կ'ապսպրէր ու ամէն սնտուկի համար առանձին-առանձին անուններ ուներ: Յաճոյք էր իրեն համար մատները լարել ռահաններուն կլոր ու գողտրիկ գլուխներուն վրայ, թօթուել անոնց կանդին վրայ իր ձեռքերուն կրակը, որ հող կը դառնար կարծես ու երկար, երագող աչքերով նայիլ հեռուն մլիկ-մլիկ փայլող լճակին... իր մեքենային հետ — փառաւոր Սինկեր մը—, օրհարսակի սրտնեղութիւնները կը վանէր ու իրիկունները, անվրէպ ամէն իրիկուն կալերէն լեռներուն փէշերը կ'երկնմար, աւանդական հովանոցը ձեռքը, մերթ բանալով, մերթ գոցելով:

Գեղը իր վրայ խօսելէ չէր ձանձրանար: Շատ վէպեր կը պատմուէին իր անունին շուրջը. հօրքուրը միայն լեզուն ձիգ կը բռներ:

— Պրուսայի մէջ մարդ ունի,— կ'ըսէին շատերը:

— Գալ տարի պիտի կարգուի,— վրայ կը բերէին ուրիշները:

— Ա՛լ Պրուսա պի չերթայ եղեր,— կ'աւելցնէր անդիէն ուրիշ մը:

Ու ասանկ չհատնող, չլմնցող խօսքեր, որոնք սակայն միշտ յարգանքով մը կը վերջանային:

— *Լաքիմ*, ատ ի՛նչ անուշ աչքեր են պէ, մարդ չի դիմանար ատոնց:

Ու իրաւ եղած էր մէկը, որ չէր դիմացած այդ աչքերուն...

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԵՅՈՂ ՄԱՐԳԻԿ (հատուած՝ «ԵԹԷ ՏՐՈՒԷՐ...»)

— Եթէ ըսուէր, հոգեվարքի վերջին պահուղ, թէ օր մը եւս կը շնորհուի քեզի այս աշխարհին մէջ, անցուցած կեանքիդ ո՞ր օրը կ'ուզէիր ապրիլ կրկին, է՛յ իմաստուն բարեկամ: Ո՞ր գեղեցիկ օրը անվերադարձ օրերուդ՝ պիտի ուզէիր որ ետ գար ժամանակին խորերէն: Առաջին սիրոյդ առաջին թրթի՞ռը արդեօք, երբ փառքդ դափնիի վերածուեցաւ արժանաւոր ճակատիդ շուրջ... Ո՞ր օրդ պիտի ուզէիր որ ետ գար, երջանիկ օրերով հարուստ ո՞վ երջանիկ մարդ, երբ մայրամուտ է արդէն եւ հորիզոնիդ վրայ մութ ստուերները կ'իջնեն...

— Եթէ տրուէր, օ՛ եթէ տրուէր վերապրիլ օր մը կեանքէս, երազի գոյն աչքերով այն քնքուշ եակը չէր, որ պիտի ուզէի գտնել կրկին, յաղթանակի գինովութիւնս չէր, ներշնչումի մեծ պահս չէր, վայելքի եւ երջանկութեան գիշերներս չէին, առագաստի իրիկունս չէր եւ առաջին զաւկիս առաջին ճիչը չէր... Եթէ տրուէր, օ՛ եթէ տրուէր մահուան առջեւ օր մը եւս ապրելու կեանք, պիտի ուզէի, որ գար ինձի, մանկութիւնս...

Ինձմէ առաջ մէկը ըրա՞ծ է այս հարցումը, մէկը տուա՞ծ է այս պատասխանը: Բայց ես գիտեմ, թէ երկրագունտի երեք քառորդը իր մանկութիւնը կը փնտռէ եւ միւս քառորդը դեռ մանկութիւն կ'երազէ: Ես գիտեմ, թէ բոլոր սրտերը կառչած են իրենց մանկութեան ու բոլոր աչքերը գաղտնի արցունքով ու խանդաղատանքով կը նային ժամանակին մէջ կորսուած մանուկի մը ետեւէն:

Բայց գիտեմ նաեւ, թէ աշխարհի անկիւններուն մէջ մոռցուած բազմութիւն մը կայ, տասնեակ մը հազար ինձի պէս տրտում տղաք, որոնք աշխարհի ամենէն դժբախտ մարդիկը եղան ու պիտի մնան այդպէս, որովհետեւ մանկութիւն չունեցան: Գիտեմ, թէ անուն չունեցող բան մը եղավ մեր մանկութիւնը, թշուառութեան ու տառապանքի դժխայիս խառնուրդ մը, որուն յիշատակն իսկ, տարիներ ետք, դեռ կը պահէ մեր սրտերը կարծր ու հոգիները խանձուած:

Մանկութիւն չունեցանք, որովհետեւ հայ էինք ու որբ էինք: Մանկութիւն էր կիսամերկ, բոպիկ ու թշուառ մեր գոյութիւնը սալաքարերուն վրայ, ցուրտին ու անձրեւին մէջ, մանկութիւն էր զրկանքը, անօթութիւնը, արցունքը, անտարբերութիւնը օտարին ու դաժանութիւնը հարազատին...

Մանկութիւն է օրդ, հէ՛յ պզտիկ Պետրոս, երբ ամէն գիշեր զարիւրանքի ճիչերով կ'արթնցնէիր ամբողջ որբանոցը ու կ'աղաղակէիր «եկա՛ն, եկա՛ն», որովհետեւ աչքերովդ տեսած էիր մայրիկիդ ու մեծ եղբօրդ մորթուիլը «մեծ ծառին տակէն անցնող ջուրին քով», ու տեսարանը ամէն գիշեր կը յաճախէր մղձաւանջներով լեցուն քունդ ու — «եկա՛ն, եկա՛ն»...

Մանկութիւն էր աչքերուդ մէջ տեսաբար ծփացող մութ մշուշը փունջերուն առջեւ, ռունգերուդ ազախ բացփափումը տաք հացերուն բոյրին դէմ, լեղի լորձունքը չոր կոկորդիդ մէջ, հէ՛յ կակուղ Արթին, որ վեց տարեկանիդ գիտէիր արդէն գողութեան բոլոր ձեւերը եւ մուրացկանութեան դժուար արուեստին բոլոր նրբութիւնները:

Մանկութիւն եղաւ օրդ, գռուգ մազերով Սիսակ, երբ խանութին առջեւ դրուած բաց պարկէն կոյտ մը արմաւը առիր փախար բայց կուտ մը անգամ չկրցար տանիլ, որովհետեւ խանութպանը հասաւ ետեւէդ ու երեք հարուածներուն երկրորդովը քախքախք սրունքդ կշիռքին երկաթ թելով: Կաղ չմնացիր, բայց արմաւը չկերար: Շալկած տարիներ քեզ եւ մինչեւ լոյս «մայրի՛կ — մայրի՛կ» կանչեցիր...

Հազար էին, հազարներ էինք, շէնք մը, շէնքեր, ամբողջ թաղ մը ու մեր թաղը քաղաքին վերքն էր:

Շրջուած էր կեանքը մեզի համար, շրջուած էր ճակատագիրը, շրջուած էին օրերը իրենց իմաստէն ու անունէն: Քրիստոնեայ մանուկներ էինք, բայց Կիրակիին չէր որ կը սպասէինք, այլ Շաբաթին: Կիրակիին որեւէ օր մըն էր միւս օրերուն պէս ու հացը մատ մը աւելի չէր այդ օրը, եւ ոչ ալ արեւը քիչ մը աւելի տաք: Բայց Շաբաթը հրեաներուն Կիրակիին էր ու մենք հարիւրներով կը թափէինք հրեական թաղամասին նեղ փողոցներուն մէջ ու կը սպասէինք ժամերով ժամերով, անձրեւին տակ, բոպիկ, դողահար: Կը սպասէինք յամառ, աներկիւղ, աներես: Ասեղ շինուած օրրաններու պատմութիւնը, իրենց խմորին համար մորթած քրիստոնեայ մանուկներուն արիւնը, հրեաներուն վերագրուած չարչարանքի բոլոր առասպելները արգելք չէին, որ սպասէինք գոց դռներուն առջեւ եւ աղօթէինք որ դռները բացուին, ներս կանչուինք ճրագը վառելու կամ

կրակարանին մոխիրը խառնելու, որպեսզի կտոր մը հաց տան, բուռ մը չամիչ կամ դդումի կուտ...

Կեանքը այսպես էր մեր մանկութեան օրերուն ու այդ կեանքը մերն էր:

Ետ կը կանչե՞ս մանկութիւնդ, Խլլոտ Աբրահամ, որ շողգամի մը համար մէկ աչքդ վրայ տուիր ու երեք ամիս անթացուպով քալեցիր: Աչքիդ հանդիպած քարէն չէիր կրնար խուսափիլ գուցէ, բայց պարտէզին պատէն ցատկելոյ անճարակութեան գլուխ—գործոց մըն էր ու բնական էր որ այդպէս սուղ վճարէիր: Չտեսա՞ր մեր փախուստը, երբ կը շուլլուէինք պատէն վեր եւ միւս կողմը իջնելու համար ամբողջ հասակով կը կախուէինք վար, նուազեցնելով տարածութիւնը ու մեր հասակին չափ գեղջելով պատին բարձրութենէն: Դուն ելար պատին վրայ ու ցատկեցիր մէկէն, իբրեւ թէ ջուր ըլլար տակը: Կտրած ծունկիդ պատասխանատուն դուն ես, բայց մեղք եղաւ աչքիդ: Պարտիզպանը այնքան չար մէկը չէր, բայց քարը նետած էր անգամ մը ու չէր կրնար ետ դարձնել: Ապակի աչք մը տուին յետոյ քեզի ու վայելեցիր հիւանդանոցին բարիքները լման երկու շաբաթ, բայց կ'ուզե՞ս որ ետ դառնան այն օրերը...

Որք չէինք միայն: Որբութեան տրտում ու խորշակահար դիմակը չկար մեր դէմքին վրայ: Բարութեան եւ գուրգուրանքի պակասը չէինք զգար: Հաւաքական դիմագիծ մըն էր մերինը, բիրտ, դաժան, չար: Կ'ատէինք մարդիկը, կ'ատէինք իրար: Սուտը, կեղծիքը, խարդախութիւնը մեր զէնքերն էին: Բնական օրէնք էր ծեծել տկարը, ծեծուիլ զօրաւորէն: Ափի մը մեծութեամբ հացի կտորի մը համար կրնայինք զգուռտիլ, խածնել, արիւնել: Սերը անբովանդակ բառ մըն էր, ընկերասիրութիւնը մեզի անձանօթ զգացում մը: Հացն էր ընկերը, բարեկամը, սերը:

Բարձիս տակէն հացը գողցողը ո՞վ էր, սմսեղուկ թորոս: Եկար, ինծմէ աւելի ցաւեցար, Ենովքին վրայ կասկածեցար, առաջարկեցիր որ երթանք միասին ծեծենք Ենովքը: Գացինք, ծեծեցինք: Բայց երեսուն տարի ետքն ալ ահա ծայն մը կ'ըսէ ներսէս, թէ ծեծը ուտողը Ենովքը եղաւ թեւ, հացս ուտողը դուն էիր սակայն: Գիտե՞ս թէ ինչ չարիք գործեցիր այդ անխիղճ արարքովդ, անզգամ թորոս: Ամբողջ օր մը անօթի մնալուս հաշիւը չէ որ կը պահանջեմ քեզմէ, այսքան տարի ետք: Անարդար կերպով Ենովքին երեսը ճանկելս չէ, որ խղճի խայթ կու տայ ինծի: Ի վերջոյ արդարութեան պէս բան մը կրնամ նմանցնել ընթացքս, պնդելով, թէ իրաւունք ունէի գողցուած հացիս համար ամէն ինչ ընելու: Բայց այդ օրէն ի վեր գէշ փիլիսոփայութիւն մը բոյն դրաւ մէջս եւ աճելով ու ամրանալով, դարձաւ նեղացուցիչ ունակութիւն մը: Քեզմէ սորվեցայ, թէ բան

մըն ալ պէտք չէ պահել, քանի որ Ենովք մը կամ Թորոս մը կրնան գողնալ: Դրամին արժէքը, սեփականութեան կշիռը երբեք չգիտցայ, ու սովորութիւն ըրի վաղուան մասին չմտածել: Ու պատահեցաւ, որ երբ դրամ ունենամ, անմիջապէս ծախսեմ կամ ընկերոջ մը գիրքը տպեմ, եւ իմ գիրքս տպելու ատեն թուղթի համար ուրիշներէն դրամ փոխ առնեմ: Ահա թէ ինչ չարիք գործեցիր բարձիս տակէն հացս գողնալով, գո՞ր թորոս...

Ո՞ր ես, ո՞ր մնացիր: Կրցա՞ր իրականացնել մեծ երազդ, որուն շքեղ պատկերը գծեցիր աչքերուս առջեւ, երբ Ենովքին հաշիւը մաքրեցինք ու նստանք խսիրին վրայ, ես՝ անօթի ու տխուր, դուն՝ պերճախոս ու խանդավառ.— Մեծնալ՝ դրամ շահիլ. դրամ շահիլ՝ հաց գնել. հսկայ տաշտ մը հաց պահել տունիդ մէջ, եւ ուտել մինչեւ իրիկուն, ուտել մինչեւ առաւօտ, ու Ենովքին — Գո՞ղ շուն — այսչափ չտալ: Ցուցամատիդ ու բթամատիդ եղունգներուն միացած կէտն էր Ենովքին զլացած բաժինը: Ի՞նչ եղաւ քու բաժինդ կեանքէն... Ո՞ր ես, Թորո՞ս, ո՞ր է Ենովքը, ո՞ր եմ միւսները, կ'ապրի՞ն թէ մեռան, ճերմա՞կ է իրենց հացը թէ սեւ, կո՞ւշտ կը պառկին թէ անօթի:

Լեւոն մը տեսայ Միլանոյի մէջ, Տուոմոյի հրապարակին վրայ: Միզարանին սանդուխներուն տակ կօշիկ կը ներկէր. ճանչցաւ զիս ու տուաւ անունս: Ես չիշեցի իր դէմքը, բայց պատմածներէն որոշ էր, թէ մեզմէ էր: Օրը տասը ժամ կօշիկ կը ներկէր ու շահածին կէսը տեղվոյն վարձք կու տար: Յստակ կերպով յայտնեց՝ թէ իր ներկայ դիրքը — միզարանին սանդուխներուն տակ... — պիտի չուզէր փոխել որբանոցի ծրի հացին հետ...

Վեց զոյգ ներկելու չափ դրամ տուի իրեն եւ ուրիշ թաղ մը գացի ճաշելու, վախճալով որ կրնայ պահ մը ծակէն դուրս ելլել ու տեսնել զիս Տուոմոյի շքեղ ճաշարանին մէջ...

Ուրիշի մը հանդիպեցայ Փարիզ: Իսկոյն ճանչցանք իրար: Մեր սենեակը, վերջին շարքին ամէնէն ծայրը պառկող Յակոբը: Հարուստ էր, զաւակներ ուներ եւ ֆրանսացի աղուոր կին մը: Հայերէնը գէշ կը խօսէր եւ ֆրանսերէնը աւելի գէշ: Իր բազմաթիւ մօն վիճակներով արտայայտած հիմնական միտքը այն էր, որ երբ պատերազմը ծագի դարձեալ — «կը տեսնես, մօն վիճո, անպայման պիտի պայթի պատերազմը եւ ինչե՞ր պիտի ըլլան. կէս քիւրտ սուրճը հազար ֆրանքի ծախելս գիտեմ» — եւ ռումբերը սկսին տեղալ, «երանի՞ թէ ամէնէն խոշորը իյնայ մեր որբանոցին վրայ»...

Ամէն տեղ եմ անոնք, մանկութիւն չունեցող ընկերներս: Մեծահարուստներ կան անոնք մէջ, թշուառներ, արուեստագետներ, յաջողածներ,

վրիպածներ: Կեանքը գաղտնիք չունի այլևս անոնց համար, օրերը պատրանք չունին, երջանկութիւնը հմայք չունի, որովհետեւ մանկութիւն չունին:

Մորթուած է անոնց անմեղութիւնը կանուխէն, ցամքած է անոնց զգացումներուն յորդ աղբիւրը հեռաւոր օր մը, պաղ դժոխքի մը յատակը: Կե՛րթան, կու գան, կը վայելեն՝ բայց կոտրուած, խաթարուած բան մը կայ անոնց մէջ, անտեսանելի խարանի մը հետքը՝ անոնց մռայլ ճակատներուն վրայ:

Որբեր են: Հայ որբեր: Այն մարդիկը երկրագունտի մարդոց մէջ, որոնք կատեն իրենց մանկութիւնը...

Այս գիրքը պատմութիւնն է ճմլուած մանկութեան մը:

ՀԱՄԱՍՏԵՂ

ՏԱՓԱՆ ՄԱՐԳԱՐ

ԴՈՒՔ տեսա՞ծ էք խրտուիլակներն արտերուն: Յարդով ու ցախով լեցուած խրտուիլակներն այլանդակ, զինովի զանազան ձեւերով.— մէկին հասակը ինքն իր վրայ փլած. ուրիշ մը կարծես զինետունէն դեռ նոր ելած՝ մէջքը ծուռ, այլևս անկարող քալելու. աւելի ուրիշ մը զինետուն նոր մտնողի դրիքին մէջ, ոտքերը փարտ, թեւերը վեր բռնած, իր մէկ ուսին հետ ծռած է նաեւ զլխարկը. խրտուիլակները թզուկ, փայտերուն կռթնած խրտուիլակներն հաշմանդամ, սմբած կամ ուռեցած փորերով, ծալլուած ոտքերով, կախադանէն դեռ նոր վար առնուած ոճրագործի մը լիսկած մարմնով:

Սակայն են գեղեցիկը մեր այգիի քովի պարտիզպանին խրտուիլակն էր: Հասակը երկար, թեւերը լայն լայն բացած անապատի Յիսուսին պէս առանձին կ'աղօթէր կարծես.— սո՞վ կար, թէ արտերուն ջուրն էր ցամքեր:

Արթիսպը պարտիզպանն էր: Տնկած էր երկար խաչածեւ ծող մը, հագցուցած էր կապոյտ, զգզուած շալվար մը, կապած էր գօտի մը ծալ ծալ: Թեւերուն, կոնակին անցուցած էր՝ այծի մագերէ շինուած, հինցած շատ հինցած *սպա* մը: Գլխուն տեղ դրած էր պարապ դդում մը. շինած էր քիթ, փորած էր բերան. ակռաներուն տեղ տեղաւորած էր արտերուն մէջ նետուած ու ճերմկցած իշու մը ծնօտին ակռաները. իսկ աչքերու տեղ դրած էր երկու թաւշագոյն չորցած սալորներ:

Օ՛, ի՞նչ այլանդակ էր. ճիշդ ու ճիշդ քիթը մաշած ու աչքերը դուրս ինկած չինական կուռք մը:

Ամէն աշունի, պարտիզպանը, երբ իր գործը կը լմննար, են վերջը իր ուսին կը նետէր խրտուիլակն ու տուն կը մտնէր:

Ամէն գարունի, երբ լայն ճակատներով փոքրիկ գառնուկները դուրս կ'ելլէին իրենց փոքրիկ տոտիկներով հողին պորտը դրոշմելու, պարտիզպանը կը շալկէր իր խրտուիլակն ու պարտեզ կ'իջնէր:

Խրտուիլակն հոն էր. միշտ անշարժ հեքեաթի այն ճգնաւորին պէս, որուն ափերուն մէջ, կ'ըսեն թէ, թռչուններ իրենց բոյնը դրած էին:

Օր մը սակայն տեսայ խրտուիլակը կը քալէր:

Այն օրերուն հազիւ ութը տարեկան կայի: Մեր այգիին ճամբուն վրայ կը վազվզէի. աղմուկ կ'ընէի. թռչուններուն քարեր կը նետէի. պարապ կամուրջին տակ մտնելով, սարդի առէջները կ'աւրըշտկէի: Ա՛խ, ո՛րքան կը սիրէի հեռաւոր, անծանօթ վայրի մը մէջ՝ պահուլտած արծազանգս արթնցնել: Մօրմէս կը հեռանայի ու կը մօտենայի այնպէս, ինչպէս գեփիւռն անտառէն:

Այն օրը զարմանքս մեծ եղաւ. ձեռքերս իրար զարկի ու պռռացի.—

— Մայրիկ, մայրիկ, խրտուիլակը ո՞ր կ'երթայ:

Մտածեցի որ մօտի դրացիներուն այցելութեան եւ, կամ, մօտակայ առուէն ջուր խմելու կ'երթայ: Աջքերս գիւ չէին խաբեր: Ծիշոյ ու ճիշոյ մեր այգիին քովի խրտուիլակը, մեզմէ քիչ հեռու թումբին վրայէն կը քալէր յաղթ հասակով, ուսերը լայն ու ծուռ, յարդով լեցուած. ցորեաններու ալիքներու պէս վէտ վէտ, միեւնոյն շալվարը, թաղիքէ միեւնոյն գլխարկը, *սպան*. Ժալ ծալ փաթթուած միեւնոյն գօտին: Այս անգամ ուսին աւելցուցած էր միայն բահ մը:

«Այդ խրտուիլակը չէ, զաւակս»,— ըսաւ մայրս խնդալով.— «Այդ մեր գեղին Տափան Մարգարն է»:

Մայրս ճիշոյ էր. խրտուիլակը հոն, մեր այգիին քովն էր: Ճաղատ սեխերուն մէջ կ'աշխատէր պարտիզպանը ճաղատ. գիժ երեսով կռաբանջարներուն մէջ՝ դեռ նոր իջած արագիւ մը իր թելերը կը ծալէր. իսկ խրտուիլակի շուքին մօտ, պարտիզպանին էշն իր վիզն անընդհատ ծառին կը քերէր:

Խրտուիլակը հոն էր:

Անդին, երկու արտ հեռու կապոյտ պաստառին վրայ գծագրուած, ամպի կտոր մը անութիւն տակ, կ'երեւէր Տափան Մարգարի նկարը իսկայ:

Վերջալոյսին, բոլոր դաշտի բանուորներուն հետ գիւղ վերադարձանք:

Ճամբայի փոշիներուն խառնուած էր արջառներու բառաչը, բոժոժներու ձայնը. կովերը տուն կ'արտօրային փեթակի պէս լեցուն ծիծերով. կը փայլփայլային խոփերը փայլուն, կը լսուէին հնչիւնները խոփերուն: Վերջալոյսային այս խառնիճաղանճին մէջէն, բլուրի ճամբուն վրայ, առանձինն, տեսայ Տափան Մարգարը:

Արտի չափ լայն իր կռնակը մեզի դարձուցած, բահը ուսին՝ գիւղ կ'իջնէր:

Վերջալոյսը ամպերուն մէջ գծած հրդեհի գեղեցիկ նկար մը կ'արէր: Վերջալոյսը տոճունեցաւ աշունի գոյնով. Տափան Մարգար տակաւին բլուրին վրայ էր: Վերջալոյսը մարեցաւ. բլուրէն անդին կ'երեւէր Տափան

Մարգարի կռնակը, որ հետզհետէ կը թաղուէր. յետոյ ուսերը. էն վերջը՝ բահի ծայրին հետ հատած էին նաեւ արեւուն հիւանդ շողերը վերջին: Տափան Մարգար, վերջալոյսին հետ ու վերջալոյսին պէս, գիւղին մէջ ընկղմեցաւ:

Անկից ի վեր յաճախ կը տեսնէի զինքը: Անգամ մը իրիկնադէմին, իր ջուլտ գոմէշներուն հետ գիւղ կը մտնէր ու ճամբուն վրայ իր խոշոր, ծանր կօշիկներէն արտերուն հողը կը մաքրէր, դըք, դըք, ծառին զարմելով: Ե՛հ ի՞նչ կօշիկ. այնքան մեծ, որ նապաստակ մը հոն շատ դիւրութեամբ կրնար իր տունը տեղաւորել: Ուրիշ անգամ մը տեսայ շալվարէն չանջուլի պէս կախուած դաշտի սեգերու հետ եկեղեցի կը մտնէր:

Կ'անցնէին տարիներ: Տափան Մարգար միեւնոյնն էր, երկու գոմէշներով, միշտ բահն ուսին. կարծես միեւնոյն ծելով եւ միեւնոյն տարագով ծնած ըլլար:

Շատ անգամ կը զարմանայի, թէ ինչո՞ւ թռչուններն անոր բահին վրայ չէին թռտեր:

Տափան Մարգար ուներ արեւէն այրուած դիմագիծ մը: Քիթը, այտերը, երկար ու փոքրիկ անկիւններով կարծես պղինձէ շինուած ըլլային: Ճակատը միշտ փոթ—փոթ, ինչպէս հերկուած արտ մը: Ուներ տափանի չափ լայն, սերմնացանի թելեր: Ան միշտ լուռ էր. եթէ պէտք ըլլար, շատ կարճ կը խօսէր: Գիւղացիները, մեծէն պատիկ, կը յարգէին զինքը, անոր խորհուրդին կը դիմէին: Այս արտին մէջ ցորե՞ն պէտք է ցանել, թէ բամպակ, — Տափան Մարգարին կը հարցնէին: Սերմնցու ցորեները անոր կը ցուցնէին: Երբ մանաւանդ անվարժ ցուլ մը պիտի կրթէին, Տափան Մարգարը կը կանչէին: Ան գիտէր, թէ ականջներուն ո՞ր տեղը պէտք էր շփել, որ ցուլը գառնուկի պէս հանդարտէր:

Անոր կինը, Թամար, քառասունի մօտ, կարմրուկ թուշերով, աղուոր հասակով կին մը, իր երիկէն կ'ակնածէր այնպէս, ինչպէս նոր հարս մը իր կեսրարէն: Օր մ'օրանց իր կնոջ երեսին չխնդաց. օր արեւ չտեսաւ Թամար:

«Մի՛ մեղադրէք, քուրիկ»,— յաճախ կը գանգատէր Թամար,— «դժար կրակ է, *սէպէպ* ըլլողին բորջակը մրեղի: Աղէարծան է քուրիկ, աղէարծան, քարէն ձէն կ'ելլայ իրմէ ձէն չ'ելլար: Նեզենիմ ձեռքերս դայեկի ձեռքեր եղան: Ե՛հ խուրպան ըլլամ, Աստուած, տեսէք նիրոջս բախտը. կուժի չափ պոյ մ'ունի. տեսնես իր երկան հետ իրարու շողինք կը լզեն, գիշեր ցորեն քսիսնին չի հատնիր: Բախտ է, քուրիկ, բախտ»:

Գիւղացի կիներուն համար գաղտնիք մը չէր, թէ Տափան Մարգար իր կինը չի սիրեր, նոյնիսկ անոր հետ մէկ բարձի վրայ չի պառկիր:

Քիչ տարի չէր: Թամար, իր երկան սիրտը իրեն դարձնելու համար, շատ սուրբերու գացած՝ շատ բաներ փորձած էր...

Տափան Մարգարի սիրտը կհենրուն համար չէր, այլ իր գոնէշներուն, արտերուն, լուծքին, ջրտուքին, այս բոլորին համար: Ան դարձած էր տեսակ մը շարժուն խրտուիլակ, դաշտերու ոգի...

Ան կը սիրէր իր գոնէշները, անոնց հետ կ'ապրէր, անոնց հետ կը խօսէր սրտանց.— գոյգ մեծղի գոնէշներ՝ ճակատներուն վրայ գոյգ սպիտակ նախշեր, փիւնիկ թռչունի նկարին նման, կարծես կարկտնուած լուսնի լոյսեր ըլլային. գոյգ գոնէշներ՝ պարարտ դնդերներով, Տափան Մարգարի կուրծքին չափ լայն ճակատներով, ամբողջ լեռ մը իրենց ետեւ քաշելու չափ հուժկու վիզերով:

Ամէն գարունին Տափան Մարգար իր գոնէշներուն հետ դաշտ կ'ելլէր: Դաշտը, գարունին մէջ, գոնէշներն իրենց փնջածակերը կը լայնցնէին, թեթեւ փոթորիկի պէս անցնող հովերն ամբողջութեամբ կը շնչէին, եղջիւրներով թումբեր կը փորէին, հպարտ գլուխնին վեր բռնած, կը վազէին, կը հեւային, ինչպէս հսկայ շոգեմեքենաներ: Որքա՞ն մեծ հաճոյք էր Տափան Մարգարին համար:

Ան, հոն, արտերուն մէջ էր միշտ, քարերը կը հաւաքէր, նոյն իսկ կոշկոռ հողերը ձեռքով կը փշոէր, տեսակ մը փայփայանք արտերուն: Միշտ հոն, արտերուն մէջ: Քմայթոտ հովերը, փոթրիկ, չարածճի մանուկներու նման, անոր հետ կը կատակէին ու սուլելով, քրքջալով ցորեաններուն մէջ կը պահուէին: Վերէն անցնող թռչուններ ուսերն ի վար կը ծրտէին: Երբ ջաղբէն վերջ մուկեր սպաննելու կ'երթար, հոն իրեն ընտանի արագիւներն սպիտակ՝ իր ոտքերուն քովէն չէին հեռանար:

Ամէն իրիկուն, երբ դաշտերէն տուն կը վերադառնար, տան խոնջան շտկած՝ իրեն կը սպասէին. տան միւս աշխատաւորները վաղուց վերադարձեր էին. ուշ մնացողը ինքն էր միայն:

Կերակուրէն վերջ Տափան Մարգար, *ճրդարան* կը փաթթէր ու պահ մը՝ բարձին կռթնած՝ հանգիստ կ'առնէր: Եւ ինչ հանգի՞ստ: Անոր մէջ դաշտի բովանդակ անհանգստութիւնը կար այնպէս, ինչպէս գիշերուայ լռութեան մէջ յորդ առու մը պիտի փլէր. խաղաղ ցորեաններուն մէջէն հովը պիտի անցնէր եւ կամ հերկուած արտին մէջ լծուրուկ մը պիտի շարժէր:

Տափան Մարգար այս անգամ վաղուայ հազար ու մէկ գործերու մասին կը մտածէր: Կը մտածէր, որ Ակերուն քովի արտին կաւառները պէտք է շտկել, որովհետեւ վաղը գիշեր ջուրին օրն է: Խրածի առուն պէտք է

աւելի խորունկցնել: Տան ժմնած երկու կովերը այս տարի պէտք է լաւ ցուլի մը յանձնել: Յետոյ քաղաք երթալ պէտք կայ:

Ան կը մտածէր այս բոլորը, մինչ գունաւոր միջատ մը՝ թաղիքէ գլխարկին վրայ պագած՝ իր բարակ ոտքերը կը խառնէր:

Ճրդարան դեռ չմնցած ծանր ծանր կ'ելլէր տեղէն, տան աշխատաւորներու ամէն մէկին վաղուայ գործերը կը բաժնէր ու կ'իջնէր վար, գոնէշներուն քով:

Օր մը, գարունի կապուտակ առաւօտ մը, Տափան Մարգար, ժամուն բակը, մէկ քանի ծունկ աղօթք ընելէ յետոյ, իր գոնէշներուն հետ դաշտ իջաւ: Ե՛հ, ի՞նչ գարմանք. իրմէ կանուխ դաշտ իջնողներ եղած էին:

Արտոյտները, հոն, վեր կը թրվռային, վար կ'իջնէին, թէ իրենցմէ ո՞րը առաջին անգամ արեւուն առաջին ճառագայթը պիտի ողջունէ: Թուփին տակ շարժողը նապաստակ մըն էր: Ճամբու երկայնքին շարուող թեմիններուն վրայ իջնող ելլողը յոպոպ թռչունն էր. մինչ վերը երկնքին — աշխարհի կապտորակ ստուերին վրայ կը թափառէր մութ ամպի կտոր մը շուարուն:

Արեւն իր առջները առաջին անգամ Տափան Մարգարի թաղիքէ գլխարկին նետեց: Արշալոյսի այլազան գոյները՝ գոնէշների փայլուն սեւութիւնով օծուն, լայն կոնակին վրայ սկսան փողփողիլ: Առաջին անգամ լեմոնագոյնը, յետոյ պղնձագոյնը, բաց նարնջագոյնն ու ոսկեգոյնը. արշալոյսը հետզհետէ կը ճերմկնար արծաթ գոյնով, հեռօ՛ւ, բլուրին վրայ ձեւելով Տափան Մարգարի ու գոնէշներու յաղթ ստուերները:

Երկնքի վրայ ամպի կտորները շատցան ու իրարու մօտ հսկայ փիղերու երամակ մը կազմեցին: Ամպերը, մուրճով զարնուած պղինձի պէս հնչեցին: Յետոյ ցանուեցան շատ խոշոր անձրեւի մի քանի կաթիլներ: Դաշտի բանուորներէն շատեր տուն շտապեցին: Թրթուրներ ճամբաներուն վրայ, որդեր հողերէն դուրս ելան: Յանկարծակի սկսաւ տարափ մը, յորդ ու միանուագ: Ամպերը կը դղրդային, կայծակը շեղբի պէս սուր, երկնքի կուրծքը կը պատռէր. դաշտերուն մէջ շփոթ, իրարանցում մը կար: Դաշտի անլեզու կենդանիները հոս հոն կը վազվզէին օտար ու աղաչաւոր բառաչներով:

Հորիզոնին մօտ նախիրը ահագարիուր գիւղ կը վազէր: Ծառերը ճեղքուեցան. տերեւներուն ներքեւ ապաստանող թռչունները հատիկ հատիկ վար թափեցան թաւալգլոր: Այս սարսափը հագիւ կէս ժամ տեւեց: Ամպերը հանդարտեցան, տարափը դադարեցաւ յանկարծ: Ու նորէն արեւ, նորէն գարուն:

Գիւղացիներն իրենց ծածկուած տեղերէն դուրս ելան, իրարու ծայն տուին: Լուրը տարածուեցաւ գիւղին մէջ:

Թթերու ճամբուն վրայ Տափան Մարգար կայծակէն զարնուած էր: Թթերու ճամբուն վրայ, զոմէշները զոյգ, քարայրներու մութ բերաններու մման ահաւոր, ինկած էին անկենդան:

Մէկին եղջիւրը կոտորած էր, միւսինը՝ գետնին մէջ խրած: Անոնց ճիշդ ետեւ կաղնիի մը պէս շրջուած էր Տափան Մարգարը:

Կայծակը շեշտ գոմէշներուն զարկած էր. Տափան Մարգար ծանր կերպով շանթուած՝ տակաւին կը շնչէր:

Գիւղացիները՝ սայլի մը վրայ դրած՝ զայն տուն տարին:

«Դըժար թէ ապրի»,— կ'ըսէին շատեր:

Մահիճին շուրջ հաւաքուած՝ դրացիները նկատեցին, որ մահամերձը իր կռնակին վրայ աւելի շտկուեցաւ: Իր այլանդակ ու այրուած դէմքի շարժումով մէկը կը փնտռէր: Ոմանք կարծեցին, որ վերջին անգամ իր կինը, Թամարը կը փնտռէ: Թամարն հոն էր, շատ մօտը, ամբողջ հասակը լացով փլած: Ա՛հ, եթէ վերջին անգամ միայն իր անունը տար, Թամար պիտի մոռնար, պիտի ներէր ամէն ինչ, որպէս թէ ոչինչ, ոչինչ պատահած ըլլար:

Տափան Մարգար իր փնտռտուքին մէջ էր: Իր ձեռքը անկողնէն դուրս հանեց, պիշ պիշ, ապակենման աչքերով իր շուրջ հաւաքուողները դիտեց:

«Ո՞վ կ'ուզես, Մարգար Աբար»,— հարցուց իր եղբայրը:

«Քուշման մարագին քովն է, Մարտիկ, էսօր գոմէշներուն դուն նայիր: Եղ արտը կիսատ մնաց, ես վաղը կերթըմ տէ կը թամամցնեմ»:

Խօսեցաւ Տափան Մարգար դողդոջ ու գրեթէ անհասկնալի բառերով:

Ան այլեւս իր կիսատ թողուցած արտը չպիտի կրնար լմնցնել: Ա՛խ, եթէ գիտնար թէ գոմէշները ի՞նչ եղած էին:

Այդ երեկոյ, Տափան Մարգարենց տան բակին պատն ի վեր, գիւղին ժամկոչը հսկայ դագաղ մը երկնցուցած էր:

Մեռելը եկեղեցի պիտի տանէին:

ՇԱՐԱՆ ՇԱՐՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՁՔ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ

(հատուածներ)

Ժամանակը զանոնք բաժնեց իրարմէ: Աղէտին առաջին ամիսները անսահման սէրով ու զորովով իրարու սեղմուած, իրարու կապուած էին Փարիզի մայրքերը նետուած երիտասարդները, մեծ մասամբ տակաւին մանուկ: Ծննդավայրէ, ընտանիքէ, ապագայէ խլուած հայ տղաքը այդ օրերուն մէկզմէկու կառչեցան ուղեկորոյս, մինչեւ որ ատեն անցաւ, կրցին քայլ նետել, մինչեւ որ պեխեր բուսան: Թաւալող տարիները հետզհետէ բաժնեցին սակայն զանոնք իրարմէ: Կազմուող նկարագիրները հեռացան զատուող ճամբաներու հովահարով, եւ դժուարին կենսաշահութիւնը, կեանքի պահանջները, մանաւանդ սա եռուզեռ կեանքը փչեցին այդ տկար խումբին վրայ ու ցրուեցին. փետուրներ թռան: Մառիանն իր անդիմադրելի հմայքով մօտեցաւ անոնցմէ իւրաքանչիւրին և քաշելով տարաւ հոն, տարաւ հոս: Հոն թէ հոս, յաղթականը միշտ նոյնը մնաց. միշտ նոյն Նէնթը, Մանոններու, Նինոններու, Նանաներու թռնուհին: Ոմանք ամուսնացան, շատեր ապրեցան բարեկամուհիներով, պարպուեցաւ Հայոց եկեղեցին, մեկնող նամակներուն թիւը նուազեցաւ եւ անշուշտ, հեռուն մայրեր լացին:

Հիմա կը մնան միայն պզտիկ խումբեր, կազմուած ճշմարիտ, անկեղծ բարեկամներէ, որոնց հոգիներու միացումին մէջ տակաւին կը պլպլայ հայութիւնը, շիջումի զառիթափին վրայ սա յորձանքէն տժգունած: Ան կը պլպլայ, մինչեւ որ մարի:

«Որքան ալ տարօրինակ թուի ազգի մը տկարութեան պատճառները բացատրելու այս եղանակս, պէտք չէ ուրանալ հոն ծածկուած ճշմարտութիւնը: Նարեկացին սկզբնապատճառ նկատուի թէ ոչ, իրողութիւն է որ շատ մը բաներ կու գան լիովին կ'արդարացնեն իմ յախուռն մտածումս, որ իր ազգասէրի տառապանքին մէջ կ'ուզէ անպայման մէկը նե-

տել ամբաստանեալի աթոռին վրայ: Ամեն ազգ, ամեն դարու, ամեն ժամանակաշրջանի, զիրդացի, անտաշ եւ անգրագետ ամբոխտն զատ ունեցած է «պգտիկ» մարդեր, «ընտրեալ» կոչուած դասակարգին մէջ իսկ: Սակայն Յայոց մօտ անոնց թիւը ջախջախիչ, գերապատիկ, յուսահատական համեմատութիւն կը ստանայ: Ահա թէ ինչու, ե՛ս, Սուրբն, կ'ուզեմ անգիտանալ փոքր խումբը բացառութիւններու, եւ ամբողջ հայութիւնը կը նկատեմ Նարեկով թունաւորուածներ, հաշմանդամներ: Եւ սակայն այո՛, կը բաւէ որ գիտնանք մեր շուրջը նայիլ, կը բաւէ որ նայինք ապրող սերունդին եւ անոր մէջ պիտի հանդիպինք ակնարկի մը որուն համարձակօրէն պիտի կարենանք պոռալ.— անհաւատ: Յաւատքը չունի ան. հաւատքը՝ կիրքին կարմիր մոլեգնութեամբը գրուած. հաւատքը՝ որ մեծ հոգիները կը կերտէ, որ բարձրագոյնին տենչանքը ունեցող ազգերէն կը ծնի: Այս Յայը բան մը իր իտեալը չընէր եւ չի պայքարիր անոր համար: Յոգով մարմնով չի նուիրուիր գաղափարի մը իրագործման, աւելին տալու շտապին մէջ ինքզինքէն դուրս չելլեր խենդութեամբ եւ իր էութիւնը յարատեւ բարձրացումի մը չի հպատակիր: Աստուածային կիրքը բացակայ է իր մտածումներէն եւ զգացումներէն որոնք անվերջանալի միօրինակութեան մը մէջ կը մրափեն: Խելացի ուշիմ եւ գործունեայ ցեղի մը գաւակը ըլլալուն հակառակ, այդ յատկութիւնները ի սպաս կը դնէ միայն իր կաշիին շահերուն: Յաւաքականութեան հանդէպ պահած իր անտարբերութիւնը թանձր ու անթափանց կեղեւի մը պէս կու գայ իր հոգին կը չէզոքացնէ, կը բթացնէ: Ի՞նչ անհանդուրժելի նեխութիւն, երբ մանաւանդ զարգացում մըն է ստացած. դպրոցէն հեռանալուն պէս դասարանի ու փողոցի կեանքերը բաժնող մեծ անդունդը կը տեսնէ եւ իր առաջին հոգը կ'ըլլայ մոռնալ ինչ որ սորված էր, իբրեւ անտեղի, աւելորդ, անհեթեթ: Եթէ կրցաւ մոռնալ, անոր տեղ բան մի չի դնէր բնաւ. միայն կը ջանայ իր պարապութիւնը ոսկեգօծել: Թողէ՛ք գայն, ոսկերիչ պիտի ըլլայ: Եթէ չմոռցաւ, դեռ պիտի շարունակէ կարդալ, հետաքրքրուիլ, առանց սակայն իր չէզոքի դերէն հրաժարելու: Թողէ՛ք այս ալ. նորէն խարդախ ոսկերիչ՝ այս անգամ բառի:

«Վհատ, թոյլ եւ ողորումէն առաջ իսկ կըզիացած սա հոգին, ամբողջ հայութիւնը հիմնովին սարսող դէպքերէ վերջ երկու գիծով միայն կը տարբերի նախորդ սերունդներէն: Աւելի քիչ կը հաւատայ անկախութեան, եւ նուազ կ'ատէ Թուրքը: Նուազ կ'ատէ, որովհետեւ կը ճանչնայ անոր յառաջադիմութիւնը, ինչպէս որ կը ճանչնայ մարդկային մտքին բոլոր կարելոր արտայայտութիւնները, զանոնք միշտ դատելով իր մեկու-

սացած պգտիկութենէն, առանց ճիշի, առանց գիրկընդխառնումի, առանց ճակատագրական մեկնումի: Ինք կը ճանչնայ բոլոր իմաստասերները եւ բոլոր վարդապետութիւնները. մէկ քանին կարդացած է: Սակայն անոնցմէ ոչ մէկուն առջեւ չէ ըսած. «ահա ե՛ս, ահա այսպէս»: Գիտէ թէ Աստուած եւ կրօնք ըմբռնումներ են, երբեմն սփոփարար ոյժեր են որոնք մարդկութեան հետ պիտի մեռնին: Գիտէ թէ հայրենիքը ներկայ օրերու միջազգայնական գաղափարներուն առջեւ գէշ արգելք մըն է, իսկ իր հայրենիքը՝ գորդեան հանգոյց մը անլուծելի: Գիտէ թէ բարի, չար, տգեղ, գեղեցիկ, բարոյական, անբարոյական բոլորն ալ յարաբերական բաներ են, թէ արուեստը միայն մեծ ազգերու առանձնաշնորհն է, քանի որ բարձր միջավայրի եւ երկար ժամանակի կը կարօտի: Վերջապէս գիտէ նաեւ թէ սէրը փորձանք մըն է, կինը դրամ է, իսկ դրամը ամէն ինչ է: Յիացում եւ առատ ներբող ունի օտարին բոլոր արժեքներուն, արժանիքներուն, մեծութիւններուն: Շատ անգամ կուրօրէն կը փառաբանէ զանոնք. սակայն երբոր հաճի ակնարկը դարձնել իր ազգին, անմիջապէս տարակոյսով եւ թերահաւատութեամբ լեցուն քննադատի մը կը ձեւափոխուի: Կը խորշի, կը սոսկայ հպատակութեան գաղափարէն. պգտիկութիւն կը համարէ ուրիշի մը մտածումը բաժնելով միաբանիլ ու գործակցիլ անոր, երբոր հրամայողը ինք չէ: Ինք ինք է եւ ինք բան մը չէ:

«Ի՞նչ պէտք, ի՞նչ պէտք սակայն ըսել այս բոլորը, որ արդէն իսկ այնքան անգամներ կրկնուած ըլլալու տժգունութիւնը ունի: Ի՞նչ պէտք մանաւանդ զբաղիլ պարագաներով, որոնց լաւագոյն դարմանը բառերուն եւ խօսքերուն ոյժը չի կրնար կազմել բնաւ: Այո՛, այս տիպարը պատահական չէ, միայն ժամանակի մը ծնունդ չէ. սակայն մինչդեռ անցեալի մէջ կարելի էր մասամբ զինքը անտեսել, իր վատառողջ մեղկացումը չէզոքացնել, թողլով որ ազգին թիւը բազմապատկելու իր միակ դերը կատարէ, հիմա անկարելի կը դառնայ իրեն հանդէպ անտարբեր մնալ: Ոչ թէ որովհետեւ այժմ պատերազմ կայ ու կռիւ, ոչ թէ որովհետեւ այժմ ճակատամարտ կայ ու կենսապայքար, այլ որովհետեւ կայ բան մը աւելի ճակատագրական, աւելի աններող, կայ բան մը ահեղ, անդիմադրելի որ իր անունը կ'ոռնայ բոլոր քառուղիներէն. նահանջն է ան: Նահանջը, նահանջը Յայերուն: Կռիւը սրբազան բան է, ճակատամարտը երբեմն նոյն իսկ օգտակար. անոնցմէ ազգ մը դուրս կու գայ պարտուած կամ յաղթական, սակայն երկու պարագային ալ դուրս կու գայ: Բայց նահանջը հոգիներու, գլխի պտոյտ տուող զառիթափին վրայ սա նահանջը կը ջնջէ, կը ծուլէ, կ'անհետացնէ ամէն բան: Իրա՛ւ բազմաթիւ չեն այսպիսի գար-

զացած անտարբերներ, սակայն անդին կան ամբոխները անտաշ, անմիտ եւ ուժացած մարդոց որոնք կարծես բնազդաբար, կարծես արհնով ու ծուծով ճիշդ նման են նախորդին: Անոր պէս առաջինը կ'ըլլան ընկրկող, մոռցող, ուրացող: Եւ կը կազմուի ահեղ զանգուածը անոնց որոնք կը նահանջեն ու այդ մեծ հոսանքին մէջ կը քշեն կը տանին միւսներն ալ, ցանցառ բացառութիւններն ալ:

«Կը նահանջեն ծնողք, որդի, քեռի, փեսայ, կը նահանջեն բարք, ըմբռնում, բարոյական, սէր: Կը նահանջէ լեզուն, կը նահանջէ լեզուն, կը նահանջէ լեզուն: Եւ մենք դեռ կը նահանջենք բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ, մեղա՛յ, մեղա՛յ Արարատին:

«Եղան Յայեր որոնք իրենց մորթը փրկելու համար վճարեցին ոսկի. եղան ուրիշներ որոնք տուին հաւատք, կուսութիւն. եղան անոնք որոնք լքեցին տուն, տեղ, երկինք. եղան դեռ վատեր՝ որ ուրացան ազգ ու լեզու, եւ հերոսներ՝ որ տուին արիւն, կեանք, օր ու արեւ: Իսկ մենք, կը վճարենք իբրեւ վերջին փրկագին այն որ պիտի գայ: Իբրեւ վերջին փրկագին՝ մանուկներ, որոնք կրնային մեծնալ, ապագայի սերունդներ որոնք մեզմէ վերջ պիտի գային: Որովհետեւ այն որ պիտի գայ, պիտի ըլլայ օտար, բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ, մեղա՛յ, մեղա՛յ Արարատին»:

.....

Թելը կտրուեցաւ: Երիտասարդին խորհրդածութիւններուն շարքը կասեցաւ յանկարծ: Վիշտին սովորական աղմուկը լռեց, բարձրացող աւելի մեծ ծայնով մը խափանուած: Տղան ինքզինքը գտաւ առանձին, միս միսակ, օդին, պարապին, անզգութեան մէջ:

Ամէն կին երբոր մայրանայ, կը բարձրանայ հողէն, կ'ելլէ վեր, շատ վեր, ու գաւակը կը ծնանի տեսողութիւններէ հեռու: Այդ պատճառաւ է որ կ'ըսեն.— աշխարհ եկաւ: Որովհետեւ մարդիկ կու գան վերէն վար, մարդիկ կ'իյնան բարձունքէ մը դէպի հողը, անյեղի օրէնքի մը հպատակելով:

Այդ սրընթաց արշաւին մէջ շատեր կը մնան անբանացած, անգիտակից, անկարող տեսնելու, դիտելու, անդրադառնալու: Հողին քաշողութենէն տարուած եւ դիմադրելու ոյժէն զուրկ՝ կ'իյնան թաւալզոր, իրենց անդամներն ու զգայարանքները սանձելու անընդունակ, եւ նշմարուած խաբուսիկ պատկերները կը մնան անճիշդ, մակերեսային, առարկայական: Այս անձերը երբոր հասնին երկիր, միայն հողակոյտ մը կրնան կազմել:

Կան սակայն ուրիշներ որոնք կը նմանին օդանաւորդներու: Անոնք ալ ունին իրենց անկումի պարտադիր շրջանը: Պէտք է որ բաւական մը ժամանակ թաւալին իրենց բնազդէն, իրենց կիրքերէն, իրենց զգայարանքներէն քաշուած: Արդար է որ գոնէ ատեն մը միայն բնութիւնը ըլլայ զիրենք վարող: Բայց ահա որ թաւալող օրերուն մէջ իր փրկարար տառապանքը կը բերէ դէպք մը, երբեմն աննշմարելի ըլլալու չափ պզտիկ, երբեմն ալ ահեղ, բայց միշտ ճակատագրական դէպք մը: Ստեղծուած ցաւը կ'ըլլայ յենակետ, լծակը կը կազմուի, եւ այս ճամբորդէն, ինչպէս օդանաւորէ մը, անկարգելը կը մեկնի: Անկարգելը կը մեկնի վեր, կը բարձրանայ, կը տարածուի, կ'ուռի: Անկէ կախուած էակը պիտի ցնցուի իր ֆիզիքական մարմնին ամենայնտի մասնիկներուն մէջն իսկ, բայց պիտի կազմուի երկրորդ մարմինը: Ծամբորդը ինքզինքը պիտի գտնէ իրեն բոլորովին անծանօթ բարձրութեան մը մէջ, պիտի հաւասարակշռուի եւ իր ակնարկը այս անգամ պիտի տարածուի հաստատ, խաղաղ, թափանցող:

Անշուշտ այս մէկն ալ պիտի երթայ հողին, ինչպէս ամէն բան կ'երթայ իր ճակատագրին. բայց այս անգամ այն պիտի երթայ հեշտութեամբ, քաղցրութեամբ, հրճուանքով, գիտակից իր ճանապարհին, գիտակից իր նպատակակետին:

«Մեր մէջ իմացական անհատը եւ ֆիզիքական մարմինը կեցած են դէմ դէմի եւ կը կռուին: Երկուքն ալ ունին իրենց հրամայող ոյժերը եւ անյեղի օրէնքները: Այդ կռիւն է որ պիտի արձանագրէ ճակատագիրը մարդոց, եւ այդ պայքարին վախճանն է որ անհատները պիտի ձգէ կամ բարձրացնէ: Կրնանք բարեկամական կամ սիրոյ կապերով միանալ ուրիշներու, բայց մէկ ենք մենք մեր անձին հետ: Եթէ այդ միութիւնը կը կրենք անգիտակցութեամբ, մեր մտածումները կու գան բնութենէն, միսին, այսինքն՝ զգայարանքներուն միջոցաւ: Այս պարագային երբեք չենք կրնար տէրը նկատուիլ կեանքին, քանի որ կը գործենք բնազդով, կը գոհանանք ներկայ ժամուն պատճառած հաճոյքով, կը ձգտինք օրուան ըղձանքին, կ'աշխատինք նշմարելի նպատակին: Պէտք է որ բնութեան ուժերուն, որոնց տիրապետութեան արդիւնքը ինքնալքում, մեղկացում, անասնացում է, հակազդուի իմացական անհատը: Պէտք է որ պայքարը սկսի այս երկու ոյժերուն միջեւ, որովհետեւ ան սահմանուած է մեր ճշմարիտ էութիւնը մէջտեղ հանելու, մեր մէջ մրափող իսկական անձը մեզ ծանօթացնելու: Պէտք է որ ըլլանք ինչ որ ենք:

«Բազմաթիւ պահանջներ մեզ կը կապտեն, կ'անշարժացնեն, կը գերեն: Բայց այդ պահանջներէն ոչ մէկը, ոչ իսկ բոլորը խմբովին, ըլլան

անոնք բարոյական, տրամաբանական թէ ֆիզիքական պահանջներ, ոյժը չպիտի ունենան մեր վրայ վերջնապէս տիրապետելու, եթէ մենք մեր եսասիրութեամբը ընդառաջ չերթանք անոնց: Մեր եսասիրութիւնն է որ զանոնք կ'օգտագործէ եւ դիրին համակերպութեամբ մը կը յանձնուի անոնց տիրապետութեան, քանի որ հեշտ է ինքն իր մէջ փակուած մնալ ու լքուիլ հոսանքի մը քմահաճոյքներուն: Եւ քմահաճոյքները դիպուածին, եւ քմահաճոյքները պատահարներուն մեզ կը նետեն խարակէ խարակ ու կը տառապինք:

«Այս պարագային է որ իրապէս ըմբռնելի կը դառնայ ճշմարտութիւնը սա խօսքին. «մարդիկ չեն տառապիր, այլ իրենք զիրենք կը տառապեցնեն»: Իրենց անձը կը տառապեցնեն որովհետեւ չեն գիտեր թէ հակազդելու համար պէտք է տեսնալ, վայելելու համար պէտք է ճանչնալ, եւ տիրանալու համար պէտք է տալ:

«Մասնակի դէպքի մը հակազդելու համար պէտք է որ բարձրացուցած ըլլանք մեր ակնարկը, պէտք է որ զայն քննենք ոչ թէ առանձինն, այլ անոր ծնունդ տուող բոլոր պատճառներուն հետ, այսինքն՝ նախ մեր անձին հետ: Որովհետեւ մեզի պատահածներուն մեծագոյն մասը մենք է որ կը պատրաստենք, մեր բացայայտ թէ անանուն ըղձանքներն են որ զայն կը կանչեն եւ դէպքը կ'ըլլայ այնպէս ինչպէս որ մենք ենք: Ան կ'ունենայ մեր բնութիւնը, կ'ունենայ մեր մտածումներուն ընդարձակութիւնը եւ մեր հոգիին գոյնը:

«Վայելելու համար պէտք է ճանչնալ պէտք է ճանչնալ ոչ թէ վայելքները, այլ նորէն մեր անձը: Մարդ էակը կարող է ոչ միայն իրարմէ զանազանել գեղեցիկ մարմին մը տգեղէն, բարի արարք մը չարէն, այլ նաեւ բնութիւնը ունի երեւակայելու բարին, գեղեցիկը, ազնուականը: Եւ բնականաբար, երբ կ'ուզէ գոհացում տալ իր ըղձանքներուն, լաւագոյնին է որ կը ձգտի, առանց գիտնալու թէ գեղեցիկ հոգի մը վայելելու համար պէտք է գեղեցկացած ըլլալ, ազնուական կեանք մը գնահատելու համար պէտք է նոյն բարձունքին հասած ըլլալ, եւ նոյն բարձունքին հասնելու համար պէտք է ճանչնալ ինքզինքը:

«Տիրանալու համար պէտք է տալ: Կ'ուզենք սիրուիլ բարձրագոյն սիրով մը, կ'ուզենք ունենալ անձնուէր եւ անշահախնդիր բարեկամներ, կ'ուզենք որ օրերը մեզ բարիք բերեն եւ ծախտորդութեան առջեւ ճակատագիրը միայն կ'անիծենք: Իրականին մէջ մենք է որ չենք գիտեր բարձրագոյն սիրով մը սիրել, անձնուէր եւ անշահախնդիր բարեկամ ըլլալ ու օրերուն բարութեանը ժպտիլ: Մեծագոյն ճշմարտութիւնը, գերագոյն

իրողութիւնը մեր անձն է. ամէն ինչ անկէ է որ կը սկսի: Նախ մենք պէտք է որ ընդառաջ երթանք ամէն բանի, նախ մենք պէտք է տանք, բայց տալու համար անհրաժեշտ է որ տէրը ըլլանք մեր հոգիին:

«Տէ՛րը ըլլալ հոգիին, պատռե՛լ միսը, ճեղքել նեղ պատեանը, մարմինը գերանցնել, ֆիզիքականին գործունէութեան դաշտը անդրանցնիլ, բարձրանալ վե՛ր, վե՛ր, որպէսզի մեր ակնարկը ըլլայ լայն, ընդարձակ, վճիտ, եւ որպէսզի դեռ ան ըլլայ երջանիկ, խայտացող, հրճուանքով լի:

«Ճշմարիտ հրճուանքով լի՝ քանի որ այս բարձունքին մէջ միայն կրնայ գիտակից հրճուանքը կազմուիլ. կրնայ ըլլալ տեսական, աննկուն ու բեղուն: Կենսատու հեղուկի մը պէս ան կը ծորի, իր բարձունքէն առատութեամբ կը տեղայ մեր մարմնին, մեզ կը պարուրէ, կը համակէ, կ'ընկղմէ իր մէջ եւ իրմով կը լեցուին մեր օրերը, արարքները, մտածումները: Մտածում. անոր անսխալականութեանը պէտք չունինք բնաւ այս բարձունքին հասնելու համար: Մեզ անհրաժեշտ չեն երբեք յստակ ու որոշ մտածումներ, բեռ գիտութիւններու: Կը բաւէ որ զգանք, ապրինք փրկութիւնը, նետուինք մեր պատեանէն դուրս, մենք մեզ յանձնենք բարձրացումին, եւ ակա՛րջ տանք երաժշտութեան որ կը սկսի:

«Որովհետեւ հո՛ս է որ մեր ձայնը կը լսենք: Գոս է որ կը սկսի ներքին նուազը, *rythme*ը, թրթռացումը: Ան մերն է, միմիայն մերը եւ միակը աշխարհի վրայ: Կը բաւէ որ մեր քայլերը հպատակին այդ չափականութեան, կը բաւէ որ մեր զգացումները պատշաճեցնենք այդ կշռոյթին, կը բաւէ որ մեր իմացականութիւնը յառաջանայ համաչափ ու անվախճան մեղեդիին հետ, եւ մենք մեր մտերմութեանը մէջ հասած ըլլանք երջանիկ խաղաղութեան մը, ու պիտի յաղթենք կռուելէ առաջ, լսելի պիտի ըլլանք խօսելէ առաջ եւ պիտի գեղեցկանանք սիրահարուելէ առաջ:

«Երակ մը մեր կեանքին յաջորդական փուլերը պիտի կտրէ անցնի ու մեր բոլոր ապրումները օղակներու շղթայ մը պիտի ձեւացնեն, նոյն ուղիւթեամբ առաջնորդուած: Մինչ կ'ապրելինք անյօդ կեանք մը, մեր երջանկութիւնը փշրանքներու էր վերածուած օրերու բազմութեան մէջ եւ մեր առօրեայ նպատակները իտէալի մը պատահներուն կը նմանէին, այժմ գոյութեան միութիւնը կազմուելով ոչ միայն անհամեմատօրէն պիտի մեծնայ մեր ապրումը, մեր երջանկութիւնը եւ մեր իտէալը, ոչ միայն պիտի յառաջանանք լուսաւորուած ուղիէ մը հաստատ քայլերով, այլ եւ ապրելով պիտի ապրեցնենք ուրիշն ալ, բարձրանալով մեր հետ պիտի քաշենք մեր շուրջինն ալ:

«Այդ բարձունքին՝ ոչ մէկ սիրուի պիտի կարենայ զինքը սիրողին ըսել. «իրաւունքը չունիմ քեզմէ աւելին պահանջելու»: Այո՛, չենք պահանջեր, երբ գիտենք թէ ստանալու կարելիութիւն չկայ, ինչպէս որ շատ անգամ հարցում կ'ուղղենք երբ պատասխանը արդէն ծանօթ է մեզի, եւ կամ թէ ականջ կու տանք երբ արդէն ծայրը կը լսուի: Բայց ան որ հոգիի կատարեալ զեղեցկութեան մէջ է, ան սերը պիտի գործածէ եւ ոչ թէ օգտագործէ. անոր համար սիրելի էակը հայելի մը պիտի ըլլայ եւ ոչ թէ իր զգայարանքները, հպարտութիւնը, անձնասիրութիւնը շրջանակող զարդ մը: Սիրելի էակը պիտի մնայ միշտ նոյն Նէնէթը, ամէն բանէ վեր, այնպէս ինչպէս որ էր առաջ, եւ այնպէս ինչպէս որ պիտի ըլլայ վաղը: Այո՛, Նէնէթ, պիտի տեսնես թէ քու Փիեռօզ ինչպէս իր ամբողջ հոգիովը, իր ամբողջ ամբողջութեամբը պիտի...»:

Փիեռ անգամ մը եւս իր մտածումը կոտրեց: Ամէն մէկ խորհրդածութեան վերջ երիտասարդը կը թաւալէր նոյն գառիթափին վրայ, կը գերուէր իր մտալլկումէն, ինքզինքը կը գտնէր Նէնէթին առջեւ: Եւ երբոր խօսքը անոր ուղղելով կը տեսնէր թէ կը կորսուի յուզումին մէջ եւ ժամանակը անսահմանօրէն կ'երկարի, կը վերադառնար վերացեալին, կրկնելով սա տեսակ նախադասութիւն մը.— «Ընկերութիւնը կը կերտուի մեզմով, եւ այդ կառուցումը կը սկսի մե՛ր մէջէն: Որպէսզի կարենանք ազդել աշխարհի եւ որպէսզի այդ ներգործումին արդիւնքը դրական ըլլայ, պէտք է որ...»:

Փիեռ շատ հեռու էր ծանօթ վարդապետութիւն մը ընդգրկելէ: Ինք արդէն չէր խորհեր իսկ վարդապետութեան մը վրայ. մտածումները բնականաբար չունէին շարայարութիւն, մեծ մասը ըրաւոր տրամադրութեան արդիւնք էր, եւ գրեթէ միշտ սկսուած նախադասութիւն մը կը մնար կիսատ, հակասութեան մը պատճառաւ կամ ի չզոյէ բառի: Բայց ի՛նչ փոյթ. կը բաւէ որ ինք կ'ապրէր զարթում մը, համբարծում մը եւ հոգիին ամէնէն խորունկէն կը պոռար որ պահը անցաւոր չէ, այլ նախադուռը վաղուան կեանքի: Մտածումներ տարտամ, աղօտ, լոյծ, մտածումներ երկար ատենէ ի վեր իր մէջ համախառնուած, կուտակուած, որոնց շատերուն ձեւ չէր տուած երբեք, որովհետեւ զինքը տառապեցուցած էին, ահա ատոնք բոլորը կու գային զինքը բարձրացնել հանգրուանի մը:

Պետրոս շփոթեցաւ շատ անգամ, անոնցմէ շատեր չուզեց խորացնել եւ կառչեցաւ քանի մը նախադասութիւններու: «Սիրել եւ տառապիլ գիտնալ — չտարուիլ առօրեայ ճղճիմ պատահարներէ — ինքնագիտակցիլ եւ մնալ զլուխներէ բարձր»: Այս այնքան պարզ խօսքերը իրեն ան-

սահման կը թուէին եւ չափազանց կը զարմանար թէ ինչպէս զանոնք մինչեւ այս օրը չէր ապրած, հասկնալ կարծելով հանդերձ:

Վակոնին պատուհաններէն դուրս կէս օրը կը տարածուէր դաշտերու, մարգագետիններու, առուակներու վրայ: Եղեւիններու խուրձ մը, սարահարթեր, քանի մը զանգակատուն: Ակօսի մը վրայ հակած պարտիզպան մը զիւղ մը անդին ոտքի ելաւ, յետոյ գլխարկը փոխեց ու կնոջ հագուստ հագաւ: Իր կովը, որ նախապէս սպիտակ էր, ազարակ մը անդին սեւցաւ եւ անմիջապէս ձագ մը ունեցաւ: «Ընկերութիւնը կը կերտուի մեզմով, եւ այդ կառուցումը կը սկսի մե՛ր մէջէն»: Տե՛ս, այսօր բարտիները տողանցք ունին, կարմիր կղմինտրները տանիք ունին, Ֆրանսայի ամպերը երկինք ունին, տես:

«Ընկերութիւնը կը կերտուի»ն այլեւս իր զօրութիւնը կորսնցուց, եւ Փիեռ տեղի տալով այն մեծ ալիքին որ կ'ուռէր իր մէջ, արտասանեց.

«Ընկալ քաղցրութեամբ փէր Աստուած հօգօր...»

Կեցաւ, սրբագրեց եւ սկսաւ աղօթել.

«Ընկալ քաղցրութեամբ Նէնէթդ իմ հօգօր...»:

ՈՌՊԵՐ ՀԱՏՏԵՃԵԱՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ԳՐԵՆՔ

Մարդիկ ընդհանրապես գեղարուեստն է, որ կը սպասեն այն, ինչ որ գիտեն, թե պիտի չկարենան գտնել իրական կեանքի մէջ: Կեանքի մէջ ոչինչ, կամ գրեթէ ոչինչ այնպէս կը պատահի, այնպէս կը վերջանայ, ինչպէս պիտի փափաքէինք, որ պատահէր ու վերջանար: Շարժանկարը մեծ յաջողութիւն արձանագրեց՝ երկար տասնամեակներ ընդհանրապես մարդոց տալով իրենց սպասածը: Հարիւր ժապաւենի վրայ իննսունհինգը կը վերջանար «երջանիկ վախճան»ով: Այդ ժապաւեններու մէջ սերը կը սպասուէր յաղթանակով, սիրող զոյգերը իրարու կը միանային, անիրաւներն ու յանցաւորները կը պատժուէին, առաքինիները կը վարձատրուէին, ոստիկանական ժապաւեններու մէջ խորհրդաւոր դէպքերը անպայման կը լուսաբանուէին, ոճրագործները երեսան կը հանուէին ու կը պատժուէին:

Այսօր ալ ընդհանրապէս այդպէս է: Վերջապէս արուեստի աշխարհին մէջ ամէն ինչ կը պատահի այնպէս, ինչպէս կը փափաքէինք, որ պատահի եւ որ, սակայն, չի պատահիր իրական կեանքի մէջ: Այդ պատճառաւ է, որ երբեմն, եթէ բացառաբար ժապաւենի մը վերջաւորութեան անակնկալ լուծում մը առաջարկուի, յուսախաբ կ'ըլլանք:

— Ասիկա այսպէս վերջանալու չէր,— կ'ըսենք:

Ճիշդ է, նոյն նախադասութիւնը կ'արտասանենք կեանքի յուսախաբութիւններու դիմաց: Իրական սրտաբեկութեան մը դիմաց ալ «Այս այսպէս վերջանալու չէր» կ'ըսենք, բայց ասիկա կ'ըսենք տեսակ մը համակերպումով, ճակատագիրը ընդունելու պատրաստակամութեամբ, որովհետեւ գիտենք, թէ մեր ձեռքէն չէր գար փոխել զայն: Մինչդեռ վէպի մը հեղինակը, ժապավենի մը բեմադրիչը ազատ է իր ուզածին պէս ստեղծելու ամէն ինչ, նաեւ վախճանը: Բնութիւնը այդպէս չէ. ան երբեք նկատի չ'առնէր մարդուն ակնկալութիւնը: Հեղինակ մը կրնայ: Ուրեմն, ինչո՞ւ չընէ այն, ինչ որ գոհացում պիտի պատճառէ բոլորին:

Բայց մօտաւորապէս նոյն մտահոգութիւնները ունի արուեստագետը: Ան ալ արուեստի գործով մը կ'ուզէ մարդոց տալ այն, ինչ որ ինք

չի կրնար գտնել իրական կեանքի մէջ: Ահա թէ ինչու ամէն արուեստագետի մէջ արարիչ մը, Աստուած մը կայ, որ «Եղիցի» կ'ըսէ ո՛չ թէ բնութեան ուզածին, այլ մարդուն կամքին: Արուեստագետը, մանաւանդ գրագետը, Աստուածն ալ կը գերազանցէ տեսակետով մը: Աստուած մարդը կը ստեղծէ ու ապա ազատ կը թողու, մինչդեռ գրագետը այդ մարդը կը ստեղծէ ու վերջն ալ զայն կը քալեցնէ ճիշտ իր ուզածին պէս: Իրական կեանքի մէջ մարդը ազատ է Աստուծոյ դիմաց, կրնայ նոյնիսկ հայիոյել Աստուծոյ: Վէպի մը հերոսը ո՛չ մէկ ազատութիւն ունի զինքը ստեղծող հեղինակին նկատմամբ: Այս վերջինն է, որ պիտի խօսեցնէ զինքը, պիտի քալեցնէ, պիտի շարժէ, պիտի յուզէ, պիտի բարկացնէ եւ պիտի սպաննէ:

Արուեստագետին այս բացարձակ աստուածութիւնն է, որ անոր շուրջ կը հիւսէ ստեղծագործողի շողշողուն փառապսակ մը, բայց նաեւ ամենածանր պատասխանատուութիւնը: Արուեստագետը իր խելապատակին բոլոր քմայքներուն ու ցուցմունքներուն ականջ տալով՝ պիտի ստեղծագործէ ազատօրէն. ասիկա մեծ հաճոյք է: Իր ստեղծագործութիւնով բան մը պիտի պարտադրէ, բան մը պիտի ուսուցանէ, բան մը պիտի քարոզէ ժողովուրդին. ասիկա մեծ առաքելութիւն է: Բայց եթէ իր ստեղծագործութիւններուն հետեւանքով երկու հոգի, տասը հոգի, հազար հոգի իրեն նման մտածել պիտի սկսին, ասիկա ալ պիտի ըլլայ իր մեծ պատասխանատուութիւնը:

Հաճոյք, վեհ առաքելութիւն ու բարձր պատասխանատուութիւն: Այս երեքին խառնուրդն է, որ ամէն ճիւղէ արուեստագետին, բայց մանաւանդ գրագետին կու տայ ստեղծագործելու ու հրատարակելու անօրինակ երջանկութիւնը:

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆՏԱԲՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդիկ կան, որոնց հետ եթէ խօսիք, շուտով կ'անդրադառնաք, որ բաւական անհաւատ, նոյնիսկ անաստուած են: Բարի մարդիկ են թերեւս, ազնիւ մարդիկ, բայց Աստուծոյ չեն հաւատար, առիթ ալ չեն փախցնէր ըսելու, որ Աստուծոյ չեն հաւատար: Բայց իրենց խանդավառ խօսակցութիւններուն մէջ յանկարծ կրնաք լսել, որ ըսեն.

- Աստուած վկայ, ես այդպիսի բան ըսել չուզեցի:
- Ա՛խ, Աստուածս, այդպիսի բա՞ն ալ պիտի լսէինք:

Նոյնը կը պատահի «բախտ» բառին հետ: Մարդ որքան չհաւատայ բախտին, որքան ալ դրժէ բախտին գոյութիւնը, օր կու գայ որ բերնէն կը փախցնէ.

- Բախտը չօգնեց:
- Բախտ չունիմ:
- Վա՛յ անբախտ մարդ...

Բախտին հաւատանք կամ չհաւատանք, դիւրին չէ ապրիլ առանց յաճախ գործածելու այդ «բախտ» բառը:

Անհաւասարութիւններու այս աշխարհին մէջ ամէն բան մեզ կը ցնցէ ու կը յիշեցնէ բախտաւորութեան ու անբախտութեան գաղափարը: Մէկը ութսուն տարի կ'ապրի, միւսը քսան տարեկանին կը մեռնի: Մէկը ամբողջ կեանք մը առողջ կ'ապրի, միւսը՝ ամբողջ կեանք մը կ'անցընէ հիւանդութիւններու ու տառապանքի մէջ: Մէկը հինգ տարիէն կը հարստանայ, միւսը քառասուն տարի չքաւոր կը մնայ: Բոլոր այս երեւոյթները մեզի իրաւամբ ըսել կու տան, որ մարդոց մէկ մասը բախտաւոր ծնած են, մէկ մասն ալ՝ անբախտ:

Բայց երջանկութիւն մը կայ, որու տիրացած ըլլալու տեսակէտէ աշխարհի բոլոր մարդիկը հաւասարապէս բախտաւոր եղած են: Ատիկա աշխարհ եկած ըլլալու երջանկութիւնն է: Ինչ կեանք ալ վերապահուած ըլլար մարդուս, նախ պէտք էր, որ ան աշխարհ եկած ըլլար: Որովհետեւ, կրնար նաեւ աշխարհ եկած չըլլալ: Մենք, որ գոյութիւն ունեցած ենք, այսինքն՝ աշխարհ եկած ենք, շատ քիչ անգամ կը խորհինք, որ կրնայինք բնաւ գոյութիւն ունեցած չըլլալ: Գոյանալու, մօր մը արգանդին մէջ կազմաւորուելու համար բախտին դէմ մրցակցական ինչպիսի պայքար մը տուած ենք, գոյութեան չկանչուելու քանի միլիոն հաւանականութիւններ ինչպէս պարտութեան մատնած ենք, մինչեւ որ նախախնամութիւնը մեզ ընտրած է որպէս աշխարհ գալու թեկնածու: Ասիկա ահաւասիկ այն առաջին բախտաւորութիւնն է, զոր աշխարհ եկած ամէն մարդ վայելած է անխտիր:

Երբեք պէտք չէ մոռնալ սա կէտը. ինչպէս որ աշխարհ կու գանք՝ մեզ հետ բերելով սկզբնական մեղքը, այդպէս ալ աշխարհ կու գանք՝ մեզ հետ բերելով երկրագունտին վրայ գոյանալու առաջին ու ամենակարեւոր բախտաւորութիւնը: Այս տեսակէտով բնութեան ընտրեալ մէկ գաւա-

կը եղած ենք, անխտիր, ինչ ճակատագիր ալ վերապահուած ըլլայ մեզի: Աշխարհ գալ, վայելել կեանքը, պահ մը աչք քթել լինելութեան, լաւ կամ գէշ, առաւել կամ նուազ, անգամ մը գոնէ վայելել երկրագունտին վրայ գտնուած ըլլալու բոլոր բարիքները:

ԲԱՈԱՑԱՆԿ

Բառացանկում հիմնականում ընդգրկված են արևելահայերենի համեմատությամբ իմաստային կամ ձևային և կամ ձևաիմաստային տարբերություն ունեցող բառեր և որոշ բառաձևեր, որոնք արևմտահայերենում հաճախակի գործածություն ունեն, ինչպես նաև բառեր ու դարձվածքային միավորներ, որոնք որպես օրինակներ բերված են արևմտահայերենի քերականության դասընթացի տեսական նյութի շարադրանքում (տե՛ս **Յու. Ավետիսյան**, «Արևելահայերենի և արևմտահայերենի զուգադրական քերականություն», Երևան, 2007), կամ ներառված են այս գրքի վարժությունների բաժնում և կամ հանդիպում են բնագրերի լեզվում:

Գլխաբառերի համար նշվում են գերազանցապես արևելահայերենից տարբերվող իմաստները, իսկ առանձին բառերի համար՝ միայն բնագրային իմաստները: Տարբերակված առանձին նշումները (**բրբռ.**, **հնց.**, **խսկց.** ևն) ունեն գործառական կամ նորմավորող նպատակ:

Բառերի քերականական բնութագրությունն արվում է խոսքիմասային պատկանելության նշումով և որոշ քերականական–ձևաբանական տեղեկատվությամբ. նշվում են բայերի սեռը, գոյականների սեռականի վերջավորությունը, հոգնակիի վերջավորությունը, եթե կա անկանոնություն, կամ եթե գոյականը միավանկ վերջնաբաղադրիչով է:

Դարձվածքները տրվում են կա՛մ բառահոդվածի վերջում՝ նոր տողից, գծիկով, կա՛մ նշվում են այբբենական ընդհանուր կարգով և գծիկով, եթե զլխաբառը չունի տարբերություններ արևելահայերենից: Եթե արևելահայերենում կա դարձվածքի տարբերակը, նշվում է. հակառակ դեպքում տրվում է դարձվածքի բացատրությունը:

Բառացանկը կազմելիս օգտվել ենք արևմտահայ հեղինակների երկերի և արևմտահայ գրականության ժողովածուների բառացանկերից, զրաբարի, միջին հայերենի և, իհարկե, նաև արևմտահայերենի բառարաններից՝ **Յ. Գայանեան**, «Բառարան–գանձարան հայոց լեզուի հոմանիշներու» (Գահիրե, 1938), **Ա. Սարգսյան**, «Արևմտահայերենի բառարան» (Երևան, 1991), **Գնել արքեպս. ճերեճեան**, **Փարամազ Կ. Տոնիկեան**, «Յայոց լեզուի նոր բառարան», առաջին հատոր (Պէլյուք, 1992), **Արտաշես Տէր Խաչատուրեան**, «Յայոց լեզուի նոր բառարան», երկրորդ հատոր (Պէլյուք, 1992), **Ռ. Սաքապետոյան**, «Արևմտահայերեն–արևելահայերեն ուղղախոսական–բացատրական բառարան» (Երևան, 2000) ևն:

Ա

Ալ, 1. մկ. (շեշտով՝ ա՛լ) Այլևա: 2. շ. Նաև:

Ալեհավաք, ի, գ. Անտենա:

Աղէկ, ած., մկ. Լավ, ընտիր:

Աղուոր, ած. 1. Սիրուն, գեղեցիկ: 2. Լավ: 3. Քաղցր:

Անատակ, ած. Անկարող:

Անբռնաբարելի, ած. 1. Անձեռնմխելի: 2. Անվիճելի:

Անգայթ, ած. Անսայթաք, հաստատ, չսահող:

Անգայտ, ած. Նոսր, ցանցառ, նուրբ:

Անգլիերէն (Անգլերէն) ի, գ. Անգլերեն:

Անդոհ, ի, գ. Անձկություն, մտատանջություն, տագնապ, անդոհանք:

Անդրադառնալ, 1. չք. Նորից դառնալ նույն տեղը՝ ինչ–որ գաղափարի, նյութի:

2. նք. Խորհրդածել, մտածել: 3. Հասկանալ, գլխի ընկնել, ըմբռնել, հիշել:

Անդրի (Անդրիանդ, Անդրիանտ), ի, գ. Արծան:

Անել, 1. ած. Անելանելի: 2. ի, գ. Փակուղի:

Աներելոյթ, 1. ած. Անտես, չերևացող: 2. ի, գ. Անորոշ դերբայ:

Աներ–մայր (հնց.), մօր, գ. Չորբանջ:

Անթել, ի, գ. 1. Անտենա: 2. Ռադիոկայա:

Անթրոց, ի, գ. Երկար ծող կրակը խառնելու համար:

Անիշխանութիւն, թեան, գ. Անարխիա:

Անկ, ած. Հարմար, պատշաճ:

Անկապաշտութիւն, թեան, գ. Անկումայնություն (դեկադանս):

Անկարգել, ի, գ. Պարաշյուտ:

Անկուտի, ի, ած. գ. Աղբատ:

Անհետիլ (հնց.), չք. Անհետանալ:

Անձեռոց, ի, գ. Երեսսրբիչ, սրբիչ:

Անձնդիր, ած. Իր անձի հանգստության մասին մտածող, փափկակյաց:

Անձնեայ, ած. Փարթամ, քիկնեղ, խոշոր:

Անձահ (հնց.), մկ. Անհարմար, անվայել:

Անձառ, ած. Անպատմելի, անասելի:

Անմարթ (հնց.), մկ. Անկարելի:

Անյեղլի, ած. Հաստատուն, անփոփոխելի:

Անյիշութիւն, թեան, գ. Հիշողության թուլացում կամ կորուստ (ամնեզիա):

Անողնայար, ած. 1. Անողնաշար: 2. Կամազուրկ:

Անուշ, ի, գ. Քաղցրավենիք, մուրաբա:

Անուշեղէն, ի, գ. Քաղցրավենիք:

Անջրպետ, ի, ներ, գ. 1. Տիեզերք, տարածություն: 2. Խրամատ, անդունդ:
3. Պատնեշ: 4. Խոչընդոտ:
Անսուաղ, ած. Անոթի, քաղցած:
Անցագիր, գիրի, գիրեր, գ. Անձնագիր:
Անցընել, նք. Անցկացնել:
Անցնիլ, չք. Անցնել, գնալ մի տեղ:
Անցք, գ. 1. Դեպք, պատահար: 2. Ետք, ծակ:
Անօթի, ած. Սոված:
— **Անօթի ձգել** — Սոված բողնել:
Աշխատանոց, ի, գ. 1. Գործատուն, աշխատավայր: 2. Աշխատասենյակ, կաբի-
նետ: 3. Լաբորատորիա:
Աշխատասիրութիւն, թեան, գ. 1. Երկ, ուսումնասիրություն: 2. Ջանասիրություն:
Աշխատութիւն, թեան, գ. 1. Բան, գործ, վաստակ: 2. Ուսումնասիրություն:
Աշխարհամարտ, ի, եր, գ. Համաշխարհային պատերազմ:
— **Աչք բանալ-գոցելու ժամանակ չունենալ** — Աչք բացել-փակելու
ժամանակ չունենալ:
— **Աչք բռնել** — Հավանել:
— **Աչքէ անցընել** (Աչքէ անցունել) — Աչքի անցկացնել:
— **Աչքը խածնել** — 1. Աչքի ընկնել: 2. Հավանել:
— **Աչքը առնել** — Համարձակվել:
— **Աչքը գոց** — 1. Ոչ ճարպիկ: 2. Անվարան:
— **Աչքը գոցել** — Աչք փակել:
— **Աչքի զարնել** — Աչքի ընկնել:
Աչքառու, ած. Ակնառու:
Ապագայապաշտութիւն, թեան, գ. Ֆուտուրիզմ:
Ապաժամ, ած. մկ. Անժամանակ:
Ապաստանարան, ի, գ. Ապաստարան:
Ապացուցանել (հնց.), նք. Ապացուցել:
Ապաքէն, վ. Իրոք, արդարև:
Ապսպրել, նք. Հանձնարարել, պատվիրել:
— **Առ ի չգոյէ** — Չլինելու պատճառով:
— **Առ հարիւր** — Որոշակի տոկոս (10 առ հարիւր՝ 10%)
— **Առ ոչինչ** — Առանց կարևորություն տալու:
Առանձնաբար, մկ. Առանձնապես, հատկապես:
Առանձնապես, 1. ած. մկ. Առանձին, մեկուսի: 2. վ. Հատկապես:
Առաջադրութիւն, թեան, գ. Մտադրություն, դիտավորություն:
Առաջուրնէ, մկ. Սկզբից, նախապես:
Առաջք, ի, գ. 1. Առաջ, առջևի մաս: 2. Շենքի ճակատ:
Առարկայական, ած. 1. Անաչառ, անկողմնակալ, օբյեկտիվ: 2. Կոնկրետ:

Առընթերադիր, դիրի, գ. Կապ:
Առթել, նք. Պատճառել, առիթ տալ:
— **Առնել քալել** — Նեղանալ, խռովել:
Առջի, ած. 1. Նախորդ, նախկին: 2. Առաջին:
— **Առջի հեղ** — Առաջին անգամ:
— **Առջի օր** — 1. Երեկ չէ առաջին օրը, եռանդ: 2. Վերջերս, մի քանի օր
առաջ:
Առտու, տուան, գ. Առավոտ:
Ապօրէն, ած. Ապօրինի:
Ասանկ (խսկց.), դ. Այսպես, այս կերպ, այսպիսի (հմռ.՝ սանկ, բրբռ.):
Ասդին, մկ. Այս կողմը, այստեղ:
Ասդին-անդին, մկ. Այստեղ-այնտեղ, այս կողմ-այն կողմ:
Ասիկա, դ. Սա, այս:
Ասկէ, դ. Սրանից, այս բանից հետո:
Ասկից, մկ. Սրանից, այս բանից հետո, այս պահից սկսած:
Ատակ, ած. Կարող, ընդունակ, դիմացկուն:
Ատանկ (խսկց.), դ. Այդպես, այդ ձևով, այդպիսի:
Ատեն, ի, գ. Ժամանակ, միջոց, պահ:
Ատենօք, մկ. Ժամանակին, մի ժամանակ:
Ատեն-ատեն, մկ. Ժամանակ առ ժամանակ, երբեմն-երբեմն, պարբերաբար:
Ատիկա, դ. Այդ, դա:
Ատոք, ած. Լիքը, լեցուն, ճոխ:
Արգիլել, նք. 1. Արգելել, զսպել: 2. Կալանավորել:
Արեւելում, ի, գ. 1. Կողմնորոշում, օրինետացիա: 2. Դեպի արևելք շրջվելը:
Արթննալ, չք. Արթնանալ:
Արժենիշ, նիշի, գ. Կրեդիտ:
Արիւն, իւնի, եան, գ. Արյուն:
— **Արիւն քալեցնել** — Արյունահեղություն տարածել:
— **Արիւնը գլուխը զարնել** — Արյունը գլուխը խփել:
Արծագանգ, ի, գներ, գ. Արծագանք:
Արտաշխարհ, հի, գ. Արտասահման:
— **Արտաքո կարգի** — Առանձնահատուկ, արտակարգ:
Արտերկիր, կրի, կիրի, գ. Արտասահման:
Արտորալ, չք. Շտապել, աճապարել:
Արտօսք, ի, գ. Արցունք:
Աւարտաճառ, ի, գ. Շրջանավարտի գրած աշխատանք, ավարտագիր:
— **Աւուր հացի կարօտ** — Օրվա հացի կարոտ:
Աւուրչէք, ի, եր, գ. Օրավարծ:
Աւրըտկել, նք. Ավերել, քարութանդ անել:

Ափիբերան, ած. մկ. Ձարմացած, ապշահար:
Աքասիա, յի, գ. Ակացիա:

Բ

Բաբէ, ծ. Ափսոս, ավաղ:
Բաժնեթուղթ, ի, թուրքեր, գ. Բաժնետոմս:
Բախիլ, չք. 1. Բախվել, ընդհարվել: 2. Կռվել:
Բանպակ, ի, գ. Բանբակ:
Բանախօս, ի, ներ, գ. Ձեկուցող, ճառախոս:
Բանաւոր, ած. 1. Բանական, տրամաբանական, ողջամիտ: 2. Խելացի:
Բանդուլ, ի, ներ, գ. Գործադուլ:
Բանթող, ի, ներ, գ. Գործադուլ:
Բանիլ, չք. Բանել, աշխատել:
Բանողչէք, ի, եր, գ. Աշխատանքի դիմաց վճար, աշխատավարձ:
Բառ(ա)գիրք, գիրքի, գիրքեր, գ. Բառարան:
Բասրել, նք. Չարախոսել, պարսավել:
Բարակ, ած. 1. Ոչ հաստ: 2. Նուրբ, մանրագմին:
Բարակուկ, ած. 1. Շատ բարակ: 2. Նիհար:
Բարեկամ, ած. 1. Բարի կամեցող, սրտակից: 2. Համակիր: 3. ած. գ. Ծանոթ:
Բարեւտուք, ի, եր, գ. Բարև տալ—առնելը:
Բարկօղի, ի, գ. Կոնյակ:
Բարձրկէկ, ած. Մի քիչ բարձր:
Բարտի, ի, գ. Բարդի:
Բեկաբոյժ, ի, ներ, գ. Վնասվածքաբան, ջարդվածքաբան (տրավմատոլոգ):
Բեռնակառք, ի, եր, գ. Բեռնատար ավտոմեքենա:
— Բերանը արել — Հայիոյել:
— Բերանը գոցել — Բերանը փակել:
— Բերանը շտկել — Խոսքը չափավորել:
— Բերանը փոխել — Խոսքը հետ առնել, խոսքը փոխել:
Բերանացի, ած. մկ. Բանավոր:
Բզքտել (Բզկտել), նք. Բզկտել:
Բժշկարան, ի, գ. 1. Բուժարան: 2. Բժշկության գիրք:
Բժիճ (Բջիջ), բժիճի (բջիջի), գ. Բջիջ:
Բնալոյժ, ի, ներ, գ. Քիմիկոս:
Բնապաշտութիւն, թեան, գ. Բնության աստվածացում, համաստվածություն (պանթեիզմ):
Բնութենապաշտութիւն, թեան, գ. 1. Նույնն է՝ Բնապաշտություն: 2. Նատուրալիզմ:
Բոլոր, ած. Ամբողջ, ամեն, համայն:

Բոլորակ, ած. Կլոր:
Բոլորչի, ած. 1. Կլոր, շրջանաձև: 2. Չորս կողմը ընդգրկող:
Բոլորտիք, գ. Չորս կողմը, շուրջբոլորը:
Բոմբին, ի, գ. Չայն:
Բոպիկ, ած. Բոբիկ:
Բուխերիկ, ի, գ. Վառարան (բուխարի):
Բումբ, ի, գ. Սրունքի մսոտ մասը:
Բունձ, ի, գ. Հողի կոշտ:
Բուստ, ի, գ. Սարջան:
Բռնագաղթ, ի, եր, գ. Տեղահանություն:

Գ

Գալ, ած. Գալիք, եկող, առաջիկա:
Գաղափարապաշտութիւն, եան, գ. Իդեալիզմ:
Գաղղիերէն, ի, գ. Ֆրանսերեն:
Գաղտ (հնց.), մկ. Գաղտագողի:
Գաղտուկ, մկ. Ծածուկ:
Գամ, ի, գ. Սեխ, երկաթ, սեպ:
Գան, ի, գ. 1. Ծեծ, հարված: 2. Խոց, վերք:
Գանիլ, չք. Խորշել, զգվել:
Գանկ, ի, գ. Գանգ:
Գառագեղ, ի, գ. Երկաթե խոշոր վանդակ, արգելոց:
Գեղադիտակ, ի, գ. Կալեյդոսկոպ:
Գեղեցկագիտութիւն, թեան, գ. Գեղագիտություն (եսթետիկա):
Գեղօն, ի, գ. Բալլադ, քնարական փոքրիկ վիպերգ:
Գետին, ինի, գ. 1. Ուտքի տակի հողը: 2. Հիմք, հենք: 3. Ասպարեգ: 4. Հիմունք:
— Գետին ձգել — Նետել, քողմել:
Գետնախնձոր, ի, գ. 1. Կարտոֆիլ: 2. Երիցուկ խոտը:
Գերեզմանոց, ի, գ. Գերեզմանոց:
Գերման, ած. գ. Գերմանական:
Գէջ, ած. Թաց, խոնավ:
Գէշ, ած. 1. Վատ, բացասական: 2. Անախորժ, տհաճ: 3. Անբարո: 4. գ. Դիակ, լեշ:
— Գէշ—աղեկ — Լավ—վատ:
— Գէշ աչքով նայիլ — Վատ աչքով նայել:
— Գէշ երթալ — Անհաջող ընթացք ունենալ, գործերը վատ գնալ:
— Գէշ ըլլալ — Վատ զգալ:
— Գէշութիւն գալ վրան — Վատ զգալ, ուշաբափվել:
Գինով, ած. 1. Հարբած: 2. Գինեմոլ:
Գիշերագգեստ, ի, գ. Գիշերանոց:

Գիշերերգ, ի, եր, գ. 1. Գիշերը երգող: 2. Երաժշտական փոքրիկ ստեղծագործություն, ցայգերգ (նոկտյուրն):

Գլխագիր, գիրի, գիրեր, գիրներ, գ. Մեծատառ:

Գլուխ, գլուխի, գլխի, գ. Գլուխ:

— **Գլուխ դարձնել** — Ուշադրություն դարձնել, գլուխ դնել:

— **Գլխուն պաղ ջուր զարնել** — Գլխին սառը ջուր լցնել:

Գնացք, ի, գ. 1. Գնալու գործողությունը: 2. Ընթացք, քայլք:

Գողնալ, նբ. Գողանալ:

Գործատուն, տունի, տան, տուներ, գ. Գործատեղ, ֆաբրիկա, գործարան:

Գործաւոր, ի, գ. Բանվոր, աշխատավոր:

Գոց, ած. 1. Փակ: 2. Անգիր: 3. Սուգ գույնի:

Գոցել, նբ. Փակել, ծածկել:

Գուճ, ի, գ. Ծունկ:

Գունտ (Գունդ), գունտի (գունդի), գ. Գունդ:

Գուպար, ի, գ. 1. Կռիվ, պայքար: 2. Պատերազմ:

Գռեհ, ի, գ. Փողոց:

Գռուզ, ած. Խուճուճ, գալարուն:

Գրագէտ, ի, ներ, գ. Գրող, գրական մշակ:

Գրադատ, ի, ներ, գ. Քննադատ:

Գրատուն, տունի, տան, տուներ, գ. Գրախանութ:

Գրգարան, ի, գ. Գուրգուրանքի տեղ:

Գօս, պծ. Չոր, ցամաք, անպտուղ:

Դ

Դաբիր, ի, ներ, գ. Տաճարի ներքին մասը, սրբարան:

Դահամունք, ի, գ. Եվեր, ընծա:

Դահոյկ (հնց.) ի, գ. Դահուկ:

Դաշխուրան, ի, գ. Կոնք, տաշտ, սափոր:

Դաշնակ (հնց.), 1. ի, գ. Դաշնամուր, նվագարան: 2. ած. Ներդաշնակ:

Դասիչ, իչի, գ. Թվային ցուցիչ՝ որևէ համակարգում, (ինդեքս):

— **Դաս մը** — Մի խումբ:

Դասապահ, ի, եր, գ. Դասաժամ:

Դասընթացք, ի, գ. Դասընթաց:

Դարմանատուն, տունի, տան, տուներ, գ. Հիվանդանոց:

— **Դարպաս ընել** — Սիրահետել, դարպասել:

Դգալ, ի, գ. Գդալ:

Դեղեիլ, չբ. 1. Օրորվել, ճոճվել: 2. Վարանել:

Դելփին, ի, գ. Դելֆին:

Դեղագիր, գիրի, գիրեր, գիրներ, գ. Դեղատոմս:

Դեղահատ, ի, եր, գ. Դեղահար:

Դեղարան, ի, գ. Դեղատուն:

Դէտ, 1. ած. Դիտող, հսկող: 2. գ. Պահակ, պահապան: 3. գ. Դիտանոց:

Դիտումնաւոր, մկ. Միտումնավոր:

Դիւրաւ, մկ. Դյուրությամբ, հոժարությամբ:

Դնդեր, ի, ներ, գ. 1. Փափուկ միս: 2. Սկան:

— **Դուրս իյնալ** — Դուրս ընկնել:

— **Դուրս դրուիլ** — Դուրս հանվել, հեռացվել:

Դպչիլ (Դպիլ, Դպնալ — հնց.), չբ. Դիպչել:

Դրամաթուղթ, թուղթի, թուղթեր, գ. 1. Դրամական արժեք ներկայացնող թուղթ:

2. Թղթադրամ:

Դրամապահ, ի, ներ, գ. Գանձապահ:

Դրամատիրութիւն, թեան, գ. Կապիտալիզմ:

Դրամատուն, տունի, տան, տուներ, գ. Բանկ:

Դրամօժիտ, ի, գ. Որպես օժիտ տրվող գումար:

Դրութիւն, թեան, գ. 1. Համակարգ: 2. Դիրք:

Ե

Եբեմոս, ի, գ. Սև տեսակի ամուր փայտ, էբենոս:

Եզական, ած. 1. Եզակի: 2. Անճման, յուրահատուկ:

Եզուիտ, ի, գ. 1. Ճիզվիտ: 2. ած. Կեղծավոր:

Եզր, ի, գ. Տերմին:

Եզրաբանական, ած. Տերմինաբանական:

Եզրաբանութիւն, թեան, գ. Տերմինաբանություն:

Ելեկտրական, ած. Էլեկտրական:

Ելեմուտք, ի, եր, գ. 1. Ելումուտ: 2. Դրամական մուտք և ելք:

Ելեմտազէտ, Եկամտազէտ, ի, ներ, գ. Ֆինանսիստ:

Ելլել, չբ. Ելնել:

Եկամուտ, մուտի, գ. 1. Հասույք: 2. ած. Դրսից եկած, օտարամուտ:

Եղեւին, ի, գ. Եղևնի:

Եղուկ, ծ. Ափսո՛ս, ավա՛ղ:

Ենթակայական, ած. 1. Ստորադաս, բաղկացուցիչ: 2. Կողմնակալ, աչառու (սուբյեկտիվ):

Եսական, ած. 1. Ես-ին հատուկ, անհատական: 2. Եսասեր (էգոիստ), ինքնամփոփ:

Ետք, կ. Հետո:

Երաժշտանոց, ի, գ. Կոմսերվատորիա:

Երախայ, ի, գ. Նորածին, երեխա:

Երբուրնէ (երբէն), մկ. Երբվանից:

Երգախաղ, ի, եր, գ. Օպերա:

Երգահան, ի, ներ, գ. Կոմպոզիտոր:

— **Երեսն ինկած** — Երեսից ընկած, արհամարհված:

— **Երեսը ծերմակ ձգել** — Պարզերես անել:

— **Երեսը ջուր չկա** — Անամոթ:

— **Երեսի վրա թողուլ** — Երեսի վրա բողմել, լքել:

Երեւիլ, չբ. 1. Երևալ: 2. Թվալ: 3. Ներկայանալ:

Երեւնալ, չբ. Երևալ:

Երթալ, չբ. 1. Գնալ, մեկնել: 2. Ընթանալ: 3. Հաճախել: 4. Վաճառվել: 5. Կորչել:

6. Դիմանալ:

Երթեւեկ, ի, գ. Երթեւեկություն:

Երկայն (Երկար), ած. Երկար, բարձրահասակ:

— **Երկայն ընել** — Երկարացնել, ձգձգել, անհարկի շատախոսել:

Երկայնութիւն, թեան, գ. Երկարություն:

Երկարել, նբ. 1. Երկարացնել: 2. Կարկառել, պարզել:

Երկարիլ, չբ. Երկար տևել:

Երկ-երկու, մկ. Երկու-երկու:

— **Երկինքը քար է կապած** — Անանձրև՝ չորային եղանակ:

Երկնապող (հնց.), ած. Երկնասլաց, երկնամուխ:

Երկննալ, չբ. 1. Երկարանալ: 2. Ամբողջ հասակով պատկել:

Երկվայրկեան, ի, 1. Վայրկյան: 2. Ակնբարթ:

Երկրորդական, 1. Ոչ էական: 2. Միջնակարգ:

Եօթներորդ, ք. Յոթերորդ:

Զ

Զամբուռ, ի, գ. Իշամեղու:

Զանակ, ի, գ. Ոսկու, արծաթի կտորտանք:

Զատ, ած. մկ. Առանձին, տարբեր:

Զատուիլ, չբ. Զատվել:

Զարնել, չբ. Զարկել:

Զբաղիլ, չբ. Զբաղվել:

Զբօսաշրջութիւն, թեան, գ. Զբօսնելով շրջելը (տուրիզմ):

Զգալաբար, մկ. Զգալիորեն:

Զգայապաշտութիւն, թեան, գ. Սենսուալիզմ:

Զգեստապահ, ի, ներ, գ. Հանդերձապահ:

Զերդ (Զերթ), շ. Ինչպես, ասես:

Զերօ (Զերօ), ոյի, գ. Զրո:

Զուարթուն, 1. ած. Զվարթ, ուրախ: 2. գ. Հրեշտակ:

Զուարճատուն, տունի, տան, տուներ, գ. Հասարակաց տուն:

Է

Էշայծեամ, ի, գ. Եղջերուի տեսակ, իշայծյամ:

Էրիկ, էրկան, գ. 1. Տղամարդ: 2. Ամուսին:

Էրիկմարդ, ու, եր, գ. 1. Տղամարդ: 2. Ամուսնացած մարդ:

Էֆենտի, ի, գ. Դիմելածև Թուրքիայում, պարոն:

Ը

Ըլլալ, չբ. Լինել:

Ըղծանոյշ, ի, գ. Պարիկ, հավերժահարս:

Ընդլայնիլ, չբ. Ընդլայնվել:

Ընդլայնուիլ, կբ. Ընդլայնվել:

Ընդուլնել, նբ. Հաղթել:

Ընել, նբ. Անել:

Ընթացաւարտ, ի, գ. ած. Երջանավարտ:

Ընկերաբան, ի, ներ, գ. Սոցիոլոգ:

Ընկերաբանութիւն, թեան, գ. Սոցիոլոգիա:

Ընկերային, ած. Սոցիալական, հանրային:

Ընկերվար, ի, ներ, գ. Սոցիալիստ:

Ընկերվարական, ած. Սոցիալիստական:

Ընկերվարութիւն, թեան, գ. Սոցիալիզմ:

Ըսել, նբ. Ասել:

Ըսի-ըսաւ, գ. Բամբասանք, ասելոստ:

Թ

Թաթաղուն, ած. Թաթախված:

Թալլել, նբ. Թալանել:

Թանձրկեկ, ած. Թանձրավուն:

Թասուն, ած. Հնացող, շնչահատ:

Թատրերգութիւն, թեան, գ. Թատրերգություն:

Թարթափ, ի, գ. 1. Աչքը բացել-փակելու արագ գործողություն, ակնբարթ:

2. Փորձանք, պատուհաս:

Թարշիշ, ի, գ. Թանկագին քարի տեսակ կանաչորակ դեղին գույնով, հակինք:

Թացիկ, ած. Թեթևտիկ, մեղկ, թույլ:

Թաքթաքուր, մկ. ած. Գաղտնաբար, բաքնվելով:

Թաք-թաք, ծ. Տուկ-տուկ:

Թեթևապէս, մկ. Թեթևակի:

Թեթևնալ, չբ. Թեթևանալ:

Թելադրութիւն, թեան, գ. Հորդոր, խորհուրդ, քելադրանք:

Թեպուր, ի, գ. Փետուր:

Թեքնիք, ի, գ. 1. Տեխնիկա: 2. ած. Տեխնիկական:

Թիւնել (օտր.), ի, գ. Փապուղի, թունել:

Թնճուկ, ի, գ. Թնջուկ:

Թոռմիլ, չբ. Թառամել, բոշնել:

Թուիլ, չբ. Թվալ:

Թուխկեկ, ած. Թխավուն:

Թոքատապ, ի, եր, գ. 1. Թոքաբորբ: 2. Թոքախտ:

Թքնել (Թքել), չբ. Թքել:

Թօթուել, նբ. 1. Թափ տալ, ցնցել: 2. Թոթափել:

Թօթուիլ, չբ. Ցնցվել, շարժվել:

Թօնուտ, ած. Թաց, խոնավ:

Թօշմիլ (Թօշնիլ) (հնց.), տես Թոռմիլ:

Ժ

Ժամաւոր, ի, գ. Ժամ եկեղեցի գնացող:

Ժմնել, չբ. 1. Մեծանալ: 2. Գլուխ հանել: 3. Ծիծաղել, խնդալ:

Ժողվել, նբ. Ժողովել, հավաքել:

Ժողվուտել, նբ. Հավաքել, հավաքուտել:

Ժպտիլ, չբ. Ժպտալ:

Ժպրհիլ, չբ. Հանդգնել:

Ժուռ գալ, չբ. 1. Շուռ գալ: 2. Շրջագայել:

Ի

Իմանալ, նբ. 1. Գիտենալ: 2. ճանաչել:

Իմաստասիրութիւն, թեան, գ. Փիլիսոփայություն:

Իյնալ, չբ. Ընկնել:

— **Ինծի կու գայ** — 1. Ինձ մոտ է գալիս: 2. Ինձ քվում է, ինձ այնպես է քվում:

Ինքզինք(ը), դ. Ինքնիրեն:

— **Ինքզինք ուտել** — Ինքն իրեն ուտել:

— **Ինզինքէն դուրս գալ** — Ինքն իրենից դուրս գալ:

Ինքնաշարժ, ի, ներ, գ. Ավտոմեքենա:

Ինքնեկ, ած. Ինքնաբուխ, ավտոմատ:

Իտէալ, ի, գ. Իդեալ, գաղափարատիպ:

Իրապաշտութիւն, թեան, գ. Ռեալիզմ:

Իրաւցնէ (բրբռ.), մկ. Իսկապես, իրոք:

Իցի՛ւ թէ, վ. Երանի թե, ուր էր թե:

Լ

Լաբիրինթոս, ի, գ. Լաբիրինթոս, բավիղ:

Լազուարթ, 1. ած. Կապույտ: 2. ի, գ. Թանկարժեք երկնագույն քար:

Լաճ, ի, գ. 1. Երեխա: 2. Ստահակ: 3. Սպասավոր:

Լամպար (Լամբար), ի, գ. Ջահ, լապտեր:

Լայնկէկ, ած. Լայնավուն:

Լայննալ, չբ. Լայնանալ:

Լայնշի, ած. Լայնոտ:

Լեարդ (Լերդ), ի, գ. Լյարդ:

Լեմոնագոյն, ած. Լիմոնագույն:

Լեցնել, նբ. Լցնել:

— **Լեզու ելլալ** (Լեզու ելնել) — Խոսել սկսել:

— **Լեզուի իյնալ** — Բամբասանքի նյութ դառնալ:

— **Լեզուն խածնել** — Լեզուն կծել:

Լեմոն (Լիմոն), ի, գ. Լիմոն:

Լինտ, լինտի, գ. Լինդ:

Լղրճուկ, ած. Ողորմելի, կեղտոտ:

Լման, ած. մկ. (բրբռ.) Ամբողջ, լրիվ, լի:

Լմննալ, չբ. 1. Վերջանալ: 2. Լրանալ:

— **Լոգանք առնել** — Լոգանք ընդունել:

Լոգնալ, չբ. Լողանալ:

Լոյծ, ած. Հոսող, հոսանուտ, հեղուկ:

Լուբիա, յի, գ. Լոբի:

Լուղորդ (Լողորդ), ի, գ. Լողորդ:

— **Լուրջի առնել** — Լուրջ ընդունել:

Խ

Խածնել, նբ. 1. Կծել: 2. Չարախոսել:

Խաղը-խայտառակ, գ. Ծաղրուծանակ, ծաղր ու խայտառակություն:

Խաղջութիւն, թեան, գ. Խայտառակություն:

Խամաճիկ, ի, գ. Խրտվիլակ:

Խաչբուռ, ի, եր, գ. Ցորենի հասկերից կազմված խաչածն փունջ:

Խարակ, ի, գ. Խութ, արգելք, ջրից դուրս ցցված ժայռ:

Խափանարարութիւն, թեան, գ. Դիվերսիա:

Խել, ած. Բավական շատ, բավականաչափ (գործածվում է մը-ի հետ) **խել մը** = մի խումբ):

— **Խելքէ ելլել** — Ինքն իրեն կորցնել:

— **Խելքը գլուխը ժողվել** — Խելքը գլուխը հավաքել:

Խելօք (Խելօքիկ), ած. Հանդարտաբար:

ԽԵԼՕՔՆԱԼ, չբ. Խելոքանալ:
ԽԵՆՂ (ԽԵՆՔ), ած. Խենք:
ԽԵՆՔԵՆԱԼ, չբ. Խենքանալ:
ԽԵՆԷՆՆ, ած. 1. Լկտի, անպատկառ: 2. Սեղկ:
ԽԺՎԱԼՈՐ, ած. 1. Անախորժ: 2. Խռպոտ:
ԽՄԲԱԳՐԱԿԵՍ, ի, եր, գ. Գլխավոր խմբագիր:
ԽՆՂԱԼ, չբ. Ուրախանալ:
ԽՆՃՈՅՔ, ի, գ. Խնջույք:
ԽՈԿ, ի, գ. Խոհ, մտածմունք:
ԽՈԿԱԼ, նբ. Մտածել, խորիել:
ԽՈՆԱՆԱԼ, չբ. Խոնավանալ:
ԽՈՆՋԵՆԱԼ, չբ. Խոնջանալ, հոգնել:
ԽՈՂՈՐԿԵԿ, ած. Խողորավուն:
ԽՈՍՏՄՆԱԼԻԿ, ած. (հնգ.) Խոստումնալից:
ԽՈՍՏՐԻԿ, չբ. Խոստորվել, շեղվել:
ԽՈՐԱՔԱՅ, ի, գ. (բրբռ.) Զրույց, խոսակցություն:
ԽՈՐԻԿ, նբ. Խորիել:
ԽՈՐԻՂԱԿԱՇՏՈՒՔԻՆ, թեան, գ. Սիմվոլիզմ:
ԽՈՐՂՈՄԻԼ, չբ. Կնճռոտվել:
ԽՈՐՈՍ, ած. Գեղեցիկ, սիրուն:
ԽՈՐՈՆԿՆԱԼ, չբ. Խորանալ:
ԽԱՄԻԼ, չբ. Անաչել:
ԽՐԱՄ, ի, ներ, գ. Փոս, խրամատ:
ԽՐՏՅԻԼ, չբ. Խրտնել:
ԽՍՍԻԼ, նբ. Խոսել:
— **ԽՍՍՔ Է՞** — Ինչ խոսք, իհարկե, անշուշտ:
— **ԽՍՍՔ ԸՆԵԼ** — Խոսք բացել:
— **ԽՍՍՔԸ ՄՈՒԿ ԸՆԵԼ** — Խոսքին կարևորություն տալ:
— **ԽՍՍՔԸ ՔԱԼԵՑՆԵԼ** — Խոսքը անցկացնել:
ԽՍԼԱՔԱՐ, մկ. Կատաղի, մոլեգին կերպով:

Ծ

ԾԱԳԻԼ, չբ. Ծագել:
ԾԱՔԵԼ, չբ. Լուսանալ:
ԾԱԽՔ (հնգ.), ի, գ. Ծախելը, վաճառք:
ԾԱԺԱՆԻԼ, նբ. Ծածանել:
ԾԱՂԿԵՓՈՂԻ, ի, գ. Ծաղկափոշի:
ԾԱՐԱՆԱԼ, չբ. Ծարավել:
ԾԱՐԻՐ, ի, գ. Դիմաներկ, շպար, սուրմա:

ԾԱՐՈՐԵԼ, նբ. Կոպերին, հոնքերին ծարիր քսել, սնգուրել:
ԾՔՈՁԾ, ած. Հնացած, փչացած:
ԾԻՐԱԽՍՏ, ի, եր, գ. Թոքախոս:
ԾԻՐԵԼ, նբ. Մաշել, հյուծել, նիհարեցնել:
ԾԻՐԻԼ, չբ. Մաշվել, հյուծվել, նիհարանալ:
ԾՂԽՆԻ (հնգ.) (ԾԽՆԻ), ի, գ. Ծխնի (դարձահեղույս):
ԾՂՆԻ, ի, գ. տես Ծխնի:
ԾՂՐԻՔ, ի, գ. Ծղրիղ:
ԾՆԻԼ, 1. նբ. Ծնել, առաջացնել, ստեղծել: 2. չբ. Սերել, ծագել, ծնվել:
ԾՆՈՂՔ, ի, գ. Ծնողներ:
ԾՈՎԱՄՈՅՆ, ած. Ծովում խեղդված, ջրահեղծ:
ԾՈՎԽՈՎ, ի, գ. Ծովախոփ:
ԾՈՒԼ, 1. չբ. կբ. Ծռվել: 2. չբ. Հակվել:
ԾՐԱՐ, ի, գ. Կապոց, փաթեթ:
ԾՕ՝, ծ. Sn, E, j, այ տղա:

Կ

ԿԱՎ, ի, գ. Գազ:
ԿԱԿՂԱՆԱԼ (ԿԱԿՂԻԼ, ԿԱԿՈՂՆԱԼ), չբ. Փափկել, կակղել:
ԿԱՂԱՆՂ, ի, գ. Ամանոր, Նոր տարի, նավասարդ:
ԿԱՂԱՆՂԵԼ, նբ. 1. Նոր տարի նշել: 2. Նոր տարվա առիթով քաղցրավենիք բաժանել:
ԿԱՂԱՆՂՅԵՔ, ի, եր, գ. Նոր տարվա նվերներ:
ԿԱԾԱՌ, ի, գ. Ակաղեմիա:
ԿԱԾԱՌԱԿԱՆ, ած. 1. Ակաղեմիային վերաբերող: 2. ի, գ. Ակաղեմիկոս:
ԿԱԾԱՌՈՐԴ, տես Կաճառական (2):
ԿԱՄՂՈՍ, ած. Քմահաճույքներ ունեցող, սեքեթ:
ԿԱՅՔԵԼ, չբ. Պարել, ցատկոտել:
ԿԱՅԼԱԿ, ի, գ. Փոքրիկ կաթիլ, շիթ:
ԿԱՅՆԻԼ, չբ. Կանգնել:
ԿԱՅՆԵՐԱԿԱՇՏՈՒՔԻՆ, թեան, գ. Իմպերիալիզմ:
ԿԱՆԱՄՔԻ, ի, գ. Ամուսնացած տղամարդ:
ԿԱՆԱՆՅ (հնգ.) (ԿԱՆԱՅ), ած. Կանաչ:
ԿԱՆԱՆՅԿԵԿ, ած. Կանաչավուն:
ԿԱՆԱՆՅԱԿԱՍ, ած. Կանաչապատ:
ԿԱՆԱՆՅԱՎԵՍ, ած. Կանաչավետ:
ԿԱՆԱՆՅԵՂԷՆ (ԿԱՆԱՅԵՂԷՆ), ի, գ. Կանաչեղեն:
ԿԱՆԳՆԵԼ (հնգ.), նբ. 1. Կանգնեցնել: 2. Կառուցել:
ԿԱՆԳՆԻԼ, 1. չբ. Կանգնել, ոտքի ելնել, բարձրանալ: 2. կբ. Կառուցվել, շինվել:

Կանխագուշակ, ի, գ. Գուշակ:
Կանոնագիր, գիրի, գիրեր, գ. Կանոնադրություն:
Կանուխ, մկ. Վաղ, վաղ առավոտ, շուտ:
Կանչվոտուք, ի, գ. Գոռգոռոց:
Կապելայ, գ. Գինետուն:
Կառախումբ, խումբի, խումբեր, գ. Գնացք, շոգեքարշ:
Կառատուն, տունի, տան, տուներ, գ. Ավտոտնակ:
Կառափ, ի, գ. Գլուխ:
Կառչիլ, չք. Կառչել:
Կառք, ի, գ. 1. Կառք, ֆայտոն: 2. Ավտոմեքենա:
Կատողիլ (Կատաղիլ), չք. Կատաղել:
Կարաւան, ի, գ. Քարավան:
Կարգ, ի, գ. Յերթ:
— **Կարգ մը** — Ինչ–որ, որոշ, ինչ–ինչ, մի շարք:
— **Կարգի մտնել** — Կարգավորվել, կարգի ընկնել:
Կարգախօս, ի, գ. Լոզունգ:
Կարգաւ, մկ. Կարգով, հերթափոխությամբ:
Կարգել, նք. 1. Կարգի դնել: 2. Գործի նշանակել, պաշտոնի ձեռնադրել:
3. Որոշել, սահմանել: 4. Ամուսնացնել:
Կարգով, մկ. Յերթով, հերթականությամբ:
Կարդալ, նք. 1. Ընթերցել: 2. Կանչել, գոչել, հրավիրել:
Կարկաջ (հնց.), ի, գ. Կարկաչ:
Կարկտել, նք. Կարկատել:
Կարծնալ, չք. Կարծանալ:
Կարմրիլ, չք. Կարմրել:
Կարմրկեկ (Կարմիրկեկ), ած. Կարմրավուն:
Կարշնեղ, ած. Ջլապինդ, ուժեղ:
Կարօտիլ, չք. Ուզել, պահանջել, պետք ունենալ:
Կարօտնալ, չք. Անձկալ, ըղձալ, կարոտել:
Կաւառ, ի, գ. 1. Նեղ առու: 2. Ջրաբաժան:
Կեդրոն, ի, գ. Կենտրոն:
Կեդրոնական, ած. Կենտրոնական:
Կեղծամաշկ, ի, եր, գ. Դիֆտերիա:
Կենդանագիր, գիրի, գիրեր, գ. Լուսանկար:
Կենեղուտ, ած. Կենսունակ, կենսալից, առույգ:
Կենսանիւթ, ի, եր, գ. Վիտամին:
Կեցնել, նք. Կանգնեցնել, սպասեցնել:
Կը բաւէ, վ. Բավ է, հերիք է:
Կթոտիլ, չք. Տկարանալ, թուլանալ (ոտքը, ձեռքը):

Կիկլոն, ի, գ. Ցիկլոն:
Կիսախաղ, ի, եր, գ. Խաղակես:
Կիրակմուտք, ի, եր, գ. Շաբաթ իրիկվա ժամերգությունը:
Կից, ի, գ. Աքացի, ոտնահարված:
Կլլել, նք. Կուլ տալ:
Կլորկեկ, ած. Կլորավուն:
Կլորնալ, չք. Կլորանալ:
Կղզեխումբ, խումբի, խումբեր, գ. Կղզիախումբ:
Կղկաթ, ած. Կարոտագին, գորովագութ:
Կղմիւտր, ի, գ. Կղմիւնդր:
Կղպել, նք. Կողպել, փակել:
Կմախ (հնց.), ի, գ. Կմախք:
Կմախածել (հնց.), ած. Կմախքածն:
Կնիկմարդ, ու, եր, գ. Կին:
Կնիւն, ի, գ. Բույս:
Կնքադրէք, ի, գ. Կնունք:
Կնքամայր, մօր, եր, գ. Քավորկին:
Կնքապապ, ու, եր, գ. Կնքահոր հայրը:
Կշռոյթ, ի, գ. Ռիթմ:
Կողմնագիծ, գիծի, գիծեր, գ. Պրոֆիլ:
Կողք, ի, գ. Գրքի կազմ:
Կոնտոլ, ի, գ. Գոնդոլ (1. Վենետիկի երկար, հարթահատակ միաթի մակույկ:
2. Օդապարիկից կախված զամբյուղ–զետեղարան: 3. Բաց բեռնատար վագոն):
Կոշարայ, ի, գ. Խնկաման:
Կոշկոճ, 1. ած. Ծեծված, փչացած: 2. գ. Փչացած բան:
Կոշկոռ, 1. ի, գ. Շաբաթի կամ աղի պինդ կտոր, հողակոշտ: 2. ած. Գուլծերով լեցուն:
Կորդ, ած. Խոպան, անմշակ:
Կորիգ, ի, գ. Ատոմի միջուկը:
Կորիզաբան, ի, ներ, գ. Ատոմագետ:
Կորիզային, ած. Ատոմային, միջուկային:
Կորիլլա, յի, գ. Գորիլլա:
Կորսուիլ, չք. Կորչել, անհետանալ:
Կուքք, ի, գ. Այգեկութ, այգեբաղ:
Կուճ, կուճի, գ. Մարմար:
Կումբ, կումբի, գ. Վահանի մեջտեղի ուռուցիկ մասը, պորտը:
Կուշտ (բրբռ.), կուշտի, 1. գ. Կողք: 2. կ. Մոտ:
Կուրաղի, ի, գ. Կույրաղի:

Կուրնալ, չբ. Կուրանալ:
Կուսակցապետ, ի, եր, գ. Կուսակցության ղեկավար:
Կուսակցիլ, չբ. Կուսակից լինել:
Կպչիլ, չբ. Կպչել:
Կոթնիլ, չբ. Կոթնել:
Կոնակ, ի, գ. 1. Մեջք, թիկունք, շալակ: 2. Թև–թիկունք, օգնական: 3. Գրքի ետին մասը:
— **Կոնակ դարձնել** — խոյս տալ, օգնելուց հրաժարվել:
— **Կոնակ առնել** — Օգնություն գտնել:
— **Կոնակ կոնակի տալ** — Մեջք մեջքի տալ:
— **Կոնակէն խօսիլ** — Յետևից խոսել:
— **Կոնակը գետին տալ** — Մեջքը գետին տալ:
— **Կոնակն անցընել** — Մեջքին գցել:
Կռուրտիլ, չբ. Կռվշտել, գզվռտվել:
Կռուփ, ի, գ. Բռունցք, մուրց:
Կռփամարտ, ի, եր, գ. Բռնցքամարտ:
Կսմբել, նբ. Կճմբել:
Կրաղիւս, ի, գ. Ցեմենտ:
Կրանիթ, ի, գ. Գրանիտ:
Կրկներեւոյթ, ի, գ. Տեսողական պատրանք (միրած):
Կրնալ, չբ. Կարողանալ:
Կրողչէք, ի, եր, գ. Փոխադրավարծ:
Կոշկածիգ, ի, գ. Կոշիկը հագնելու հարմարանք, եղջերիկ:

Ղ

Ղազնիլ (Ղագուիլ), չբ. Ղազնվել:
Ղակառակիլ, չբ. Ղակառակվել:
Ղակիլ, չբ. Ղակվել:
Ղակուրջի, ի, գ. ճոճք:
Ղաճիլ, չբ. Ղոճարել, գոհանալ, բարեհաճել:
Ղաճութիւն, թեան, գ. Ղավանություն:
Ղամայնագիտարան, ի, գ. Ղանրագիտարան:
Ղամայնավար, 1. ի, գ. Կոմունիստ: 2. ած. Կոմունիստական:
Ղամայնավարութիւն, թեան, գ. Կոմունիզմ:
Ղամանուագ, ի, գ. Սիմֆոնիա:
Ղամար, ի, գ. Ղաշիվ, հաշվետվություն:
Ղամարկում, ի, գ. Լերգրավում միջազգային (կամ այլ) կառույցների մեջ (ինտեգրում):
Ղամացանց, ի, եր, գ. Ինտերնետ:

Ղամբուն, ած. Ղամակ, ամբողջովին, բոլորովին:
Ղամոզկեր, ած. Ղամոզիչ:
Ղամօրէն, մկ. ած. Ամբողջապես, ընդհանուր, նման:
Ղայել, չբ. Լայել:
Ղայկակ, ի, գ. Ղայ մանուկ:
Ղայիուչ, ի, գ. Աղմուկ:
Ղանգանակ, ի, գ. Սկզբունք, խորհրդանշան:
— **Ղանգիստ ընել** — Ղանգիստ առնել, հանգստանալ:
Ղանգիտանալ, չբ. Ղավասարվել, նույնանալ:
Ղանգիտօրէն, մկ. Ղավասարապես:
Ղանգոյն, ած. Լման:
Ղանգչիլ, չբ. Ղանգստանալ:
Ղանգրուան, ի, գ. Էտապ, փուլ:
Ղանդարտիկ, մկ. ած. Ղանդարտորեն, հանդարտ:
Ղանըմ (թուրք.), ի, գ. Տիկին:
Ղանրակառք, ի, գ. Ավտոբուս:
— **Ղանրակառք առնել** — Ավտոբուս նստել:
Ղանրաքարչ, ի, գ. Ավտոբուս:
Ղաշուակալ, ի, գ. Ղաշվապահ:
Ղաջել, չբ. Ղաչել:
Ղաջաղ, ի, գ. Երեսի քող:
Ղասկնալ, նբ. Ղասկանալ:
Ղաստաբեստ, ած. Ամուր կառուցված:
Ղաստատատիպ, ի, գ. Ստերեոտիպ:
Ղասցեարան, ի, գ. Ղասցեագիրք:
Ղասուննալ, չբ. Ղասունանալ:
Ղատնիլ, չբ. Վերջանալ, սպառվել:
Ղատուցանել, նբ. (հնց.) Ղատուցել:
Ղարկաւ, վ. Անշուշտ:
Ղարկինք, ի, գ. Խնջույք, մեծարանք:
Ղարսնիք, ի, գ. Ղարսանիք:
Ղարցարան, ի, գ. Ղարցաբերքիկ:
Ղացկատակ, ած. Պնակալեզ, ծրիակեր:
Ղաւանիլ, չբ. 1. Ղավանություն տալ, համաձայնել: 2. նբ. Թույլատրել:
Ղաւկիթ, կիթի, ներ, գ. Չու:
Ղաւնիլ, 1. նբ. Ղավանել: 2. չբ. Ղամաձայնել:
Ղաւնոց, ի, գ. Ղավանոց:
Ղեծելանիւ, անիւ, գ. Ղեծանիվ:
Ղեծելանուորդ, ի, գ. Ղեծանվորդ:

Յեծնալ, նր. Յեծնել:
Յեղ, ի, գ. Անգամ:
Յեշտիճ, ած. Անուշ, հաճելի:
Յեռ, 1. ի, գ. Գժտություն, անմիաբանություն: 2. ած. Ոխակալ, քինոտ:
Յեռածայն, ի, եր, գ. Յեռախոս:
Յեռածայնել, չբ. Ջանգահարել:
Յեռապատկեր, ի, գ. Յեռանկար:
Յեռատեսիլ (Յեռացոլ), ի, ներ, գ. Յեռուստացոյց:
Յեռացոյց, ի, ներ, գ. 1. Յեռադիտակ: 2. Յեռուստացոյց:
Յեստ, ած. Անհնագանդ, կոշտ:
Յետաքրքիրներ, ու, գ. Յետաքրքրասերներ:
Յետելիլ, չբ. Յետևել:
Յերակալ, ի, ներ, գ. Ծամկալ:
Յերատ, ած. Սագաթափ, ճաղատ:
Յէք, ած. Յեգ:
Յընհընուք, ի, գ. Մտմտուք:
Յիմակ, մկ. Յիմա:
Յիմակուան, մկ. Ներկայիս:
Յիմակուընէ, մկ. Այժմվանից:
Յիմակուհիմա, մկ. Առայժմ, առժամանակ:
Յինկեկ, ած. Յնացած, բավականաչափ հին:
Յիննալ, չբ. Յնանալ:
Յիւանդակառք, ի, եր, գ. Շտապօգնության ավտոմեքենա:
Յիւլեաբան (Յիւլեագետ), ի, ներ, գ. Ատոմագետ:
Յիւլեակայան, ի, գ. Ատոմակայան:
Յիւծախտ, ի, գ. Թոքախտ:
Յնախօսական, ած. Յնագիտական:
Յնչեակ, ի, գ. Սոնետ:
Յոգ, ի, գ. Յոգս:
— **Յոգ ընել** — Անհանգստանալ:
— **Յոգ չէ** — Ոչինչ:
Յոգեյոյգ, ած. 1. Յուզական (պաթետիկ): 2. Սրտառուչ:
Յոդ, դ. Այդտեղ:
Յողմնավար, ած. Յողմավար:
Յոյլ, ի, գ. Փունջ, խումբ:
Յոյր, ած. Գեր, պարարտ:
Յոն, դ. Այնտեղ:
Յոնկէ, դ. Այնտեղից:
Յոնտեղ (բրբռ.), դ. Այնտեղ:

Յոսկէ, դ. Այստեղից:
Յոս-հոն, մկ. Այստեղ-այնտեղ:
Յոսհոս, ած., Թեքամիտ, թեքստիկ:
Յոստեղ (բրբռ.), դ. Այստեղ:
Յով, ու, գ. Քամի, հողմ:
Յովահար, ի, գ. Յովհար:
Յոտեւան, ած. Յոտավետ:
Յոտիլ, չբ. 1. Յոտ արծակել: 2. Նեխել: 3. Դեմքը թրվեցնել: 4. (փխբ.) Նեղանալ:
Յոտուըտալ, նբ. Յոտուտել:
Յունտ, ի, գ. Յունդ:
Յուռա, ծ. Ուռա:
Յուսկ, մկ. Վերջում, հետո:
— **Յուսկ ապա** — Ամենավերջը:
— **Յուսկ բանք** — Վերջին խոսքեր, խրատական հորդոր, պատգամ:
Յտպիտ, ի, գ. Խեղկատակ:
Յրապարակագիր, գրի, գիրի, գիրներ, գ. Յրապարակախոս:
Յրապարակագրութիւն, թեան, գ. Յրապարակախոսություն:
Յրասայլ, ի, եր, գ. Տանկ:
Յրասայլային, ած. Տանկային:
Յրասայլաւոր, ի, գ. Տանկիստ:
Յրաւիրագիր, գիրի, գիրեր, գ. Յրավիրատոմս:
Յրաւիրաթուղթ, թուղթի, թուղթեր, գ. 1. Ծանուցագիր: 2. Յրավիրատոմս:

Չ

Չաբոտուք, ի, գ. 1. Խզբզոց: 2. (փխբ.) Վայրիվերո գրված բան: 3. (փխբ.) Ցնդաբանություն:
Չախաւեր, ած. 1. Անշնորհք, անճարակ: 2. Վատ կատարված: 3. Չախողակ:
Չայնագիր, գիրի, գիրներ, գ. Չայնագրիչ:
Չայնասփիւռ, ի, գ. Ռադիո:
Չայներիզ, ի, գ. Կասետ:
Չանծրութիւն (հնց.), թեան, գ. 1. Յոգնություն: 2. Վիշտ: 3. Թախիծ, տաղտկություն, ծանծրութիւն:
— **Չանծրութիւն առնել (հնց.)** — Չանծրանալ:
Չգել, նբ. Գցել, թողնել:
Չգտիլ, չբ. նբ. Չգտել:
Չեռնադաշնակ, ի, գ. Ակորդեոն:
Չեռնակառք, ի, եր, գ. Չեռնասայլակ:
Չեռնարկ, ի, գ. 1. Գործ, ձեռնարկություն, նախաձեռնություն: 2. Միջոցառում:
3. Ուսումնական օժանդակ գիրք:

- **Ձեռք անցընել** — Ձեռք բերել:
- **Ձեռք երկնցնել** — Ձեռք մեկնել, խնդրել:
- **Ձեռք զարնել** — Ձեռք զարկել:
- **Ձեռք իյնալ** — Ձեռք ընկնել:
- **Ձեռք ձգել** — Ձեռք բերել, ճարել:
- **Ձեռք վերցնել** — Ձեռք բարձրացնել:
- **Ձեռք էլլել** — Ձեռքից գնալ:
- **Ձեռք էրթալ** — Ձեռքից գնալ:
- **Ձեռքէն խալսել** — Ձեռքից պոճոնել:
- **Ձեռքը գոց** — Ձեռք պինդ, ժլատ:
- **Ձեռքը կարծ** — Աղքատ:
- **Ձեռքը նեղ ըլլալ** — Նեղ վիճակի մեջ լինել:
- **Ձեռքը պագնել** — Ձեռքը համբուրել:
- **Ձեռքը տաք** — Ունևոր:

Ձմեռնային, ած. Ձմեռային:

Ձմեռանոց, ի, գ. Ձմեռանոց:

Ձմերել, չբ. Ձմեռել:

Ղ

Ղամբար (Ղամպար) ի, գ. Լապտեր, տես Լամպար:

Ղողել, նբ. Հարթել, ողորկել:

Ղրկել, նբ. Ուղարկել:

Ղրուշ (Ղուրուշ) ի, գ. Տաճկական դրամական միավոր = 40 փարայի:

Ղօղել, նբ. 1. Թաքցնել: 2. Ծածկել:

Ղօղիլ, չբ. 1. Թաքնվել: 2. Ծածկվել:

Ճ

Ճաթ, ի, գ. Կորեկիաց:

Ճաթել (Ճաթիլ), չբ. 1. Ճաքել: 2. (փխբ.) Բարկանալ: 3. (փխբ.) Սաստիկ ծիծաղել:

Ճախճախուտ, ի, գ. Ճահճուտ:

Ճակատամուտք, ի, եր, գ. Շքամուտք:

Ճահ, ած. Պատշաճ, հարմար:

Ճահուկ, ի, գ. Աղվեսների խումբ:

Ճամբայ (Ճամփայ), ի, գ. Ճամփա:

— **Ճամբայ առնել** — Ճամփա ընկնել:

Ճանչնալ, նբ. Ճանաչել:

Ճապուկ, ած. Ճարպիկ, ճկուն:

Ճատրակ, ի, գ. Շախմատ:

Ճարակ, ի, գ. Ուտելիք, անասնակեր:

Ճարտարագետ, ի, ներ, գ. Ինժեներ:

Ճեմարան, ի, գ. Ակադեմիա, բարձրագույն ուսումնական հաստատություն:

Ճենթլմեն, ի, գ. Ջենտլմեն:

Ճեպակառք (ինց.), ի, եր, գ. Ճեպընթաց:

Ճերմակ, ած. Սպիտակ:

Ճերմկիլ (Ճերմկնալ), չբ. Սպիտակել:

Ճիտ, ճիտի, գ. Վիզ, պարանոց:

— **Ճիտին պարտք** — Նվիրական պարտք:

— **Ճիտը ծուռ** — Վիզը ծուռ:

Ճկիլ, չբ. Ճկվել:

Ճկիկ, ի, գ. Թակ, բակելու փոքրիկ հարմարանք:

Ճնշակ, ի, գ. Կոմպրեսոր:

Ճչակ, ի, գ. Չայնային ազդանշան:

Ճպլտուն, ած. Խատուտիկ, փայլփլուն:

Ճոզած, ած. Վտիտ, նիհար:

Մ

Մաթեմաթիկ, ի, գ. Մաթեմատիկա:

Մախր, ի, գ. Մարխ:

Մականուն, անունի, գ. Ազգանուն:

Մակուկավար, ի, գ. Մակույկավար:

Մահակառք, ի, եր, գ. Դիակառք:

Մահօրէն, մկ. Մահվան պես:

Մամիկ, ի, գ. Մեծ մայր, տատիկ:

Մամուկ, ի, գ. Մարդ:

Մանիշակ, ի, գ. Մանուշակ:

Մանիշակագոյն, ած. Մանուշակագույն:

Մանկամարդ, ած. Դեռատի:

Մանկապարտիզպանուհի, ի, գ. 1. Մանկապարտեզի տնօրենուհի:
2. Դաստիարակչուհի:

Մանկուհի, ի, գ. Մանուկ աղջիկ, աղջնակ:

Մանկունի, ի, գ. Մանուկների համար գրված չափածո գործերի ժողովածու:

Մանչ, ի, գ. 1. Արական սեռի երեխա: 2. Փոքրահասակ ծառա:

Մանրագիր, գիրի, գիրեր, գ. Փոքրատառ:

Մանրադէպ, ի, եր, գ. 1. Փոքր, աննշան դեպք, պատահար: 2. Անեկդոտ:

Մանրալուր, ի, եր, գ. Հակիրճ տեղեկություն (խրոնիկա):

Մանրարոպէ, ի, գ. Վայրկյան:

Մանրերկրորդ, ի, գ. Վայրկյան, երկվայրկյան:

Մանրկեկ, ած. Փոքրավուն:
Մաշիլ, չբ. Մաշվել:
Մատենախօսութիւն, թեան, գ. Գրախոսություն:
Մատնիք, ի, գ. Մատանի:
Մարդամեքենայ, ի, գ. Ռոբոտ:
Մարել, չբ. Ուշաթափվել, ծիծաղից թուլանալ:
Մարթել, նբ. 1. Ճարել: 2. Հնարել: 3. Կարենալ:
Մարմաշ, ի, գ. Նուրբ շղարշ:
Մարմնակրթութիւն, թեան, գ. 1. Մարմնամարզություն: 2. Ֆիզկուլտուրա:
Մարտավարութիւն, թեան, գ. Տակտիկա:
Մաքման (եբր.), ի, գ. Մավան, պաստառ:
— **Մաքուրի առնել** — Մաքրագրել:
Մաքսարան (հզվդ.), ի, գ. Մաքսատուն:
Մեթոտ, ի, գ. Մեթոդ:
Մեթր, ի, գ. Մետր:
Մեթրո, ոյի, գ. Մետրո:
Մելան, ի, գ. Թանաք:
Մեծ հայր, հօր, գ. Պապ:
Մեծ մայր, մօր, գ. Տատ, մամիկ, նան:
Մեծկակ (Մեծկեկ), ած. Մեծավուն, բավականաչափ մեծ:
Մեծղի, ած. Խոշոր, վիթխարի:
Մեծնալ, չբ. Մեծանալ:
Մեկնիլ, չբ. Մեկնել:
Մեղադրագիր, գիրի, գիրեր, գ. Մեղադրական եզրակացություն:
Մեղեսիկ, ի, գ. Թանկագին քարի տեսակ՝ մանուշակագույն, ամեթիստ:
Մեղմիւ, մկ. Մեղմորեն:
Մեղք, վ. Ափսոս:
Մեծիտիւ, ի, գ. Մեջիղիւ. քսան ղուրուշի արժողությամբ արծաթադրամ
Թուրքիայում:
Մենատուն, տունի, տուներ, գ. Մենաստան:
Մեռելական, ած. Մեռելային:
Մետալ, ի, գ. Մեդալ, կրծքանշան:
Մետասաներորդ, 1. ք. Տասնմեկերորդ: 2. ած. Վերջին:
— **Մետասաներորդ ժամուն** — Վերջին պահին:
Մեքենագետ, ի, ներ, գ. Մեխանիկ:
Մեքենագիր, 1. ած. Մեքենագրած: 2. գիրի, գիրներ, գ. Մեքենագրող:
Մեքենական, ած. Մեքենայական:
— **Մէկ աչքով լալ** — Հենց այնպես՝ կեղծ լաց լինել:
— **Մէկ կողմ ձգել** — Մի կողմ գցել, չարտել:

— **Մէկ շապիկի մէջ քնանալ** — Ստերիմ լինել:
— **Մէկ օրէն միւսը** — Օրերից մի օր:
— **Մէկուն միտքը ջրել** — Մեկի կարծիքը հերքել:
— **Մէյ-մէկ** (բբբ.) — Մեկ-մեկ, մեկական:
— **Մէյ մը** (բբբ.) — 1. Մի անգամ: 2. Մեկ էլ:
— **Մէյ մըն ալ** (բբբ.) — Մեկ էլ, հանկարծ:
Մէկդի, 1. մկ. Մի կողմ: 2. կ. Չհաշված, բացի:
Մէկգմէկ, դ. Մեկմեկու, միմյանց:
Մէկէն, մկ. Իսկույն, միանգամից:
Մէկէնիմէկ, մկ. Միանգամից:
Մթննալ, չբ. Մթնել:
Միլիառ, ք. Միլիարդ:
Մինակուկ, ած. Մենակ, միայնակ:
Միջազգայնականութիւն, թեան, գ. Ինտերնացիոնալիզմ:
Միջնորդէք, ի, եր, գ. Միջնորդության վարծ:
Միջօրետք (հնց.), ի, եր, գ. Հետմիջօրե:
Միսքիք, ած. Միստիկ, միստիկական:
Միս-մինակ, մկ. ած. Մեն-մենակ, միայնակ:
Միսիոնար, ի, գ. Միսիոներ:
Միւսիւման, ի, գ. Մուսուլման:
Մղեղ, ի, գ. Հարդի փոշին, մանրուքը:
Մնացորդաց, ի, գ. 1. Մնացածներ: 2. (փխբ.) Բեկոր, փշրանք:
Մողէգ, ի, գ. Մողես:
Մոմիա, յի, գ. Մումիա:
Մոյթ, ի, գ. Պահող փայտ, նեցուկ, հենարան:
Մոռնալ, նբ. Մոռանալ:
Մորթ, ի, գ. 1. Մաշկ: 2. Մորթի: 3. Կեղև, արտաքին:
Մորճ, ի, ած. Դալար, կանաչ:
Մուճակ, ի, գ. Չարդարուն ոտնաման:
Մսիլ, չբ. Մրսել:
Ստիկ ընել, նբ. 1. Լսել, ականջ դնել: 2. Նայել, դիտել:
Մրցանիշ, ի, գ. Ռեկորդ:
Մրցանք, ի, գ. Մրցություն:
Մրցատեան, ի, գ. Ժյուրի:
Սօտիկնալ, չբ. Մոտենալ:

3

Յածել, նբ. Պտտեցնել, դես ու դեն շրջել (հայացքը):
Յածիլ, չբ. Ման գալ, շրջել, թափառել:

Յածում, ի, գ. Հածելը:
Յականե–յանուանե, մկ. Անուն առ անուն, մեկ առ մեկ:
Յաճախանք, ի, գ. 1. Հաճախություն, հաճախանալը: 2. Հաճախելը:
Յամենալ (**Յամել**), չբ. Ուշանալ, հապաղել:
Յամուրդ, ի, գ. Համեցում, ուշացում, դանդաղում:
Յամրաբար, մկ. Մեղմորեն, համր կերպով:
Յայնժամ, մկ. Այնժամ:
Յայտագիր, գիրի, գիրեր, գ. Ծրագիր, հայտարարություն:
Յայրատ, ած. 1. Կրքոտ, վավաշոտ, ցանկասեր: 2. Անբարո, լիրբ:
Յանգիլ, չբ. Հանգել
Յանկերգ, ի, գ. Կրկներգ:
Յանկուցիչ, ած. Գրավիչ:
Յանձնախումբ, խումբի, խումբեր, գ. Հանձնաժողով:
Յանուն, կ. 1. Անունով, անունից: 2. Համար:
Յաչաղկոտ, ած. Խանդոտ, նախանձոտ:
Յառաջագունե, մկ. Ի սկզբանե, փորձից անկախ:
Յառաջանալ, չբ. 1. Առաջանալ, առաջ շարժվել: 2. Ջարգանալ: 3. Ծագել:
Յառաջուց, մկ., Սկզբից:
Յաւելուլ, նբ. Հավելել, ավելացնել:
Յափրանք, ի, գ. 1. Հագուրդ, կշտացում: 2. Չանձրույթ, տաղտուկ: 3. Շփացում:
4. Լրբություն:
Յեղակարծ, մկ. ած. Հանկարծակի, անսպասելի:
Յեռ, ած. Իրար ծուլված, իրար մոտ շարված, գամված:
Յիմարաբոյժ, ի, ներ, գ. Հոգեբույժ:
Յիմարատուն (**Յիմարանոց**), տունի, տան, տուներ, գ. Գժանոց:
Յղանալ, 1. չբ. Հղիանալ: 2. նբ. Հնարել, մտքով ստեղծել:
Յղացք, ի, գ. Հղացում:
Յղութին, թեան, գ. Հղիություն, հղի լինելը:
— **Յոգնութին առնել** — Հոգնել:
Յոյլ, ած. Ծույլ, դանդաղաշարժ:
Յուլօրեն, մկ. Ծուլորեն, մեղկորեն:
Յօժարիլ, չբ. Համաձայնել:
Յօտել, նբ. Ճյուղը կամ վազը կտրել:

Ե

Եախածին, ած. Առաջնածին:
Եամակատուն, տունի, տուներ, գ. Փոստ:
Եամէտ, ած. Թաց:
Եայ, ած. Թոնուտ, անձրևային:

Եայիլ, չբ. Եայել:
Եարտ, ի, գ. Եարդի:
Եարօտ, ի, գ. 1. Գույն, ներկ: 2. Գունավոր հյուսվածք, գույնզգույն թել:
Եաւակայք, ի, գ. Բնական ծովախորշ:
Եաւասարդ, ի, գ. Ըստ հին հայկական տոմարի՝ տարվա առաջին ամիսը:
Եեղենալ, չբ. Եեղանալ, նեղսրտել:
Եեղնալ, չբ. 1. Եեղանալ: 2. Եեղ դառնալ:
Եերկալել, նբ. 1. Եերս ընդունել, 2. Շրջափակել:
Եերհայեցողութին, թեան, գ. Ինտուիցիա, ներըմբռնում:
Եերոյժ, ի, գ. Եերուժ, կարողականություն:
Եերսիդին, մկ. Եերսը, ներսի կողմը:
Եիհարկեկ, ած. Նիհարավում:
Եկան (**Եկանակ**), ի, գ. Փոքրիկ հաց, բլիթ, ամբողջ կտոր:
— **Եկատողութեան առնել** — Եկատի ունենալ:
Ենջազգեստ, ի, գ. Գիշերազգեստ:
Եշանտուք, ի, եր, գ. Եշանդրեք:
Եորեն, մկ. Եորից, դարձյալ:
Եուագահան, ի, ներ, գ. Երաժիշտ, երգահան, կոմպոզիտոր:
Եուագավար, ի, ներ, գ. Դիրիժոր:
Եուարտան, ի, գ. Ծածկոց:
Եուս, ի, գ. Կռնակ, թիկնամեջ (եզան կամ ձիւ):
Եպարատուն, տունի, տուներ, գ. Եպարեղենի խանութ, նալարախանութ:
Երբասրինգ, սրինգի, գ. Կլառնետ:

Շ

Շաբաթազուխ, զլխու, գ. Շաբաթվա սկիզբը:
Շաբաթավերջ, ի, եր, գ. Շաբաթվա վերջ:
Շահարիկ, 1. ի, գ. Անտառային ոգի: 2. ած. Անտառային, անտառում բնակվող:
Շառայլ, ի, գ. Պայծառ լույս:
Շատկեկ, ած. Բավական շատ:
Շատնալ, չբ. Շատանալ:
Շատոնց, մկ. Վաղուց:
— **Շատ հեղ** — Շատ անգամ:
Շարժակ, 1. ի, գ. Շարժիչ, մոտոր: 2. ած. Որևէ բան շարժման մեջ դնող:
Շարժանկար, ի, գ. Շարժապատկեր, կինոնկար:
Շարժիլ, չբ. 1. Երերալ: 2. Տեղափոխվել:
Շեշտ, ած. Շեշտակի, կտրուկ, ուղիղ:
Շերաս, ի, գ. Շերամ:
Շեննալ, չբ. Շենանալ:

Շիլլիհնկ, ի, գ. Շիլլիհնգ:

— **Շիհն տառ** — Արաբական տառ, որի ձեռագիր տարբերակը նման է աղեղի:

Շինութիւն, թեան, գ. 1. Կառույց: 2. Արտադրություն:

Շիտակ, ած. ճիշտ:

Շլնիք (Շլինք), ի, գ. Շլինք, ճիտ, պարանոց:

Շնական, ած. 1. Շնային: 2. Ցինիկ:

Շոգեկառք, ի, եր, գ. Շոգեքարշ:

Շողինք, ի, գ. Շողիք:

Շոքուլա (Տուրմ), յի, գ. Շոկուլաղ:

Շուարիլ, չբ. Ապշել, գարնանալ:

Շուլլուիլ, չբ. Փաթաթվել մի բանի կամ մի բանի մեջ, մի բանով փաթաթվել:

Շուկեւոր (հզվդ.), ի, գ. Շուկայում առևտուր անող մարդ:

Շտապով, մկ. Արագ:

Շտկել, նբ. 1. Ուղղել: 2. Չարդարել: 3. Կարգի բերել, հարդարել: 4. Նորոգել:

Շտկուիլ, չբ. Ուղղվել:

Շտկոտել, նբ. Ուղղել, դգմգել:

Շրջափակ, ի, գ. Չորս կողմը կառուցված պատ՝ պատնեջ:

Շրջափոխութիւն, թեան, գ. Բարեշրջում (էվոլյուցիա):

Շրջիլ, չբ. Շրջել, գբոսնել:

Ո

Ոգեվար, ած. 1. Հոգեվարքի մեջ գտնվող: 2. Սարող, անհետացող:

Ոեւէ, դ. Որևէ:

Ողիմպիական, ած. Օլիմպիական:

Ողիմպոս, ի, գ. Օլիմպոս:

Ողնայար, ի, գ. Ողնաշար:

Ողորկաթուղթ, թուղթի, թուղթեր, գ. Հղկաթուղթ:

Ողորմահաց, ի, գ. Հոգեհաց:

Ոճրագետ, ի, ներ, գ. Քրեագետ:

Ոճրագիտութիւն, թեան, գ. Քրեագիտություն:

— **Ոչ ապաքէն** — Չէ՞ որ:

— **Ոչ եւս է** — Չկա, հանգուցյալ է:

Ոչնչապաշտութիւն (Ոչնչականութիւն), թեան, գ. Նիհիլիզմ:

Ովասիս, ի, գ. Օազիս:

— **Ոտքը գետնին զարնել** — Ոտքը գետնին խփել:

— **Ոտքի անցընել** — Ոտքի տակ տալ:

— **Ոտքի ելլել** — Ոտքի ելնել:

— **Ոտքի տակ երթալ** — Ոտքի տակ գնալ:

Որմանկար, ի, գ. Որմնանկար:

Որմաքանդակ, ի, գ. Որմնաքանդակ:

Որմէհետէ (հնգ.), մկ. Որից հետո, այնուհետև:

Որոշապէս, մկ. Որոշակիորեն:

Ուժանակ, ի, գ. Դինամիտ:

Ուժով–ուժով, ած. մկ. Բարձր–բարձր:

Ուժանալ, չբ. Չուլվել, ապագգայնանալ, այլասերվել:

Ուղիս, ի, գ. Առատ հոսող ջուր:

Ուղիսօրէն, մկ. Առատորեն, հեղեղի նման:

Ուռիլ, չբ. Ուռչել:

Ուսկից (հնգ.), դ. Որտեղից:

Ուսուցչապետ, ի, եր, գ. 1. Ավագ ուսուցիչ: 2. Ուսմասվար: 3. Պրոֆեսոր:

Ուսուցչարան, ի, գ. Ուսուցչանոց:

Ոքոզ, ի, գ. Մի տեսակ բույս՝ փշոտ գլխիկներով:

Չ

Չա՛թ, ձ. Կոտրվելու ծայն, ճայթյուն:

Չախել, նբ. Հանդիմանել, սաստել:

Չանչուլ, ի, գ. Թաթ:

Չարչրկել, նբ. Անընդհատ չարչարել:

Չարօրէն, մկ. Չարաչար:

— **Չափ զարնել** — Չափ տալ:

— **Չափէ դուրս** — Չափից դուրս:

— **Չափը գիտնալ** — Չափն իմանալ:

— **Չափը ճանչնալ** — Չափը ճանաչել:

— **Չըլլայ որ** — Չլինի թե, չլինի այնպես, որ...

Չորնալ, չբ. Չորանալ:

Պ

Պագնել, նբ. Համբուրել:

Պակուցիչ, ած. Սարսափելի:

Պակուցում, ումի, ման, գ. Սարսափ:

Պակսիլ, չբ. Պակասել:

Պահ, ու, գ. 1. Դասաժամ: 2. Կարճատև ժամանակ, ակնթարթ:

Պահարան, ի, գ. 1. Մի բան պահելու տեղ: 2. Նամակածրար: 3. Պայուսակ:

Պահուըտիլ, չբ. Թաքնվել:

Պահուըտութ, ի, գ. Պահմտոցի:

Պաղ, 1. ած. Սառը, ցուրտ: 2. ի, գ. Սառույց:

— **Պաղ աչքով նայիլ** — Համակրանք չունենալ:

— **Պաղած ապուր** — 1. Սառած, անդուրեկան: 2. Շշմած:

- **Պաղ առնել** — Մրսել, ցրտահարվել:
- **Պաղ երկաթ ծեծել** — Անիմաստ գործով զբաղվել:
- **Պաղ խօսք ընել** — Հանդիմանել:

- Պաղարան**, ի, գ. Սառնարան:
- Պաղարիւն**, ած. Սառնարյուն:
- Պաղիլ**, չբ. Պաղել, սառչել:
- Պայ**, ի, գ. 1. Առասպելական կենդանի՝ մարդուց սերված: 2. Դիցանույշ:
- Պայթիլ**, չբ. Պայթել:
- Պայիկ** ի, գ. Առասպելական ոգի, ջրահարս, հավերժահարս:
- Պանան**, ի, գ. Բանան, ադամաթուզ:
- Պապա**, ած. Ավագ, մեծ, հասակավոր:
- **Պապա մարդ** (խսկց.) — Հարգարժան մարդ:
- Պապուկ**¹, ի, գ. 1. Խեղճ ծերուկ: 2. Ծեր մուրացկան: 3. Պապիկ:
- Պապուկ**², ի, գ. Խոնավ տեղեր ապրող գորշավուն միջատ:
- Պառաւիլ**, չբ. Ծերանալ:
- Պառկիլ**, չբ. Պառկել:
- Պասմա**, յի, գ. Չիք:
- Պատան** (**Պատանք**), ի, գ. Պատանք:
- Պաստառ**, ի, գ. 1. Եկրան: 2. (փխբ.) Երկիւնք:
- Պատարուն**, ած. Լեցուն:
- Պատիւ**, տիւի, գ. Պատիվ:
- **Պատիւ բռնել** — Պատվի կանգնել:
 - **Պատիւ ձգել** — Պատվից զցել:
 - **Պատիւ ճանչնալ** — Պատիվը ճանաչել:
- Պատկառիլ**, չբ. Պատկառել:
- Պատկերահան**, ի, ներ, գ. Լուսանկարիչ:
- Պատկերասփիւռ**, ի, գ. Հեռուստացույց:
- Պատշգամ**, ի, գ. Պատշգամբ:
- Պարագնաց**, ած. Շրջմոլիկ, քափառական:
- Պարապ**, ած. 1. Դատարկ: 2. Անօգուտ, ավելորդ:
- **Պարապ աշխատանք** — Իզուր աշխատանք:
 - **Պարապ տեղը** — Ձուր տեղը, անտեղի:
 - **Պարապի երթալ** — Իզուր անցնել:
 - **Պարապի հոսիլ** — Ձուր հոսել, իզուր անցնել:
- Պարապիլ**, չբ. Պարապել, զբաղվել, հետևել:
- Պարապնդել**, նբ. Համակել, պատել:
- Պարզկեկ**, ած. Պարզավուն:
- Պարզօրէն**, մկ. Պարզապես:
- Պարծիլ**, չբ. Պարծենալ:

- Պարոնուհի**, ի, գ. Տիրուհի, կին պարոն:
- Պարպել**, նբ. Դատարկել:
- Պարտասուն**, ած. Ուժասպառ, շատ հոգնած:
- Պարտիլ**, չբ. Պարտավոր լինել:
- Պզտիկ**, ած. Փոքրիկ, պստիկ:
- Պէ՛, ձ. Է՛, դե՛** (դժգոհուրյուն արտահայտող բացականչություն):
- Պիշ**, մկ. Ուշադիր:
- Պիշ-պիշ**, մկ. Ուշադիր:
- Պիստակ**, ի, գ. Գետնանուշ:
- Պլլել**, նբ. 1. Պատռտել, փաքաքել: 2. Մխրճել: 3. Խորել:
- Պլլուիլ**, կբ. Պլլվել, փաքաքվել:
- Պճլտուն**, ած. Փայլփլուն:
- Պնդերակութիւն**, թեան, գ. Կարծրերակուրյուն (աքերոսկլերոզ):
- Պողովատ** (հնց.), ի, գ. Պողպատ:
- **Պոչ բռնել** — Հերք կանգնել:
 - **Պոչը բաց ձգել** — Ձեռքից բաց քողնել:
 - **Պոչին կապուիլ** — Ամեն ինչով հետևել մեկին:
- Պոչիւն**, ի, գ. Բառաչ:
- Պոռալ**, նբ. Գոռալ, բղավել:
- Պոռոչ**, ի, գ. Բառաչ:
- Պտըտիլ**, չբ. 1. Պտտվել: 2. Շրջագայել, զբոսնել, երթնել:
- Պտղիլ**, չբ. Պտղավորվել:
- Պտոյտ**, ի, գ. 1. Զբոսանք, շրջագայություն: 2. Պտտվելը:
- Պրոնգ**, ի, գ. Բրոնգ:

Ջ

- Ջաղբ**, ի, գ. Տեղատարափ կարճատև անձրև:
- Ջամբել**, նբ. 1. Կերակրել: 2. Մատակարարել: 3. (փխբ.) Ներշնչել:
- Ջայլ**, ի, գ. 1. Եղերամայրերի խումբ: 2. Սուգ, լաց:
- Ջեռիլ**, չբ. 1. Տաքանալ, 2. Բորբոքվել:
- Ջերմանոց**, ի, գ. Ջերմոց:
- Ջլախտաբոյժ**, ի, ներ, գ. Նյարդաբույժ (նևրոպաթոլոգ):
- Ջլեբաց**, ած. Մերկանդամ:
- Ջղաբանութիւն**, թեան, գ. Նյարդաբանություն:
- Ջուիր**, ի, գ. Ոհմակ, խումբ:
- Ջոջ**, ած. Մեծ, մեծավոր:
- **Ջուր առնել** — Լոգանք ընդունել:
 - **Ջուրը առուն ձգել** — Գործերը կարգի զցել:
 - **Ջուրի մեջ (ըլլալ)** — Ընթացքի մեջ լինել:

— **Ջուրին երեսը ելլել** — Ջրի երես ելնել:

— **Ջուրն իյնալ** — Ջուրն ընկնել:

Ջրադացք, ի, գ. Ջրադաց:

Ջրամոյն, ած. Ջրախեղդ, ջրասույգ:

Ջրել, նր. 1. Ջուր տալ: 2. Յերքել, ջնջել:

Ջրտուք, ի, գ. Ջուր տալը, ջրելը:

Ռ

Ռազմավար, ի, ներ, գ. Ստրատեգ:

Ռազմավարութիւն, թեան, գ. Ստրատեգիա:

Ռատիօ, ոյի, գ. Ռադիո, ծայնասփյուռ:

Ռոմանթիզմ, ի, գ. Ռոմանտիզմ, վիպապաշտություն:

Ռոմանթիք, գ. Ռոմանտիկ, վիպապաշտ:

Ռոշնութիւն, թեան, գ. 1. Լուսավորություն, պայծառություն: 2. Անկեղծություն:

Ս

Սաղուռնական, ի, գ. Յոփ, սանծարծակ խրախճանքի օրեր հեթանոսական շրջանում Սատուրնի (ժամանակի և պտղաբերության աստծու) անունով:

Սակ, ի, գ. Գին:

Սակարան, ի, գ. Բորսա, բիրժա:

Սակր, ի, գ. Տապար, կացին:

Սանդուխ (Սանդուղ), ի, գ. Սանդուղք:

Սանկ (բրբռ.), դ. Այսպես:

Սանտալ, ի, գ. Սանդալ, ոտնաման:

Սանտր, ի, գ. Սանր:

Սառ, ի, գ. 1. Սառույց: 2. Սառնամանիք:

Սառնակոյտ, ի, գ. Սառցակոյտ:

Սառնանոյշ (Սառնանուշ) ի, գ. Պաղպաղակ:

Սառուցեալ, ած. Սառած:

Սատափ, ի, գ. Սաղափ:

Սարբինայ, յի, գ. Խաղողի որթը, ծառերի ճյուղերը բարձրացնելու նեցուկ, փայտե ծող:

Սափրատուն, տունի, տուներ, գ. Վարսավիրանոց:

Սենեկային, ած. Կամերային:

Սեպել, նր. 1. Յամարել, հաշվի առնել: 2. Կարծել:

Սեւնալ, չք. Սևանալ:

Սէրով, մկ. Սիրով:

Սըկէ (բրբռ.), դ. Այստեղից:

Սքափիլ, չք. Սքափվել:

Սիրաջեր, ած. Սիրով ջերմացած, սիրավառ:

Սիրահարիլ, չք. Սիրահարվել:

Սիրտխառնուք, ի, գ. Սրտխառնուք:

— **Սիրտը լայն բռնել** — Յամբերատար լինել:

— **Սիրտ հատցնել** — 1. Սրտմաշուք ունենալ: 2. Եռանդով աշխատել:

— **Սիրտն երթալ** — Արգահատել, խղճալ:

— **Սիրտը անցնիլ** — Եվաղել:

— **Սիրտը արիւն լալ** — Շատ ցավ զգալ:

— **Սիրտը փոթիլ** — Շատ վախ զգալ:

— **Սիրտի տեր ըլլալ** — 1. Սիրո զգացում ունենալ: 2. Քաջասիրտ՝ ազնիվ մեկը լինել:

Սլքտալ, չք. Դանդաղ քայլերով շրջել, թափառել:

Սխալանք, ի, գ. 1. Սխալմունք: 2. Թերություն:

Սխալիլ, չք. Սխալվել:

Սկսիլ, նր. Սկսել:

Սղութիւն, թեան, գ. Թանկություն:

Սմսեղուկ, ած. 1. Կեղծավոր, տակից գործող: 2. Կեղծիք պարունակող: 3. Ենեզավոր: 4. Ողորմելի:

Սնտուկ (Սնդուկ), ի, գ. Սնդուկ:

Սոթուլտիլ, չք. (բրբռ.) Փոքրանալ:

Սոթտել, նր. Թևերը փեշերը և այլն, հավաքել, քշտել:

Սորվիլ, նր. սովորել:

Սուղ, ած. 1. Քիչ: 2. Նեղ: 3. Թանկ:

— **Սուղ վանկ** — Գաղտնավանկ:

— **Սուղի նստիլ** — Թանկ նստել:

Սպաննել, նր. Սպանել:

Ստակ, ի, գ. Փող, դրամ:

Ստամբակ, ած. Փողոցային, լակոտ:

Ստեպղին, ի, գ. Գազար:

Ստերլին (Ստերլինկ), ի, գ. Ստերլինգ:

Ստորագծել, նր. Ընդգծել:

Ստորակայ, ած. Ստորադաս:

Ստորնանալ, չք. Ստորանալ:

Ստորնացուցիչ, ած. Ստորացուցիչ:

Ստորնութիւն, թեան, գ. Ստորություն:

Ստուգանմոյշ, ի, գ. Չափանմուշ (էտալոն):

Սրտագրութիւն, թեան, գ. Կարդիոգրամա:

Սրտմտիլ, չք. Սրտմտել:

Սրտնեղիլ, չք. Սրտնեղել:

Սփիւռ, 1. ի, գ. Տարածություն: 2. ած. Սփռված:

Սփոր (օտբ.), ի, գ. Սպորտ:

Վ

Վազվոտուք, ի, գ. Վազվզոց:

Վախնալ, չբ. Վախենալ:

Վայլել, չբ. Սազել, պատշաճել:

Վայրաշարժ, ի, ներ, գ. Շոգեբարշ, էլեկտրաբարշ, ջերմաբարշ (լոկոմոտիվ):

Վայրափակ, ած. Շրջափակված, սահմանափակված:

Վայրկեան, ի, գ. Րոպե:

Վասնզի, շ. 1. Որովհետև: 2. Որպեսզի:

Վատ, ած. Ստոր, անբարո, դավաճան:

Վար, 1. ած. Ցած, ստորին: 2. մկ. Դեպի, տակ, ներքև: 3. ած. Ստոր:

— **Վար առնել** — Իջեցնել, գցել, կործանել:

— **Վար բռնել** — Նվազ հարգանք ցույց տալ:

— **Վար դնել** — Ցած դնել:

Վարանք, ի, գ. Երկընտրանք, անհամարձակություն:

Վարդապետական, ած. Դոգմատիկ:

Վարդապետութիւն, թեան, գ. Ուսմունք (համակարգ):

Վարժատուն, տունի, տուներ, գ. Վարժարան:

Վարիչ, ի, գ. Վարորդ:

Վարձակառք, ի, եր, գ. Տաքսի:

Վարնոց, ած. 1. Ստորին տեսակի, էժան: 2. Անկիրք, գռեհիկ:

Վեհաժողով, ի, գ. Դատաստանական մարմին, կոնգրես:

Վեստ, ած. Ազատ, ազնվածին:

Վերաբերիլ, չբ. 1. Վերաբերել, վերաբերվել: 2. Պատկանել: 3. Պատշաճել:

Վերամուտ, ի, եր, գ. Ուսումնական տարվա սկիզբ:

Վերացապաշտութիւն, թեան, գ. Արտրակցիոնիզմ:

Վերաքաղ, ի, եր, գ. Կրկնություն:

Վերջնախաղ, ի, եր, գ. Ավարտախաղ (ֆինալ):

Վկայագիր, գիրի, գիրներ, գ. Վկայական:

Վռնտել, նբ. Վռնդել:

Վրայ, կ. 1. Առարկայի վերևի կամ արտաքին կողմը: 2. Սասին, վերաբերյալ, նկատմամբ:

Վրանբաց, ած. Անհամեստ, անպարկեշտ:

Տ

Տագր, ի, գ. Տեգր:

Տակաւ, ած. մկ. Կամաց—կամաց, աստիճանաբար:

Տակաւ առ տակաւ, մկ. Աստիճանաբար:

Տապաստ, ած. Փռված, ընկած, մեռած:

Տապլտկիլ, չբ. 1. Տանջվել, կոխկռտվել: 2. Թավալվել:

Տարեւոր, ած. գ. Տարիքն առած, ծերունի:

Տարիամոզել, նբ. Ետ համոզել, տեսակետը փոխել տալ:

Տարուէ—տարի, մկ. Տարեցտարի:

Տարվիչ (հնց.) (**Դերվիչ**), ի, գ. Դերվիչ:

Տարօրէն, մկ. Արտասովոր, տարօրինակ:

Տարողնել, նբ. 1. Ցիրուցան անել: 2. Բաժանել: 3. Տարբեր տեղեր դնել, տեղավորել:

Տարողնիլ, չբ. 1. Տարածվել, ցիրուցան լինել: 2. Բաժանվել:

Տափան, ի, գ. Գյուղատնտեսական գործիք արտի երեսը հարթեցնելու համար:

Տափնել, նբ. Տափանել, տրորել:

Տաքնալ, չբ. Տաքանալ:

Տեղիք, ի, ներ, գ. 1. Տեղեր: 2. Պատճառ, շարժառիթ:

Տեսլական, 1. ած. Երևակայական: 2. ի, գ. Երևութական պատկեր, մտատիպար:

Տեսլապաշտ, ի, ներ, գ. ած. Գաղափարապաշտ:

Տէր բայի, ի, գ. Ենթակա:

Տէր պապա, յի, գ. 1. Տերտեր: 2. (փխբ.) Միջնորդ, կավատ:

Տժգոյն, ած. Դժգույն:

Տիար, Տեր, տյար, պարոն (հարգական դիմելածև):

Տինճ (բրբռ.), ած. Հանդարտ, հանգիստ, դինջ:

Տխրունի, ի, գ. Մահախոսական:

Տղաբերք, ի, եր, գ. Երկունք, երեխա բերելը:

Տղայ, ի, գ. 1. Արական սեռի երեխա, մանչ: 2. Ընդհանրապես երեխա:

Տղայութիւն, թեան, գ. Երեխայություն, մանկամտություն:

Տղեկ, գ. Փոքրիկ տղա, մանչուկ:

Տնոյն, ած. 1. Գունատ, աղուտ: 2. Մռայլ: 3. Տգեղ:

Տնտնալ, չբ. 1. Ծանր շարժվել: 2. Դանդաղ մտածել: 3. Հապաղել, վարանել:

Տնօրէնութիւն, ի, գ. Կին տնօրեն:

Տոլար, ի, գ. Դոլար:

Տոռն, ի, գ. 1. Չվան, պարան, թոկ: 2. Կապանք, շղթա:

Տուրեառ, ի, եր, գ. Առևտուր:

Տուրմ, ի, եր, գ. Շոկոլադ:

Տոքթոր, ի, գ. 1. Բժիշկ: 2. Գիտական աստիճան դոկտոր: 3. Այդ աստիճանն ունեցող անձ:

Տպաւորապաշտութիւն, թեան, գ. Իմպրեսիոնիզմ:

Տռամ, ի, գ. Դրամա:

Տօնացոյց, ի, ներ, գ. Տոների, եկեղեցական արարողությունների ցանկը պարունակող գիրք:

Տօներգ, ի, եր, գ. Որև տոնի նվիրված հոգևոր երգ:

Ր

Րոտին, ած. 1. Եվաստ, խղճուկ: 2. Ստոր, վատատոհմիկ:

Րուպլի (Րուբլի, Ռուբլի), ի, գ. Ռուբլի:

Ց

Ցաթիլ, չբ. 1. Ծագել: 2. Ցայտել:

Ցածնալ, չբ. Ցածրանալ:

Ցածորակ, ած. Ցածրորակ:

Ցամքիլ, չբ. Ցամաքել:

Ցայգաբաց, ի, եր, գ., մկ. Մինչև այգաբացի ժամանակը, ցայգալույս:

Ցանցառ, 1. ած. Սակավ, քիչ, փոքրաթիվ: 2. ած., մկ. Սակավաղեպ, ոչ հաճախակի:

Ցաւորդ, ի, գ. 1. Երկրպագու: 2. Սրտակից մարդ:

Յլակոռիւ, կռիւի, գ. Յլամարտ:

Ցու, ի, գ. Տանիք, ծեղուն:

Ցուխնք, ի, գ. 1. Տան կտուրի պատից դուրս եկած մասը: 2. Տանիքի՝ դեպի բակի կողմի մասը:

Ցուցնել, նբ. Ցույց տալ:

Փ

Փաթթել, նբ. Փաթաթել:

Փալփլալ, չբ. Փայլփլել:

Փախչիլ, չբ. Փախչել:

Փաղփիլ, չբ. Ցոլալ, փայլփլել:

Փաղփուն, ած. Փայլփլուն:

Փայլիլ, չբ. Փայլել:

Փապուղի, ի, գ. 1. Թունել, ստորգետնյա ճանապարհ: 2. Մետրոպոլիտեն:

Փարա (թուրք.), յի, գ. Դրամ, փող:

Փափաք, ի, գ. Փափագ:

Փարտ, ած. Անգույգ, կոճատ, թաք:

Փետտել, նբ. Փետել:

Փթթիլ, չբ. Փթթել:

Փճացնել, նբ. Փչացնել:

Փնտռուք, ի, գ. Փնտրուք:

Փոլիս (օտար.), ի, գ. Ոստիկան:

Փոխան (Փոխարեն), կ. Փոխարեն:

Փոխանուն, անունի, ներ, գ. Դերանուն:

Փողպատ, ի, ներ, գ. 1. Օձիք, վիզը փակող շալ (շարֆ): 2. Փողկապ:

Փոստալ, ի, գ. Վատ վարքի տեր կին, անբարոյական:

Փոսուռայ, ի, գ. Լուսատտիկ, կայծոռիկ:

Փոքրագիր, գիրի, գիրեր, գ. Փոքրատառ:

Փտիլ, չբ. Փտել, նեխել:

Փրթիլ, չբ. Պոկվել:

Փցուն, ած. Վատ, տգեղ:

Ք

Քա՛, ձ. Կոչական, որով սովորաբար կանայք են իրար դիմում:

Քալել, չբ. Քայլել:

Քակել, նբ. Քանդել, անջատել:

Քաղաքավար, ած. Քաղաքավարի:

Քայո, ի, գ. Մանյակ:

Քանակ, ի, գ. Քանոն:

Քառեակ, ի, գ. 1. Վանդակ: 2. Չորս տողանոց բանաստեղծություն:

Քարափ, ի, եր, գ. 1. Քարաժայռից բաղկացած ափ: 2. Կառամատույց, նավամատույց:

Քարիւղ, ի, գ. Եավթ:

Քարտես, ի, գ. Քարտեզ:

Քենակալ, ի, ներ, գ. Բաջանաղ:

Քենտեր (թուրք.), ի, ներ, գ. Թել, պարան:

Քեռայր, ի, եր, գ. Քրոջ ամուսին:

Քերական, ի, գ. Քերականության դասագիրք:

Քերել, նբ. Քորել:

Քերթող, ի, գ. Բանաստեղծ:

Քիթ, քիթի, գ. (դարձ.)

— **Քիթին դնել** — Յավանել:

— **Քիթին խնդալ** — Քիթն ծիծաղել, ծաղրել:

— **Քիթին չտանիլ** — Չհավանել:

— **Քիթն բռնել** — Ստիպել:

— **Քիթ-բերան ծռել** — Քիթ-բերանը թրվեցնել:

— **Քիթն ինկած** — Քիթը ընկած, իրար շատ նման:

— **Քիթովը տալ** — Քիթն տալ:

Քիլօ (Քիլօկրամ) ի, գ. Կիլոգրամ:

Քիլօմետր, ի, գ. Կիլոմետր:

— **Քիչ ետք** — Քիչ հետո:

— Քիչ սը — Մի քիչ:

— Քիչեն—շատեն — Քիչց—շատից:

Քիչիկ, ած. Շատ քիչ, մի փոքր:

Քիրտ, ի, գ. Քրտինք:

Քիւրտ, ի, գ. Քուրդ:

Քլունկ, ի, գ. Քլունգ:

Քնանալ, չբ. Քնել:

Քոլերա, յի, գ. Խոլերա:

Քով, 1. ի, գ. Կողքը, մոտը: 2. կ. Մոտ, կից:

— **Քով քովի** — Կողք կողքի:

— **Քովէ քով** — Իրար մոտ, կողք կողքի:

Քուշնայ, ի, գ. 1. Գարնանային քիսամ (կաթիկ): 2. Ուտելի բոյս: 3. Գարնանային տափուղոռ:

Քոքոա, յի, գ. Կակաո:

Քրեմ, ի, գ. Կրեմ:

Քօղէք, ի, գ. Ապարանջան, որ կրում էին թևի վրա՝ արմունկից վեր:

Օ

Օգտապաշտութիւն, թեան, գ. Ուտիլիտարիզմ:

— **Օդ կլլել** — Օդով սնվել:

— **Օդին խօսիլ** — Իզուր խոսել, իզուր խրատել:

— **Օդէն բռնել** — Չեռք բերել:

Օդակայան, ի, գ. Օդանավակայան:

Օդաքար, ի, եր, գ. Երկնաքար:

Օդուժ, ի, եր, գ. Օդային ուժ:

Օթեկ, ի, գ. 1. Չորացած հաց: 2. ած. Չնացած:

Օթոպիւս, ի, գ. Ավտոբուս:

Օթօ, ոյի, գ. Ավտոմեքենա:

Օճախ, ի, գ. Օջախ:

Օճ, ծ. Հրամայական, հորդորական բացականչություն:

Օճ—օճ, ծ. Շուն կանչելու բացականչություն:

Օճտ, ծ. Կենդանի քշելու բացականչություն:

— **Օր մը օրանց** — Օրերից մի օր:

— **Օրը օր ընել** — Երջանիկ ապրել:

Օրագրող, ի, գ. Լրագրող:

Օրագրութիւն, թեան, գ. Լրագրություն:

— **Օրինակ առնել** — Օրինակ վերցնել:

Օրիորդ, ի, գ. 1. Կույս աղջիկ: 2. Դիմելու ծև: 3. Վարժուհի, ուսուցչուհի:

Օրկան, ի, գ. Օրգան (մամուլի):

Ֆ

Ֆաբրիկ, ի, գ. Ֆաբրիկա:

Ֆետայի, ի, գ. Ֆիդայի:

Ֆիզիքական, ած. Ֆիզիկական:

Ֆուֆուլ, ի, գ. Ֆուտբոլ:

Ֆրանք, ի, գ. Ֆրանկ, դրամական միավոր:

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

աժ. — ածական
բրբռ. — բարբառային
գ. — գոյական
դ. — դերանուն
եբբ. — եբրայերեն
թուրթ. — թուրքերեն
խսկց. — խոսակցական
կ. — կապ
կբ. — կրավորական բայ
հզվդ. — հազվադեպ
հնց. — հնացած
ծ. — ծայնարկություն
մկ. — մակբայ
մբ. — ներգործական բայ
շ. — շաղկապ
չբ. — չեզոք բայ
վ. — վերաբերական
օտբ. — օտարաբանություն

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ	3
ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	
Ներածական մաս	5
Գոյական անուն	9
Ածական, թվական և դերանուն	19
Բայ	24
Մակբայ, կապ, շաղկապ, վերաբերական, ծայնարկություն	40
ՇԱՐԱՀՅՈՒՄՈՒԹՅՈՒՆ	43
ՓՈԽԱԴՐՈՒՄՆԵՐ	
ԱՐԵՎԵԼԱՀԱՅԵՐԵՆԻՑ ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅԵՐԵՆ	
ԵՎ ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻՑ ԱՐԵՎԵԼԱՀԱՅԵՐԵՆ	45
ԲՆԱԳՐԵՐ	
ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅ ԵՎ ՍՓՅՈՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԻՑ	54
ԲԱՌԱՑԱՆԿ	174
ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	212

Յուրի Արապիճնի Ավետիսյան

**ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՉԵՈՆԱՐԿ**

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԲՆԱԳՐԵՐ, ԲԱՈԱՑԱՆԿ

Հրատարակչության տնօրեն՝
Գեղարվեստական խմբագիր՝
Սրբագրիչ՝
Համակարգչային ձևավորումը՝

Է.Ս. Մկրտչյան
Ա.Ա. Բաղդասարյան
Ս.Ս. Մելքունյան
Գ.Ա. Հարությունյանի

ISBN 978-99941-1-866-3

Տպագրությունը՝ օֆսեթ: Չափսը՝ 60x84 1/16: Թուղքը՝ օֆսեթ:
Ծավալը՝ 13.5 տպ. մամուլ: Տպաքանակը՝ 500 օրինակ:

«ՉԱՆԳԱԿ-97» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
0051, Երևան, Կոմիտասի պող. 49/2, հեռ.՝ (+37410) 23-25-28
Հեռապատճեն՝ (+37410) 23-25-95, էլ. փոստ՝ info@zangak.am
էլ. կայք՝ www.zangak.am, www.book.am